

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Revista Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare

an XXIX • nr. 2 (57) • decembrie 2021

Redactor-șef: dr. Florian ROATIȘ florianroatis[at]yahoo.com

Redactor-șef adjunct: Laviniu ARDELEAN

Redactori: Gabriel STAN-LASCU

Csilla TEMIAN

Diana FILIP

Simona DUMUȚA

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Publicație semestrială

<http://www.bibliotecamm.ro>

ISSN 1221-3764

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „PETRE DULFU” BAIA MARE

Director: prof. dr. TEODOR ARDELEAN

Tehnoredactare și copertă: Gabriel STAN-LASCU

Postare pe site-ul bibliotecii: Marcel ȚURA

Multiplicare și broșare: Gheorghe ȘUT

România – o țară a paradoxurilor

Dr. Florian ROATIȘ

La finele secolului al XIX-lea, mai precis în luna martie a anului 1900, la București a avut loc procesul care încheia aşa-numita „Afacere Hallier”, consumată în jurul construirii și modernizării portului Constanța.

Guvernul român (conservator) sistase lucrările contractate la 31 martie 1896 cu antreprenorul francez Adrien Hallier¹, întrucât acesta nu se încadrase nici în termenele, nici în sumele convenite și încetase lucrările, pretinzând compensații substanțiale. În procesul cu statul român, A. Hallier l-a angajat pe renumitul avocat Raymond Poincaré, fost ministru, viitor prim-ministru și apoi președinte al Republicii Franceze. Au rămas de atunci cuvintele sale prin care, disperat de obstacolele puse de administrația română, constata o realitate aflată departe de și în discordanță cu rigoarea carteziană: „Que voulez vous, nous sommes ici au portes de l'Orient où tout est pris à la légère, où l'on aime laisser les choses au hasard, comptant sur un revirement au lendemain”². Subtilul jurist a surprins, astfel, un tipar mentalitar al românilor – ușurătatea cu care trătau aceștia lucrurile, întâlnit astăzi în expresia „e bine și aşa”, prin care capitulăm fatalist în fața greutăților.

Raymond Poincaré definea astfel „altfelitatea” românească, pe care Lucian Boia va încerca să o explice peste mai bine de un secol în cartea sa din 2012, *De ce este România altfel?* Cuvântul „altfel”, folosit de către cunoscutul demitificator a deranjat și a provocat o serie de opinii și luări de poziții opuse, care s-au constituit apoi în volumul-replică, coordonat de regretatul Vintilă Mihăilescu, intitulat *De ce este România astfel?*, apărut la aceeași editură (Humanitas, 2017). Cele două cărți nu se exclud, însă, ci ele completează, prin studii și observații pertinente, imaginea istorică și actuală a României.

Lucian Boia a fost aproape anatemizat pentru raportarea sa critică la exceționalismul românesc. Așa s-a întâmplat și cu alții care au atentat la imaginea de sine pozitivă a românilor, și asta începând cu Dimitrie Cantemir. Personalitate de rang european, comparat adeseori cu contemporanul său de mai mare vizibilitate, G.W. Leibniz, cu care nu s-a cunoscut, prințul moldovean le făcea o caracterizare nu tocmai laudativă compatrioților săi³, caracterizare obnubilată astăzi în exgezele care i se consacră. Cantemir preferă ca în spiritul iubirii de adevăr să-i prezinte pe moldoveni cu defectele lor (nu puține!), fără a le edulcora, cum îl îndemna iubirea de țară. El consideră că este mai util moldovenilor „să-și vadă lipsurile, decât să se lase înșelați prin linguri amăgitoare”⁴.

Demersul hermeneutic privind profilul psihologic al poporului român, de la Dimitrie Cantemir la Dimitrie Drăghicescu (1907) și de la Mihai Ralea (1927) la Daniel David (2017), a relevat, cum era și firesc, calități și defecte, aşa cum întâlnim la toate popoarele. Doar că distribuția și ponderea acestora diferă de la o țară la alta. În ce ne privește, doar abordarea și cunoașterea particularităților noastre, istorice, geografice, economice, sociale, culturale, religioase, dar mai ales psihologice, ne poate feri de o imagine de sine falsă ca popor și ca țară.

În mentalul nostru colectiv predomină o imagine extrem de pozitivă despre români: suntem harnici, ospitalieri, credincioși, avem un pământ roditor, bogății naturale, țara fiind nu mai puțin decât „Grădina Maicii Domnului”... Este, atunci, România altfel?

Dincolo de orice îndoială, România este *altfel*, și aceasta datorită paradoxurilor prin care nu numai că ne diferențiem, ci ne și singularizăm, cu siguranță, în spațiul european.

Ne considerăm o țară cu mai multe resurse decât cele din jur și nu numai, cu oameni harnici, întreprinzători, dar nu avem autostrăzi, spitale suficiente și moderne, multe școli de la sate par de Evul Mediu pentru străinii

¹ Vezi mai pe larg despre acest subiect articoulul „Afacerea Hallier în dezbatările parlamentare și presa vremii”, de Valentin Ciorbea în *Istoria – o meditație asupra trecutului. Prof. V. Cristian la o 65-a aniversare*, Editura Tîpo Moldova, Iași, 2001, pp. 341-350.

² „Ce vreți, suntem aici la porțile Orientului, unde totul e luat în ușor, unde oamenilor le place să lase lucrurile la voia întâmplării, scontând pe un revîrtement în ziua următoare”. Fraza a făcut „cariera” datorită lui Mateiu I. Caragiale, care a preluat-o și a pus-o drept motto la binecunoscutul roman *Craii de Curtea Veche*, apărut în anul 1936. Apud Angelo Mitchievici, *Mateiu I. Caragiale. Fiziognomii decadente*, Institutul Cultural Român, București, 2007, p. 249.

³ A se vedea capitolul al XVIII-lea, intitulat „Despre obiceiurile moldovenilor”, din mai mult citată decât citită *Descrierea Moldovei*.

⁴ Nu e mai puțin adevărat că D. Cantemir își concepea *Descrierea* pentru Academia din Berlin și nu voia să fie interpretat de străini ca fiind subiectiv.

care le văd (căci noi privim lucrurile cu *lejeritate*, vorba lui R. Poincaré). Paradoxal, motivăm de 2-3 decenii lipsurile, starea precară a sistemului medical, a învățământului și a culturii (și nu numai!) prin lipsa banilor! Cu o consecvență stupefiantă, orice guvern nou instalat clamează lipsa fondurilor, după ce s-au promis salarii și pensii decente, autostrăzi și.a. Televiziunile de știri calculează, la fiecare sfârșit de săptămână, de patru ani pensiile de 800-1000 de lei, evident cu aceiași neobosiți analiști politici (A. Hadăr, Ialomițeanu, Budăi *et ejusdem farinae*), ceea ce ar fi comic, dacă nu ar fi vorba de soarta unor milioane de români. Nu este de mirare că o asemenea situație ne creează o stare de resemnare cvasifatalistă. Unde sunt bogățiile invocate mai sus? Desigur, ni le iau străinii (austrieci, spre exemplu, tăiu pădurile Bucovinei încă din secolul al XIX-lea, cel puțin), iar românilor cei harnici lucrează în afara țării!

Domeniul cel mai minat de paradoxuri este, însă, învățământul nostru, preuniversitar și universitar. Ne autoflatăm că avem profesori foarte buni și elevi olimpi, care ne reprezintă cu cinste la olimpiadele și concursurile internaționale, motiv de firească mândrie. Dar, paradoxal, suntem de zece ani pe ultimele locuri din Europa la testele PISA! Știm ce pretind aceste teste, dar nu-i pregătim pe elevi la modul cerut (european), având 40% analabetism funcțional. Și astăzi în condițiile în care în școlile noastre generale există sute de doctori în științe, fapt imposibil de conceput în țările occidentale, iar la evaluările anuale (de fapt, autoevaluări!), 99% dintre cadrele didactice primesc calificativul „foarte bine” și cu același procentaj este obținut și gradul didactic II⁵. Din păcate, sunt școli în care elevi de clasa a VIII-a sau chiar a IX-a nu știu tabla înmulțirii și nici să citească! Lucruri pe care nu le știm sau le eludăm, aşa cum evită să recunoaștem că olimpicii cu care ne mândrim își bazează succesul pe un învățământ privat, pe munca în afara orelor la clasă (meditații, pregătire cu profesori de elită etc.), părinții fiind cei care suportă cheltuielile, iar nu statul.

Vorbim mereu de reforme în învățământul nostru, dar, potrivit adamismului românesc, invocat de Cioran, aproape fiecare guvern și ministru începe, cu un entuziasm disimulat, o reformă *sui generis*, rămasă, evident, nefinalizată⁶. Iar dacă avem în vedere că de două decenii învățământul pedagogic este urmat de absolvenți (mulți de la liceele tehnologice cu pregătire derizorie⁷), nu pe criteriul vocației, ci pur și simplu pentru a obține un loc de muncă, nu ne poate surprinde faptul paradoxal, neîntâlnit nicăieri în Europa, că în învățământul românesc avem astăzi aproape 4.000 de cadre necalificate! Iar practica pedagogică este în cea mai mare parte formală, deci ineficientă, când nu lipsește cu desăvârsire! După mai bine de trei decenii de la aşa-zisa despărțire de comunism, la noi se păstrează un anacronism păgubos: titularizarea pe post, iar nu în învățământ, un aspect neîntâlnit, probabil, nicăieri în spațiul european. Odată ajuns titular într-o școală, doar *in extremis* mai poți fi mișcat, rămânând acolo, teoretic, până la pensie, ceea ce este, desigur, în defavoarea calității! Întrați în învățământ fără vocația apostolului și, urmare logică, fără dorință de perfecționare, cei mai mulți dintre profesori se remarcă prin lipsă de competență, ceea ce duce la o exigență scăzută⁸. Se afirmă ritos, de mult timp, că profesorii nu sunt suficient de respecatați (de către elevi, părinți etc.) datorită salariilor mici (?) și că rezultatele obținute la clasă ar fi mai bune dacă ar fi plătiți mai bine! Un argument facil prin care se motivează lipsa de... motivație a cadrului didactic. Nu mărimea (creșterea) salariilor ar rezolva problema calității în învățământ, ci acordarea lor în funcție de competență și de rezultate efective, comensurate științific, iar nu formal. Egalizarea la noi a salariilor doar în funcție de studii și vechime, iar nu după rezultate și condiții, neîntâlnită pe alte meridiane, produce nu doar nedreptate, ci și alte efecte nocive. Fiind vorba de rezultate, nu miră pe nimeni faptul că, din miile de contestații la examenul de bacalaureat, sunt modificate prin recorrectare peste 90%, de regulă în sus, paradoxal, note de 4 sau 5 devenind 8 sau 9! Malpraxis sau corupție? Și una și alta, justificate prin interesul general, urmărit la toate nivelurile, începând cu școala, urmând inspectoratele județene etc., acela de a avea un procentaj de promovare cât mai mare, spre mulțumirea tuturor, chiar dacă prin fals și impostură. De fapt, aceasta, impostura, face la noi casă bună cu... excelență!

Nu miră pe nimeni numărul mare al școlilor doctorale, ca și ritmul accelerat în care ele scot pe bandă doctori în științe! Dacă în perioada 1900-1989 s-au acordat 1.500 de titluri de doctor în științe, aproape în totalitate în învățământul superior, unde titlul condiționa promovarea și certifica, în același timp, o cercetare științifică, în perioada 1990-2016 a avut loc o explozie de hârnicie, de cercetare, bibliotecile, arhivele, laboratoarele (care?) fiind luate cu asalt de profesori, juriști, polițiști, prefecți, miniștri, parlamentari și.a., numărul tezelor depășind

⁵ Autorul acestor rânduri a fost, pe rând, director adjunct de liceu tehnologic, director de colegiu, inspector general adjunct și, timp de opt ani, director al Departamentului pentru pregătirea personalului didactic la o universitate. În cei opt ani, din cei peste o mie de profesori prezentați la gradul didactic I, doar la patru le-au fost respinse lucrările (una plagiată), iar trei cadre au luat nota 9 la lucrarea de grad. În rest, numai note de 10!

⁶ Sceptici cum suntem după atâtea eșecuri, credem că și proiectul România Educată al Președintelui Klaus Iohannis va rămâne o promisiune nobilă și frumoasă!

⁷ Spre exemplu, la specializarea Filosofie se înscriu absolvenți de licee tehnologice, din programa cărora filosofia a fost eliminată de ministrul – filosof Andrei Marga în anul 2000.

⁸ Dovadă ploaia de note și medii de 10 din semestrul I al anului școlar 2021-2022, deși ne-am confruntat cu greutăți datorate pandemiei de covid.

67.000%! Dacă diplomele acordate ar fi avut o acoperire reală, ar fi trebuit să „explodeze” și cercetarea românească, să ne bucurăm și să ne mândrim cu zeci de mii de teme tratate, fiecare aducând măcar un grăunte de originalitate! Or, ne plângem de trei decenii de starea precară a cercetării românești, cauzată, evident, de lipsa fondurilor. În schimb, dacă pentru societate câștigul a fost aproape derizoriu (multe teze nici nu au fost publicate și mai multe nici nu pot fi consultate, negăsindu-se în librării sau în biblioteci), titularilor le-au adus posturi, funcții, salarii mari, grevând săracul buget al statului neparalel¹⁰.

Un alt paradox îl reprezintă procentul mare al încrederei românilor în Biserică (BOR) și în Armată. Revenerirea, atât de așteptată, a religiei în spațiul public după 1989, după decenii de marginalizare, a antrenat o creștere a religiozității individuale și o sporire nemaiîntâlnită a numărului de biserici¹¹. La începutul anilor '90 se simțea nevoie de purificare, inclusiv religioasă, iar religia era sinonimă cu libertatea, astfel că încrederea în Biserica Națională era mare, în pofida compromisurilor făcute cu statul comunist (a se vedea episodul cu Preafecțul Teocțist, imediat după revoluție). Românii se declarau religioși, adică evlavioși, credincioși, cu un entuziasm necenzurat uniu, cu teama de a nu fi considerați comuniști, alții.

În pofida faptului că doar un român din 6 frecventează Biserica aproape constant (duminică de duminică), rămânem poporul cel mai religios din Uniunea Europeană, în condițiile avansatei secularizării occidentale. Si, totuși, și la noi se observă un fenomen de erodare a religiozității tradiționale, vizibilă, mai ales, prin implicarea tot mai puternică (uneori deformantă) a mass-mediei (digitale, în primul rând) în transmiterea mesajului religios și în crearea emoției religioase. Dacă în primul deceniu după 1989 circa 85% dintre români își declarau încrederea în biserică majoritară (BOR), după 2010 procentajul s-a redus la 58% în 2016, ca, în ultimii ani, datorită fricii induse de pandemie, să crească la aproape 70%. Să reținem că românii sunt posesorii unei religiozități de suprafață, exprimate emoțional, iar nu ai unei credințe teologice profunde. Pelerinajele neîntrerupte la mormântul părintelui Arsenie Boca sau cele anuale, la moaștele Sfintei Parascheva de la Iași și la Mănăstirea Nicula de Sfânta Maria, o dovedesc cu prisosință. Dacă subiecții acestor pelerinaje sunt, de regulă, persoane mai în vîrstă, generațiile tinere, în tot cazul cele care n-au cunoscut ultimii ani ai comunismului, sunt mai puțin atrase de ritualul ortodox și mai critice față de ierarhia bisericească, după cum a relevat tragedia de la Colectiv de la finele anului 2015, când Biserica Ortodoxă n-a arătat suficientă empatie pentru suferința familiilor respective, voci defazate ale acesteia acuzând chiar fenomene de satanism! Procentajul mare al încrederei declarate de români în Biserica Națională, implicit în credința ortodoxă, nu este susținut, însă, de comportamentul lor social. A fi credincios presupune a fi moral, a respecta morala creștină. Or, corupția extinsă, de care ne plângem de ani de zile, impostura, plagiatele admise cu ușurință, minciuna, promisiunile mereu nerespectate, multimea de nedreptăți etc. ne arată că, pentru români, îndemnul christic al iubirii aproapelui nu este apropiat, ci rămâne o simplă expresie.

Dacă imediat după 1989, în urma fraternizării tinerilor revoluționari cu soldații trimiși cu tancurile (și nu numai) împotriva lor, s-a creat în mentalul colectiv imaginea unității dintre armată și popor, era firească încrederea de circa 67% în instituția militară, reiterată mereu în sondaje. Armata era, dincolo de poncifele care circulau pe seama stagiuilui militar, o școală *sui-generis* pentru tinerii noștri care au probat tărie de caracter și eroism în tragediile care ne-au lovit în 1970 și 1975 (inundații) sau la cutremurul din martie 1977. Ca să nu mai vorbim de contribuția la adunarea recoltelor din agricultura socialistă, la munca pe săntiere (Metrou, Casa Poporului) etc. După trei decenii, cu o armată redusă – prin intrarea în NATO și, ca urmare, renunțarea la stagiu militar în anul 2007 – la, probabil, un sfert, cu o înzestrare doar pe hârtie (așteptăm de mult timp fregate franceze și aeronave americane), este paradoxală menținerea aproape la aceeași cotă a încrederei nutrită în armata noastră! Să nu uităm nici căderea în derizoriu a uniformei și a gradelor militare¹², prin acordarea acestora nu celor care au slujit cu abnegație și onoare sub arme, ci unor civili și militari propuși de partide, nu numai fără merite, ci și prin eludarea sau încălcarea legislației în vigoare. Dacă până în 1989 armata noastră, la mărimea de atunci, avea circa 30 de generali, numai în 2020 șeful statului „a făcut” 37 de generali! Avem peste 1.000 de generali (mai mulți, probabil, decât are armata SUA), dintre care 175 generali activi! Cu ce se ocupă ei, oare, în țară, de vreme ce, aflat pe câmpul de luptă, adică în Afganistan, Nicolae Ciucă își redacta teza de doctorat (iunie 2002-ianuarie 2003), pe care o

⁹ Vezi Emilia Şercan, *Fabrica de doctorate sau Cum se surpă fundamentele unei nații*, Editura Humanitas, București, 2017, pp. 62-65.

¹⁰ A se vedea în cartea Emiliei Şercan cazul, deloc singular, al lui Gabriel Oprea. Devenit doctor în drept cu o teză plagiată – căci nici conducătorul său științific, precum cel al lui Victor Ponta, nu i-a amintit de necesitatea ghilimelelor – în ianuarie 2001, este numit în august același an profesor universitar, fără vechime sau lucrări publicate și, cu aceeași viteză, în 30 octombrie 2002 devine șeful Scolii doctorale înființate în trei săptămâni la Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, într-un domeniu inventat, fără legătură cu vreo știință: *ordine publică și siguranță națională!* Si, cum suntem în secolul supervitezei, în 15 ani, sub oblăduirea sa au fost susținute 287 de teze, dintre care unele declarate ca fiind plagiate. Cu atâtă doctori în această neștiință, ne putem simți în ordine și în siguranță. *Ibidem*, pp.73-80.

¹¹ În 15 ani (2000-2015), s-au construit circa 200 de biserici anual, în timp ce s-au desființat aproape 21.000 de unități de învățământ, iar numărul de spitale a stagnat. A se vedea Vintilă Mihăilescu (coord.), *De ce este România astfel? Avatarurile exceptiionalismului românesc*, Editura Humanitas, 2017, pp. 149-150.

¹² Se cunoaște cazul lui Ilie Năstase, care se acoperă de penibil prin modul în care poartă uniforma de general, prin comportamentul său de rebel și prin limbajul vulgar, devenit copie palidă și în negativ a marelui tenismen care a fost.

va susține în iulie 2003? N-a avut la dispoziție, precum Gabriel Oprea, bibliotecile din țară, ci doar două teze de doctorat și două cărți publicate, din care a plagiat între două ieșiri în fața trupelor!

Este un fapt de experiență, deci recunoscut, că la noi a înflorit cultura plagiatului, brigandajul intelectual cunoscând cote alarmante. Dacă însă plagiatele, care au pus sub semnul întrebării seriozitatea și credibilitatea lumii academice, au relevat frăția întru impostură dintre conducătorii de doctorat și doctoranzii lor, în urmă cu zece ani se năștea, la noi – fapt iarăși unic în casa noastră europeană – ceea ce s-a numit jurnalistic „frăția penal-academică”¹³. Din milă pentru aproapele nostru, infractorul, ajuns, în sfârșit, adică după lupte seculare, cum ar zice marele Caragiale, duse de justiția română, la locul cuvenit (nu *cu venit*), inventivitatea românească a zămislit Legea nr. 254/2013, care, la art. 96, alin.1, litera f, prevedea reducerea pedepsei cu 30 de zile pentru fiecare lucra-re științifică concepută (scrisă) după gratia¹⁴. Se aveau în vedere, desigur, condițiile de studiu și de cercetare optime pe care le ofereau pușcăriile din România, înzestrate cu biblioteci mai dotate decât cele din orașele noastre care se plâng (obicei românesc!) mereu de lipsa banilor pentru achiziția de carte. În realitate, a fost nevoie doar de câteva cărți, alese de însiși coordonatorii universitari ai lucrărilor, pe care le-au plagiat (convinși că aplică vorba „cărțile din cărți se fac”!) cu o viteză de invidiat de cei care, în deplină libertate, publică o lucrare științifică după câțiva ani de muncă, dar cu adevărat intelectuală. Exemplele preluate din cartea Melania Cincea, dar regăsibile și pe Internet, sunt stupefiante.

Aproape în toate cele circa 50 de penitenciare din România, de la Colibași la Gherla și de la Pelendava la Poarta Albă, începuse încă în 2012¹⁵ o febrilă activitate științifică, materializată în câteva sute de lucrări (doar în anul 2015 au fost scrise și publicate 338 de studii!), care au îmbogățit zestrea științifică românească. Doar că majoritatea acestora nu sunt truabile, nu doar în librării sau în bibliotecile mari, dar nici în depozitele legale și, ca atare, nu pot fi consultate spre a ne înțelege pe cei doritori. O scurtă privire asupra lucrărilor scriitorilor-pușcăriși învederează o stimabilă hărnicie. Astfel, omul de afaceri craiovean, Dinel Staicu, cu formație de agent de poliție, din februarie până în septembrie 2015 a scris opt lucrări (despre piață de capital, barterul fiscal, economia fiscală de piață etc.), surclasându-l pe Adrian Năstase, fost prim-ministru și profesor la patru facultăți în același timp, care a reușit să scrie doar trei cărți în anul 2014. Dorinel Mucea (?), bine coordonat de către Mireille Rădoi și de alți câțiva, a scris din martie și până în august 2015, adică în 5 luni, 7 lucrări. Campionul absolut al vredniciei pușcăriale este, însă, Dan Voiculescu, autor a 11 lucrări scrise și publicate în perioada octombrie 2014-decembrie 2015¹⁶. Cei aproape 200 de scriitori cazați în penitenciare și-au descoperit subit nebănuite capacitați intelectuale și au produs, într-un timp record, de neconceput pentru orice minte rațională, o adevărată maculatură: lucrări fără bibliografie (unele), fără note de subsol (altele), compunerii școlarești, fără relevanță științifică, teme banale etc. Simpla trecere în revistă a unor titluri de lucrări „științifice”, având girul unor universități¹⁷ cunoscute, precum Universitatea din București, Universitatea „Babeș-Bolyai” (Cluj-Napoca), Universitatea „Lucian Blaga” (Sibiu), Universitatea „Al. I. Cuza” (Iași), Universitatea Politehnica București etc., relevă comedia jucată în penitenciarele din spațiul mioritic timp de mai bine de patru ani. Astfel, Dorday Paul Richard a publicat în anul 2013 cartea *Axa conducețoare. Coordonarea interioară. Transcența. Reabilitarea infractorului*; Enea Aurel este preocupat de *Evoluție & Creăție* (2015), Anton Olimpiu Aurel ne oferă sfaturi pentru creșterea bovinelor, dar și a chinchilelor, iar Gheorghe Copos ne delectează cu *Alianțe matrimoniale ale principilor români din Țara Românească și Moldova*, scrisă în septembrie-octombrie 2014, sub coordonarea unui cunoscut istoric – Stelian Brezeanu.

Faptul că un fenomen de o asemenea ampoloare, evidențiuind complicitatea dintre cadre universitare, judecători, directori de edituri (unele binecunoscute, precum Sitech, Aius Printed, Saeculum I.O. etc., altele fără vizibilitate, dar având girul CNSIS, precum Bren, Estfalia, Zigoto s.a.), funcționari din Administrația Penitenciarelor etc. nu a trezit nici suspiciuni, nici interesul măcar al elitei intelectuale denotă disprețul față de reguli și de legi, adică ușurătatea și fatalismul, trăsături prezente în profilul psihologic al poporului român.

Luate la un loc, toate paradoxurile semnalate aici minează, încet, dar sigur, edificiul nostru identitar, afectând destinul pe care ni-l dorim¹⁸. Ele adeveresc, din păcate, nu numai constatarea lui Raymond Poincaré, ci și dezolarea din cuvintele lui George Bacovia: „O, țară tristă, plină de umor”!

¹³ Vezi dosarul acestei funeste fraternități în cartea jurnalistei Melania Cincea, *Frăția penal-academică. Cercetarea științifică din penitenciarele României: o investigație jurnalistică*, Editura Humanitas, București, 2018.

¹⁴ *Ibidem*, p. 12.

¹⁵ În urma publicării Deciziei nr. 619 din 2011 cu privire la organizarea muncii persoanelor private de libertate din unitățile aflate în subordinea Administrației Naționale a Penitenciarelor. *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 94-96.

¹⁷ În realitate, aşa cum reiese din investigația Melaniei Cincea, universitățile s-au derobat, mimând inocența și declarând implicarea în *nume personal* a cadrelor didactice în deșanțata impostură a cărților „scrise” în pușcării.

¹⁸ Deocamdată ar fi bine dacă am reflecta la concluziile cercetării științifice de nivel academic a lui Daniel David, potrivit căreia noi, români, „ne credem nu cum suntem, ci cum am putea să fim”. Cercetarea mai relevă faptul că potențialul intelectual de care dispunem (de inteligență și creativitate) ne-ar permite să fim aşa cum ne proiectăm, dar ne împiedică instituțiile noastre inadecvate, dovedă fiind realizările românilor pe alte meridiane. Vezi Daniel David, *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală*, Editura Polirom, Iași, 2015, în special pp. 297-319.

Etica și deontologia profesională a bibliotecarului

Diana FILIP
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Motto:

Relativitatea se aplică la fizică, nu la etică.
(Albert Einstein – *Fizica*)

Este recunoscut faptul că orice organizație, fie ea cât de mică, are nevoie de un cod de etică care să-i reglementeze standardele specifice, acceptate unilateral. Altfel spus, rolul unui cod de etică și deontologie profesională este acela „de a ajuta oamenii și instituțiile să decidă ce este mai bine să facă, pe ce criterii să aleagă și care sunt motivațiile morale în acțiunile lor”¹.

De multe ori, pentru a evita derapajele de la principiile etice, o companie apelează la implementarea unui cod de conduită, la care să adere toți angajații ei. Așadar, tuturor profesiilor le sunt necesare coduri etice. Pentru ca ele să aibă autoritate morală, trebuie să aibă consimțământul tacit sau explicit al fiecărui membru. Uneori acest consimțământ este cerut la intrarea într-o profesie și, în lipsa lui, persoana nu este acceptată sau, dacă îl încalcă principiile-cadru, este exclusă.

Codurile de etică și deontologie însumează valorile, idealurile, principiile și normele morale ale unei organizații. Acestea promovează valori în rândul angajaților și creează un climat moral adecvat în-deplinirii obiectivelor companiei. Deoarece orice cod moral este perfectibil, trebuie să fie sensibil la schimbări și să lase loc adaptării și îmbunătățirii. Codurile de etică și deontologie trebuie să formuleze o ierarhie a grupurilor cointeresate și sunt concepute pentru a apăra interesele tuturor grupurilor de beneficiari, ale acționarilor, ale managerilor și aparatului administrativ, ale angajaților, ale organizației în întregul ei.

Pentru a fi cât mai eficiente, aceste acte normative trebuie construite în jurul unor obiective clare, cum ar fi: promovarea valorilor și principiilor etice ale organizației; încurajarea comportamentului responsabil și a bunelor practici în relațiile cu grupurile cointeresate ale organizației; crearea unui climat etic adecvat activității profesionale, în acord cu țelurile organizației; prevenirea și rezolvarea conflictelor etice; descurajarea practicilor imorale și a încălcării drepturilor grupurilor cointeresate, sancționarea abaterilor de la valorile organizației.

Partea etică care studiază normele și obligațiile specifice unei activități profesionale este deontologia. Ea se practică doar în regimurile democratice, acolo unde există libertatea de expresie și o anumită prosperitate și diversitate a mijloacelor de comunicare².

Deoarece raza de acțiune a deontologiei contemporane este cea profesională, vizează și profesia de bibliotecar, care este privită de membrii unei societăți cu încredere și responsabilitate, necesitând cele mai înalte standarde de profesionalism. Prin urmare, bibliotecarul acceptă atât încrederea publică, cât și responsabilitatea de a practica profesia în funcție de cel mai înalt grad posibil de conduită etică și standard.

Deontologia asigură protecția unei anumite profesii de o serie de pericole cum ar fi corupția, impostura, reaua credință, malpraxisul, minciuna, plagiatul, furtul intelectual, birocrația, săntajul, egoismul etc. Numai prin respectarea conduitelor deontologice, individul poate atinge performanță în domeniul profesional și poate să-și câștige prestigiul, considerație și valoare în conformitate cu statutul social pe care îl are.

Etimologic noțiunea de „deontologie” își are geneza în greaca veche δεον (deon), δεοντος (*deontos*) „ceea ce se cade”, „ceea ce este necesar” și λόγος (logos) „știință”. Deontologia este o știință a moralei profesionale, a principiilor și normelor morale specifice pe care le implică exercitarea unei pro-

¹ Mihaela Miroiu, Gabriela Blebea Nicolae, *Introducere în etica profesională*, Editura Trei, București, 2001, p. 13.

² Romeo Poenaru, *Deontologie generală. Substanța ideii*, Editura Erasmus, București, 1992, p. 21.

fesii anumite. Ea se manifestă sub forma unui cod al moralei profesionale, care poate fi scris sau transmis prin tradiție, pe cale orală, și acceptat tacit de către toți practicanții unei anumite profesii.

Deoarece se aplică în interiorul unei profesii, obiectivul ei este de a stabili, prin consens, ceea ce „se face” și ceea ce „nu se face”. Unele organizații corporative au hotărât că este utilă redactarea unei *carte* a îndatoririlor care revin jurnaliștilor și profesioniștilor în relații publice, dar în același timp există și unii profesioniști care denunță această inițiativă³.

După ce în decembrie 2006, Consiliul de conducere al IFLA a aprobat Codul de etică pentru membrii Consiliului de Conducere și persoanele care dețin funcții în cadrul Federației Internaționale a Asociațiilor de Bibliotecari, la sfârșitul anului 2011, același organism a dat publicitatii un proiect al Codului de etică pentru bibliotecari și alți profesioniști din domeniul informării și documentării⁴, pe care l-a supus dezbatării publice până pe 29 februarie 2012.

Conform acestui cod, bibliotecarul are ca principală datorie să răspundă necesităților de lectură, studiu, informare și documentare a utilizatorului. Potrivit lui, bibliotecarul are de respectat următoarele obligații⁵:

Obligații față de profesie:

- să vegheze și să militeze cu pasiune și devotament pentru cinstirea demnității și nobleței profesiunii de bibliotecar; să-și îndeplinească misiunea fără avantaje nejustificate și fără profit necuvenit; să-și exercite profesia în respectul valorilor de competență, profesionalism și eficiență;
- să ofere servicii de înaltă calitate, în concordanță cu indicatorii de performanță specifici, folosind în mod optim resursele de care dispune;
- să promoveze principiul de învățare pe toată durata vieții, pentru a-și îmbunătăți propriile competențe și pe cele ale unor categorii cât mai largi de utilizatori ai serviciilor de bibliotecă;
- să se opună oricărei tentative de cenzură informațională; să manifeste respect și corectitudine față de toate persoanele și organizațiile cu care cooperează în exercitarea profesiei.

Obligații față de instituția bibliotecii:

- să fie loial instituției bibliotecii;
- să cunoască și să participe la elaborarea strategiei și la realizarea politicilor publice ale bibliotecii;
- să protejeze, să îmbogățească și să valorifice științific patrimoniul bibliotecii;
- să promoveze eficiență, diversificarea și independența serviciilor bibliotecii ca instrumente ale democrației; să acționeze în scopul menținerii și dezvoltării cooperării și a bunei înțelegeri între toate tipurile de biblioteci;
- să susțină demersurile de asociere și parteneriat ale bibliotecii cu alte instituții;
- să se implice activ și novator în viața comunității;
- să promoveze biblioteca drept instituție primordială cu rol cultural, informațional, educațional și social;
- să nu se afle într-o situație de conflict de interes și să nu folosească instituția și resursele acesteia în interes personal;
- să-și exercite profesia astfel încât să contribuie la ridicarea prestigiului ei.

Obligații față de utilizator:

- să asigure accesul liber și nelimitat al publicului la informații și documente și să ofere servicii de înaltă calitate tuturor utilizatorilor; să-i trateze pe toți utilizatorii cu egal respect, indiferent de etnie, rasă, vîrstă, statut social, religie, sex, convingeri religioase sau politice;
- să ofere informații complete, obiective și imparțiale, necondiționate de punctele de vedere, ideile sau valorile personale, nici de ingerințe politice sau interese economice; să insuflă utilizatorilor simțul răspunderii pentru conservarea patrimoniului bibliotecii;
- să respecte intimitatea utilizatorilor, să garanteze confidențialitatea datelor personale ale acestora, a informațiilor solicitate și a surselor consultate.

Fiecare bibliotecar, indiferent de atribuțiile specifice pe care le are în cadrul bibliotecii, are datoria să adere la principiile fundamentale ale codului și să conștientizeze faptul că este responsabil de respectarea prevederilor acestuia.

³ Jean Claude Bertrand, *Deontologia mijloacelor de comunicare*, Editura Institutul European, Iași, 2000, p. 53.

⁴ <http://www.ifla.org/en/news/ifla-code-of-ethics-for-librarians-draft>

⁵ <https://anbpr.org.ro/index.php/despre-noi/codul-etic-al-bibliotecarului/>

Lumina din întuneric

Anca SIMA
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În peisajul divers al instituțiilor de cultură, biblioteca ocupă un loc dintre cele mai importante, îndeplinind funcții de cercetare, dezvoltare profesională și personală, promovare și valorificare a patrimoniului cultural, dar și de loisir.

Biblioteca este un univers deschis destinat tuturor categoriilor de oameni, indiferent de vârstă, domeniu de activitate sau nivel de cultură. Fiecare bibliotecă are modalitățile sale de implementare a serviciilor oferite, dar mereu scopul este orientarea spre nevoile comunității, spre nevoile personalizate ale utilizatorilor sau ale potențialilor utilizatori.

Din dorința de a ușura nevăzătorilor accesul la informația cuprinsă într-o carte tipărită, diferite organizații ale nevăzătorilor, împreună cu mari biblioteci publice, au colaborat de-a lungul timpului pentru a dezvolta standarde cât mai accesibile acestei categorii de populație. Un astfel de standard internațional este și DAISY (Digital Accessible Information System), care permite reproducerea structurii cărții tipărite. În România acest sistem a fost introdus în anul 2008, de către Fundația „Cartea călătoare”, cu sediul la Focșani.

Promovând permanent principiile deplinei libertăți și deschiderea spre acces nelimitat la colecții, programe de lectură, activități culturale și.a., începând cu anul 2010, prin parteneriatul încheiat între Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” și Fundația „Cartea călătoare”, biblioteca băimăreană facilitează accesul nevăzătorilor din Maramureș la lumea minunată a cărților prin inițierea unui serviciu special, creat în cadrul Secției împrumut carte pentru adulți – Compartimentul „Multiculturalia”, care a fost inaugurat în 27 ianuarie 2010, fiind apreciat atât de membrii Asociației Nevăzătorilor din Maramureș, cât și de publicul său. În acel moment, biblioteca a primit prin donație două aparate Victor Reader Clasic + și a achiziționat 40 de cărți Daisy. Pe parcurs, au fost achiziționate încă două astfel de aparate și s-au mai primit două aparate Daisy Victor Status 12M ca donație din partea Fundației „Cartea călătoare”, prin proiectul „Lectura risipește întunericul – cărți audio Daisy pentru nevăzători”, finanțat,

în anul 2019, de Administrația Fondului Cultural Național.

În această perioadă s-a dezvoltat și colecția de carte Daisy cu titluri de beletristică, capodopere ale literaturii române și universale, precum și cărți cu o varietate tematică, care să acopere interesele și necesitățile utilizatorilor.

Dintre titlurile, în acest format, care se regăsesc în colecțiile bibliotecii amintim: *Cartea Oglinzelor* și *Cartea Secretelor* (Eugen Ovidiu Chirovici), *Despre dragoste și umbră* (Isabel Allende), *Demonii* (Fiodor Dostoevski), tetralogia *Marea Fertilității* (Yukio Mishima), *27 de pași* (Tibi Ușeriu), *Pe culmile disperării* (Emil Cioran) și *O mie și una de nopti*.

Cărțile Daisy sunt cel mai accesibil format pentru persoanele cu deficiențe de vedere, deoarece au multiple opțiuni de ajustare, în funcție de nevoi. Ele pot fi împrumutate de către nevăzători sau slab văzători împreună cu aparatele specifice, cu ajutorul cărora pot realiza lectura. Aceste aparate-cititoare sunt asemănătoare cu MP3-CD-player-ul, dar oferă foarte multe posibilități de navigare prin cuprinsul cărții audio, ceea ce alte aparate nu pot face: salt de la o pagină la alta, de la un capitol la altul, revenirea la un anumit paragraf, punerea unui semn de carte, citire cu viteza variabilă etc.

împrumutate de către nevăzători sau slab văzători împreună cu aparatele specifice, cu ajutorul cărora pot realiza lectura. Aceste aparate-cititoare sunt asemănătoare cu MP3-CD-player-ul, dar oferă foarte multe posibilități de navigare prin cuprinsul cărții audio, ceea ce alte aparate nu pot face: salt de la o pagină la alta, de la un capitol la altul, revenirea la un anumit paragraf, punerea unui semn de carte, citire cu viteza variabilă etc.

Deși cărțile Daisy ocupă un loc fruntaș în preferințele nevăzătorilor, există persoane care nu sunt obișnuite cu noile tehnologii. Pentru a veni în sprijinul acestora, în cursul anului 2021, colecția de documente destinată persoanelor cu deficiență de vedere a fost dezvoltată prin achiziția a 192 de volume tipărite în formatul Braille.

Braille este un sistem de scriere și citire elaborat special pentru nevăzători și reprezintă „o construcție punctiformă (în relief) a semnelor, adaptat posibilităților de reflectare prin interacțiunea dintre tact și mișcare, Mâna are rol de tatonare tactilă și motorie, adică pipăire activă a obiectelor”¹.

Alfabetul Braille, realizat de Louis Braille (1809-1852), este un grup fundamental de 6 puncte, eșalonate pe două coloane verticale a către trei puncte pe fiecare coloană: punctele mai groase reprezintă semnele, literele, iar punctele mai subțiri orienteză asupra pozițiilor punctelor groase în topografia grupei. Sistemul conține 63 de combinații de puncte ale grupului fundamental. Aceste combinații alcătuiesc litere, numere, semne de punctuație, cuvinte obișnuite precum „și”, „un”, „o”².

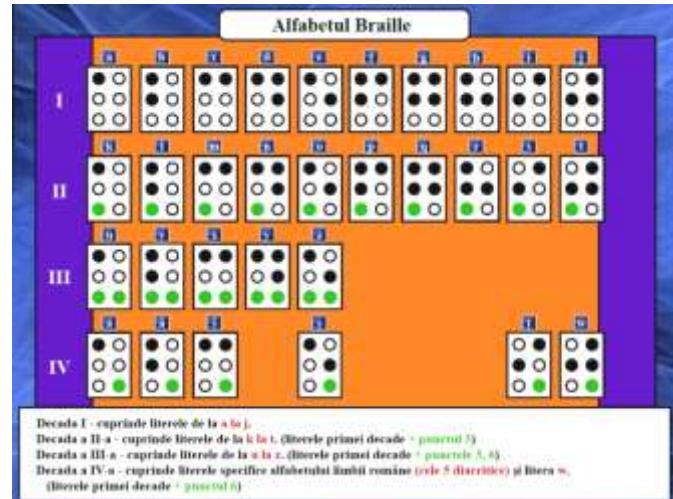
Lectura este foarte importantă în viața tuturor, fiind un mijloc de formare și dezvoltare personală, profesională și spirituală. Prin susținerea accesului la carte în formate abordabile de către nevăzători sau slab văzători, oferim șansa tinerilor cu probleme de vedere de a trăi aventurile copilăriei alături de îndrăgitul Nică din *Amintiri din copilărie*, de Tom Sawyer din *Aventurile lui Tom Sawyer*, dar și de a lua contact cu lumile imaginare din *Basme și povești românești* sau cu poeziile marelui poet național Mihai Eminescu. Despre desăvârșirea unității naționale se pot afla multe informații în cartea *Din istoria României. 1918 – desăvârșirea unității statului român* (Marcel Șirban), iar *Bucătăria pentru toți* semnată de Dumitru Enache va fi sursă sigură de inspirație pentru cei care o vor citi. Viața unor scriitori consacrați ai literaturii noastre, precum I.L. Caragiale și George Coșbuc, poate fi studiată din volumele: *Viața lui I.L. Caragiale* (de Șerban Cioculescu) și *Viața lui George Coșbuc* (autor Gavril Scridon). Aceste cărți, alături de alte titluri din literatura română și universală, precum și lucrări care acoperă diverse domenii ale cunoașterii, fac parte din colecția de carte în format Braille a bibliotecii, destinată atât copiilor, cât și adulților.

Cititorii de azi, chiar și persoanele cu deficiențe, au multe posibilități de informare, fie din cărți sau publicații seriale, fie din documente electronice sau resurse internet. Indiferent sub ce formă citim, important este să citim cât mai des, trăind astfel captivante experiențe.

Serviciul destinat persoanelor cu deficiențe de vedere este disponibil în cadrul compartimentului „Multiculturalia” pentru a reflecta conceptul de multiculturalism, în sensul incluziunii categoriilor dezavantajate.

„Cartea este mijlocul necesar de a trăi, o necesitate vitală pentru omul înzestrat cu pasiunea cunoașterii adevărului și a noului, pentru acel dotat cu simțul a tot ce este frumos în lume”³.

În concluzie, este foarte important să dăruim tuturor măcar puțin din lumina cunoașterii.

¹ Lidia Kulikovski, *Accesul persoanelor dezavantajate la potențialul bibliotecilor : manual pentru bibliotecari*, Editura Epigraf, Chișinău, 2006, p. 85.

² https://ro.wikipedia.org/wiki/Alfabetul_Braille

³ În *Centenar Dan Simonescu : Cartea și biblioteca : Contribuții la istoria culturii românești*. Antologie, prefată, tabel cronologic, bibliografie selectivă și note de Gheorghe Buluță, Victor Petrescu, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002, p. 15.

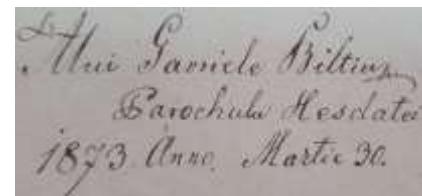
Mărci de proprietate în fondul Colecțiilor speciale ale bibliotecii

Simona DUMUȚA
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

De la simple semnături de posesiune la însemnări manuscrise detaliate (numele cumpărătorului și al vânzătorului, prețul, locul și data achiziției cărții, informații însorite uneori chiar de blesteme împotriva înstrăinării etc.), de la etichete elaborate la stampile de forme, mărimi și culori diferite, mărcile de proprietate aduc un plus de frumusețe și valoare cărților pe care au fost aplicate.

- ❖ „Aciasta carte ieste amea cumparata cu un zlotu [...] 1843 Bobâlna Ianh Petrușca” – însemnare manuscrisă aflată pe pagina de gardă a cărții: *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, tipărită la Buda de Petru Maior în 1812;
- ❖ „Michnea George au luat cartea aiasta pentru două cane de ovesu” [1896?] (*Psâltire a svântului proroc David*, Uniev, 1673);
- ❖ „Aceasta carte anume o cite / li ou cumpărat de mult doi oameni pentru 20 de florinț / oameni din Chiuzbae anume [...] / și cu Trifu Nicită iară / când am scrisu eu Babiciu Ștefan fost luna februarie 11 / 1767” (*Chiriacdromion sau Evanghelie învățătoare: care are întru ea Cazanii la toate Duminele preste an, și la Praznicele Domnești, și la Sfinții cei numiți*, Alba Iulia, 1699);
- ❖ „Aceasta psaltire este proprie a me Georgie Fedac[?] și o am cumpărat eu [...] și astăzi în luna lui februarie în anul dela IH 1856” (*Psaltirea Prorocului și Împăratului David*, Blaj, 1780);
- ❖ „Această carte sau legat prin mâna [...] Popovici [...] anul 1840 și sau aflat [...] și au plătit cartea aceasta cu 40 de grițari de argint anume o plătește [...] pentru sufletul său și a părintilor. / Scrisam eu / Niculae Pop [...] / ... / luna lui noembrie 24 / 1824” (*Propovedanie sau învățături la îngropăciunea oamenilor morți*, Blaj, 1784);
- ❖ „Aceasta Carte au fost / alui Triff Wvăsălică. / 1819. Si acum ăi alui / Todoran Niculae / 1912. / Anul visect pe 1912 (*Ceasoslov*, Sibiu, 1819);
- ❖ „Această Carte este Alui Ioan Nechita / Anul 1860. Învățătoriu.” – (*Carte folositoare de suflet*, București, 1827);
- ❖ „Alui Gavriele Biltiu / Parochulu Hesdatei / 1873. Anno. Martie 30” – (*Noul Testament al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*, Viena, 1868).

Mențiuni de proprietate de genul celor de mai sus, una dintre modalitățile variate de a marca apartenența, au fost identificate, în timp, pe numeroase cărți vechi existente în fondul Colecțiilor speciale ale bibliotecii noastre. Provenind din diverse surse: foata bibliotecă a Liceului „Gheorghe Șincai” Baia Mare, achiziții din anticariate și de la persoane fizice ori din donații, cărțile poartă însemnale celor care le-au deținut, colecționari din toate categoriile sociale: țărani, preoți, învățători, profesori, scriitori, avocați, medici, economisti etc., toți având în comun iubirea, pasiunea și prețuirea pentru cuvântul scris.

Cea mai veche carte aflată în colecțiile noastre deține și cea mai veche marcă de proprietate: *De linguae Latinae elegantia libri sex*, Lorenzo Valla, tipărită la Paris în 1538, având aplicat pe coperta I interior un ex-libris etichetă cu textul „Stanislava Piotra Koczorowsenco”.

Cheiă înțeleșului, București, 1678. Pe coperta I interior se află ex-librisul etichetă „Alexandru Tzigara-Samurcaș”. **Alexandru Tzigara-Samurcaș** (1872-1952), istoric de artă, etnograf și muzeolog, a

fost membru corespondent al Academiei Române, profesor universitar la București și Cernăuți și fondator al Muzeului Național de Artă Veche Românească.

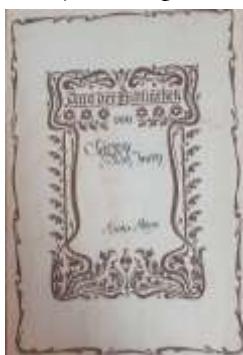
Einleitung in die schönen Wissenschaften, Viena, 1770, are pe coperta I interior un ex-libris etichetă deosebit de frumos, cu textul parțial vizibil „Philipp von (...)"". Continuarea numelui este, din nefericire, stearsă, un neajuns care nu îscade, însă, din valoarea dată de vechime și estetică.

Elemente de limb'a română, Timotei Cipariu, Blaj, 1854, *Negriada*, Ar. Densușianu, București, 1884, și *Logica*, Titu Maiorescu, București, 1887. Pe paginile de titlu se află ex-librisul manuscris: „Dintre Cărțile lui Alecsiu Pocolu”. **Alexiu Pokol** (1871-1935) a fost om politic, delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, membru al ASTREI și primar al orașului Baia Mare.

O marcă de proprietate semnificativă este cea a fiului lui Vasile Lucaci. Ex-librisul manuscris cu textul: „Din cărțile lui Dr. Epaminonda Lucaciu” a fost identificat până în prezent pe forzașul următoarelor cărți: *Elemente de limb'a română*, Timotei Cipariu, Blaj, 1854; *Disertație istorico-critică și literară tractândă despre originea românilor din Dacia-Traiana*, Vasile Maniu, Timișoara, 1857; *Elemente de poetică metrică*, Timotei Cipariu, Blaj, 1860; *Gramatecă a limbii române*, Timotei Cipariu, București, 1869; *Glossariu care cuprinde vorbele d'in limb'a română străine prin originea sau form'a loru, cumu și celle de origine îndouiosa*, August Treboniu Laurian, București, 1871; *Scriserile lui Constantin Negruzzzi*, București, 1872; *Poesii*, Dimitrie Bolintineanu, București, 1877, și *Declaratione în cauza limbii române*, Ioan Marcu, Satu Mare, 1880. **Epaminonda Lucaciu** (1877-1960), personalitate politică, culturală și istorică, a studiat la Roma, a devenit doctor în teologie și filosofie și a activat o perioadă ca preot greco-catolic alături de tatăl său. În 1905 pleacă în America, unde înființează prima parohie greco-catolică în Cleveland și, de altfel, prima biserică românească din federația nord-americană, precum și prima gazetă românească din SUA, intitulată *Românul*. În 1921, revenit în Transilvania, activează ca preot militar la Satu Mare până în anul 1923, iar din 1924 până în 1931 este paroh la Șișești, în parohia unde slujise și tatăl său.

O altă marcă de proprietate care ne-a atras atenția este cea a profesorului Victor Lazăr din Sibiu. Ex-librisul său, în formă de stampilă dreptunghiulară cu textul: „Municipiul Sibiu / Biblioteca Prof. „Victor Lazăr” / No...”, a fost tăiate: *Chronica românilor și a mai* București, 1886; *Istoria românilor* goj, 1904; *Literatură populară ro-* curești, 1910; *Mangra, Tisza și adunate din „Tribuna”*, Al. Vaida-Voevod, Brașov, 1911; *Cromatică poporului român*, Tudor Pamfile și Mihai Lupescu, București, 1914; *Sărbătorile la români: Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului*, Tudor Pamfile, 1914; *Sărbătorile la români: Crăciunul*, Tudor Pamfile, București, 1914; *Limba cărților bisericesti*, Ioan Bălan, Blaj, 1914; *Mitologie românească. Pământul după credințele poporului român*, Tudor Pamfile, București, 1924; *Catholicismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a statului român*, Onisifor Ghibu, Cluj, 1924 (carte cu dedicăție autografă a autorului); *Curențele literare la români în perioada slavonismului cultural*, Ilie Bărbulescu, București, 1928. **Victor Lazăr** (1869-1935) a fost învățător și profesor, ziarist și redactor la *Foaia Noastră*, *Foaia Poporului* și *Tribuna*, bibliotecar al ASTREI, bibliotecar-ajutor la Biblioteca Academiei și membru fondator al ASTREI, autor al mai multor lucrări de istorie.

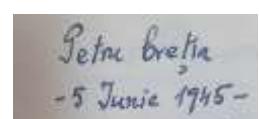
Istoria partidelor politice în România, A.D. Xenopol, București, 1910. Pe pagina de gardă se află ex-librisul manuscris cu textul: „Petru Creția / 5 Iunie 1945”. **Petru Creția** (1927-1997) a fost profesor de limba greacă, traducător al operei lui Platon, autor, eminescolog, filosof și eseist.

Nachfechung, Peter Altenberg, Berlin, 1916. Pe coperta I interior se află eticheta cu textul „Ex Libris / Wilhelm Kligler” și stampila cu textul: „Ex-libris / Baia Mare / România / Ec. Chioran Ilie Ioan”. Cel de-al doilea proprietar, **Ilie Ioan Chioran**, este și cel care a donat acest exemplar bibliotecii noastre, alături de alte două cărți cu ex-libris de editură, „ex-libris de editor”, îl numește Domnia Sa, donații făcute din dorința de a iniția o bază de date pentru ex-librisiști.

Romanica. Studii istorice, filologice și archeologice, G. Popa-Lisseanu, București, 1925. Pe coperta I interior se află un ex-libris etichetă cu textul: „Ex-libris / Nr. 317 / E. Nosievici”.

De la méthode littéraire: journal d'un professeur, J. Bezard, Paris, 1926. Pe pagina de titlu fals se află ex-librisul manuscris: „JVătășescu / Paris, oct 1926”, iar pe pagina de

titlu două ex-librisuri stampilă de culoare roșie cu textul: „Bibliothéque / Section... / Jean A. Vătășescu / Secrète Général Université Cluj-Roumanie” și „JVătășescu”. **Ioan A. Vătășescu** (1897-1980) a fost secretar general al Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj între anii 1937 și 1947.

Câterea capitole din terminologia călului, Sever Pop, Cluj, 1928. Pe pagina de titlu se află ex-librisul stampilă cu textul: „Ex Libris / R. Vuiae / Cluj” și dedicația „Domnului R. Vuia / omagiu respectuos / SeverPop / 29 IX 921”.

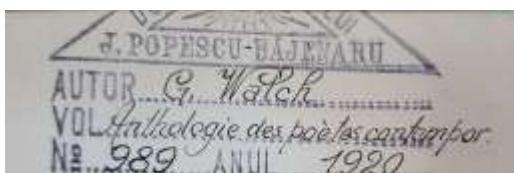
Destinul omenirii, P.P. Negulescu, București, 1938. Pe coperta I interior se află un ex-libris etichetă cu textul: „Ex Libris / Dr. Sever Rocsin”. **Sever Rocsin** a fost medic primar chirurg și directorul Spitalului „Grivița” din București.

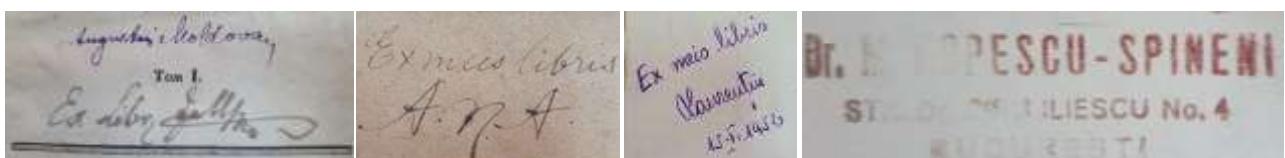
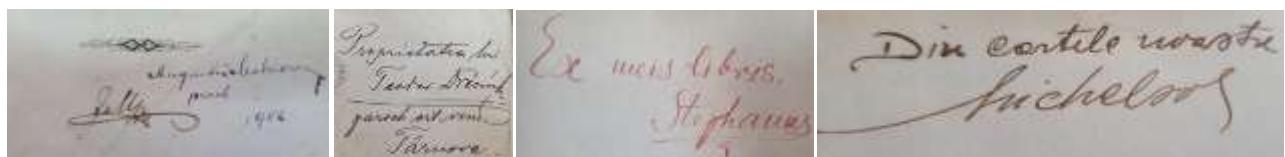
Der Jäger von Fall: Hochlandsroman, Berlin, [1938]. Pe coperta I interior se află un ex-libris etichetă cu textul: „Ex-libris / E. Nosievici”, iar pe pagina de titlu un ex-libris stampilă cu textul: „Ex libris / Dr. rer. pol. Nosievici Emanuil / București”.

Nu sunt puține nici situațiile în care apar două sau mai multe mărci de proprietate pe o carte. Ne-au atras atenția cele aproximativ 30 de exemplare editate în perioada 1744-1902 pe care se află două ex-librisuri manuscrise: „Din cărțile lui Ioann Moldovanu” și „Augustin Moldovan preot în Creaca”.

Alte mărci de proprietate identificate: **Victor Iliesiu** – poet și publicist, **Valentin Băințan** – bibliotecar, dirijor și conducător de cor, autor, **Vladimir Dobre** – medic, **Gheorghe Pop** – profesor universitar, **Gheorghe Sion** – magistrat, colecționar de carte veche și obiecte de artă și mare filantrop, **Mihai Marina** – publicist și diplomat, **Gh. D. Dimitrescu** – avocat și autor, **Dumitru Velciu** – istoric literar, **Petre Lenghel-Izanu** – folclorist și pedagog, **Mircea Zaciu** – critic și istoric

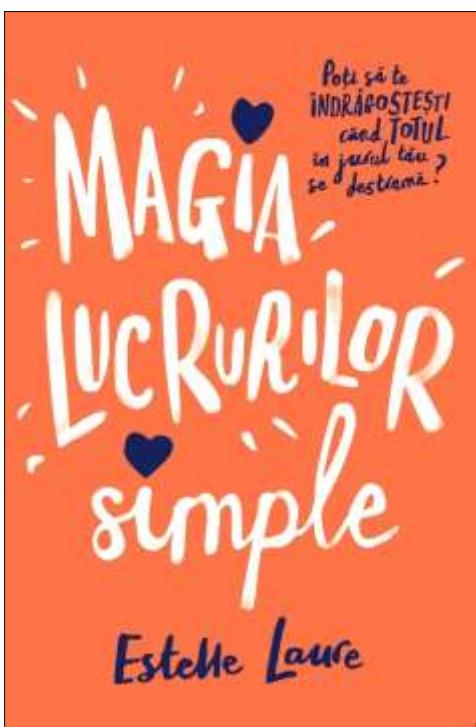
literar, membru de onoare al Academiei Române, **Marin Popescu-Spineni** – geograf, autor a numeroase cărți în domeniul istoriei geografiei, **Octavian Tăslăuanu** – scriitor și om politic, **Ion Popescu-Băjenaru** – profesor și autor de manuale, **Gheorghe Duzinchevici** – istoric.

O altfel de recomandare de lectură (3)¹

Florina VANCIU
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Pandemia... dintr-o dată s-a făcut liniște *Intr-o epocă a zgomotului*, în care poate... *Goana după fericire, Delirurile vieții cotidiene sau, pur și simplu, Labirintul vieții* ne-au făcut să fim uneori surzi, uneori orbi, uneori muți... și poate fără să ne dăm seama prinși *În inima vârtejului, Captivi în timp*.

nu te simți singur.

Există oameni care te ajută să vezi că există întotdeauna o Rezervă de speranță indiferent de problemă, atâtă timp cât faci Exerciții de înțelepciune a vieții sau, de ce nu, Exerciții de speranță, fiind dispuși oricând să îți împrumute un Manual de folosire a vieții, întrebuiuțându-se cu măiestrie de... *Cuvinte care schimbă minți*.

Există oameni cu care, folosind corect Busola sufletului, poți să faci O călătorie la capătul lumii, să treci nenumărate Poduri și rămi, care te atenționează să o cotești la dreapta, dacă ai luat-o pe Drumul cenușii, ajutându-te să găsești, apoi, foarte ușor, Drumul spre casă, după ce ai parcurs Drumul timpului, Drumul cuvintelor, Drumul speranței, Drumul spre caracter și, mai cu seamă, Drumul către tine însuți, astfel încât, la final, să putem da *Sentinete cu sinele*.

Există oameni care te fac să descoperi Lumea din miezul nopții și de la care ai mereu câte ceva de învățat, care te ajută să evoluezi și lângă care saltul la Trapezul vieții nu îți se mai pare periculos, care îți povestesc atunci când cazi *Despre frumusețea uitării a vieții* și care îți arată că Poți fi fericit orice s-ar întâmpla și ce înseamnă Puterea cunoașterii sau cărău... Puterea zâmbetului, căci *Viața nu-i croită după calapod*, iar Problemele vieții, care inevitabil

Vremea în schimbare ne-a surprins pe toți. Claviaturile tim-pului au acum altă rezonanță, iar Culoarea timpului parcă e mai intensă acum... te asigur însă că Lumina din suflet îți dă... culoare. Intrând în Dialog cu sufletul poți descoperi că Viața ca o cursă cu obstacole te poate face mai bun, mai puternic, mai îmbogățit.

Privind peste umăr, trebuie să ne asigurăm că, pentru a ajunge pe Drumul învingătorilor, avem, alături de noi, oamenii potriviți. Arta de a cultiva relații durabile se poate, cu siguranță, învăța. Înainte de toate ar trebui să privim introspectiv *Ce putem și ce nu putem schimba* și, de ce nu, să descoperim *Magia lucrurilor simple*.

Când apar Nelinisti în ţărmuri de suflet sau întrebări *De ce eu, de ce aşa, de ce acum?*, important e să simți că ai pe cine trebuie alături... Pandemia, cu toate incertitudinile ei, ne-a restructurat tuturor, într-un fel sau altul, relația cu noi însine și cu ceilalți.

Există oameni care te fac să te simți mereu *La un pas de centrul pământului*, alături de care orice obstacol pare de neînvinz, pe care poți să te sprijini pentru a traversa mai ușor Bulevardele vieții, iar când apar *Momente de cumpănă* prezența lor te ajută să

¹ Notă: Sublinierile italic din text reprezintă titluri de cărți din colecțiile Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare. Menționez că, pentru potrivirea în context, unor volume le-am omis informația la titlu.

apar, nu fac decât să te determine să evoluezi și să mai ai câte o lecție a vieții învățată. Aceștia sunt oamenii care te îmbogățesc! Există însă oameni care, deși au *Un car de suflet*, nu sunt poate *În ritmul inimii* tale, nu au aceeași vibrație... poate au doar o *Inimă cu cheită*, la care trebuie să găsești cheia potrivită sau poate e nevoie de o... *Supă de încălzit inima*. Suntem diferiți, fără îndoială, însă *Dacă toți oamenii din lume...* ar fi la fel, viața ar fi atât de monotonă, nu-i aşa?

Alege să ai alături de tine oameni care te fac să vezi *Partea plină a paharului*, care, folosind *Cuvinte care vindecă*, îți oferă în orice moment *O rețetă de curaj*, într-o manieră simplă și eficace, fără a uzita vreunul dintre cele *50 de secrete ale artei persuasiunii* sau *Supertehnici de comunicare*.

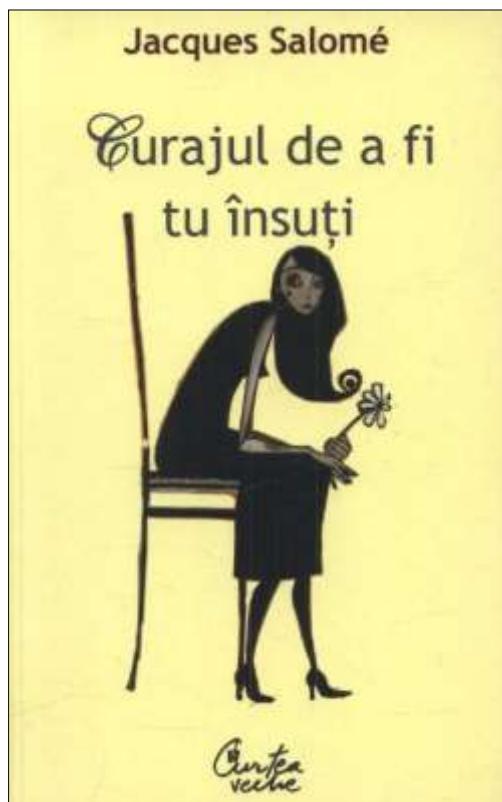
Și dintre toți acești oameni există doar câteva persoane alături de care simți, într-adevăr, că *Prietenia este un dar*, în fața cărora poți să deschizi fără temere *Sertarele cu secrete* și să îți pui fără rezerve *Sufletul în palma*, să ai *Curajul de a fi tu însuți* și iind că nu vei fi judecat și având confortul că nu trebuie să-ți cântărești gândurile și nici să-ți măsori cuvintele.

Până la urmă, *De căi prieni ai nevoie?* Puțini și buni. Și pe aceia nu-i găsești, din păcate, adunați în... *Rezervația de oameni buni*.

O relație de prietenie se întreține, se hrănește, și asta nu fără efort. Căci, după cum spunea aforistul și poetul polonez Stanislaw Jerzy Lec, „un cerc de prieni nu se face cu compasul”, ci e nevoie de încredere, sinceritate, altruism, toleranță, înțelegere, respect, discreție, curaj, generozitate, echilibru, iertare... și ar mai fi atât de multe de adăugat.

Ai încredere în propriile instințe și vei lua Decizii extraordinare, iar, când vei fi ajuns în *Toamna vieții*, când *Anii magici* au trecut și vei dori să așterni gânduri despre *Drumuri și popasuri, oameni și fapte dintr-o viață*, să alcătuiești un *Mic almanah al marilor oameni* (pe care i-am cunoscut) sau să scrii o *Poveste despre prietenie*, vei fi fără regretă! În tot acest parcurs vei fi descoperit deja *ADN-ul relațiilor* și *Cum se schimbă oamenii uneori*, că, de fapt, *Dragostea schimbă totul*, chiar și *Codul sufletului*, că... *Dragostea naște dragoste*. Vei fi aflat uimit *Ce poți face cu două cuvinte*, fie ele „te rog”, „îți mulțumesc” sau „te iubesc”!

Toate aceste minunate volume recomandate aici le găsești *În atelierul de magie...* numit BIBLIOTECĂ, unde se află, în și prin *Cuvinte tăcute...*, *Cheiă luminii!*

Victor Munteanu și hiperrealitatea ca modalitate de creație poetică

Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU
Piatra-Neamț

Dacă despre orice individ uman afirmăm răspicat că aparține speciei *homo sapiens*, nu același lucru se poate spune și dacă îl raportăm la „specia” lui *homo creator*. Încă din Antichitate s-au căutat răspunsuri pentru definirea acestei propensiuni pur umane, forjându-se diverse mituri ale creatorului, văzut ca un ins dăruit de zei cu o înzestrare de excepție. Mai apropiat de moderni, s-a inferat prezența naturală a unui *instinct* special, cu o etiologie tot nedefinită, și căruia psihologia a căutat să-i deslușească și să-i explice natura în termeni de *aptitudini înăscute*, *talent personal* sau *geniu* (definit de psihologii germani ca *Abnormalität*, adică un soi de „monstruozitate”). E vorba de o propensiune similară celei care îi determină pe unii oameni să exploreze necunoscutul, fie el de ordin astrofizic, geografic, științific etc. Cei depistați cu atare porniri au fost discutați ca înși nesatisfăcuți de realitatea în care li s-a dat să viețuiască sau de explicațiile considerate insuficiente la răspunsurile așteptate. Si atunci, pentru a nu trăi cu frustrări întreaga existență, iau pe cont propriu descoperirea lumii sau înfruntarea enigmelor și, în cazuri fericite, reușesc să-și atingă țintele și să-și împlinească dezideratele. Modelul lor, socotit unul de stirpe aleasă, e imitat și de înși nevizitați de astfel de trăiri, însă care doar visează să fie numărăți în categoria parcimoniașă a celor aleși prin acel dat ce are raritatea pepitelor de aur. Si atunci mimează, la rândul lor, acte de creație, aşa cum cei incapabili de sentimente veritabile de iubire simulează dragostea, firește cu rezultate penibile sau cu eșecuri previzibile. Grav este atunci când o parte dintre aceste „maimăuăreli” ajung a fi confundate cu lucrurile genuine și induc în eroare, uneori pe termen lung chiar, publicul sau chiar pe cei avizați în materie.

În ceea ce-i privește pe artiștii creatori în toate genurile de manifestări, dar pe poeți în special, rolul unei critici literare veritabile este de a distinge nestematele adevărate ale creației lor de cele înșelătoare, aşa cum experții în pictură știu să facă diferență între un tablou veritabil și o contrafacere, ori oenologii între un vin de calitate certă față de o băutură traficată. Îndepărtarea confuziilor între artă și surrogate, între lucrări valoroase și kitschuri ține de strictă deontologie critică, având girul unei expertize de calitate...

Recenta antologie poetică (aprilie 2021) în selecție de autor din volumele de poezie apărute anterior și publicată de Victor Munteanu la Editura Tracus Arte, purtând, exponentul, titlul unui poem selectat: *Cămașă suferită pe trup*, prezintă, la o citire atentă, toate însemnele unei creații veritabile. Firește, într-un volum acoperind o anumă perioadă de creație sau marcând un stadiu personal de evoluție artistică, indiferent cine îi este autorul, nu toate textele sunt de aceeași valoare. E o constatare învederată de mult. Legenda regelui Midas, care obținuse de la zei privilegiul de a transforma în aur curat tot ce atingea cu mâna este de ordinul mitului, adică al poveștii, și ține de o aspirație întru totul idealistă, de un simplu vis. Avantajul unei antologii de autor, unul care se dovedește și o conștiință poetică intransigență, precum este cazul de față, mai ales când e vorba de texte poetice, ale căror dimensiuni fac posibilă adunarea lor într-un florilegiu, este de a încorpora doar acele creații în care autorul își pune speranța (mai mult chiar, încredințarea) că-l vor face reprezentativ între congeneri, prin excelенță lor. Antologia cuprinde și o suită de aprecieri critice, consemnări integrale sau parțiale de feedback de receptare, din partea unor critici și poeți cunoscători ai fenomenului poetic. Discuțiile lor, în special tematice și valorice, sunt suficient de lămuritoare și la obiect pentru a mai fi nevoie de a le înmulți pe această cale, adăugând și alte opinii conexe ori corijând ceea ce pare puțin alături de curentul principal al interpretării. Operațunea este, în principal, bine făcută și nu are nevoie de idei în sprijin. Ceea ce mă ispitește să stăru, ca din „off”, asupra acestei reușite editoriale, este prilejul de a încerca doar câteva răspunsuri la întrebări care îndeobște nu intră în chestionarul canonic al unui discurs critic. Se adoptă postura, socotită de o logică paradoxală, a lui Wittgenstein care, în celebrul său *Tractatus...* opina, printre altele, referitor la filosofie îndeosebi, că ...die tiefsten Probleme eigentlich keine Probleme sind (4.003) și anume că „cele mai profunde probleme de fapt nici nu sunt adevărate probleme”. Chestiunea e discutabilă, iar la logicianul

amintit ea derivă, se pare, dintr-un dicton evreiesc ce spune că „dacă nu există soluție, înseamnă că nu există nici problemă”. Nu am căderea să tranșez asupra acestei pietre de încercare a judecății (sau de poticnire a ei), nici nu risc mai mult decât o apropiere analogică. Filosoful original C. Noica se străduise, încă din tinerețe, în suita unor contribuții din vechime și din modernitate, să dea răspuns întrebării: „cum e posibil ceva?”. Aparent, pare o întrebare ce nici nu ar trebui pusă, de vreme ce încrucișat ceva există, atunci există și complementarea ca posibilitatea ei să aibă același statut. În cazul de față acel „ceva” este poezia. Nu mai satisfacă astăzi, pe deplin, răspunsul că cineva scrie literatură doar pentru că „are ceva de spus”. E un loc comun și de bun-simț să admitem că fiecare dintre noi are sau ar avea ceva de spus pe lumea asta, în legătură cu ea și cu el însuși; ceea ce nu implică automat că avem sau vom avea de-a face aici cu lucruri doar de domeniul literaturii. Esențial este acel *cum* anume e spus, transpus acel mesaj. Abia de aici începe adevărata separare a apelor în domeniu. Formaliștii ruși au inventat noțiunea de „literaturalnost” (literaritatea), adică acea diferență specifică ce face dintr-un text oarecare unul literar. Mai tehnic și mai aplicat, teoreticianul Roman Jakobson a adus în discuție „funcția poetică”, alăturând-o altor funcții ale limbajului, centrată pe mesaj nu ca transmițător de informații, ci dând informații despre mesajul însuși, despre originalitatea sa. Respectiva funcție operează prin „proiectarea principiului echivalenței de pe axa paradigmatică (a selectării termenilor) pe axa combinării (cea sintagmatică)”. Cu cât selectarea și combinarea – precum pe un sistem de coordonate carteziene de genul abscisei și ordonatei din matematică – sunt mai ingenios structurate, cu atât poeticitatea este mai bine susținută. Poeții cu vocație, precum autorul acestei antologii de poeme, întreprind demersul componistic cu un instinct natural și cultural deopotrivă, având ca rezultat perfecțiunea geometrică a hexagonului ieșit din lucrarea albinelor la celulele fagurelui de miere. S-a demonstrat matematic că nicio altă dispunere de împărțire a unui spațiu dat nu e mai economică decât aceasta. *Multum in parvo* se dovedește adesea o formulă de succes.

Am inferat în formula titulatorie a articolului de față că modalitatea aleasă de poetul Victor Munteanu este una din domeniul *hiperrealității*. Se cuvine să încerc a mă explică. Nu vreau să se înțeleagă că oricine are ceva cunoștințe despre conceptul respectiv deține „de plano” și o cheie a compunerii poetice reușite. Hiperrealitatea este o combinație de real și de imaginar în care acesta din urmă este convertit într-o formulă a unei realități superioare, precum înnobilarea unei plante prin altoire. Secretul constă în a potrivi cu succes hibridările, altminteri riscându-se, precum în domeniul biologiei, experimentări fără niciun rezultat sau monstruozități vegetale sau animale. Hiperrealitatea nu este un construct cu totul original în sine, ci este anunțat în formă primară de particularitatea unei figuri de stil numită *zeugmă*, prin care se înțelege „unirea gramaticală a două sau mai multe substantive cu un verb sau un adjecțiv care, logic, nu se raportează decât la unul dintre aceste substantive”. Din atare figură nucleară se poate merge către o formulă sistemică largită, unul dintre „substantivele” menționate numind realitatea cunoscută, iar celălalt realitatea imaginată, neexperimentată uzual ca atare sau în combinația propusă de scriitor. Să ne referim doar la câteva exemple din poezia propusă aici: „...noaptea își va găsi culcuș în tristețile tale”; „zidurile-s petице cu liniște”; „toți își duc zilele în cămașă de forță a imprevizibilului” etc. În genere, în astfel de formulări se vorbește de întrebuițări metaforice ale termenilor, pe baza existenței, în general doar bănuite, a unei însușiri comune ambilor. Însă o examinare mai aplicată, mai ales atunci când secvența e ridicată la nivel de procedeu de construcție a întregului, îndreptățește a face loc explicativ conceptului de hiperrealitate. De pildă, în prima secvență, expresia verbală „a găsi culcuș”, din planul realității obișnuite a limbajului, se completează cu ceva doar imaginat și utilizat drept complement circumstanțial de loc: „tristețile tale”. Rezultatul conjuncției imagistice creează o versiune insolită a exprimării și forțează receptarea a o admite cu drept de cetate în patrimoniul uzajului de tip nou. Nu avem aici, precum la suprarealiștii canonici, o formulare adusă de hazard și frapând prin insolitul ei absolut aleatoriu, ci una studiată, experimentată ca neviolentând regulile vorbirii sau deprinderile gramaticale, ci impunând o formulare semiotică inedită, o „valoare adăugată” și înfrumusețătoare a zicerii... În exemplul al doilea, am putea vorbi de o simplă zeugmă sau epexeumenon, dar dacă ne uităm mai atent figura este redublată, încrucișat ea se localizează atât în „peticirea zidurilor”, cât și în „peticirea cu liniște”. De unde se deduce că nu e vorba doar de o figură de stil menită să coloreze impersonalitatea unei sintagme, ci de un *shifter*, o „ambreiere” a realului cu virtualul, din care ia naștere o putere de reprezentare imagistică mult sporitoare, o noutate de limbaj care parcă anume a fost creată spre a semnifica ceea ce figurile simple sunt prea obosite pentru a susține. Cam despre același lucru este vorba și în cel de-al treilea

exemplu, unde relația gramaticală (propozițională) dintre subiectul „toți” și expresia predicativă „a-și duce zilele”, ca elemente denotative ale limbajului realității curente, intră în coliziune semantică cu complementul „cămașa de forță”, aureolată de atributul „a imprevizibilului”. Amalgamul acestora dă un vector care conduce spre altceva, realmente insolit, dar totuși păstrând valorile din termenii de construcție, aşa cum numărul unei însumări, deși diferit de termenii adunării, păstrează în „mulțimea” sa matematică submulțimile din care este alcătuit. Abstractizarea din matematică nu ne permite să vedem direct din ce submulțimi este compus un număr izolat de operația care i-a dat naștere, pe când desfășurarea liniară a respectivei operații cu cifre, precum și a celei operații prin cuvinte de proximitate, ne-o specifică și ne-o și justifică totodată. Când asemenea procedeu de construcție prin aliaje de real și virtual se aplică la nivelul unui ansamblu, gen strofă sau text integral, forța de impact poetic augmenteză proporțional. De pildă:

*Trece timpul cu un Om după el,
îl trage cu greu de ultimele zile la deal –
de parcă toamna i-a intrat în buletin
și i-a îngreunat numele cu o piatră de moară.*

Semnificația secvenței este concepțional reperabilă, însă modalitatea expresiei este integral nouă și uimește prin însăși ingeniozitatea de a substitui necunoscutul cunoscutului... Probabil la aşa ceva se referea și Nichita Stănescu vorbind despre „limba poezească”. Imbricările sintagmatice de termeni aflați

în polaritate semantică sunt un revelator de ingeniozitate poetică caracteristic poeziei lui Victor Munteanu, construită adesea pe algoritmul hegelian teză/ antiteză/ sinteză. De unde salubra *derenire* întru Poezie.

Alteori semnificațiile sunt mai greu de depistat, însă starea este cât se poate de pregnant lămurită, vocabularul disforic fiind martor al ei:

*Împușcătura destinului
și miezul zilei plin de sânge în casă.
Iată sâmbăta sfărâmată de pereți,
fumul vieții irosind încăperea,
susținutul țăndării cu geamătul
luncând pe obraji.*

În planul realului, cu un astfel de vocabular s-ar descrie, într-un limbaj al ororii, scena unei execuții cu armă de foc în spațiu închis, cu detalii caracteristice. Numai că tot ce revine unui domeniu de aplicație univoc este acum și aici promovat la o realitate virtuală, însă nu mai puțin socantă la nivel imagistic și psihologic. Transmutația este operată prin convertiri poetice, cu virtuți alchimice, instituind o *izotopie*, adică o alteritate semantică și referențială, cu ajutorul același material lingvistic și prin doar mijlocirea cătorva echivalențe lexicale. Procedee similare am mai întâlnit doar la Mallarmé și la Ted Hughes.

Structurile la care am făcut apel pentru demonstrația în favoarea hiperrealității contextual impliate în sintagmele poetice ale poetului Victor Munteanu se bazează pe termeni convocați *in praesentia*, pentru a fi cât mai explicită posibil. Însă formulări care par a veni de nicăieri, *ex abrupto*, precum cea din titlul poemului care este împrumutat culegerii în ansamblu, ne duc spre spații mai puțin explicate: *cămașa suferită pe trup* are ca substrat al imaginii unul de tip mito-poetic. Ea face trimitere, în planul hiperrealității, la acea cămașă (tunică) mitică zisă „a lui Nessus”, centaur ucis de Hercule cu o săgeată otrăvită în săngele hidrei din Lerna. Ajuns însă, prin viclenie, pe o cămașă a lui Hercule, săngele otrăvit al centaurului îl va ucide pe erou prin chinuri provocate de dogoarea cămașii otrăvite lipite de trupul său... În absența unei atare asociații imaginative, formularea titulatorie nu ar ajunge să livreze potențialul ei de sugestie: suferința creatorului ce pare, inițial, a fi triumfat în planul izvodirii creatoare, însă pentru a se ajunge la aceasta s-a consumat pe propriul său altar de jertfire...

Voi încheia prezentele considerații (mai mult de factură tehnică decât tematică sau hermeneutică) spunând doar că, între cele zece cărți de poezie pe care mi-ar fi îngăduit a le lua cu mine pe o insulă pustie, ca merinde literară pentru finalul existenței, cu siguranță s-ar afla și cea de față.

Victor Munteanu

operatoră prin convertiri poetice, cu virtuți alchimice, instituind o *izotopie*, adică o alteritate semantică și referențială, cu ajutorul același material lingvistic și prin doar mijlocirea cătorva echivalențe lexicale. Procedee similare am mai întâlnit doar la Mallarmé și la Ted Hughes.

Serbarea de la Putna, 150 de ani. Eminescu, corect politic

Dr. Tudor NEDELCEA
Craiova

În aceste vremuri pandemioase și neofanariote este benefic să ne aducem aminte ce bărbați aveam odată care înfăptuiau fapte de istorie autentică.

Acum 150 de ani, Mănăstirea Putna a fost centrul românismului european, avându-l în centru pe (mereu același) Mihai Eminescu. Am fost învățăți în perioada postbelică și postdecembristă de marxiștii epocii, respectiv de cei care atribuie titulatură de *corecți politic* unor personalități românești, că autorul *Luceafărului* era doar un biet poet, cu capul în nori, nepragmatic ca toți româncii, iar publicarea unor articole o făcea doar pentru că au fost „plătite cu o bucată de pâine” (Moses Rosen), că „din moștenirea politică a eminescianismului s-a constituit una din pietrele de temelie ale mișcării legionare” (Virgil Nemoianu), recomandându-ne „despărțirea de Eminescu” (recomandare făcută prima oară la înmormântarea lui Eminescu din 17 iunie 1889 de *nebunul* Grigorie Ventura, cum l-a numit Titu Maiorescu), acesta fiind „cadavrul din debara”, „un paseist și prin consecință retrograd”, antiliberal, ateist etc., etc. Este foarte ușor să atârnă etichete, dar foarte dificil să citești cele circa 15.000 de pagini eminesciene spre a-l constata pe *adevăratul* Eminescu.

Doar câteva citate din prolifică și profunda operă eminesciană spre a dovedi contrariul: „Dumnezeu și adevărul sunt identici”; „Nu se mișcă un fir de păr din capul nostru fără știrea Domnului”; „Noi credem că interesele reciproce [române și evreiești] sunt armonizabile, dar pentru aceasta se cere bună voință și abnegație reciprocă”; „În mod natural nici n-ar putea exista socialism la noi. [...] Socialismul nu se justifică doar la noi prin nimic și ca evoluțione de idei nu-i decât aceeași jucărie cu abstracții străine”; „Tendința de-a ne-ntoarce la teocrația și feudalismul evului mediu în zadar am dovedi că nici prin vis nu ne-a trecut de-a fi ceea ce ni se impune că voim a fi”; „Două serii de idei sunt chemate să agita adânc opinia publică din țară: 1) organizarea muncii agricole; 2) crearea și apărarea muncii industriale; amândouă de o valoare egală, chemate să asigure existența națională a statului nostru în contra primejdierilor politice ce pot veni din nord-estul Europei, a cotropirii economice ce poate veni din apus”; „Deci condiția civilizației statului este civilizația economică”; „Credem că destul am vorbit despre liberalismul nostru adevărat și sincer. [...] Trebuie să cățățeanul să vază că fără muncă și capitalizarea ei, adică fără economie, nu există nici libertate. [...] Suntem deci liberali în puterea cuvântului, dar nu înțelegem că cineva, exploatând idei liberale, amăgind multimea, promițându-i munți de aur și râuri de lapte fără muncă, să ajungă în fine să exploată acea multime, chiar și să o conduce din rău în mai rău” (*Timpul*, IV, nr. 5, 9 ian. 1879, p. 1).

Sunt, fără îndoială, idei actuale, chiar periculos de actuale! De aici avalanșa continuă de invective, calomnii, neaddevăruri spuse la adresa lui Eminescu, contestat și ca poet național, prea puțin apărat de intelectuali și politicieni, asupra căror el însuși s-a pronunțat: „Ceea ce istoria niciunui popor din lume n-a scuzat vreodată e lașitatea” (*Timpul*, VII, nr. 9, 14 ian. 1882, p. 1)¹.

Eminescu a fost, indiscutabil, un patriot autentic, nu declarativ, definind acest sentiment nobil: „Iubirea de țară e pururea și pretutindenea iubirea trecutului: patria vine de la cuvântul pater și numai oameni cari în la instituțiile părinților pot fi patrioți” (*Timpul*, VI, nr. 211, 29 sept. 1881, p. 1), dându-ne îndemnuri de bun simț: „Cu cât ne iubim mai mult patria și poporul, cu atât vom trebui să ne înarmăm mintea cu o rece nepărtinire și să nu surescităm cugetarea. [...] Inimă foarte caldă și minte foarte rece se cer de la un patriot chemat să îndrepteze poporul său, și fanatismul iubirei patriei, cel mai aprig fanatism, nu se oprește de fel ca creierul să rămâie rece și să-și îndrepteze activitatea cu siguranță” (*Convorbiri literare*, X, nr. 5, 1 aug. 1876, p. 168) sau confesându-se: „Iubim țara și nația noastră astfel cum n-o iu-

¹ Pe larg, în Tudor Nedelcea, *Eminescu*, prefată de acad. Mihai Cimpoi, cuvânt înainte de Theodor Codreanu, postfață de Victor Crăciun, București, Editura Academiei Române, 2020, 586 p., format A4.

Întrunirea la mormântul lui Ștefan cel Mare la Putna îl are în centru pe Mihai Eminescu, care, din modestie, nu se afișează ca principal inițiator și organizator; de altfel, nici traducerea din germană în limba română a *Fragmentelor privind istoria românilor* de Eudoxiu Hurmuzaki, efectuată în timpul șederii sale la Florești-Gorj în vara anului 1868, nu a semnat-o. Serbarea de la Putna era doar un prilej spre a demonstra Europei că românii nu cedaseră dualismului austro-maghiar (creat și cu sprijinul împăratesei Sissi). El a întocmit *Apelul și Proiectul de Program* (nesemnate). În schimb, avem doavă că ideile sale anterioare publicate în *Federațiunea* se regăsesc în aceste documente oficiale, în *Notiță asupra proiectului întrunirii la mormântul lui Ștefan cel Mare la Putna*, publicată în *Convorbiri literare*, IV, nr. 14, 15 septembrie 1870, semnată „E.”:

Serbarea la mormântul lui Ștefan cel Mare, deși pornită mai mult dintr-un sentiment de pietate către trecutul nostru pe căt de glorios, pe atâtă nefericit, totuși cu vremea ideea a început a prinde un interes mai bogat decum puteam presupune din început. S-a născut conștiința că o întrunire a studenților români din toate părțile ar putea să constituie și altceva decât numai o serbare pentru glorificarea trecutului nostru și că, cu o ocazie atât de favorabilă în felul său, am putea să ne gândim mai serios asupra problemelor ce viitorul ne le impune cu atâtă necesitate. Viitorul însă e continuarea, în cazul cel mai bun rectificarea trecutului. Ca el să fie o simplă continuare a trecutului, cu toate calitățile acestuia, a fost o idee ce trebuia excludă a priori. Pentru o rectificare a greșalelor și lipselor prezentului, care mâne firește va fi pentru toți trecut.

Eminescu era conștient de „profunda sciziune” din rândul românilor transilvăneni, grupați în „activism” (de luptă parlamentară) și „pasivism” (boicot parlamentar). „Răul cel mare nu e că o asemenea stare de lucruri există, ci că se perpetuă și se moștenește”. Generația sa, junimea română europeană, are datoria ca „îndată ce au cunoscut răul, au cugetat și la remedii contra lui” și, ca atare, este necesară „o singură derecțiune a spiritului pentru generaționea ce crește”. Scopul serbării de la Putna este expus cu claritate: „Ca lucrarea noastră în viitor să constituie un singur organism, normal și fără abatere, e senzație de la sine, un ideal a cărui împlinire nu e decât problematică; însă puținul bine ce ar putea rezulta dintr-o încercare de a organiza viața viitorului însemnează totuși mai mult decât nicio încercare spre aceasta”.

Întreaga festivitate de la Putna este concepută sub două aspecte: unul exterior „de un caracter istoric și religios” și altul interior, care „să cuprindă germanii unei dezvoltări organice, pe care spiritele bune o vroiesc din toată inima”.

Studenții români din Viena, primii și principali actanți, își aleg un comitet provizoriu care trimite, în decembrie 1869, un *Apel* către „comilitonii” de la București, Iași, Torino, Budapesta, Pisa, Sibiu, Oradea, Cernăuți, Blaj, Arad, dar și un *Proiect de program pentru serbarea națională la mormântul lui Ștefan cel Mare la 15/27 august 1870*, publicate în ziarul *Traian* (10 ianuarie 1870).

Intenția lui Eminescu era ca, pe lângă această festivitate, să se organizeze și un „congres de studenți români de pretutindeni de care ducem lipsă de mult timp”, care să se pronunțe împotriva dualismului și să fixeze linia generală de luptă pentru eliberare națională între *activiști* și *pasiviști*.

Eminescu este ales secretar al Comitetului Central în Adunarea Generală din martie 1870, președinte N. Teclu, dar semnează doar documentele trimise instituțiilor de cultură, pentru că el era sub urmărirea instanțelor penale pentru studiile publicate în *Federațiunea*.

În pregătirea Congresului, poartă o corespondență cu Titu Maiorescu. Într-o epistolă expediată din Ipotești, la 6 august 1871, el îi oferă explicații clarificatoare „stimatului meu Domn”: „Comitetul serbării de la Putna a primit cuvântarea împreună cu opinionea d-voastre și m-a însărcinat pe mine (unul din secretarii săi), de-a vă mulțumi în numele-i, atât d-voastre, cât și d-lor Alecsandri și Pogor, pentru bunăvoie ce ați dezvoltat-o în această privință”.

În *Notiță asupra proiectului întrunirii...*, Eminescu explică motivul amânării sărbătoririi: războiul franco-german, amânare aleasă între alte „răle”, „când spiritele vor fi mai liniștite și participarea neoprită de niciun fel de considerație”.

Discuțiile pro și contra acestei serbări îi oferă lui Eminescu ocazia de a i se adresa printr-o scriere deschisă *Domnului Brătianu* (*Românul XV*, 15 aug. 1871, pp. 693-694), mulțumindu-i că „ați imprimat serbării de la Putna acea strălucire pe care prestigiu unui nume și unei inteligențe însemnate i-o dă unei fapte neînsemnate chiar” și pentru că „prin numele și inteligența d-voastră ați aruncat asupră-ne razele cele mai curate ale generaționii căreia îi aparțineți”. D. Brătianu (1818-1892) făcea parte din generația pașoptistă și era liberal, încă o dovedă că Eminescu nu era aprioric un antiliberal.

Serbarea de la Putna a marcat un punct culminant în afirmarea drepturilor popoarelor din Imperiul Austro-Ungar la autodeterminare (A.C. Popovici va propune, la început de secol 20, un proiect de organizare a „Statelor Unite ale Imperiului”), la întărirea conștiinței naționale, prăbușirea imperiilor și formarea statelor naționale, iar ideea creării unei Daco-României l-a obsedat mereu.

Implicitarea Poetului în destinul neamului său, intransigența sa etică îi aduc „moartea civilă”, cu implicitarea adversarilor (chiar și a unor „prietenii”) politici, oficialități române și servicii străine, întâmpinată la 28 iunie 1883, despre care au scris în mod special și concret N. Georgescu, Th. Codreanu, M. Cimpoi, Ov. Vuia. „Principala cauză a morții civile este chiar publicistica”, afirmă Th. Codreanu.

În publicistică, Eminescu a demonstrat „cum că unirea politică a românilor era marele manipul ce se întrebuiuță dintr-o parte pentru a câștiga simpatiile țărilor noastre, cum pe de altă parte ideea națională, conștiința deosebirii noastre de celelalte popoare ale Orientului, reamintirea originii romane și a latinității noastre era timp îndelungat contragreutatea ce se opunea unui ideal politic care se promitea a se realiza cu ajutorul slavilor” (*Timpul*, V, nr. 224, 7/19 oct. 1880, p. 1).

Că Eminescu nu era numai un luptător al ideii de emancipare națională a românilor încorporați în imperiile vecine, ca joc al conjuncturii istorice vremelnice, o dovedește activitatea sa în cadrul Societății „Carpați”, care-și începe activitatea, semnificativ, la 24 ianuarie 1882, în scopul înfăptuirii României în hotarele ei firești, sub deviza *Noi prin noi*. Din societate făceau parte intelectualii transilvăneni stabiliți în Principate (Th. Nica, G. Orășanu, G. Secăsanu, N. Densusianu, N. Droc-Bacianu, A. Ciircu, A.P. Crainic, I. Slavici). Eminescu era singurul netransilvănean, primit ca „membru activ ordinar”. Alegerea lui s-a datorat și – oricât ar părea de curios – spiritului său organizatoric dovedit la Congresul de la Putna din 1871 (la numai 21 de ani), ideilor și dezideratelor formulate la Putna, care-i apartin aproape în totalitate. Era un motiv serios de îngrijorare pentru guvernările imperiale de la Viena, drept pentru care activitatea poetului în cadrul Societății „Carpați”, ca și publicistica sa militantă, era urmărită, pas cu pas, de Biroul de informații din Viena. Deci, spioni pe urmele lui Eminescu!

Ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei la București, Ernst von Mayer, raporta, la 7 iunie 1882, Casei Imperiale din Viena că „Societatea «Carpaților» a ținut la 4 iunie o ședință publică, căreia i-a precedat o consfătuire secretă. Despre aceasta am primit din sursă sigură următoarele informații: subiectul consfătuirii a fost situația politică. S-a convenit acolo să se continue lupta împotriva Monarhiei austro-ungare, dar nu în sensul de a se admite existența unei «Români iredente». Membrilor li s-a recomandat cea mai mare precauție. Eminescu, redactorul principal al ziarului *«Timpul»*, a făcut propunerea de a se încrănta studenților transilvăneni de naționalitate română, care pentru instruirea lor frecventeață instituțiile de învățământ de aici, sarcina ca pe timpul vacanței lor în patrie să contribuie la formarea opiniei publice în favoarea unei «Dacie Mari»” (Arhivele Statului București, Colecția xerografii Austria, pach. CCXXVI/1, pp. 189-192).

Într-un manuscris (nr. 2263) avem revelația unor însemnări eminesciene făcute sub impresia dezbatelor ședințelor secrete ale Societății „Carpați”. Guvernul maghiar este informat că, la ședința din 4 iunie 1883, Eminescu propune ca studenții transilvăneni de la București să facă la întoarcere propagandă pentru „Dacia Mare” sau „Noua Romă”. „Ardelenii să nu se facă cetăteni români, ci să rămâne supuși austrieci, ca să se poată-ntoarce cu toate drepturile în Austria”. Idei deosebit de curajoase răzbat din asemenea lapidare însemnări: „Noua Romă” trebuie să se opună propagandei catolice și a înființării unei mitropolii catolice la București. Pe Carol I „Îngăduitorul” îl consideră de prisos în fruntea statului, iar aducerea pe tronul României a unui reprezentant austriac ar putea duce la recâștigarea autonomiei Transilvaniei: „Trebuie ca un austriac să fie în România, să abdice Carol în taină în favorul Casei de Austria, să-l vedem de e potrivit” (Mss. 2263). Ostil regimului „cezaro-papist” din Rusia, consideră încă necesară existența Imperiului Otoman pentru echilibru european.

Odată lansată ideea, ea este urmărită și motivată spre a o impune în conștiința națională a românilor transilvăneni, cei mai oropsiți în acea vreme. Orice activitate a acestora este consemnată de Eminescu în ziarul său spre a o face cunoscută românilor de pretutindeni. „În Ardeal este vorba de câtva timp – își înștiințează cititorii – despre întrunirea unei mari conferințe politice a românilor de sub Coroana habsburgică”, stire preluată din *Telegraful Român* din 2 octombrie 1880 (deci numai cu trei zile înainte), conferință care va dezbatе situația politică și socială a românilor, pentru că șovinismul maghiar a atins cote maxime, făcând imposibilă „existența oricărei suflări omenești care nu cugetă, nu vorbește, nu scrie ungurește” (*Timpul*, V, nr. 223, 5/17 oct. 1880, p. 1).

Activitatea politică a unor lideri ai românilor transilvăneni stă în atenția lui Eminescu, după cum am menționat, încă din perioada când poetul scria la *Federațiunea*, la *Timpul*, orice activitate desfășurată în Transilvania de acești lideri fiind urmărită și consemnată cu maximă operativitate. Conferința electorală a românilor din Transilvania și Ungaria, desfășurată la Sibiu între 30 aprilie/12 mai – 2/14 mai 1881, are marele merit de a hotărî unirea Partidului Național al Românilor din Banat și Ungaria cu Partidul Național din Transilvania, creând Partidul Național Român, care va adopta ca tactică de luptă „rezistență pasivă”. Într-un număr ulterior, prezintă raportul acad. Vincențiu Babeș la această consfătuire, raport care examinează, cu realism, situația social-politică a românilor din Imperiul Austro-Ungar, Eminescu avertizând, în introducere la raport, că „pentru străinătatea întreagă, acela e mai mare patriot care face a se vorbi mai mult de el, deși poate tocmai contrariul e adevărat” (*Timpul*, VI, nr. 107, 13-19 mai 1881, p. 1).

Eminescu istoricul a trezit admirarea sinceră a celui mai mare istoric al românilor, N. Iorga, considerând că „în Eminescu, însă, trăiește întreaga Europă metafizică. În adâncul sufletului său chinuit este ceva din deznădăjduitul Prometeu. [...] Își iubește poporul mai mult decât Alecsandri [...], însă această dragoste nu stârnește niciodată entuziasm. [...] Are pentru națiunea română sentimentul unei mame iubitoare care-și pleacă privirile asupra copilului bolnav” (N. Iorga, *Eminescu*, Iași, Editura Junimea, 1981, p. 299).

Această „mamă iubitoare” a îndurat ea însăși mizerie și chin, invidie și nerecunoștință. O spune chiar Poetul într-o scrisoare din 1882 către un prieten ieșean, după înlăturarea sa de la conducerea cotidianului bucureștean *Timpul*, în paginile căruia și-a exprimat opiniile și principiile politice, idei și lectii de istorie: „Tu trebuie să-ți închipuiesti astăzi sub figura mea un om foarte obosit, de vreme ce sunt singur la negustoria asta de principii și peste aceasta bolnav, care ar avea nevoie de cel puțin șase luni de repaos pentru a-și veni în fire. Ei bine, de șase ani aproape o duc într-o muncă zădarnică, de șase ani mă zbat ca într-un cerc vicios în cercul acesta, care cu toate acestea e singurul adevărat; de șase ani n-am liniște, n-am repausul senin de care aş avea atâtă trebuință pentru ca să mai pot lucra și altceva decât politică. [...] Folosul meu după atâtă muncă e că sunt stricat cu toată lumea și că toată energia, dacă am avut-o vreodata, și toată elasticitatea intelectuală s-a dus pe apa sămbetei. [...] Eu rămân cel amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranță în consolidarea ideilor mele și un mai bun viitor. Dar nu merge. În opt ani de când m-am întors în România, decepțione a urmat după decepțione, și mă simt atât de bătrân, atât de obosit, încât degeaba pun mâna pe condei să-ncerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă simt că am secat moralicește și că mi-ar trebui un lung, lung repaus ca să-mi vin în fire. [...] Sunt strivit, nu mă mai grăbesc și nu mă mai recunosc. [...] Aștept telegramele Havas ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormânt și n-aș mai fi ajuns să trăiesc”.

Peste aproape un secol, în 1957, un grup de studenți ieșeni au dorit să meargă, cu cântece și mult entuziasm, la Putna spre a-l comemora pe Ștefan cel Mare. Era în plină epocă stalinistă și după evenimentele de la Budapesta din 1956, când Gheorghiu-Dej voia să-i demonstreze lui Hrușciov că el deține puterea politică absolută în România, spre a-l determina să retragă trupele sovietice din țară. Ceea ce a și făcut începând cu 1958. Dar, pentru aceasta, studenții ieșeni au fost nevoiți să îndure temnițele bolșevice din România. Printre ei s-au aflat folcloristul Aurelian I. Popescu și istoricul acad. Al. Zub. Cinste lor!

Îmbolnăvindu-se de „eminesciană”, Constantin Noica afirma: „S-a vorbit prea mult despre neființă la Eminescu. Neființă aduce totuși odihna. Eminescu, neodihna. Nu ne putem odihni în el”. Neodihna presupune și cunoaștere și înțelegere.

Vârful spiritualității românești, *românlul absolut* (Petre Țuțea), Eminescu ne obligă să-l cunoaștem și să-l înțelegem plenar pe cel care a proiectat în eternitate istoria patetică a neamului românesc, serbarea de la Putna fiind un eveniment istoric major, de care să ne amintim cu mândrie și recunoștință.

Eminescu și (neo)marxismul

Dr. Tudor NEDELCEA
Craiova

Se discută în ultima vreme, de când pe scena politică românească a apărut o anume formăjune politică, despre neomarxism și influența sa nefastă în domeniul politic, economic și social. Ideile și practicile profesate sunt într-adevăr nocive și periculoase și ele se manifestă în varii direcții: globalism fără măsură, incorectitudine politică, negarea preceptelor biblice, drepturile unor minorități (naționale, sociale, sexuale etc.) asupra majorității etc.

Dar fenomenul nu este nou, cum nimic nou nu este sub soare. În ziarul *Timpul* (3, nr. 172, 6 august 1878, p. 4), Eminescu (blamat de neomarxiștii contemporani în toate felurile, fiind considerat „incorect politic” – vezi studiile lui Theodor Codreanu) atrăgea serios atenția: „O serioasă turburare socialistă amenință Europa. Cetățenii liberi, independenți și înfrățiti ai republicii universale, cari la noi sunt reprezentanți prin partidul roșu, încearcă a răsturna toate formațiunile pozitive de stat, și dacă n-o vor putea face aceasta, ceea ce e de mai nainte sigur, totuși vor încerca s-o facă pe calea lor obiceinuită a atentatelor, scenelor de uliță, turburărilor etc., iar acele încercări încep a-și arunca umbrele de pe acum”.

Trăgând semnalul de alarmă privind pericolul „victoriei principiilor liberale socialiste”, care „însemnează moartea oricării culturi și recăderea în vechea bărbărie”, el se angajează să combată aceste tendințe „ori în ce punct s-ar fi ivind”.

Știrea privind apariția „ciudatului fenomen al tendențelor comuniste agrare” sosește din Petersburg, capitala Rusiei (unde va izbucni, în 1917, revoluția bolșevică), comunismul având o „multime de adepti”. Eminescu face distincție între „socialismul orașelor industriale” (pe care-l consideră „esplabil, deși nu justificat”) și cel agrar, de neînțeles într-o țară „în care pământul ne-mpărțit există cu prisosință și populația e rară”. În opinia sa, „socialismul industrial pornește de la o iluzie economică. El ignorează pe deplin faptul că, chiar de s-ar împărți averea totală a claselor bogate între cele sărace, chiar de n-ar organiza altfel munca, mijloacele prime de existență nu se pot înmulți în infinit și că nevoile sociale trebuie neapărat să constată în renumita disproportie formulată de Malthus, conform căreia populația se nmulțește în progresie geometrică, adecaț în pătrat, pe când mijloacele de trai se-nmulțesc numai în progresie aritmetică”. Dar, din păcate, constată el, iluziile economice ale „sectei socialiste” s-au lătit însă și în state în care n-au rațiune de a fi, cum ar fi, de pildă, România, unde această sectă are adepti. „A început a apărea [la noi, n.n.] foi periodice care, scrise fără ortografie și fără primele cunoștințe gramaticale, totuși cred că cu acest minim capital de creieri și învățătură se poate reforma universul”.

Pertinent observator al realităților europene unde „spiritul public modern suferă de o boală”, internaționaliștii din Germania, Franța, Anglia, fiind „prietenii buni și personali” cu C.A. Rosetti și I.C. Brătianu, Eminescu vorbește și de unele măsuri protecționiste contra acestui „nemărginit individualism” (*Timpul*, 3, nr. 246, 8 nov. 1878, p. 1). De pildă, guvernul german a înaintat Reichstagului un proiect de lege contra socialistilor germani, care a fost discutat la 9 septembrie 1878.

De fapt, polemica sa dusă cu oficiosul Partidului Liberal, *Românul*, și mai cu seamă cu renumitul director C.A. Rosetti, are la bază poziția față de această sectă creată de Internaționala I a lui K. Marx. Este un pericol major pentru România, pentru că aceste idei pătrund sub lozinca-mască *libertate, egalitate, fraternitate*, o „marfă și scumpă și lesne de plasat” (*Timpul*, 6, nr. 67, 25 mart., 1881, pp. 1-2). Eminescu nu are în vedere întregul liberalism (pe Mihail Kogălniceanu nu-l atinge nici măcar cu un cuvânt, de pildă), el însuși declarându-se liberal („Credem că destul am vorbit despre liberalismul nostru adevărat și sincer. [...] Asta am dori să intre o dată în convingerea or căruia; trebuie ca cetățeanul să vază că fără muncă și capitalizarea ei, adică fără economie, nu există nici libertate. [...] Suntem deci liberali în toată puterea cuvântului, dar nu înțelegem ca cineva, exploataând idei liberale, amăgind multimea, promițându-i munți de aur și râuri de lapte, fără muncă, să ajungă în fine a exploata acea mulțime, chiar și a o condu-

ce din rău în mai rău” (*Timpul*, 4, nr. 5, 9 ian. 1879, p. 1. Apud Alexandra Olivia Nedelcea, *Eminescu, economistul* (Craiova, Fundația Scrisul românesc, 2000).

Eminescu critică „aripa roșie” a liberalilor, condusă de C.A. Rosetti pentru internaționalismul său. „Ai noștri tineri la Paris învață / La gât cravata cum se leagă nodul” sunt, de fapt, fișii lui C.A. Rosetti. Acești tineri, sau, mai bine zis, unii dintre ei (pentru că în Franța au învățat toți revoluționarii pașoptiști, care au făcut Unirea Principatelor și România modernă), întorși în țară „sunt de o remarcabilă sterilitate intelectuală” și în loc de a munci „își umplu capul cu tot felul de utopii politice și sociale, se erijează în mântuitorii nu numai ai poporului nostru, ci ai omenirii întregi”, solicitând favoruri spre a ajunge mai iute la „pita lui Vodă”. Ei redijează *Dacia viitoare*, o revistă apărută la Paris, de tineri (V.G. Morțun, C. Mille) ce simpatizează cu camarazii, afișează „utopii cosmopolite”, „de-a tăia cainilor frunze”. O revistă „rău scrisă, fără stil, fără idei, fără entuziasm, semn de bătrânețe prematură, de incapacitate, lipsită de căldură”, o revistă pentru cei care „numără pietrele și mâna muștele la apă” (*Timpul*, 8, nr. 62, 18 mart. 1883, p. 1).

„Nu cu utopii comunarde [...] se va putea ridica acest popor. O singură buruiană de leac pentru acest scop – îi îndeamnă Eminescu – Muncă. Muncă, nu comunalism, muncă nu pomană. Iată mijlocul care va ridica poporul nostru” (*Ibidem*).

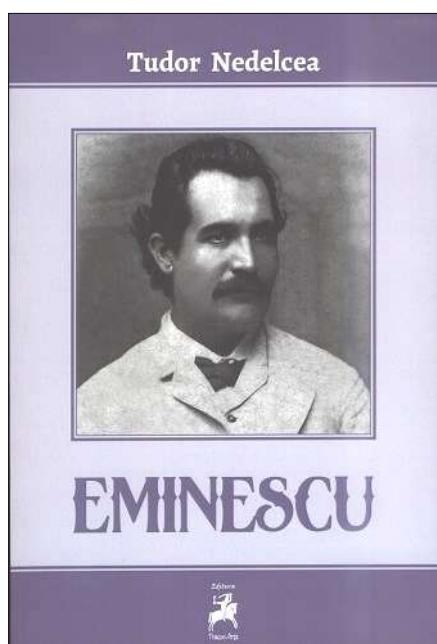
Eminescu nu dezavoueaază ideea unei Dacii viitoare, ci o promovează ca scop al unirii tuturor românilor sub această denumire, ceea ce a îngrijorat marile capete încoronate ale Europei. „Ideeua unei Dacii viitoare e generoasă și ca atare solitară, dar numai o altă generație curăță prin abnegație și durere poate îndrăzni să gândească la ea” (*Timpul*, 8, nr. 37, 17 febr. 1883, p. 1).

Rosii foloseau frazeologia apuseană în scopuri propagandistice de a introduce ideile socialiste în țară fără a se ține cont de contextul istoric și social-politic al României, de structura psihosocială a populației autohtone.

Ca student la Viena și Berlin (universitate pe care a absolvit-o, cum a demonstrat acad. Mihai Cimpoi), Eminescu a audiat cursurile unor renumiți profesori de istorie, filosofie, economie, a aprofundat concepțiile socialiste utopice promovate de Thomas Morus (*Utopia*, 1516), Tommaso Campanella (*Cetatea soarelui*), Fr. Bacon (*Nova Atlantida*), apoi gânditorii socialisti din epoca modernă (Saint-Simon, Fourier, Corey, E. Dühring, R. Owen, August Bebel, K. Marx, F. Engels etc.). G. Călinescu menționa că Eminescu a audiat și cursul germanului Rodbertus despre socialismul de stat.

Pe Eminescu îl interesează în mod special educația tinerilor români studenți în Apus, să nu fie atrași de „organizația actuală a societății europene”, adică de Internaționala I, creată la 28 septembrie 1864, la Londra, sub denumirea Asociația Internațională a Muncitorilor, față de care ia atitudine la numai 14 ani de la înființare, adică în 1878, la vîrstă de numai 28 de ani! Prima mențiune despre Marx, „șeful socialistilor din Londra”, apare în *Timpul* (nr. 92, 29 apr. 1881). Apoi, în același ziar din 6 mai 1881, scrie: „În Anglia sunt organele centrale ale Internaționalei roșii, trăiește Marx, generalisimul partidului și nici pe guvernul, nici pe poporul englez nu-i doare capul de aceasta”. Dintre lucrările lui Marx, Eminescu consemnează doar *Capitalul*. Autorul *Luceafărului* a condamnat inegalitățile și nedreptățile, fenomenul de aservire și exploatare, este un revoltat în raport cu societatea vremii sale. El optează pentru calea occidentală a evoluției, echivalentă, în concepția sa, cu civilizația opusă barbariei. Are puncte comune cu teoreticienii socialisti europeni, deosebindu-se de ei prin teoria compensației, a „socialismului de stat”, a statului ca armonizator și intervenționist și, mai ales, prin respingerea ideii de revoluție în detrimentul evoluției.

Revoluția, în opinia sa, nu e o formă de progres social, datorită dezordinilor anarchiști și chiar teroriste, ci un recul social și politic. Evoluția este cea recomandată de Eminescu, fără salturi economice și politice, căci saltul este o ruptură. Evoluția înseamnă progres, iar „cine-și închipuiește a putea progresă prin salturi nu face alta decât a da înapoi”. Genialul poet explică această teorie printr-un exemplu simplu, luat din lumea înconjurătoare, așa cum a făcut Iisus cu pildele sale: „A îmbătrâni în mod artifici-

al un copil, a răsădi plante fără rădăcină pentru a avea grădina gata în două ceasuri nu e progres, ci devastare” (*Timpul*, 5, nr. 38, 17 febr. 1880, pp. 1-2), conform principiului *Non datur saltus in natura*.

După o pertinentă, dar obiectivă incursiune asupra socialismului european, Eminescu se reîntoarce la realitățile țării sale, la intelectualii români interesați de această ideologie, printre care Vasile Conta (1845-1882), apreciat ca filosof, dar amendat pentru unele convingeri de stânga („nu e timpul venit, mai cu seamă nu în România, de-a încerca realizarea unor asemenea idei”): „Cum că socialismul nu e decât forma în care organismul unui stat moare spre a face loc barbariei sau cuceririi prin popoare mai tinere, era o întâmplare ce i s-a spus ades, dar pe care n-a admis-o” (*Timpul*, 7, nr. 90, 25 apr. 1882, p. 2).

Privind opiniile fraților Gheorghe și Ion Nădejde, Eminescu își expune din nou, cu mai mare claritate, opinia: „Socialismul, având ca temă mizeria claselor de jos și exploatarea lor din partea capitalului, se-ntellege că trebuie să cerce a dărâma baza societății actuale, proprietatea moștenită” (*Timpul*, 6, nr. 131, 18 iun. 1881, p. 1). Scopul socialismului îi era clar și nu accepta metodele de concretizare a acestor idei. Altfel spus, „socialismul nu se justifică dar la noi prin nimic și ca evoluțione de idei nu-i decât aceeași jucărie cu abstracții străine” (*Timpul*, 6, nr. 131, 18 iun. 1881, p. 1). Pe frații Nădejde îi compătimește ironic: „Au luat-o la serios cu socialism și au pătit-o [au fost condamnați, n.n.]. Trebuiau să-l propage modest și mai mult de la catedră, pentru a fi aleși deputați, apoi ar fi ajuns miniștri, apoi membri la Curtea de Casătie și... cestiunea socială înceta de-a exista și pentru d-lor și pentru țară” (*Ibidem*).

Critica societății vremii sale este vehemantă, pentru că Eminescu a constatat, cu multă amărăciune, fuga de muncă productivă a tineretului și acceptarea de „utopii comunarde”. Singura „buruiană de leac” este munca și nu comunismul, numai munca va ridica bunăstarea poporului. Comunalismul, cum numește el adesea această concepție, a corupt „însuși nervul vieții oricărei societăți”, care este „iubirea de muncă”, avertizând dur: *Pieirea noastră prin pierirea muncii* (*Timpul*, 3, nr. 270, 9 dec. 1878, p. 1).

Eminescu s-a dovedit a fi și în acest domeniu un istoric autentic, un militant, un patriot în sensul real și adânc al cuvântului, cu iubire sinceră de țară: „E mică țărișoara noastră, îi sunt strâmte hotărle, granițele vremurilor au șirbit-o; dar această țară mică și șirbită e țara noastră, e țara românească, e patria iubită a orcarui suflet românesc; într-însa găsim toate putințele dezvoltării întocmai ca într-una, oricât de întinsă”. Sau: „Iubim țara și nația noastră astfel cum n-o iubește nimeni, cum nimeni n-are puterea, caracter pe care voi în viață publică ati știut a-l nimici” (*Timpul*, 4, nr. 41, 22 febr. 1879, p. 2). Sau: „Dar sunteți voi români? Dar cunoașteți voi poporul? Sunteți în stare a pricepe geniul și înclinațiile lui? Știți voi românește măcar?” (*Timpul*, 6, nr. 142, 3 iul. 1881, p. 1). Sau: „Nu vă prefaceți a vă supăra pe ceea ce zicem, supărați-vă mai bine pe ceea ce se-ntâmplă, pe realitate” (*Timpul*, 7, nr. 200, 12 sept. 1882, p. 1). Sunt, aşadar, temeiuri ca neomarxiștii contemporani să-l considere pe Eminescu „incorrect politic”, „cadavru din debara”, „nul” etc.

Dar, pentru vasta sa creație în varii domenii de activitate, concretizată prin cele circa 15.000 de pagini manuscrise, pentru noi, care ne mai socotim cu mândrie români, „Eminescu are meritul de a fi salvat onoarea spirituală a poporului român”, cum l-a caracterizat Petre Țuțea.

O enciclopedie și erorile ei

Dr. Florian ROATIȘ
Baia Mare

Apariția unei *Encyclopédie a identității românești* (Editura Litera Internațional, București, 2011), probabilă astăzi un curaj mai rar întâlnit¹, știind că, de regulă, astfel de lucrări sunt rodul unor colective de cercetători, întrucât se cer acoperite mai multe domenii.

Autoarea acestei temerare întreprinderi este Ecaterina Țarălungă, un istoric literar cunoscut prin monografiile consacrate lui Tudor Vianu (1984) și lui Dimitrie Cantemir (1989 și 2004), precum și prin îngrijirea celor trei volume de *Opere* ale lui Petru Dumitriu (2004)².

Ecaterina Țarălungă a riscat mult concepând o asemenea lucrare, fapt confirmat de cele aproape 200 de erori detectabile în cele 864 de pagini ale cărții. Unele sunt erori grave, flagrante, altele sunt mai puțin relevante, regăsibile și în alte lucrări, dar nu într-un număr atât de mare.

Este vorba de nume și titluri greșite, confuzii – unele regretabile –, ani de naștere greșiți, inconsecvențe disproportioionate în tratarea personalităților și omisiuni – acestea din urmă ca expresie a unei axiologii extrem de subiective. Și toate acestea în posida unei bibliografii impresionante, întinsă pe 15 pagini, alcăuită din dicționare, encyclopédii, monografii și sinteze. Anumite erori sunt preluate din chiar această bibliografie și, ca atare, perpetuate, altele au ca sursă Wikipedia, care ne oferă informații neverificate³, iar unele nu pot proveni decât dintr-o documentare deficitară, superficială, suplinită uneori de imaginație!

Ne propunem, în cele ce urmează, evidențierea și corectarea unor astfel de erori, nu atât dintr-o pornire critică (tardivă, după 10 ani), cât din dorința de a veni cu alte opinii, posibil de luat în considerare la o nouă și necesară ediție a cărții.

Trebuie să remarcăm de la început ineditul metodei de lucru promovate de autoare: și-a propus să evidențieze contribuțiiile aduse la identitatea românească de familii și dinastii din toate provinciile românești, făcând trimiteri la profesorii și, unde este cazul, la discipolii personalităților abordate. Lăudabilă și interesantă, metoda nu este aplicată cu consecvență: în cazul unor familii cu rezonanță culturală sunt omișii reprezentanți cu contribuții deloc neglijabile. Așa este cazul familiei Ciorănescu, din care nu sunt amintiți Ioan (poet și traducător din lirica franceză) și George (poet, eseist, istoric, traducător). Din familia lui Duiliu Zamfirescu, autorul lui *Tănase Scătiu*, lipsesc fiul acestuia, Alexandru Duiliu, diplomat și scriitor, și nepoata, Sanda Stolojan, cunoscută reprezentantă a exilului românesc, critic literar și traducătoare în limba franceză a unor volume de L. Blaga și E. Cioran.

Apoi, este prezentat Horia Bernea, nu și tatăl acestuia, Ernest Bernea (1905-1990), sociolog și etnograf, reprezentant al Școlii monografice de la București conduse de Dimitrie Gusti, Theodor Sperantia, nu și fiul său Eugeniu Sperantia (1888-1972), poet, estetician și sociolog, profesor la Universitatea din Cluj – și exemplele ar putea continua.

Nu sunt omișii doar cei pe care i-am amintit, reclamați de însăși metoda propusă, ci și mulți alții recomandați de opera lor: Vasile Băncilă, Eta Boieriu, Iordan Chimet, Nina Façon, Ionel Jianu, Alice Voinescu etc.

În ceea ce privește spațiul acordat unor personalități există nedrepte disproportii. La unele avem câte o pagină, deși nu s-ar impune (Maria Filotti, Ioan Pop de Popa etc.), la alții doar câteva jumătăți de rânduri (Sergiu Al-George, Dan Bădărău, Nicolae Filimon etc.).

Este de apreciat diversitatea promovată – actori, balerini, compozitori, cântăreți, fotbalisti, oameni politici etc., dar credem că se exagerează cu enumerarea de roluri, cântece, filme⁴, funcții, premii

¹ O precursoare celebră ar fi *Encyclopédie Cognetarea* a lui Lucian Predescu din 1940.

² Ecaterina Țarălungă s-a manifestat și în critică (*Servențe critice*, 1979) și în roman (*Misiunea de investigare*, 1987).

³ E posibil și ca unele erori să fi trecut din această Encyclopédie pe Wikipedia!

⁴ La Nicolai Degetari, spre exemplu, sunt amintite 40 de filme, cu deosebire documentare, la care acesta a semnat imaginea!

etc. Sigur, selecția este subiectivă, dar s-o omiți pe Alice Voinescu și să-l reții pe Bogdan Olteanu (trebuie prezentată și bunica acestuia, Ghizela Vass, conform metodei!) ni se pare o mică nedreptate! Și aceasta în condițiile în care la Antonie Plămădeală, Lucrețiu Pătrășcanu sau Ecaterina Andronescu nu se amintește nicio lucrare (probabil din lipsă de spațiu!).

Dacă toate acestea pot fi explicate prin concepția autoarei și nu sunt negreșit imputabile, există multe alte lucruri care deformeză realitatea și se cer corectate, pentru a nu fi perpetuate. Sunt de amintit, mai întâi, zeci de erori „mărunte”: ani de apariție greșite, titluri greșite la anumite volume, lucrări atribuite altor autori și.a., care puteau fi evitate printr-o documentare mai serioasă. Sunt prea multe, aşa că ne vom opri doar la câteva.

Astfel, Nicolae Balotă, născut în anul 1925, nu putea debuta în 1929! Cartea lui Sergiu Al-George, *Arhaic și universal*, a apărut în anul 1981 și nu 1971, iar teza de doctorat a lui Petru Comarnescu, *Kalokagathon*, în 1946, nu în 1964, iar a doua ediție în 1985! Cartea aceluiași, intitulată *Chipurile și priveliștile Americii* nu a văzut lumina tiparului în anul 1980, ci a cunoscut câteva apariții anterioare. După luarea doctoratului american în estetică și revenirea acasă, Comarnescu a publicat volumele *America văzută de un Tânăr de azi* (1933) și *Homo americanus* (1933). Aceste două cărți el le va retipări în anul 1940 într-un singur volum, cu titlul *Chipurile și priveliștile Americii*, reeditat în anul 1947 cu alt titlu, *America. Lume nouă – Viață nouă*. Postum, completată cu pagini de jurnal din 1968, aceasta va apărea, sub îngrijirea lui Mircea Filip, cu titlul *Chipurile și priveliștile Americii* la Editura Eminescu în 1974. Apoi, Ion Caraion a publicat *Antologia orașului Spoon River*, traducere după Edgar Lee Masters, în anul 1968 și nu în 1979, cum se afirmă la p. 153.

Este exagerat să-l numim pe Eugen Ionescu „studentul lui Nae Ionescu”, căci el nu a urmat filosofia, ci și-a luat licență în limba și literatura franceză. Probabil că l-a audiat, era ceva la modă atunci, dar nu a făcut parte din cercul colegilor care au gravitat în jurul Profesorului (Vulcănescu, Eliade, Noica, Haig Acterian etc.). Dimpotrivă, el s-a distanțat de ei, începând cu 1938, când aceștia s-au lăsat cuceriri de legionarism. Și apoi, nu toată generația a fost subjugată de fascinantul profesor⁵. Eugen Ionescu nu s-a stabilit în Franța în anul 1939 (p. 395), ci în iunie 1942, când a plecat ca secretar de presă (și apoi cultural) la Vichy, rămânând apoi la Paris.

Cartea lui Dumitru Stăniloae, *Pozitia dñi Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie*, a apărut în anul 1942 – și a declanșat o polemică de amploare –, ea fiind reeditată în anul 1993 la Editura Paideia. Este vorba de o insuficientă acribie. O abordare serioasă ar fi trebuit să arate întotdeauna edițiile prime și apoi reeditările, evident pe cele știute (având în vedere cum circulă astăzi cărțile la noi), altfel cititorul poate confunda reeditarea cu prima ediție! Spre exemplu, cartea lui N. Bagdasar, *Din problemele culturii moderne*, apărută în 1998, este o reeditare a celei din 1931, deci nu este postumă! În ceea ce privește traducerea lui Kant la *Critică rațiunii practice. Întemeierea metafizicii moravurilor*, ediția din 1999 vine după cea din 1972, iar traducerea *Critică rațiunii pure* (1969) de către Bagdasar și Elena Moisuc, reeditată în 1998, nu este amintită. Tot la N. Bagdasar se afirmă (p. 52) că acesta ar fi întemeiat Editura Filosofică! O editură cu acest nume nu a existat la noi niciodată. Cărți de filosofie au apărut în perioada interbelică sub egida Societății Române de Filosofie, al cărei secretar a fost N. Bagdasar. Aceluiași harnic exeget și editor al filosofiei românești i se atribuie cartea lui David Hume *Cercetare asupra intelectului omenesc*, carte tradusă de S. Cătuneanu (S. Katz), Bagdasar semnând doar introducerea! În schimb, este omisă lucrarea acestuia intitulată *Filosofia contemporană a istoriei*, din 1930, iar la *Teoria cunoștinței*, ediția a III-a din 1995, de la Editura Univers Enciclopedic!

Cartea lui Alexandru Claudian, *Antisemitismul și cauzele lui : schiță sociologică*, a fost publicată de acesta în anul 1945, deci nu a apărut postum, cum se afirmă la pagina 194.

Esteticianul clujean Liviu Rusu a murit în 1985 și nu în 1966, cum scrie autoarea la pagina 689, deci cele două opere amintite nu sunt apariții postume. Și exemplele de acest fel ar putea continua...

Sunt apoi titluri greșite, care pot deruata pe posibilitățile cititorii. Așa este cea apartinând lui Ștefan Nenițescu, apărută în trei volume în 1925 și într-un singur volum în 1985: ea se intitulează *Istoria artei ca filosofie a istoriei* și nu *Istoria artei ca istorie a filosofiei*! Sau istoricul A.D. Xenopol a publicat *Istoria românilor*

⁵ Se cunoaște, din scrisoarea lui Eugen Ionescu către Tudor Vianu din 19 septembrie 1945, trimisă de la Paris, asprul rechizițorii făcut colegilor de generație, pe care îi consideră drept „victimele odiosului defunct Nae Ionescu”. Vezi *Scrisori către Tudor Vianu, II (1936-1949)*, Ediție îngrijită de Maria Alexandrescu Vianu și Vlad Alexandrescu, Editura Minerva, 1994, p. 274.

din *Dacia Traiană* și nu „din Dacia Română” (vezi p. 835)! Cartea lui Ion Călugăru apărută în 1926 și reeditată postum, în 1971, se intitulează *Paradisul statistic* și nu *Paradisul static!*

Titlul cărții lui Vasile Pârvan este *M. Aurelius Verus* (nu *Versus!*) *Caesar și I. Aurelius Commodus* (p. 599). Iar cartea lui Cioran este *Istorie și utopie*, iar nu *Istoria utopiei!* (p. 184). În sfârșit, dar nu în ultimul rând, la titlul cărții lui Andrei Bârseanu intervenția autoarei schimbă total sensul și destinația, înlocuind denumirea gr. or. (greco-ortodoxă, cum se scria în secolul al XIX-lea) cu cea de greco-catolică! Corect, titlul este *Istoria școalelor centrale române gr. or. din Brașov : scrisă din incidentul jubileului de 50 de ani al gimnaziului și a fost publicată în anul 1902 și nu 1912!* A fost scrisă de viitorul director al ASTREI cu ocazia sărbării, în anul 1900, a unei jumătăți de secol de la înființarea, la inițiativa protopopului Ioan Popassu, în 1850, a gimnaziului român, devenit apoi liceu, astăzi Colegiul „Andrei Șaguna” din orașul de la poalele Tâmpelui.

Un alt tip de eroare, dar mai puțin frecventă, este atribuirea greșită a unor lucrări. Astfel, cartea *Cosmologia elenă* din 1929, a lui Mircea Florian, este atribuită lui Dimitrie Gusti, iar *Logos și ethos* (1968) a lui Athanase Joja este considerată drept opera a lui Dan Bădărău. Iar *Viitorul trecutului. Utopie și literatură*, cartea lui Alexandru Ciorănescu, apare la... Cioran!

Ion Al. Lapedatu (1844-1878), tatăl fraților Alexandru și Ion Lapedatu, fost profesor la gimnaziul român ortodox din Brașov, mai sus pomenit, dar și redactor la revistele Albina Carpaților și Orientul latin este, se afirmă la pagina 432, autor al unui volum de *Mélanges d'Histoire Générale* din 1927, în realitate scos la Cluj în coordonarea istoricului Constantin Marinescu.

Henri H. Stahl nu este autorul, ci coordonatorul volumului *Dimitrie Gusti. Studii critice* din 1986, care cuprinde 15 studii, semnate de Traian Herseni, Ion Drăgan, Stanciu Stoian și alții. Se confundă, apoi, cărți originale cu traduceri. Cazul cel mai eclatant îl întâlnim la pagina 779, unde antologiile *Dialectica spiritului științific modern* (2 vol., 1986) de Gaston Bachelard și *Filosofia deschisă* (2 vol., 1995) de Ferdinand Gonseth îi sunt atribuite lui Vasile Tonoiu, acesta fiind, în realitate, traducătorul operelor antologiate. Vasile Tonoiu este, în schimb, autorul unor cărți omise de Ecaterina Țărălungă, precum *Idoneismul, filosofie a deschiderii. Studiu asupra gândirii lui Ferdinand Gonseth* (1972), *Spiritul științific modern în vizionarea lui G. Bachelard. O vizionare epistemologică* (1974), *Înțelegere versus filosofie* (2007), *Trei eseuri asupra imaginariului* (2014), *Reflecții asupra meditațiilor cartesiane* (2015) și altele.

Sunt apoi o serie de erori punctuale. Luate în mod aleatoriu, iată câteva dintre ele: Pavel Petru Aron s-a născut în Bistra, pe Valea Arieșului (județul Alba, astăzi) și nu în Maramureș; Ioan Lemeni nu a fost episcop de Blaj, ci de Făgăraș și Alba Iulia, cu reședința la Blaj; Alexandru Papiu-Ilarian nu a avut un frate Ioan, cum scrie autoarea la pagina 586, ci doar trei surori; Dionisie Romano (prezentat de două ori, la literele D (!) și R) nu a fost membru fondator al Academiei Române (p. 680), fondatorii fiind exclusiv din anii 1866 și 1867, adică de până când instituția și-a început efectiv activitatea, iar D. Romano a fost primit ca membru de onoare în anul 1868, după ce a donat Academiei colecția de cărți (6.000 de volume) și manuscrise (400) a căpitanului Constantin Cornescu Olteneanu (și nu Olteneanu). La fel, nici Nicolae Kretzulescu nu putea fi membru fondator în 1871! George Pop de Băsești nu a murit la Arad, ci în conacul său de la Băsești (Sălaj atunci, Maramureș astăzi); Ștefan Nenițescu nu a fost secretar economic, ci secretar de presă și apoi consilier economic la Legația română din Haga; Dan Pavel, autorul lui *Uran bâtrânum*, nu a făcut studii universitare la București, ci la Cluj, iar Lucian Blaga nu „a absolvit Facultatea de Teologie din Cluj” (p. 97), ci a urmat, de la distanță, studii de teologie la Oradea, unde s-a refugiat Facultatea sibiană.

Barbu Slătineanu nu a absolvit Academia Militară la Paris (p. 715), ci a început studiile la Politehnica din München, la care a renunțat și a urmat Școala de Ofițeri de Artillerie în București, a luptat în Primul Război Mondial, ca să devină în 1941 profesor la Școala de Război, iar apoi și la Institutul de Arte Plastice, unde a predat istoria ceramicii. Cartea sa, *Ceramica românească*, din 1938, a luat Premiul Academiei Române. El a preluat și îmbogățit colecția de artă adunată de tatăl său, Alexandru Slătineanu (1872-1939), medic bacteriolog, fost profesor și rector al Universității din Iași. Postum, lui Barbu Slătineanu i-au fost publicate *Studii de artă populară* (1972), romanul *Sub semnul palosului* (1989) și volumele de nuvele și povestiri *Coasta lui Adam și Oglinda*, ambele în anul 2004.

Alexandru Husar nu a urmat studii la Cluj, ci la București, la Cluj a predat la Universitate, înainte de a se transfera la Iași. Ioan P. Culianu nu și-a dat doctoratul cu Mircea Eliade, ci cu Michel Meslin. Într-adevăr, la primul doctorat de la Sorbona, din 17 iunie 1980 – cu lucrarea *Expériences de l'extase et*

symboles de l'Ascension de l'Hellénisme à l'Islam – în comisie a fost, alături de Michel Meslin, *raporteur*, și prof. L. Arnaldez și Jaques Flamant, Mircea Eliade, dar în mod onorific⁶.

Ana Cantacuzino (?) și Ion Negoițescu nu au făcut parte din lotul Noica-Pillat; Mihai Şora nu a început filosofia în 1938, ci atunci a absolvit-o; Alexandru Paleologu nu a avut domiciliu forțat la Câmpulung Muscel, ca Noica, ci s-a ascuns acolo sub numele de Ion Crăifăleanu, câțiva ani, după care a intrat în legalitate etc.

Sunt apoi afirmații care dau naștere la dubii, ambiguități. Se spune că Titu Maiorescu a demisiorat și se dă și motivul, dar nu se înțelege când s-a petrecut plecarea sa din Academie. Într-adevăr, Maiorescu, numit prin decret în 1867 membru al Societății Academice Române, s-a retras în anul 1868, dar a fost rechemat în 1879, când, prin decretul din 29 martie/10 aprilie, Societatea Academică a primit numele de Academia Română, iar anul următor a devenit vicepreședinte al acesteia.

Cititorii vor fi deruatați și de existența a două Societăți Academice Române: denumirea sub care a existat Academia Română între anii 1867 și 1879 și cea înființată în 1996, de către Alina Mungiu Pipidi, Sorin Ioniță, Zoe Petre, Andrei Pleșu și alții.

Deruatați vor fi și de alte afirmații fără acoperire. Astfel, la p. 63 aflăm că George Barițiu „a editat colecția *Enciclopedia României*, 10 vol.”! Există o asemenea colecție? Sau, la p. 54, se afirmă că profesorul Constantin Balmuș a „lăsat o *Antologie latină* în 10 volume”! Nu ni se spune, însă, că acesta a tradus carte lui Diogene Laertios, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, apărută la Editura Academiei în 1963, cu un studiu introductiv și comentarii de Aram Frenkian! Necunoscuți îi sunt autoarei și cei doi frați Acterian, de vreme ce la pagina 9 afirmă că Marietta Sadova, actriță și regizoare, a fost soția lui Arșavir, iar la pagina 690, a lui Haig Acterian! O confuzie nevinovată, dar ce va crede cititorul neinformat? În schimb, la pagina 295 ni se livrează o gafă impardonabilă când se spune că opera „Oedip” este dedicată de George Enescu „Mariei Tescanu Rosetti (născută Cantacuzino, fiica lui Gh. C. Nababul)”! În primul rând, numele corect al printesei iubită de Nae Ionescu și George Enescu este Maria Rosetti-Tescanu, fiind fiica lui Dumitru Rosetti-Tescanu, jurist, deputat și prefect, cu studii la Paris, prietenul lui Vasile Conta, traducător al unor lucrări ale acestuia în franceză. Deci nu este fiica lui Nababul! A fost căsătorită cu Mihai Cantacuzino (mort în anul 1928, într-un accident de automobil, pe traseul Călimănești-Sibiu), fiul cel mare al lui Gh. Grigore Cantacuzino, fost președinte al Partidului Conservator, ministru și prim-ministru, supranumit Nababul din cauza averii sale fabuloase!

Insuficientă informare, suplinită de imaginație, o determină pe autoare să facă și alte aprecieri eronate. Astfel, la pagina 586 afirmă că Edgar Papu ar fi fost închis întrucât „păstrase legături epistolare cu Mircea Eliade, Eugen Ionescu și.a.”. Cu Eugen Ionescu a fost bun prieten din 1931 până la plecarea la Paris a acestuia (1942), dar cu Eliade n-a fost în relații apropiate. Cum putea purta corespondență, în obsedantul deceniu, cu „fugarii” de la Paris, cum erau numiți Eliade, Cioran, Ionescu și alții români care au ales exilul? După cum se poate constata din corespondență primită de Mircea Eliade publicată de Mircea Handoca, Edgar Papu i-a trimis doar trei scrisori, în anii 1979-1980⁷, deci mult timp după închisoare (1961-1964). În aceeași notă, de unde a aflat Ecaterina Țărălungă că soțul Margaretei Sterian „a fost ucis ca legionar”(p. 73)? Margareta Sterian (n. Weinberg) a fost căsătorită, între anii 1924 și 1936, cu Paul Sterian (1904-1984), poet, publicist, economist – specialist în statistică – și sociolog. Aceasta a urmat simultan Facultatea de Drept și pe cea de Litere și Filosofie, la Universitatea din București (1921-1924) și a devenit doctor în științe economice la Paris (1929) și în filosofie la București (1933). Nu a fost înscris în mișcarea legionară, dovedă includerea sa în al treilea guvern condus de Antonescu, după rebeliunea legionară (27 ianuarie-23 august 1944), consilier economic și apoi secretar general la Ministerul Economiei Naționale. Deși a participat la întâlnirile de la Antim între 1945 și 1948, el nu a fost inclus în lotul Rugul Aprins, fiind închis în perioada 1959-1963. După divorțul din 1936, Margareta Sterian nu s-a recăsătorit, păstrându-și numele.

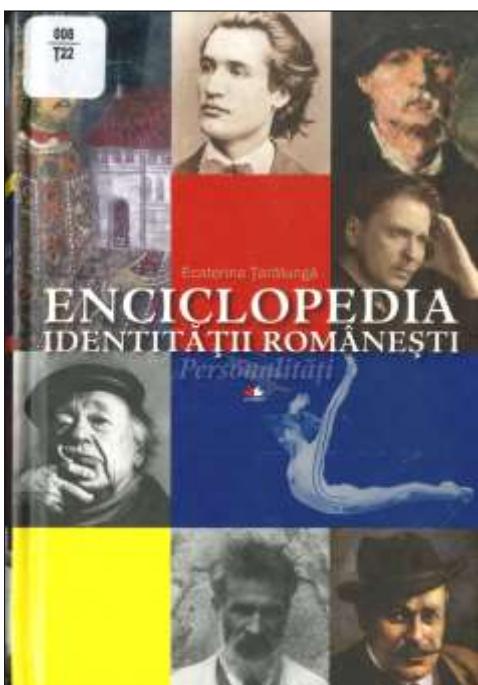
⁶ A se vedea Tereza Culianu-Petrescu, „O biografie”, în *Ioan Petru Culianu. Omul și opera*, vol. coordonat de Sorin Antohi, Editura Polirom, Iași, 2003, p.73. Ioan Petru Culianu susține al doilea doctorat, cel care îi conferă titlul de Docteur d’État ès Lettres et Sciences Humaines, la Sorbona (Paris IV), în 10 ianuarie 1987, cu teza având titlul *Recherches sur les dualismes d’Occident. Analyse de leurs principaux mythes*, condusă tot de Michel Meslin. Vezi *Ibidem*, pp. 75-76.

⁷ Vezi *Mircea Eliade și corespondenții săi*, vol. 3 (K-P), Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2003, pp. 253-255. Acum se poate consulta și Edgar Papu, *Memorii dintr-un secol*. Ediție îngrijită și adnotată de Vlad-Ion Popa, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2015, pp. 122-125 și 153-155.

Tot la capitolul imaginație trebuie trecută și afirmația că C. Diaconovici Loga „a făcut *Enciclopedia Română* (A-C), publicată sub egida Asociației pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român”, de la pagina 256. Ca să întărească această eroare, pe pagina următoare se subliniază că *Enciclopedia Română* în trei volume, la care au colaborat „172 de personalități din țară și străinătate”, este o „continuare a muncii lui Constantin Diaconovici Loga”.

Dacă aceste mici erori pot fi explicate fie prin neatenție⁸, fie prin insuficientă informare, altele exprimă nu numai minusuri bibliografice, ci și încercări de a le compensa prin exces de imaginație. Cel puțin atunci când se referă la unii filosofi români, Ecaterina Țărălungă face dovada că se aventurează pe un teritoriu prea puțin familiar, recurgând la afirmații stridente și ridicolе, în care cititorul va recunoaște ignoranța autoarei în cele filosofice.

Astfel, deși Ecaterina Țărălungă este autoarea unei bune monografii despre Dimitrie Cantemir⁹, unde nu amintește, deși avea spațiu suficient, de relația principelui moldovean cu G.W.F. Leibniz, în

Encyclopedie (p. 147) cedează în fața unei erori, susținută de mulți istorici, literari în primul rând, și afirmă că primul nostru academician a fost în corespondență cu filosoful german! Ba merge mai departe cu fantezia și ne spune că din această corespondență ar rezulta că D. Cantemir a fost și inițiator al fondării Academiei Ruse!

S-a susținut, în timp, mai ales în dicționare, că D. Cantemir a fost primit în Academia berlineză (Societatea Literară Brandenburgică, atunci) la propunerea lui Leibniz, în temeietorul înaltei instituții germane. Cei doi nu s-au cunoscut – probabil vor fi auzit unul de altul, întrucât Cantemir avea o cultură enciclopedică, iar Leibniz era în strânsă relație cu Petru cel Mare, la curtea căruia se găsea în acei ani principale exilat –, între ei n-a existat nicio corespondență și nu savantul german i-a cerut să scrie lucrarea despre principatul Moldovei. El însuși afirma că a redactat lucrarea respectivă (*Descrierea Moldovei*), la „cererea unor prieteni din Berlin”. Nu l-ar fi numit el pe Leibniz dacă ar fi fost impulsionat de acesta?

Filosoful german, care înființase Academia în 1700, nu a participat la deschiderea ei oficială din 1710 – deși era președintele ei – și nici la ședințele ulterioare. Spre zenitul vieții era bolnav, trăia retras – în ultimul an de viață este imobilizat de gută în fotoliu –, iar moartea îi este la fel de „discretă”: nici curtea regală pe care a slujit-o, nici Academia pe care o înființase nu i-au „observat-o”¹⁰.

D. Cantemir a fost cooptat în Academia din Berlin la propunerea baronului Heinrich Friedrich Hyssen, fost consilier de război, juridic și științific al lui Petru cel Mare (și a urmașilor săi), care a informat pe frații Theodor și Daniel Jablonski (primul fiind secretar permanent, celălalt vicepreședinte al instituției respective) de dorința „hospodarului exilat al Valahiei” de a fi primit în Societatea Brandenburgică. Leibniz a fost informat ulterior, de către Theodor Jablonski, într-o scrisoare din 28 iulie 1714, de cooptarea lui D. Cantemir¹¹, ca un gest de politețe față de întemeietorul Academiei germane.

În privința lui Cantemir, uimește și afirmația autoarei, de la pagina 773, potrivit căreia Grigore Tocilescu ar fi alcătuit „prima ediție – și singura completă – de *Opere* D. Cantemir, 7 volume, 1878-

⁸ Numai așa putem explica apariția unor poze inversate. Astfel, la pagina 285 avem câteva date despre balerina Corina Dumitrescu, dar poza este a altei Corina Dumitrescu, rectorul perpetuu al Universității Creștine „Dimitrie Cantemir” din București, iar la pagina 500 apare numele lui Ioan Mihalyi de Apșa sub poza fratelui său, mitropolitul Victor Mihalyi de Apșa etc.

⁹ Vezi *Dimitrie Cantemir: contribuții documentare la un portret*, apărută la Editura Minerva în anul 1989 și reeditată la Litera internațional în 2004.

¹⁰ Vezi cartea lui Wilhelm Weischedel, *Pe scara din dos a filosofiei*, Editura Humanitas, București, 1999, pp. 127-128.

¹¹ Vezi Werner Bahner, „Cantemir și Academia din Berlin”, în *Secolul 20*, nr. 11-12 (154-155), 1973, p. 95. Despre același subiect sunt binevenite alte două studii: „Dimitrie Cantemir și Academia din Berlin”, în *Studii. Revistă de istorie*, București, 1969, tom 23, nr. 5, pp. 825-847, de Emil Pop, și „Aspecte inedite privind relațiile lui Dimitrie Cantemir cu Academia din Berlin”, în *Forum*, București, 1971, nr. 10, pp. 75-76, de Tiberiu Truțer.

1900)¹². Istoricul Grigore Tocilescu are meritul de a fi cercetat manuscrisele lui D. Cantemir din arhive rusești, aducând în țară cărți copii ale acestora, dar el a editat doar ultimul volum (VIII), cuprinsând *Hronicul vechimei a Romano-moldo-vlahilor*, în 1901. Celelalte volume au fost editate, sub egida Academiei Române, între 1872 și 1883, de către Alexandru Papiu-Ilarian, Iosif Hodoșiu¹³ și G. Sion.

Titu Maiorescu nu și-a luat doctoratul în drept (p. 464), ci doar licență, la Sorbona, în 1860, nu în 1859. Doctoratul în filosofie l-a obținut la Giessen, universitate mică, unde nu se cerea frecvență, dar cu o singură teză, cea despre „Relație”. „Considerații filosofice în formă populară” – așa-zisa a doua teză – este un articol publicat de Maiorescu la Berlin în anul 1860.

O altă afirmație frapantă o întâlnim la pagina 288, unde se susține – contrar unei logici temporale – că Petru Dumitriu a fost coleg de facultate cu Mircea Eliade¹⁴, și ambii elevi ai lui Nae Ionescu! Or, Petru Dumitriu, născut în anul 1924, și M. Eliade, născut în 1907, nu aveau cum să fie colegi! Eliade a absolvit Facultatea de Filosofie în 1928, iar Dumitriu a devenit student la aceeași facultate în anul 1941, când Eliade era, din aprilie 1940, la Londra, secretar cultural, de unde va pleca la Lisabona, va reveni pentru scurt timp în țară în 1942, ca apoi să rămână definitiv în străinătate. Cât privește pe Nae Ionescu, acesta decedase în martie 1940, când P. Dumitriu nu-și dăduse încă bacalaureatul! Și-atunci cum să credem afirmația autoarei că lui Petru Dumitriu i-a fost refuzată cetățenia franceză „în urma denunțului făcut de Mircea Eliade către Gallimard, la sugestia Monicăi Lovinescu”? În 1960, când a avut loc defecarea lui Petru Dumitriu, Eliade se afla de trei ani la Chicago. Și apoi să credem că Eliade și Monica Lovinescu aveau o asemenea putere de influență la Paris? Greu de conceput așa ceva, cu atât mai mult cu cât P. Dumitriu nu amintește un asemenea incident în interviurile și în cărțile sale!

Faptul este cu atât mai uimitor, cu cât Ecaterina Țărălungă a editat scrierile lui Petru Dumitriu în 2004, fără aceste afirmații aiuritoare!

La fel de puțin este cunoscut și Nae Ionescu de către autoare, de vreme ce afirmă că „prelegerile sale universitare, strânsse de studenți în volum, sub titlul *Filosofia religiei*, sintetizează bună parte din ideile sale” (p. 397). Nae Ionescu a predat la Universitatea bucureșteană, în perioada 1920-1938, cursuri de logică, istoria logicii, metafizică și filosofia religiei. O mare parte dintre cursurile acestuia au fost litografiate de către studenți, Theodor Ionescu și Dumitru C. Amzăr, mai ales. În martie 1940, imediat după moartea profesorului, foștii studenți au constituit un Comitet pentru Tipărirea Operei lui Nae Ionescu, în frunte cu Mircea Vulcănescu, Octav Onicescu, C. Noica, Constantin Floru etc., care a pregătit și publicat patru dintre aceste cursuri, după cum urmează: *Istoria logicii. Al doilea curs*, 1929-1930 (în 1941); *Metafizica I. Teoria cunoștinței metafizice 1. Cunoașterea imediată*, 1925-1929 (1942); *Logica I. Logica generală. Ultimul curs*, 1934-1935 (1943) și *Metafizica II. Teoria cunoștinței metafizice 2. Cunoașterea mediată*, 1929-1930 (1944)¹⁵. Cursul de *Filosofia religiei* la care face probabil referire Ecaterina Țărălungă, ținut de Nae Ionescu în anul universitar 1925, a fost publicat de către Marta Petreu în anul 1993, cu titlul *Prelegeri de filosofie a religiei*, la Editura Apostrof din Cluj-Napoca (aceasta a repus pe tapet problema plagiatului din *Mistica Evelyn Underhill*).

Un necunoscut este, pentru autoarea *Encyclopédie*, și savantul Ștefan Odobleja, care a elaborat cu zece ani mai devreme decât cel considerat părintele ciberneticii, Norbert Wiener, principiile de bază ale noii științe, în lucrarea *Psychologie consonantiste*, publicată la Paris în două volume, în 1938 și 1939, iar nu în 1939 și 1978, cum se menționează la pagina 565. În limba română, carte a fost publicată într-un volum masiv (680 p.), în anul 1982, la Editura Științifică și Enciclopedică, reprodusă la Tipă Moldova în anul 2012. În 1978, anul morții sale, a apărut volumul *Psihologia consonantistă și cibernetica*, la Editura Scrișul Românesc din Craiova.

În același domeniu, al filosofiei, autoarea mai face câteva paguboase erori. Astfel, despre D.D. Roșca, autorul *Existenței tragică* (1934, în 1968 este a doua ediție), afirmă (la pagina 683) că a tradus, la Paris, pe Hegel, din germană în franceză! Într-adevăr, D.D. Roșca a făcut studii de doctorat la Paris, la Sorbona, unde și-a susținut, în anul 1928, cu Émile Bréhier teza *L'influence de Hegel sur Taine, théoricien de*

¹² La pagina 147 vorbește, corect, de 8 volume!

¹³ Lui Iosif Hodoșiu îi revine meritul de a fi tradus din latină *Descrierea Moldovei* (vol. II, 1875), traducere începută de Al. Papiu-Ilarian, și *Istoria creșterii și descreșterii Curții Otomane* (vol. III-IV, 1876), fapt omis de către Ecaterina Țărălungă, fiind probabil mai importantă căntecile Irinei Loghin!

¹⁴ Eroarea este reluată la paginile 291 și 397.

¹⁵ Acestea aveau la bază cursurile litografiate de D.C. Amzăr, aflat atunci în Germania.

*la connaissance et de l'art*¹⁶. Teza complementară a fost *Vie de Jésus*, traducerea în franceză a unei lucrări de tinerețe a lui Hegel, *Das Leben Jesu*, însoțită de o pertinentă introducere a lui D.D. Roșca¹⁷. Filosoful clujean l-a tradus pe Hegel, dar în limba română, înzestrând cultura noastră cu 12 dintre cele 18 volume care alcătuiesc ediția germană de *Opere* a lui Hegel. Neinformată în acest sens, Ecaterina Tarâlungă atribuie lui D.D. Roșca câteva dintre traducerile sale din Hegel: *Istoria filosofiei* (corect *Prelegeri de istorie a filosofiei*, 2 volume), *Prelegeri de estetică*, *Știința logicii*, *Studii filosofice* și *Prelegeri de filosofie a istoriei*.

La alt mare filosof, Constantin Noica, autoarea gafează de două ori. Mai întâi, când afirmă că filosoful a fost închis între 1945 și 1961 (p. 559)! Ca și cum n-ar fi auzit de procesul Noica-Pillat care a trimis la închisoare 23 de intelectuali, primul arestat fiind Noica (decembrie 1958) și ultimul N. Steinhardt (ianuarie 1960), amândoi fiind eliberați în august 1964.

În al doilea rând, afirmă șocant că *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, carte apărută în 1990, s-ar referi la fiul lui Noica, „călugăr catolic aflat în Marea Britanie” (p. 559). De două ori fals! Ecaterina Tarâlungă scrie după ureche despre cartea prin care Noica, abia ieșit din închisoare, ne cere să ne rugăm pentru cei puternici, începând cu Alexandru, comandantul sovietic care a lăsat neatinsă o mănăstire din Moldova la finalul războiului. Iar Răsvan, fiul lui Noica, plecase din țară cu mama sa, Wendy Muston, în anul 1955 și, după nu puține căutări, devenise călugăr într-o mănăstire ortodoxă din Essex, Anglia. În 1993 a revenit în țară și este călugăr, cu numele Rafail, într-o mănăstire, ortodoxă desigur, din Munții Apuseni.

Afirmând că Noica a fost liber profesionist, autoarea omite să spună că de la ieșirea din închisoare (1964) și până la pensionare (1975) el a lucrat la Centrul de Logică al Academiei. Iar *Despărțirea de Goethe*, de fapt trei capitole din manuscrisul lui Noica „Anti-Goethe”, confiscat de Securitate în anul 1958, a văzut lumina tiparului în 1976, nu 1975. Și, în sfârșit, Noica a tradus dialogul platonician *Lysis* și l-a publicat în anul 1969, cu o consistentă introducere intitulată „Eseu despre înțelesul grec al dragostei față de oameni și lucruri”, or Ecaterina Tarâlungă îl include printre lucrările nicasiene.

Câteva erori inexplicabile face Ecaterina Tarâlungă și în prezentarea lui Camil Petrescu. Acesta nu și-a luat doctoratul cu „o teză despre fenomenologie în opera lui Husserl” (p. 607). Teza sa de doctorat, susținută la 9 aprilie 1937, s-a intitulat *Modalitatea estetică a teatrului. Principalele concepte despre reprezentarea dramatică și critica lor*. De ce să inventezi o altă lucrare? Doar pentru a epata cu cunoștințele de filosofie? Puțina competență în domeniul „iubirii de înțelepciune” o duce pe autoare la afirmații și mai grave, unele chiar rizibile! Mai jos, pe aceeași pagină, consideră că teza de doctorat cu titlul „Husserl – cu o introducere în filosofia fenomenologică” (titlu inventat!) a devenit un capitol din *Istoria filosofiei române* (1938)! Ce să caute Husserl într-o *Istorie a filosofiei românești*? Iar ca o completare, în fapt o altă afirmație agravantă, peste câteva pagini, la tratarea lui Ion Petrovici (p. 612), repetă enormitatea: Camil Petrescu, admirator în materie de filosofie al lui Ion Petrovici, „a publicat un studiu despre fenomenologie în *Istoria filosofiei române*, 3 vol. 1938¹⁸, omagiu lui I(on) P(etrovici)”.

Într-adevăr, la inițiativa lui Tudor Vianu și N. Bagdasar, în 1936, când Ion Petrovici, fost și viitor ministru al Educației Naționale, Culturii și Cultelor, împlinea trei decenii de profesorat, a început pregătirea și apoi s-a publicat un omagiu în trei volume, cuprinzând o necesară *Istorie a filosofiei moderne*, realizată cu colaborarea unui mare număr de specialiști. Primul volum, conținând evoluția gândirii filosofice de la Renaștere până la Kant, a apărut în 1937, iar volumul al doilea în 1938, ducând istoria filosofiei până la Kierkegaard. Volumul al treilea, care trebuia să prezinte filosofia contemporană, având și contribuții ale unor filosofi străini care țineau să-l omagizeze pe Ion Petrovici, s-a extins pe două volume, publicate în anii 1938 și 1939, iar capitolul de filosofie românească, extins și el, întrucât cuprindea și sociologia și pedagogia, a dat un volum în plus, apărut în anul 1941, cu titlul *Filosofia românească de la origini până astăzi*. Deci, sub egida Societății Române de Filosofie, a fost publicată o *Istorie a filosofiei moderne* în cinci volume, între anii 1937 și 1941. Camil Petrescu a participat cu studiul consacrat lui Edmund Husserl, publicat în volumul III, din 1938, în cadrul capitolului dedicat Fenomenologiei (pp. 375-427), ală-

¹⁶ Publicată imediat, cartea sa a făcut epocă, întrucât modifica optica în care fusese receptat Taine până atunci. În limba română va apărea în 1968.

¹⁷ Cartea lui Hegel a fost tradusă în limba română de către Alexandru Boboc și publicată la Editura Paideia în anul 1995, iar introducerea lui D.D. Roșca, în traducerea lui Dumitru Țepeneag, a fost cuprinsă de Marta Petreu în volumul *Mitul utilului*, Biblioteca Apostrof, 1999.

¹⁸ Din păcate, nu avem nici azi o istorie a filosofiei românești în 3 volume!

turi de studiile lui Virgil Bogdan despre Max Scheler, Martin Heidegger și Nicolai Hartmann. Rezultă, cred, cu claritate erorile autoarei în ceea ce privește prezentarea lui Camil Petrescu.

Nici Anton Dumitriu, marele nostru logician, nu are parte de o tratare corespunzătoare, începând de la nume, fiind grafiat Dimitriu! Apoi, *Soluția paradoxelor (nu paradoxurilor) logico-matematice* a apărut în anul 1966, nu 1968. Lucrarea sa fundamentală, *Istoria logicii*, a cunoscut trei ediții în limba română: prima în 1969, a doua, revizuită și adăugită, în 1975, și a treia, singura în trei volume, postum, între 1993 și 1997. În 1977 a fost publicată în Anglia, în traducerea lui Duiliu Zamfirescu, Dinu Giurcăneanu și Doina Doneaud.

Erori întâlnim și în prezentarea marelui nostru clasicist Aram Frenkian. Acesta a absolvit la București doar liceul (Gheorghe Lazăr), nu și facultatea, studiile universitare urmându-le la Cernăuți (1923-1926), după care s-a specializat la Paris în filosofie, limbi clasice și orientale. A obținut doctoratul la București, în 1931, cu teza *Cosmologia lui Heraclit din Efe*. Își începe cariera universitară la Cernăuți, ca asistent, de unde se va transfera în 1945 la Universitatea din București, conferențiar și apoi profesor de elină. Nu are „numeroase studii și articole” de matematică, dar ca filolog și filosof al culturii vechi se mișcă dezvoltat în multe dintre ramurile acesteia. Altele sunt studiile sale care îi circumscru eruditia. Din păcate, cu excepția lucrării *Scepticismul grec și filosofia indiană*, publicată de autor în 1958, cele mai consistente și valoroase studii au rămas fie în manuscris, unele nefinalizate, altele publicate în reviste, fie în edițiile franceze din deceniul patru¹⁹. În 1969, la Editura pentru Literatură Universală i-a fost publicată cartea *Înțelesul suferinței umane la Eschil, Sofocle și Euripide*, text despre cei trei mari tragici greci pe care autorul îl pregătise pentru tipar încă din anul 1946. Aram Frenkian nu a tradus din autorii menționați de Ecaterina Tarălungă decât din Sextus Empiricus, un volum de *Opere filosofice*, apărut și acesta postum, în anul 1965. În schimb, a comentat și adnotat Diogene Laertios... Si nu a fost șeful sectorului de istorie de la Institutul de Logică din București, ci șeful sectorului de logică antică de la Centrul de studii logice al Academiei Române!

La sociologul clujean Virgil Bărbat, în patru jumătăți de rânduri, descoperim două erori. Acesta a urmat studiile universitare la Geneva – și nu în Genova! – luându-și licență în științe sociale în 1905, iar apoi doctoratul la Berna în 1909, cu teza *Nietzsche – tendances et problèmes*, publicată la Zürich în 1911. Profesor de sociologie și etică la Universitatea din Cluj (1921-1931), acesta nu a scris „un *Curs complet de sociologie generală* cu peste 3.000 de pagini”, cum afirma transtant autoarea (p. 80). Cele 3.000 de pagini sunt, de fapt, conspecte (note și fișe) conținând citate și idei, cu adnotări și comentarii ale lui Virgil Bărbat, utilizate la cursuri și seminarii²⁰. În schimb, a publicat *Premisele umane ale culturii moderne* (1925), *Exproprierea culturii* (1926), *Dinamism cultural* (1928) etc.

La un alt sociolog, de data aceasta din Școala lui D. Gusti, și anume Alexandru Claudian, creativitatea autoarei te poate stupefia! Cel care a fost scos de regimul comunist de la Universitatea ieșeană, devenind un simplu cercetător la Institutul de filologie al Academiei Române din Iași, este declarat nici mai mult, nici mai puțin decât „membru fondator al Facultății de Filosofie a Universității din București după al Doilea Război Mondial”! De ce fondare este vorba? Mister! Si cu cine? Cu „Mihai Ralea, Petre Andrei și Ștefan Bârsănescu”! Basme, desigur. Al. Claudian nu a predat la Universitatea bucureșteană, unde a fost student, iar Petre Andrei s-a sinucis în fatidica toamnă a anului 1941, Claudian preluând Catedra de sociologie și etică a acestuia, până va fi epurat. Iar Ștefan Bârsănescu a profesat numai la Universitatea din Iași.

Rămânând tot în domeniul filosofiei, să spunem că prezentarea lui Constantin Rădulescu-Motru (p. 668) este superficială și limitativă. Este considerat „gazetar și specialist în psihologie socială”, deși este unul dintre cei mai mari filosofi români, creator al sistemului numit „personalism energetic”. Nu sunt amintite cărțile sale fundamentale, precum *Puterea sufletească* (1908), *Elemente de metafizică* (1912), *Personalismul energetic* (1927), *Vocația. Factor hotărător în cultura popoarelor* (1932) și *Timp și destin* (1940). Se omit

¹⁹ Între timp, o parte importantă dintre ele au fost adunate în două substanțiale volume: Aram M. Frenkian, *Scieri filosofice. Vol. I*. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, și Aram M. Frenkian, *Scieri filosofice. Studii de filosofie greacă și comparată*. Editura Arafat, București, 1998, ambele ediții îngrijite de Gheorghe Vlăduțescu și Dinu Grama, ambii semnând și traducerile și notele. Iar în anul 2012, la Editura Herald, a apărut, în traducerea lui Nicolae Baltă, *Lumea homerică. Eseu de protofilosofie greacă*.

²⁰ Vezi în acest sens Emil Pop, „Virgil I. Bărbat – un reprezentant de seamă al sociologiei românești”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barbu” din Cluj-Napoca, Series Humanistica*, tom. I, 2003, p. 224. Din păcate, și acesta confundă universitatea din Geneva cu cea din Genova. Vezi, *Ibidem*, p. 223.

cele două reviste conduse de Motru, *Noua Revistă Română* (1900-1916) și *Ideea europeană* (1919-1927), ca și cele opt volume de *Revizuire și adăugiri*, apărute între 1996 și 2001.

Dacă pentru enormitățile din domeniul filosofic am fi tentați să-i acordăm autoarei circumstanțe atenuante, când este vorba de istoria literară, aceasta nu mai are scuze!

De exemplu, la pagina 437 afirmă că Grigori N. Lazu l-ar fi acuzat pe George Coșbuc că „l-a plagiat” în volumul *Balade și idile!* Este adevarat că în vara anului 1893, după apariția primei cărți a lui Coșbuc, Grigori N. Lazu a pornit o campanie de denigrare a acestuia, publicând broșura pompos intitulată „Adevărul asupra poezilor lui Gh. Coșbuc. Răspuns Românumui literar”. Lazu tradusese din lirica universală și avea sub tipar două volume cu titlul *451 traduceri literare și imitațiuni de poezii antice și moderne din Orient și Occident*, cu o prefată de A.D. Xenopol, care aveau să apară la începutul anului următor, 1894. Deci Lazu nu putea fi plagiat și nu această acuză i-a adus el lui Coșbuc. Avocatul din Piatra-Neamț, fost coleg de birou, ca practicant, cu M. Eminescu, la Tribunalul din Botoșani, avea ceva veleități de poet²¹, ca și de traducător, dar își credea amenințată gloria de succesul de care s-a bucurat volumul Tânărului Coșbuc. El contesta originalitatea idilelor lui Coșbuc din volumul de debut, considerând că acesta a tradus și a adaptat poezii străine – indiene, persane, arabe, germane și slave, mai ales rutenești – pe care le-a „românizat cu deosebit talent”, aducând „în sanctuarul poeziei noastre populare” un material străin de viața poporului român²²! Lui Lazu îi s-au asociat Anton Bacalbașa și Alexandru Macedonski, iar mai târziu însuși Caion, acuzatorul lui Caragiale. După o expectativă de câteva luni, din cercul „Convorbirilor literare” a intervenit Dumitru Evolceanu, analizând cu competență volumul lui Coșbuc și devoalând falsitatea acuzelor lui Lazu²³. Deci esența polemicii declanșate de Gr. Lazu îi scăpă autoarei. Apoi, activitatea de traducător a lui Lazu nu este chiar „copleșitoare” (p. 437), cele 451 de poezii transpuse în limba română ocupând 482 de pagini și fiind multe versificații libere, uneori după poeti minori și nu întotdeauna după textul original.

Nici în alte probleme de istorie literară asertiunile Ecaterinei Țarălungă nu sunt corecte. Spre exemplu, geneza Asociației de Litere, Arte și Filosofie „Criterion” este plasată corect, în anul 1932 (p. 112), ca ulterior să deruteze cititorul, avansând când anul 1930 (p. 204), când 1931 (p. 831). În același timp, îi rămâne străină esența simpozioanelor criterioniste: dezbaterea contradictorie, de către mai mulți oponenți (4-5), în fața publicului adunat într-o sală a Fundației Universitare „Carol I”. În toamna anului 1932, când și-a început activitatea, sub egida Asociației „Criterion” au debutat două cicluri: „Idoli” și „Cultura română actuală”. Primul ciclu a durat din octombrie până în preajma sărbătorilor de Crăciun²⁴, fiind abordăți ca „idoli”²⁵ Lenin, Freud, Chaplin, Mussolini, Gide, Bergson, Valéry, Krishnamurti, Greta Garbo și Gandhi. Primul simpozion a avut loc în seara zilei de 13 octombrie 1932, fiind moderat de către Constantin Rădulescu-Motru. Despre Lenin, idol abordat de pe mai multe poziții ideologice, au vorbit: Mircea Vulcănescu, prezentând teza ortodoxiei leniniste; Petre Viforeanu – teza burgheză; H.H. Stahl – teza social-democrată; C. Enescu – teza țărănistă și Mihail Polihroniade – teza tacticei politice²⁶. Potrivit lui Mircea Eliade, la simpozionul despre Lenin au fost invitați Belu Silber și Lucrețiu Pătrășcanu, pentru a avea „doi marxiști alături de Mircea Vulcănescu și Mihail Polihroniade care se pregăteau să critice comunismul în numele democrației și naționalismului”²⁷. Ce să înțelegem din afirmația doamnei E. Țarălungă (p. 724) despre H.H. Stahl că „s-a făcut cunoscut prin poziția sa marxistă, în 1932 având diferențe cu Lucrețiu Pătrășcanu, care susținea o poziție leninistă”? Marxism contra leninism? Este

²¹ Va publica un volum de poezii intitulat *Ultime rază* în 1897, la București, fără ecou însă, datorită faptului că versurile sale nu au depășit pragul diletantismului.

²² Textul broșurii lui Gr. Lazu și polemica generată de aceasta sunt reproduse în volumul *Plagiatur la români*. Selección de Pavel Balmuș. Prefată Dan C. Mihăilescu, Editura Arc. Asociația Editorială Noi, Chișinău, 2004, pp. 29-51.

²³ Textul lui D. Evolceanu, intitulat *Baladele și idilele lui George Coșbuc*, a fost publicat în două numere ale revistei *Convorbiri literare*: nr. 10, 1 februarie 1894, pp. 817-838, și nr. 12, 1 martie 1894, pp. 936-962.

²⁴ Asociația a mai activat în anul 1933 – cu mai puțin succes decât cel avut cu Idolii – cu ciclul „Tendințe”, în perioada februarie-aprilie, iar în toamnă cu „Tendințe 1933” și „Marile momente ale muzicii”, ca la începutul anului 1934 criterioniștii să se separe, precum societatea românească, unii îndreptându-se spre dreapta (legionară), iar alții spre stânga (comunistă).

²⁵ Termenul a fost explicit de către Mircea Vulcănescu în chiar primul symposium, consacrat lui Lenin. Vezi textul în *Manuscriptum*, Anul XXVII, nr. 1-2 (102-103), 1996, pp. 212-225.

²⁶ La reluarea simpozionului, în 18 octombrie, au vorbit Mircea Vulcănescu, Petre Viforeanu, Mihail Polihroniade și Mircea Grigorescu, acesta din urmă despre „Lenin în lumina propagandei”.

²⁷ Vezi Mircea Eliade, *Memorii (1907-1960)*, ediție de Mircea Handoca, Editura Humanitas, 1991, vol. II, p. 254. Despre „Criterion” și activitatea sa *Ibidem*, pp. 250-256.

vorba de o discuție liberă, de pe poziții ideologice diferite, în cadrul unui simpozion, între doi prieteni, foști colegi de facultate! Polemica (diferendul!) a avut loc doar cât cei doi și-au expus punctele de vedere, Pătrășcanu intervenind din sală. Sau, ce înseamnă că „în 1938, contrar spiritului generației sale, s-a declarat antifascist”? Unde, în ce împrejurări s-a declarat antifascist? Sunt afirmații gratuite, doar pentru a aduce ceva nou! Să fi luat aceste idei de pe Wikipedia, unde le găsim aidomă?

Confuzie face autoarea *Enciclopedie* și între Manifestul „Crinului Alb” și Manifestul „Cercului Literar de la Sibiu”. La pagina 269 afirmă total eronat că Ștefan Augustin Doinaș ar fi semnat, ca membru al Cercului Literar de la Sibiu, nici mai mult nici mai puțin decât Manifestul „Crinului Alb”! La vârsta de șase ani?

Da, ca membru al „Cercului Literar de la Sibiu”, Doinaș a semnat, alături de Radu Stanca, Ion Negoițescu, Victor Iancu, Cornel Regman și alți câțiva textul „Ardealul estetic. O scrioare către d. E. Lovinescu”, care va fi denumit ulterior Manifestul „Cercului Literar din Sibiu”, publicat în ziarul *Viața* din 13 mai 1943. Cerchiștii își declarau adeziunea la ideile promovate de Lovinescu, în speță la cea privind sincronizarea literaturii române cu literaturile apusene printr-o ardere a etapelor și purificarea literaturii noastre de elemente neliterare, adică politice și naționaliste.

În schimb, Manifestul „Crinului Alb” a fost elaborat de către Sorin Pavel, Ion Nestor²⁸ și Petru Marcu-Balș (viitorul „mandarin valah” Petre Pandrea)²⁹ și publicat în revista *Gândirea*, anul VIII, nr. 8-9, aug.-sept. 1928, pp. 311-317. Acesta era un articol îndreptat împotriva generației vechi, de fapt a doua încercare a generației tinere de a se defini polemic față de generația anterioară³⁰. Eroarea este amplificată la pagina 580 unde se spune că Manifestul „Crinului Alb” „a încheiat în jurul lui o grupare literară: Radu Stanca, St. Aug. Doinaș, Nicolae Balotă și.a.”. Ce legătură poate fi între Manifestul din 1928 și Cercul Literar de la Sibiu? Și, în sfârșit, de unde are autoarea informația că Doinaș nu a terminat studiile din cauza războiului? Se știe că după ocuparea Ardealului de Nord, în august 1940, Universitatea din Cluj și Facultatea de Medicină s-au refugiat la Sibiu, până în 1945. După terminarea Liceului „Moise Nicoară” din Arad, Doinaș s-a înscris la Medicină la Sibiu, facultate pe care a abandonat-o după trei ani, spre a urma Facultatea de Litere și Filosofie, pe care a absolvit-o la Cluj în anul 1948.

Nici prezentarea, în câteva rânduri, a cunoscutei exegete a lui Eminescu, doamnă a românisticii italiene, Rosa del Conte, nu este lipsită de erori. Perioada în care a predat în România a fost între 1942 și 1948, iar nu între 1945 și 1963. Prietenă cu Blaga – se pare că ea a făcut propunerea decernării Premiului Nobel pentru Literatură poetului-filosof – putea să reziste reformei învățământului din 1948? De unde are doamna E. Tarâlungea informația că Rosa del Conte a fost nominalizată la Premiul Nobel (p. 215) și încă în 1956, când nu își elaborase opus magnum, *Eminescu o dell'Assoluto*, tradusă de Marian Papahagi în limba română și publicată la Editura Dacia din Cluj-Napoca în anul 1990? Și o altă întrebare: unde și când a fost Rosa del Conte elevă a lui Roberto Scagno, între ei fiind o diferență de vîrstă de aproape patru decenii? Născut în anul 1946 la Torino, unde și-a încheiat studiile universitare, acesta a fost lector de limba italiană la Universitatea Al. I. Cuza din Iași în anii 1974-1976, după care a predat la Universitatea din Torino (1976-1993) și în continuare la cea din Padova. Or, Rosa del Conte, reîntoarsă din România, a predat la Milano și apoi, până la pensionare, la Universitatea „La Sapienza” din Roma.

Există și alte afirmații care nasc mirare și întrebări. Spre exemplu, cea despre Monica Lovinescu, declarată „fiică din prima căsătorie a soției lui E(ugen) L.” (p. 448). Unii ar putea înțelege că Ecaterina Bălăcioiu-Lovinescu a mai fost căsătorită înainte de a deveni soția criticului, ceea ce ar duce mai departe la ideea că Lovinescu a adoptat-o pe Monica³¹! Ecaterina Bălăcioiu și E. Lovinescu s-au căsătorit în 19 octombrie 1915 și au divorțat în anul 1934, iar Monica Lovinescu, fiica lor, s-a născut în 19 noiembrie 1923! Iar dacă Monica Lovinescu doar „a colaborat” la Radio Europa Liberă, aceste colaborări nu se

²⁸ Și nu Ion Nistor, cum apare la p. 580. Se face confuzie între Ion Nistor (1905-1974), istoric, arheolog, absolvent și apoi profesor al Universității din București, și Ion Nistor (1876-1962), istoric bucovinean, absolvent al Universității din Viena, om politic, profesor și rector al Universității din Cernăuți etc.

²⁹ La pagina 112 se afirmă, greșit, desigur, că la elaborare a participat și Dan Botta!

³⁰ Prima este cea realizată de către Mircea Eliade prin definirea caracteristicilor generației sale în cele douăsprezece articole publicate în revista *Cuvântul* între 6 septembrie și 16 noiembrie 1927, sub titlul *Itinerariu spiritual*. Eliade ar fi vrut să le publice într-o broșură cu o prefată de Mircea Vulcănescu, proiect nerealizat.

³¹ Într-o carte apărută în anul 2012, deci după *Enciclopedia identității*, într-o notă a Securității, se face aceeași greșeală: „MONICA LOVINESCU, critic literar, este fiica nelegitimă a criticului și istoricului literar EUGEN LOVINESCU”. Vezi Iulia Vladimirov, *Monica Lovinescu în documentele Securității. 1949-1989*. Editura Humanitas, București, 2012, p. 163.

reduc la acel volum amintit, de *Unde scurte. Jurnal indirect*, apărut în 1978 la Madrid, ci trebuie menționate toate cele șase volume cu acest titlu publicate la Editura Humanitas în perioada 1990-1996, iar la operă adăugate alte șase volume, cu titlul *Jurnal*, la aceeași editură, 2003-2006.

O aceeași stupoare o provoacă și „certitudinile” cu care tratează exilul poetului latin Ovidiu. Nu se cunosc nici azi motivele pentru care a fost trimis (relegat) acesta la Tomis de către împăratul Octavian Augustus – nu le-a devoalat nici el, singura explicație fiind „carmen et error” –, dar autoarea ne dă, fără nicio reținere, ca sigur faptul că „scrierile lui anunțau un spirit înnoitor, deschis spre cercetarea naturii”, ceea ce a fost „perceput ca o primejdie pentru chiar existența imperiului” (p. 573). Ovidiu ar fi „considerat precursor al științelor naturii care vor modela arta Renașterii, al căutării originilor planetare ale omului”! Ar fi interesant de știut care sunt operele poetului – preocupat la Roma mai mult de preamărirea iubirii –, în care a cercetat natura, punând în pericol imperiul?

Discutabil este și modul de prezentare a studiilor absolvite. Spre exemplu, la George Barițiu se menționează că „a absolvit gimnaziul la Blaj, liceul piarist și facultățile de Drept și Filosofie la Cluj”. La fel, Gavril Munteanu „a absolvit Dreptul și Filosofia la Cluj” (p. 528). Facultăți de Drept și Filosofie la Cluj în deceniul patru al secolului al XIX-lea? Prima facultate în sensul modern al termenului, la Cluj, a fost înființată în 1872, și anume Facultatea „Franz Josef”, cu predare în limba maghiară. În realitate, Liceul piarist – preluat de la iezuiți de către ordinul piarist în anul 1773 –, numit și „regesc”, era considerat de rang academic, având după gimnaziu clase de liceu cu studii de filosofie și facultate cu studii juridice de doi ani, cei care învățau aici fiind numiți „studienți academicici”. Asemănător, în 1831 și Liceul din Blaj devine instituție de învățământ superior, introducându-se un curs de doi ani de filosofie după cele cinci clase de gimnaziu, iar Seminarul se transformă în facultate de teologie de patru ani. Pentru a nu deruta cititorii, ar fi corect să vorbim de studii de filosofie, de teologie sau juridice, spre a le deosebi de facultățile ulterioare.

Și la denumirea acestora din urmă există ambiguități. Astfel, autoarea folosește formulările „a absolvit Literele și Filosofia”, „a absolvit Facultatea de Litere și Filosofie”, „a absolvit Filosofia”, „a absolvit Literele” etc. La universitățile din București și Iași, de la înființare, iar în perioada interbelică și la Cluj, până în 1948 a existat Facultatea de Litere și Filosofie, în continuare fiind numită Facultatea de Filologie. În perioada interbelică, spre exemplu, la Facultatea de Litere și Filosofie din București existau patru specializări: filosofie, filologie clasică, filologie modernă și istorie, geografie și istorie-geografie. De regulă, studenții se înscriau la una dintre aceste specializări cu licență, dar puteau să-și ia și o a doua licență, în anumite condiții. Noica a absolvit, cum corect scrie autoarea, Filosofia, iar Athanase Joja Filologia (limbi clasice). Dar Eugen Ionescu, deși a „absolvit Literele și Filosofia”, a luat licență doar în filologie modernă! Dacă aceste formulări aduc doar imprecizii, altele sunt de natură să ducă la dezinformare. La Petru Popescu, autorul recentului roman *Supleantul*, se susține că a absolvit Institutul de Limbi Străine, instituție inexistentă, în realitate fiind vorba de Facultatea de limbi străine. Alexandru Husar nu a terminat „Filosofia și Istoria”, și încă la Cluj, ci a urmat Istoria la București. Andrei Marga nu a absolvit „Filosofia și Istoria” (p. 474), ci doar Filosofia, la Facultatea de Istorie-Filosofie din Cluj. Andrei Pleșu nu a terminat Filosofia (p. 620), ci Institutul de arte plastice „Nicolae Grigorescu” din București. Sau Vasile Pavelcu nu putea să absolve Facultatea de Psihologie la Iași în interbelic, deoarece nu aveam în țară atunci o asemenea specializare! Și exemplele ar putea continua...

Sunt și alte aspecte care pot fi luate în considerare la o viitoare reeditare. Astfel, nu se face distincție între lucrări originale și traduceri sau ediții îngrijite; se amalgamează cărți (volume) cu articole sau studii din reviste; nu se specifică lucrările în colaborare; sunt omise opere fundamentale, reprezentative atât pentru autori, cât și pentru cultura română etc.

Observațiile noastre nu provin din spirit polemic, critic, ci au intenția de a corecta erori care afectează, unele grav, informațiile oferite de respectiva *Enciclopedie*.

Revăzută și întregită, această carte ar constitui nu numai un bun mijloc de informare, ci și un instrument de lucru pentru cercetători.

Poeti băcăuani contemporani. Alexandru Dumitru și „chibriturile suedeze”

Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU
Piatra-Neamț

De mai bine de un secol și jumătate, prin organicitatea unei formule raportând producția literară la producătorul ei, literatura ne-a obișnuit cu îngemănarea cvasicanonică dintre speciile literare cultivate și vârstele biologice ale autorului. Astfel privind lucrurile, dar fără a absolutiza relația, adolescența și prima tinerețe sunt apanajul majoritar al practicării poeziei. Rari sunt autorii care și-au dat deplina măsură în proză, teatru sau eseul și care să nu-și fi făcut ucenicia scrisului cu versuri, adică sub umbrela ademenitoare a poeziei, indiferent de factura acesteia. Unii se dezic, pe mai departe, de acest absolvabil „păcat al tinerețelor”, socotit o frivoltate nediferențiatore, comună tuturor novicilor ademeniți de muze; alții însă regretă că nu au avut tăria de a fi mers doar pe acest drum auroral, perceptul de la o vreme ca abrupt, pretențios, îndepărtat de lejeritățile neproblematice ale primilor pași. Virajul către alte genuri, precum cele amintite mai sus, se justifică printr-o anumită metamorfoză interioară a conștiinței artistice și care îi determină pe cei mai mulți scriitori să cotească spre alte teritorii decât cele ale începuturilor. Se consideră, de la un anume punct încolo, printr-un paralelism oarecum similar celui al alegerii unei profesii serioase în viață, ca depășită faza „inflamării lirice” și atingerea unui prag al maturității vârstei socrate române (âge de raison, cum îi zic francezii).

Noi seve creațoare, dar și proiecte artistice socrate mai adecvate ori în consonanță cu maturitatea instalată, îi determină pe cei mai mulți să-și croiască alte perspective, aşa cum simplul alergător din aria sportivă se decide pentru handbal sau fotbal ca afirmație personală mult mai vizibilă și mai promițătoare de succes decât atletismul de sorginte pur naturală...

Am deschis această paranteză, dintru început, nu pentru a repune pe tapet un aspect în genere cunoscut și recunoscut ca atare, ci pentru a evidenția, prin contrast, aspectul celălalt, cel care interesează cu adevărat. Este vorba de cazul scriitorilor „monogenerici”, în speță al poetilor care nu-și schimbă plutonul, ci continuă să defileze sub acest drapel al poeziei până la capătul de drum, oricât de scurt, precum un Labiș sau un Rimbaud, sau de lung (Coșbuc, Neruda, Ungaretti). Pe aceștia sunt ispitit a-i compara cu acei însă care rămân credincioși întreaga viață unei singure iubiri, îndeobște cea dintâi. Pasiunea lor rezistentă, unică și excludativă, nu decurge numai decât din vreo fixație liber asumată sau întâmplătoare, ci dintr-un crez profund într-o fidelitate axiologic intemeiată, chiar dacă nu o dată demnă de o cauză mai bună. Încercând o deslușire a unui astfel de fenomen, nu prea des întâlnit, dimpotrivă, e posibil ca răspunsul să vină din constatarea simplă că astfel de creatori se mulțumesc cu starea lor inițială, poetic originară, și că nu aspiră la mai mult de statutul de poet, pe care se mulțumesc a-l ilustra cât mai amplu cu putință și mai serios posibil. Însă nu exclud nici varianta lipsei de curaj în latura exploratoare a propriei personalități, ori de apetit în a se ispiți și în domenii conexe, convingiți poate că o astfel de vână nu se găsește în înzestrarea lor. Si poate vor mai fi fiind și alte explicații, care pe moment nu mi se actualizează ca asiguratoare...

Alexandru Dumitru, poet băcăuan ajuns septuagenar, membru al USR, face parte dintre acei condeieri pentru care literatura e sinonimă cu poezia, în ceea ce-l privește individual, desigur. Cariera sa poetică, socrată de la debutul editorial în volum (*Arena*, 1995) însumează două decenii și jumătate, însă pasiunea pentru poezie l-a urmărit încă de la sfârșitul adolescenței, fiind publicat în periodice de profil precum *Ateneu*, *Convorbiri literare*, *Jurnalul literar*, *Pentru patrie* etc. S-au înșiruit apoi volume successive: *Univers în colivie* (1998), *Sah la metaforă* (2000), *Poemul manechin* (The Puppet Poem) 2001, *Secunde în furtună* (Secondes dans l'orage) (2003), *Matricea de onoare* (2005), *Poeme de zestre* (2008), *Albia soarelui* (antologie, 2012), *Univers apollinic* (antologie, 2012), *Labirint pentru Eden*, *Poeme în filigran* (2019), *Asta e și ideea* (2021), *Dulcele hazard* (2021) / și, firește, pe o albie atât de personalizat croită, vor urma și altele. Am fi tentați să afirmăm, la modul convențional, simplu, că poetul creează cu aceeași naturalețe cu care respiră, ori cu organicitatea cu care scoica își depune sideful în perlă, dar de undeva răsare, pentru o mai justă încadrare, precizarea auctorială specificând peremptoriu: *răs-*

tignirea mea pe crucea poeziei. Oricât substrat hiperbolic conține o astfel de declarație, se cuvine să afirmăm că e vorba mai curând de o figură de stil, poetul nu doar consimțind la amintita postură, ci asumându-și-o deliberaț ca o penitență nedureroasă, precum a sfintilor „stâlpnici”, și care i-a devenit, în timp, un *modus vivendi*. O definire în consens cu natura unei astfel de „poezii neîntrerupte” (ca să folosesc sintagma din volumul unui poet francez, Paul Éluard) o produce criticul ieșean Const. Dram: *Este o poezie a vitalității și a receptării profunde (a lumii înconjurațoare, completarea mea, M. B.), a calmului existențial, a armoniei ce naște frumusețea, a înțelegerii ce presupune comunicarea simpatetică...*

Alt distins critic și istoric literar din aceeași zonă, l-am numit pe Ioan Holban, opinează că formula de creație poetică a lui Alexandru Dumitru se desfășoară cu ajutorul unei „chei neoromantice” – intuiție corectă, tinzând a creionă un profil recognoscibil – prin raportare la o zonare literară identificatoare – al poetului, deși valabilă doar pe anumite spații poetice ale prolificului autor. Mai apropiat de realitatea stilistică a poetului băcăuan este maestrul în ale criticii Alex Ștefănescu, care specifică, printre altele: *Poezia lui n-are nicio legătură cu moda poetică de azi, dar nu este demodată...* Asupra acestei aserții rezumative aș ține să insist un pic. Cu siguranță, Alexandru Dumitru nu se îngrijorează să vădă vreunei tendințe a poeziei unui anumit moment particularizant (optzecism, douămiism etc.). Spre a nu ne cantona în sfera restrictivă a unor diagnoze cu aură de *quod erat demonstrandum* neechivoc și univoc, se cuvine să inferăm că, în genere, poezia demnă de acest nume este (și) altceva decât fructul unor mode, deși ni se propune mereu să acceptăm contrariul. Modele sunt doar niște mici tiranii estetice de moment, incapabile să definească ori să construiască plenar ceva deasupra lor, ele fiind aprioric supuse proprietăților eclipsării, prin implacabila demodare. Poezia autentică din toate timpurile este dincolo de mode (*și timp / Olimp*, Ion Barbu), este chiar ceea ce rezistă structural și ideologic seducției temporale a unor mode sau a altora, chiar dacă parcursul lor le străbate și se colorează într-o oarecare măsură de la cromaticile acestora.

Din propriile declarații ale scriitorului în discuție, poezia pe care o slujește și ne-o propune ca atare nu-și recunoaște vreo altă tutelă decât a **metaforei**, pe cât posibil cea a „metaforei revelatoare”, cum o denumea L. Blaga. E drept că urcușul stilistic la aceasta este anevoieios, iar izbânzile se consemnează cu dificultate, rar. De aceea este poate nevoie de nu puține încercări, precum în „metodologia” unor probe din atletism, pentru consemnarea unui „record” (la sărituri, haltere, aruncări...). Dar să înțelegem că, fără consemnarea și a acelor încercări, respectiva performanță poate că nici nu s-ar înregistra vreodată, așa, „din prima”, de aceea este corect să luăm în calcul și meritul acelor „reiterări pentru izbândă”, pe care ni le propun parcursuri cu un relief cotat ca îndeobște modest... Nu este greu de închipuit câtă galerie se sapă în subteran pentru a se ajunge la filonul aurifer, sau cât steril este excavat pentru filtrarea metalului prețios dintre componentele geologice învecinate. Normal este să privim și în domeniul artistic astfel de realități ca fiind consubstanțiale, să nu ne așteptăm, la modul idealist, doar la oferta de „poezie pură”, la „lingouri”. Dintre volumele mai nou apărute ale poetului, voi încerca să spicuiesc, spre ilustrare, câteva reușite poetice la nivelul vizat de căutările poetului: *În mine s-au adunat / toate păcatele necitite / ca niște stânci / în visele cioplitorului...* (v. *Poeme în filigran*) Dintr-o atare strofă, din poemul *La masa tăcerii*, metafora care simbolizează „păcatele necitite”, adică cele nespovedite de credincios din oarece jenă în fața preotului, se conturează din planul implicit, comparativ, al „stâncilor” care apăsa visele sculptorului (titlul trimite la una dintre operele brâncușiene). Povara păcatului „nelăsat”, adică neizbăvit de lucrarea harică a tainei confesiunii, se dublează cu prezența unei materii prime masive, oprimante de conștiință, din care prin strădanie penitentă, îndelungată și trudnică, se poate obține îspășire, adică redemptiune și, totodată, slobozire din greaua apăsare pe suflet... Din același volum: *În teaca memoriei / încap mai multe iubiri, / așa cum într-o singură oglindă / se piaptă mai multe femei...* (*Deschis imaginar*). Aici metafora se conține implicit, *in absentia*, prin echivalență adusă de contextul convocat drept cadru: „iubiri = spade”. Se știe, atât din practica uzuinală, cât și din zicerile folclorice, că *nu încap două săbii într-o teacă / nici doi domni în țară săracă*. Echivalența poetică „memorie = teacă”, una cu valențe pluriforme și dilatatoare în ce privește volumul, e justificată ca posibilă prin comparația indușă de versurile 3 și 4, care instituie o nouă echivalență poetică: „teacă (memorie) = oglindă”, obiecte conținătoare imaginar pentru același conținut plural: femeile, însumate într-o defilare temporală sau în concomitanță. Simplitatea expresiei lexico-grammaticale e contrabalansată de bogăția stilistică indușă la nivelul figurilor de stil pe care le generează...

Poemul mai bogat în strofe și care dă și titlul volumului *Asta e și ideea* este ilustrativ prin suma de alegorii care învăluie precum o iederă axul fals narativ al unei argumentații semi-lirică, semi-dramatică. Dacă ar fi să comparăm (întrucât nu prea mai cred în adevărul zicerii *comparaison n'est pas raison*) acest poem încărcat precum o sorcovă măiastru bijuterită de ornamente stilistice, cu poemul de o voită simplitate, dar de un

dramatism de nestăpânit al lui Jacques Prévert, *Déjeuner du matin*, fiecare cu forță sa de impact emoțional specific, am putea înțelege cu și mai multă pătrundere în ce anume rezidă unicitatea fiecărui dintre cele două tipuri de viziune poetică. Si poetul francez menționat are multe poeme doldora de figuri de stil vizibile, însă în egală măsură și capacitatea de a obține efecte poetice și din notație pură. Alexandru Dumitru se pare că, din teamă de prozaism, se refugiază necontent sub platoșa verificată a artificiilor stilistice. Cu o astfel de ar-mătură, el ieșe în arena încrezător în biruință precum luptătorul din războiul troian purtând armele unui erou temut de dușmani.

Ceea ce observăm în scrisul mai nou al lui Alexandru Dumitru este propensiunea de a „ceda inițiativa cuvintelor” (Mallarmé), el asumându-și doar rolul unui alimentator cu materie primă lexicală, din care să se urzească imagini inedite, mariaje sintagmatice de efect sau povestioare în care epicul este înlocuit de vibrații lirice. Discursul său poetic este de o maximă elasticitate semantică, polimorf; e greu să anticipatezi cum vor evoluă strofele următoare și care va fi relieful final al unei alcătuiri poematice. Fără a fi un suprarealist declarat, maniera sa de compoziție este, pe alocuri, învecinată modalității modernilor de acum un veac, atât de la noi (v. Tristan Tzara) cât și de aiurea. O schelărie ideatică internă e aproape invizibilă, precum în pictura nonfigurativă sau în muzica serială, dodecafonică, în care în loc de un tratament constructivist te întâmpină doar surpize ale ineditului de limbaj, aleatoriul ținând loc de principiu de compoziție. Cel mai adesea, între formula titulatorie a poemului, sintetizând îndeobște intenția comunicativă, și ceea ce ne propune concret corpusul poematic nu se află nicio urmă de legătură sau continuitate, ceea ce presupune că ne aflăm în teritoriul unei maxime libertăți asociative și/sau disjunctive. Analiza unor astfel de construcțe nu e simplu de operat, iar rezultatele nu pot fi suficient de edificate. Totul trebuie redus la aproximări și intuiții doar parțial justificate... Precum în ultimul său volum de versuri, *Dulcele hazard*, poetul ni se arată conștient de faptul că maniera sa de a se devoala liric mizează principalmente pe tehnica stilistică a metaforizării. Înțelege că cititorii săi ar dori și relevarea unor alte fațete, ba chiar și o „năpârlire” poetică din partea sa, însă e poate prea târziu pentru atare întreprinderi de înnoire: ...eu de ce, / doamne, aleg să alin contrarienii / subit deranjați de metafore?! // Susțin totuși muza alambicată, / sinele în sine înnoadă-deznoadă/ vârsta în desuetudine... (Prezumția de nerivonări). El își asumă deliberat, de altfel, riscurile unui eşec comunicativ în propagarea propriilor formule, aşa cum o declară în *Imposibila resetare*: Pentru ce au întemeiat, mulți / au fost înfrânti, de aceea nu inversa / numărătoarea...

Pentru ceea ce izvodește și pentru modul în care o face, convins că nu a rătăcit calea, poetul ajuns la senectute solicită pactul de a rămâne identic cu sine: *Multe sunt spuse ori nespuse / când în peisaj, întronat arbitrar, / un bătrân s-a îndrăgostit de propria lui gândire* (*Îndrăgostit*). Se cuvine, aşadar, să lăsăm Cezarului ce este al Cezarului, o proiecție artistică după placul propriei sale viziuni despre creația poetică, iar noi să ne înfructăm din imperiala sa avuție doar cu ceea ce ne lipsește pentru a beneficia, la rândul nostru, de un la fel de „dulce hazard” existențial. Modelul ne e pus înainte, dimpreună cu libertatea alegerii – precum pâinea și cuțitul – între *prendre ou laisser*.

Notă: Pentru cei care nu au dedus, pe parcursul acestei prezentări în spiritul intenției sale, sintagma din titlu, vin cu precizarea că nu fac nicio trimitere la povestea danezului H. Christian Andersen, *Fetița cu chibriturile*. Nu, pentru că nu și-ar avea locul aici. Recurg doar la o comparație a poeziei acestui autor, una de ordin stilistic, se înțelege, cu acele chibrituri marcă sudeză care nu se aprindeau decât frecate de scăpării proprii lor cutii, iar pe al altora nu. Vreau să spun, mai în clar, că atare poeme nu intră în combustie receptoare decât dacă cititorul prezintă compatibilitate receptivă cu natura lor, altfel se alunecă pe deasupra... sau pe dedesubt.

Alexandru Dumitru

Urmuz, precursor al avangardei românești

Dr. Monica D. CÂNDEA

Baia Mare

Urmuz (Demetru Dem. Demetrescu-Buzău) scriitorul născut la Curtea de Argeș (în anul 1883), în familia unui medic de spital, va marca în devenirea literelor românești, dar și a celor universale, un moment de ruptură, al schimbării paradigmelor clasice cu cea modernă, radicală, aflată în deplină concordanță cu noua sensibilitate a secolului al XX-lea.

Primul său biograf, Geo Bogza, va investiga prin informatori direcți (mama scriitorului) existența acestui om deconcertant, refăcând, în registrul impresionist-miniatural, „viața halucinantă a lui Urmuz”¹. Familia a stat timp de un an în capitala Franței, pe când copilul avea cinci ani, revenind apoi în țară, la București, unde acesta va urma, pe rând, Școala Primară Antim, Liceul Lazăr, un an la Facultatea de Medicină și apoi Facultatea de Drept. Participă la războiul din 1913 și la Primul Război Mondial, fiind într-o tempă judecător de provincie și grefier la Înalta Curte de Casație. Dincolo de aceste ocupări prozaice, Urmuz este un cititor asiduu și un meloman rafinat, pasiune moștenită și întreținută de mama sa, care studiase pianul și obișnuia să cânte pentru copii, în absența soțului autoritar și pragmatic, căruia muzica și arta, în general, i se păreau pierdere de timp și ocupări neseroioase.

Urmuz este un pseudonim, inventat după moda epocii, sub oblăduirea lui Tudor Arghezi, în care Ana Olos descoperă sensuri ascunse, palimpsestice. Exegeta identifică etimologii multiple ale cuvântului, toate dobândind sens în relație cu opera: „În muzicalul *Band D-O* după *burma*, apare și *burmuz*, *burmuzuri* – *mărgăritar inautentic, fals, perlă de sticlă sau de ceară*. De origine turcă”. Nu există mărturii certe despre modul în care a fost generat acest nume propriu, dar sonoritatea sa este sugestivă și incitantă, „cele două silabe componente traducându-se prin *antica muză* sau *musica antiqua*. Ur- din silaba inițială și inițiatică, evocând vechimea, străvechea cetate, versiunea inițială din Faust, sunetul ei fiind identic în germană cu *Uhr, ceas*. (...) *Muz-* rădăcina din muzică, dar regăsită și în *muză, muzeu și a amuza*”². Asemenea acestui nume bizar, cuvintele-cheie din proza lui Urmuz devin veritabili cai troieni ai sensurilor.

Opera urmuziană, extrem de redusă ca volum, cunoaște un destin antum sinuos. Debutul publicistic este tardiv, cu un an înaintea enigmaticului său sfârșit. Nașul său literar, Tudor Arghezi, redactor la revista *Cugetul românesc*, nutrea pentru Urmuz o reală simpatie literară, fapt care reiese din cele două scrisori care preced apariția în revistă a textelor *Pâlnia și Stamate, Ismail și Turnavita*, respectiv *După furtuna*. Până la debutul său publicistic din 1922, Urmuz se pare că avea deja o oarecare celebritate de cafenea, texte sale circulând pe cale orală – în special fabula. În 1930, Sașa Pană va reuni restul operei sale în volumul *Urmuz – Schițe fantastice*, care cuprinde textele *Cotadi și Dragomir, Algazy și Grumer, Emil Gayk, Plecarea în străinătate, Fuchsida și fabula Cronicari*. În 1970, tot Sașa Pană întocmește o nouă ediție intitulată *Pagini bizare*. Opera se reduce deci la câteva zeci de pagini, dar produce efecte impresionante în posterritatea literară.

Întâmpinarea critică a operei lui Urmuz în epocă se face în funcție de capacitatea și dispoziția cititorilor avizați pentru receptarea a ceea ce este nou. Cu excepția avangardiștilor, care vor vedea în el un model absolut, criticii interbelici vor privi circumspect și minimalizator opera lui Urmuz. E. Lovinescu nici măcar nu-l menționează în *Istoria literaturii române contemporane*. G. Călinescu, în *Istoria lui*, apreciază textele urmuziene drept „glume inteligente, și nimeni nu pretinde a le vări în marea literatură”³, iar în *Pagini de estetică* menționează că „totul e un joc estetic pe care îl profesează în glumă școlară”⁴. Doar Lucian Boz îl consideră pe Urmuz drept „heraldul unui nou ev”. În 1983, Marin Mincu, restituind într-o antologie principalele creații ale avangardei românești, îi acordă lui Urmuz un capitol important,

¹ Geo Bogza, „Biografie”, în *Unu*, anul III, nr. 31, noiembrie 1930.

² Anagafia, *Pelicanul sau Babița. (Introducere în urmuzologie)*, cuvânt înainte, text și note de Ana Olos, Editura Umbria, Baia Mare, 1998, pp. 23-24.

³ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982, p. 889.

⁴ G. Călinescu, *Pagini de estetică. Curs de poezie*, Editura Albatros, București, 1990, p. 22.

intitulat *Urmuz și „tragedia limbajului”*⁵.

În ceea ce privește epoca și contextul în care a creat Urmuz, datele sunt extrem de clare. Universul social este cel burghez – axat pe valori materiale, trăind o criză a spiritului, accentuată de modificările percepției despre lume prin descoperiri științifice și progres tehnic. Timpul este adiacent Primului Război Mondial, implicând o radicală bulversare a existenței individuale și colective. De altfel, în plan literar modernizarea începuse să se producă la finele secolului al XIX-lea, odată cu simbolisti care denunțau „boala secolului” sau cu decadentiștii care preferau artificialul în detrimentul naturalului, deplasând interesul artistic dinspre natură spre fantezia debordantă, spre autoreferențialitate.

Imaginarul urmuzian devine un debușeu, un hiatus prin care se face trecerea de la reprezentarea realistă la derealizare și deconstrucție/destructurare, concepte care vor reveni curent în limbajul critic al modernității. De altfel, în opera sa putem identifica modul coherent de articulare a unui univers ficțional absurd, distopic, intertextual, prin parodierea, în registru grotesc-ludic, a unor formule literare consacrate (romanul sau fabula). Autorul este critic la adresa lumii burgheze, principalul referent al operei sale, ocultat de imaginile voit anamorfizate ale spațialității sau ale personajelor. Un efect al acestei vizuni este umorul, negru și grotesc, apropiat de comicul caragalian, sau, la antipod, tragicul, căci mecanicizarea și reificarea lumii, a ființelor, devine sursă a unui amalgam de emoții care poate fi definit ludic drept *râsu-plânsu*: „Promotor al unui umor construit pe absurd, [...] îndrăznelile de fantezie ale lui Urmuz par glume sinistre sau fantomaticele jocuri ale unei minti alienate. Într-o bună măsură absurdul acestor povestiri participă la ambele impresii”⁶.

Limbajul, în postura lui de interfață, de ecran care se instituie între imaginația creatoare și lume, este principalul element care marchează ruptura dintre tradiție și modernitate: „Urmuz în ipostaza sa de precursor absolut are intuiția crizei totale a conceptului de literatură în momentul său de răscrucie; un fel de devorare reciprocă între semnificat și semnificant, fără nicio speranță pentru niciunul dintre ei. [...] Metoda scrierii urmuziene o premerge pe aceea a suprarealiștilor, folosind dicteul automat *avant la lettre* ca și tehnica combinărilor aleatorii. Dar asociările de limbaj, foarte naturale în modul articulării lor, dovedesc că autorul avea o armătură estetică avansată pentru timpul său, nelăsându-se în voia purului hazard, cum se întâmplă în cazul dicteului suprarealist. El creează un filon pentru literatura absurdului”⁷. În concluzie, modelul scrierii experimentale, moderne și postmoderne, își are rădăcinile în scrisul lui Urmuz, iar eticheta de precursor î se poate atribui fără rezerve. Marin Mincu identifică încercarea programatică a lui Urmuz de a deconstrui retorica tradițională, de a identifica acel set de transformări sintagmatice și paradigmaticce care să bulverseze obișnuitul și să devină principii de generare a textului.

Dincolo de asocierea scrierilor lui Urmuz cu un joc glumeț practicat de elevi, Călinescu intuiște și puritatea estetică a unei astfel de creații care nu-și mai găsește un referent izomorf. Aparența e cea a unui stil clasic, căci Urmuz folosește mijloacele literaturii pentru a crea antiliteratura, dar devine parodie a ceea ce s-a clasicizat. Dinamitând convenționalul, Urmuz nu face altceva decât să-și creeze propria convenție, deconcertantă și agresivă pentru universul de așteptare al receptorului, format în spirit tradițional. Călinescu nu vede dincolo de estetismul pur decât bufonerie și farsă, care conduc doar spre „mici efecte comice”⁸.

Comicul generat de personajele și situațiile urmuziene poate fi cu ușurință analizat pornind de la modelul teoretico-filosofic propus de Henri Bergson în celebrul său studiu despre râs⁹. Automatismele, repetițiile, ceea ce este mecanic generează comic atât la nivelul limbajului, cât și la cel al situațiilor sau al personajelor. Exegeții care analizează *imaginarul* urmuzian semnalează articularea imaginilor după modelul visului coșmaresc: „În lumea absurdului iraționalul nu e sinonim cu nonsensul, totul se ține și are un sens. E vorba, firește, de altă logică, a inconștientului. [...] Sintaxa narativă a absurdului conduce către activitatea onirică: «aceste gânduri diverse (materialul preconștient) sunt condensate, accentele lor psihice sunt deplasate, întregul e transferat atunci în imagini vizuale, dramatizat, apoi completat cu o elaborare secundară» (Freud)”¹⁰. Ironia este utilizată de Urmuz pentru a denunța dramatismul existenței

⁵ Mincu, Marin, *Arangarda literară românească*, vol. I, Editura Minerva, București, 1999, pp. XXI-XXX.

⁶ Pompiliu Constantinescu, *Vremea*, an IV, nr. 162, 25 ianuarie 1931.

⁷ Marin Mincu, *op. cit.*, pp. XXIII-XXIV.

⁸ G. Călinescu, *Pagini de...*, *op. cit.*, p. 26.

⁹ Henri Bergson, *Le Rire. Essai sur la signification du comique*, Librairie Félix Alcan, Paris, 1932.

¹⁰ Victor Ivanovici, *Formă și deschidere. Structuri și categorii literare*, Editura Eminescu, București, 1980, pp. 43-44.

moderne: „Sensibilitatea modernă cultivă ca pe un antidot dialectic supraconvenția ironică. Tragicul, apocalipticul nu vor fi tratate în stilul tradițional, ci parodiind tocmai acest stil, cu o conștiință dureroasă în străfunduri, cu o luciditate amară a impasului absolut”¹¹.

Din punct de vedere tematic opera lui Urmuz se apropie de existențialismul modern, reluat apoi în teatrul absurdului postbelic. Alienarea ființei umane, reificarea, imposibilitatea comunicării, moartea și sinuciderea, aspecte fundamentale ale mesajului, au ca fundal lumea burgheză în care scriitorul era un inadaptat, un ins histronic, duplicitar, care, dincolo de imaginea prozaică a magistratului, ascundea o sensibilitate exacerbată. Cea mai mare frică a lui Urmuz era cea de moarte, fapt care l-a făcut să venereze revolverul, pe care îl considera mai puternic decât însăși gândirea umană.

Sinuciderea, temă esențială a filosofiei camusiene, devine opțiunea finală a bizarului scriitor, care se dovedește el însuși un alienat. Fenomenul dezumanizării se reflectă în planul imaginarului prin „luncarea din uman în alte forme ale vieții, animale, vegetale sau anorganice”, precum și prin „tragedia limbajului, lipsit de funcția esențial umană a comunicării, dar căpătând o hipertrofică funcție magică, de a transforma numitul în real, în obiect însuși care a fost numit”¹².

Ființa-personaj din prozele lui Urmuz este unul dintre aspectele simptomaticice ale vizionării sale grotesc-absurde. Spațialitatea fantast-onirică pare să nu epateze atât de mult cititorul, aşa cum o fac personajele, aflate mereu la granița dintre uman și caricatura bizară. Ele trec cu ușurință în registrul zoomorf sau obiectual, semnalând prin aceasta o amalgamare a planului real cu cel ireal, în fața căreia rațiunea nu mai este funcțională, nereușind să facă disocierile necesare creionării unui sens absolut al lumii. Asemenea lui Arghezi, Urmuz dovedește a avea „un simț acut al materialității cuvintelor și o deosebită capacitate de plasticizare a imaginilor”¹³.

Nicolae Balotă include personajele lui Urmuz în categoria pseudo-caracterelor, construite ca niște „portrete-destin”, căci „Urmuz nu prezintă cazuri întâmplătoare. El descrie caractere esențiale; naratiunile sale vizează permanențe în destinele eroilor săi. [...] Astfel, nu numai trăsăturile caracterelor sale par perene, ci și actele lor”¹⁴. Construirea personajelor este miza principală a oricărei creații literare, pentru că, oricărei poetici i s-ar subordona, literatura comunică despre omenesc. Realizat ca un caracter în clasicism, ca o ființă excepțională (în sens pozitiv sau negativ) în romantism, ca un tip reprezentativ în realism, în literatura primei jumătăți a secolului al XX-lea, îi vine și personajului rândul de a se descompune, de a-și demasca adevărata consistență de ființă de hârtie, convertindu-se în antierou sau antipersonaj. Pulverizarea fizionomiei umane este dublată de golul interior, de o disoluție aproape totală a interiorității, după un model din pictura lui Picasso. Ele semnifică astfel inconsistența morală, vidul axiologic și moral, lumea anarhică, lipsită de lege, unde tragedia nu mai este posibilă.

Mecanismele prin care sunt create aceste ființe-hibrid variază de la simpla personificare a unor obiecte (cazul pâlniei din *Pâlnia și Stamate*), trecând la combinarea unor elemente umane cu altele din sfera zoologicului sau a obiectualului: Ismail este „compus din ochi, favoriți și rochie”, Grummer „are un cioc de lemn aromatic”, Algazy are atașat la bărbie un grătar metalic. Zoomorfismul sau reificarea sunt două dintre pericolele care amenință esența umanului viețuitor într-un univers al automatizării și al mecanizării. Această manieră de a-și construi personajele îl apropii pe Urmuz de Kafka în imaginarea alienării umane. Insolitele personaje sunt întruchipări pur artificiale, sinteze ale imaginației care efasează, fără preocupări de logică, limitele dintre regnuri sau dintre formele de existență.

Nu doar morfologia personajelor este bizară, subliniind hiperluciditatea și hipersensibilitatea autorului, care „simte enorm și vede monstruos”, ci și preocupările și relațiile care se stabilesc între ele. Astfel, în *Pâlnia*, prozaicul obiect din recuzita domestică devine o adevărată sirena provocatoare, care va ajunge să-l seducă pe Bufty, fiul protagonistului. Între Stamate și pâlnie se stabilește o relație de natură erotică, nu întâmplător, căci, prin forma sa, pâlnia devine clar o sugestie a feminității, iar tema sexualității și a eliberării ei de sub constrângerile oricărei morale definește căutările de sine ale omului începutului de secol al XX-lea.

Dacă burghezul de rând e preocupat prin definiție de valorile materiale, Stamate se dovedește a fi un ins superior, pentru care cercetările filosofice au devenit ceva obișnuit. Privitul spre Nirvana, prin

¹¹ Ibidem, p. 53.

¹² Matei Călinescu, *Eseu despre literatura modernă*, Editura Eminescu, București, 1970, p. 78.

¹³ Ibidem, p. 84.

¹⁴ Nicolae Balotă, *Urmuz*, Editura Dacia, Cluj, 1970, p. 42.

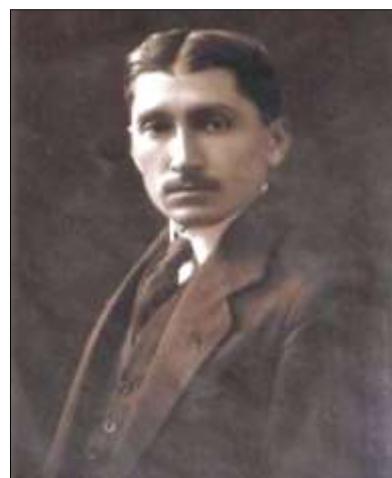
tubul pâlniei convertit într-un fel de telescop, este chiar un hobby al întregii familii. Anticipând viziunea lui Ion Barbu, adevărată formă de cunoaștere nu este nici aici cea rațională, distanțată de obiect, ci tocmai cea senzorială, implicată, o cunoaștere-locuire. Sedus de vocea „celeilalte jumătăți a lucrului în sine”, Stamate abandonează filosofia și se dedă ritualurilor de intrare în posesie a pâlniei, căci ea este „singura ființă de sex femeiesc cu un tub de comunicație ce i-ar fi permis să satisfacă și cerințele dragosteii și interesele superioare ale științei”. Trădarea pâlniei, care îl acceptă în jocul inițierii și pe Tânărul Bufty, va stârni mânia dramatică a lui Stamate, care își va asasina familia, cu scopul de „a păstra intactă tradiția culturală”, după care își dă el însuși drumul spre infinitul mic, aluzie la actul sinuciderii, expresie a angoașei ființei în fața neantului.

În literatura noastră Urmuz este primul scriitor care scoate la iveală noua formulă a personajului, pe care o opune modelului vechi, burghez, intuind în profunzime criza modernistă a individualității, a eului, care scoate la suprafață perplexitățile, contradicțiile, fracturile universului uman, astfel că „figura umană, aşa cum se prezintă în *Pagini bizare*, este contorsionată, monstruoasă”¹⁵. Fără a fi personalități în sens psihologic, personajele lui Urmuz sunt doar ființe asemănătoare umanului, ele funcționând mai degrabă ca niște marionete, care se scriu, fără excepții, în sfera caricaturalului și a grotescului, protagonisti ai unei farse generalizate a destinului.

Pornind de la *Pâlnia și Stamate*, text subintitulat *Roman în patru părți*, și ajungând la celebra fabulă *Cronicari*, toate creațiile urmuziene subminează anumite formule deja consacrate. Romanul este o convenție clasicizantă, pe care o ia în răspăr, parodiind-o atât la nivel tematic, al procedeelor reprezentative, cât și la nivelul personajelor. De ce putem clasifica *Pâlnia și Stamate* drept un *antiroman*? Demonstrația nu este deloc dificilă, dacă pornim de la clasica și clișeizanta definiție a speciei, care implică un număr mare de personaje, dimensiuni ample ale discursului narrativ, conflicte puternice, mai multe planuri epice. În textul urmuzian personajele sunt foarte puține; în plus, ele își pierd verosimilitatea și chiar umanitatea, prin fizionomie și comportament, discursul este concentrat, conflictele sunt diminuate și deturnate dinspre verosimil spre absurd. Calitatea de *antiproze* a textelor urmuziene vizează și răsturnarea logicii cunoscute a asamblării părților în întreg. Criza comunicării este redată în opera prin absența dialogurilor și predominanța limbajului gestual, în general caracterizat prin agresivitate, generând efecte similare cu cele ale filmului mut.

Anticipând literatura avangardei, proza lui Urmuz are o importantă dimensiune experimentală. El va intra într-o polemică radicală cu toate clișeurile compoziționale ale literaturii clasice, reușind „să scrie niște texte vide, golite de epic, nu însă de orice semnificație”¹⁶. Ceea ce-l caracterizează pe Urmuz este accentuata condensare a epicului, act de rebeliune împotriva retoricii ample, preocupate de detaliu, a romanului tradițional. El semnalează astfel sațietatea față de modelul vechi și conștiința că acesta a ajuns într-o mare înfundătură, din care mai poate ieși doar transfigurat, căci doar „cel ce știa foarte bine din ce e compusă literatura putea să procedeze fără dificultate la acele descompuneri parodice și recomponeri absurde ale textelor la toate nivelurile și articulațiile lor, ajungând la rezultatele pe care le cunoaștem, reduse cantitativ tocmai sub imperiul unei inhibiții generate de suverana conștiință critică, de radicală punere în cheștiune a formulelor și convențiilor literaturii”¹⁷.

Antiliteratura va deveni însă, aproape automat, literatură, căci ea nu constituie altceva decât un moment de conversie, de redimensionare și restructurare a ceea ce s-a practicat deja, căci „distrugem doar pentru a continua altfel literatura, construind în negativ ceea ce am intenționat să desființăm efectiv. Structura se desface, trece printr-o fază de dezagregare, pentru a se reconstituî, după o altă normă interioară, în interiorul unui alt sistem”¹⁸. Urmuz, creând *antiliteratură, antiroman, antiproză, antifabulă*, deschide drumul spre reconsiderarea și revalorificarea unor astfel de convenții, epuizate prin repetiția săblonardă.

¹⁵ Marin Mincu, *op. cit.*, pp. XXIII-XXIV.

¹⁶ Gheorghe Glodeanu, *Măștile lui Proteu*, Editura Fundația Culturală Libra, București, 2005, p. 198.

¹⁷ Ion Pop, *Avangarda în literatura română*, Editura Minerva, București, 1990, p. 54.

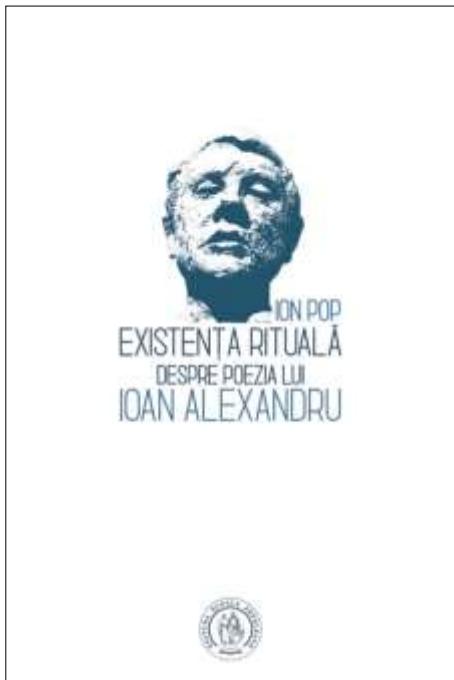
¹⁸ Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, Editura Eminescu, București, 1973, p. 153.

Despre poezie cu Ion Pop și Ioan Alexandru

Antoaneta TURDA

Baia Mare

„Nu pot să fiu «sincronic» decât cu inima cititorului, cea care bate și ea la fel, de nici nu știm când. Eu n-am altă cale de a ști care e «sensibilitatea reprezentativă» pentru o epocă, decât pe mine însumi, în sincronie cu soarta cosmosului, cu celălalt pol. Nu mă interesează concretul imediat. Asta e o chestiune de jurnalist”¹, declară Ioan Alexandru, în revista *nox* nr. 5/1972. Întreg interviul se află în volumul universitarului clujean Ion Pop *Existența rituală: despre poezia lui Ioan Alexandru*, apărut la Editura Școala Ardeleană din Cluj-Napoca. Întâmplarea face să fi citit această carte, apărută în anul în care s-au împlinit 20 de ani de la moartea poetului (survenită în 2000), tocmai în preajma Crăciunului 2021, când Ioan Alexandru ar fi împlinit 80 de ani.

Aducerea aminte a celui care a intrat în literatura română cu un suflu nou (încurajat de Mihai Beniuc, care-i scrie prefața la volumul de debut *Cum să vă spun* – 1964) și care a creat imnuri întinse pe aproximativ 2.000 de pagini, în deceniile 7 și 8 ale secolului XX, mi-a făcut mult bine, mai ales că încă îmi sunt proaspete în memorie atitudinile sale civice de după 1989. Rememorarea sa, acum, când poeții români sunt mai degrabă inspirați de latura spectaculoasă a vieții decât de cea spirituală și națională (care, din păcate, par desuete!) nu am înțeles-o ca pe o provocare, ci ca pe un gest moral, recuperator.

Lectura cărții (compusă din Cuvânt înainte, două dialoguri Ion Pop/Ioan Alexandru și Vasile George Dâncu/Ion Pop,

precum și o incursiune concisă, dar foarte sugestivă în opera poetului) surprinde o traietorie literară greu de așezat într-o matcă, căci originala voce pare să fi moștenit ceva din patima lui Goga, ineditul arghezian și vivacitatea sensibilă a lui Labiș, fără însă a preluă de la ei ceva semnificativ, căci personalitatea și cultura sa l-au condus spre trăiri și exprimări unice în care domină sacrul, tradiția și forfota materiei surprinsă în ciclicitatea sa. Prins în vârtejul lumii, e conștient că nu o poate echilibra, aşa cum a încercat Labiș, și nici nu-și acordă răgazul contemplării ce l-ar putea apropiă de Blaga, căci temperamentul de luptător (bine marcat mai ales în ultima parte a vieții și în sfera socială) îl pune mereu în mișcare. Recordarea la mersul vremurilor și purificarea dată de străbaterea infernului existențial (aşa cum o făcea și strămoșii săi, a căror existență se perpetuează din generație în generație și pentru care poetul are un adevărat cult) sunt trăsături definitorii ale întregii sale opere. Paradigmele pe care sunt așezate poezile generează un anume dramatism interior, frământările declanșând, adeseori, nevoia confesiunii care se aude pe fundalul unor sugestive imagini expresioniste.

Oprindu-se la volumele *Viața deocamdată* (1965) și *Infernul discutabil* (1966), colegul său de generație, neuitând să amintească stângăcile inerente oricărui început, scoate în evidență dibacia lirică a poetului, care a știut atât de bine să demonstreze îmbinarea angelicului și a diabolicului în existența umană, fiind astfel unul dintre martorii atenți ai existenței ce se cere a fi mereu perfecționată.

În 1969 publică *Vămile pustiei*, în care se observă înlocuirea haosului elementar cu un univers spiritualizat cu accent pe căutarea esenței. Este epoca unor semnificative lecturi din literatura germană și studiul temeinic al limbilor clasice, când poetul își asumă rolul mesianic de a educa. Renunțând la viziu-

¹ Ion Pop, *Existența rituală: despre poezia lui Ioan Alexandru*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020, p. 13.

nile apocaliptice, unde viața pare mai degrabă o imensă capcană în care omul se zbate de la naștere până la moarte ca într-un purgatoriu, Ioan Alexandru își îndreaptă atenția spre imnul menit a glorifica și a adora. Schimbarea de atitudine și exprimare dău creației sale o cu totul altă imagine decât cea cu care își obișnuise cititorii.

Urmărind întreaga sa creație, conștientizăm că momentul 1973 este și el decisiv, întrucât înseamnă o aplecare spre contemplarea istoriei, a meleagurilor patriei stăpânite de voievozi destoinici (spre deosebire de peisajele din primele volume, unde dominante sunt satul natal și cimitirul), spre iconografia bizantină. Referitor la această etapă, Ioan Alexandru mărturisea: „Intrarea mea în această rostire imnică nu e o ruptură cu vechea mea poezie... Sacralitatea e eternă. În ea se pătrunde mai ușor sau mai dificil. Astăzi, sacrul e ca un fluviu nemîscat peste neamuri”². Înlocuind, aşa cum observă Ion Pop, infernal discutabil de la debut cu paradisul indiscretabil, patosul din discursul confesiv ce duce cu gândul spre ceremonial dă, prin poetul ardelean, literaturii noastre o poezie elevată, foarte muzicală și grandioasă, aspecte care denotă graba de a scrie mult fără a retușa, putând lesne să fie trecute cu vederea.

Analizată în ansamblu, fără prejudecăți și sentințe nedrepte, creația celui care s-a stins departe de țară la doar 59 de ani cu dorul pământului natal în suflet, este emblematică pentru ceea ce înseamnă literatura transilvană, aşa cum bine susține Ion Pop: „Poezie a obstinației de a fi, a «inflației», a materiei etern germinative, a luptei îndărjite cu obstacolele, dar și a firești sedimentări a generațiilor într-o stratificare de natură să asigure echilibrul unui cosmos durabil, Ioan Alexandru a adus, în ceea ce se numește azi modernismul târziu, un suflu de energie vizionară înnoitoare, un profund fior tragic. Nimeni – putem spune acum cu siguranță – n-a evocat cu mai mult har decât el în vremurile mai noi peisajul natural și uman al Ardealului... ritualitatea dificilă a unor vieți anonime”³.

Recursul la memorie referitor la Ioan Alexandru ne duce cu gândul nu doar la poezia sa, ci și la chipul cunoscut din ilustrații sau imagini televizate din anii ’90, a cărui candoare, izvorâtă din simplitate și bun simț, răzbate peste ani. Este și motivul pentru care, în dialogul dintre Ion Pop și Vasile George Dâncu care încheie volumul, Ion Pop mărturisește cu franchețe: „Pe scriitor am încercat să-l privesc cu o luciditate neafectată de relațiile noastre de veche prietenie, cum am procedat, de altfel, cu toți poetii aceluia și ai acestui timp. Am sentimentul că nu am greșit prea mult, nici în elogii, nici în rezerve, acestea exprimate atunci când mi s-a părut că intensitatea trăirilor sale nu se răsfrângă simetric în scrisul devenit, în felul său, militant. De patriotismul lui nu m-am îndoit niciodată, a scris pagini splendide despre «iubirea de patrie» și «întoarcerea la izvoare», oarecum afectat de momentul tipăririi lor, într-un context politic ce putea părea a ilustra un procent de compromis cu Puterea. De fapt, n-a fost chiar aşa, «concessiile» lui au fost minime și explicabile prin necesitatea de a-și proteja crezul mistic în vremuri de propagandă atee și în care, odată acceptat superficial, n-a fost, poate, scutit de pericolele manipulării din partea oficialităților”⁴.

Vorbind despre apariția sa în literatura română, Ion Pop remarcă: „Poezia lui Ioan Alexandru construiește încă o *biografie* lirică reprezentativă pentru Tânărul scriitor de azi ce refuză clișeele tradiționalismului literar, depășind orice tentație de idealizare, a unui univers generator, nu numai o dată, de pontifice lirice”⁵.

Nevrând să fac un elogiu gratuit acestei voci transilvane, m-am încumetat, totuși, să o readuc în atenția pasionaților de lectură, pentru că recitirea parțială a poezilor mi-a readus în memorie anii tinereții (deceniul 8 al secolului trecut) când *Imnele* lui Ioan Alexandru ne umpleau sufletele de bucurie și mândrie națională, demonstrând că „poetul este sufletul sărbătorii unui neam și sărbătoare nu-i decât acolo unde este jertfire de sine”⁶.

² Ibidem, p. 11.

³ Ibidem, p. 117.

⁴ Ibidem, p. 140.

⁵ Ibidem, p. 27.

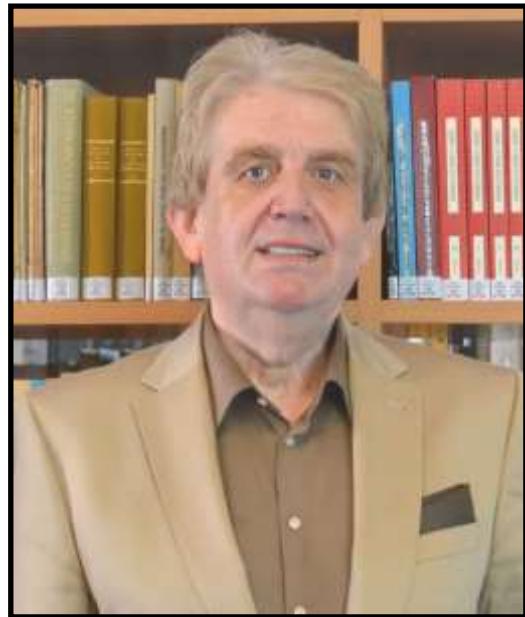
⁶ Ibidem, p. 16.

Prof. univ. dr. George Achim**27 februarie 1960 – 3 octombrie 2021**

Simona GABOR
Biblioteca Județeană „Petre Dulu”

George Achim, unul dintre cei mai distinși intelectuali ardeleni ai momentului, a părăsit prematur lumea aceasta, trecând DINCOLO și lăsând un gol imens în sufletele celor care l-au înțeles, iubit și admirat. Distins profesor universitar, critic literar, eseist și poet, sociolog, conducător de doctorat, directorul școlii doctorale băimărene de științe umaniste, George Achim a fost un colaborator apropiat al Bibliotecii Județene „Petre Dulu”, un coleg exemplar, împărtășind cu generozitate din vasta lui cultură și încredințându-ne spre publicare materiale de înaltă ținută științifică.

Născut la 27 februarie 1960, în localitatea Valea Chioarului, județul Maramureș • Studii liceale și universitare la Cluj-Napoca • Absolvent al Facultății de Litere, specializarea română-spaniolă (1983) • Redactor la revistele literare studențești *Universitatea* București și *Echinox* Cluj • Doctor în Filologie al Universității București, cu teza *Utopie și distopie în cultura română* (2001) • Bursier al Consiliului Europei (1993-1994) • Redactor-șef al revistei *Epoca*, București (1990-1992) • Profesor universitar doctor la Universitatea Tehnică Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord Baia Mare • Gastlektor la universitatea din Viena (2008-2012) • Senator PNȚCD în Parlamentul României (1996-2000) • Membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Dintre cărțile publicate:

- *Dinspre ieri spre nicăieri* : poeme, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994.
- *Iluzia ipostaziată. Utopie și distopie în cultura română*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002.
- *Un vis curioz. Pagini de utopie românească selectate și prezentate de George Achim*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2003.
- *Revolte și consimțiri. Scriitori români din secolul XX*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004.
- *Răsfătuiri și melancolii. Scriitori români din secolul XX*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2007.
- *Experimente și formule poetice românești din secolul XX – Curs*, Editura Universității de Nord, Baia Mare, 2009.
- *Dulcețuri din fructe târzii de pădure*, Editura Brumar, Timișoara, 2010.
- *Sita de ceară – Istorii din istoria unui ținut transilvan*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018.

Traduceri:

- Reuben Markham, *România sub jugul sovietic*. Traducere de George Achim, Editura Academiei Civice, București, 1996.

Alte publicații:

- Zeci de articole, studii, recenzii publicate în Analele/Buletinele/Anuarele Universităților/Academiei, volume colective ocazionale, omagiale, in memoriam; în volume de

comunicări la manifestări științifice interne și internaționale, cu comitete științifice în țară.

- Zeci de studii, eseuri, articole pe teme literare publicate în reviste de specialitate cu ISSN.
- Membru în colective de redacție ale unor reviste de specialitate cu *peer review* din țară și străinătate.
- Referent științific și coordonator de colecții la edituri sau reviste acreditate din țară și din străinătate.
- Granturi științifice finanțate instituțional, obținute prin competiție internațională sau națională, pe bază de proiecte de cercetare – director de proiect, respectiv membru.
- Comunicări prezentate la manifestări științifice (conferințe, congrese, simpozioane, colovii, workshopuri etc.) cu comitete științifice sau sistem de selecție peer review în țară și străinătate.
- Multiple recenzii în publicații cu ISBN sau ISSN.
- Conferințe susținute în plenul unor colovii, simpozioane, conferințe, congrese internaționale.

Stagii de cercetare în străinătate:

- Visiting professor documentat ca atare, prin contract sau invitație 2008-2012.
- Prezență în baze de date și biblioteci din țară și străinătate: Thomson Reuters/Web of Science. Scopus, ProQuest Central.
- Membru al unor comisii de experți de evaluare de proiecte, de susținere a tezei de doctorat sau de concurs pentru ocuparea unei funcții didactice sau în cercetare.

Premii și distincții:

- Premii și distincții academice oferite de universități, institute de cercetare, academii, Uniunea Scriitorilor din România, asociații profesionale de nivel național.
- Premiul pentru critică, revista *Poesis*, Satu Mare, 2008.
- Premiul pentru promovarea culturii române în străinătate, US-R/Revista *Poesis*, 2011.
- Premiu pentru Monografie-Istorie locală, în cadrul Premiile Anului Editorial Sătmărean, 9 martie 2018/ Asociația Scriitorilor Satu Mare și Biblioteca Județeană Satu Mare.
- Titlul de *Cetățean de Onoare* al orașului Ardud, județul Satu Mare, 2018.
- Premiul „I.E. Torouțiu” pentru studii culturale, în cadrul Zilelor *Convorbiri literare*, Iași, 2020.

George Achim – un Dascăl printre dascălii sătmăreni...

(o evocare postumă)

Dr. Ioan NISTOR
Satu Mare

Profesorul univ. dr. George Achim a debutat ca dascăl la un liceu din județul Satu Mare.

A vorbi despre Domnia Sa la timpul trecut e greu și dureros. Era atât de dinamic și de vivace, încât devinea molipsitor. Avea realizări remarcabile în variate domenii, dar pe masa lui de lucru au rămas numeroase proiecte nefinalizate, în cadrul facultății și la Școala Doctorală din cadrul Universității Tehnice Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord Baia Mare, dar mai ales în planul creației literare, al poeziei, pe care a iubit-o încă din gimnaziu. De aceea, plecarea sa fără veste ne apare incredibilă, crudă, nedreaptă...

În Satu Mare, George Achim s-a numărat printre gazetarii afirmați în zilele de foc ale Revoluției prin interviuri (cel cu Doina Cornea rămâne memorabil) și articole fulminante în care apără democrația firavă. A colaborat la *Solstițiu*, prima revistă de cultură și de atitudine apărută în țară, după decembrie 1989, la ziarul *Gazeta de Nord-Vest* și s-a aflat de la început în colectivul de redacție al revistei *Poësis*.

Trecerea sa la cele veșnice îmi prilejuiește rememorarea unor secvențe de viață privind prezența sa printre dascălii sătmăreni, imagini care s-au întipărit adânc în memorie.

George Achim și-a început cariera didactică la Carei

L-am cunoscut în primul său an de profesorat, când potrivit procedurilor de atunci, bazate pe desfășurarea unei hărți și pe consultarea unor tabele, nu pe competiție dreaptă, șomcuteanul a nimerit la un liceu tehnologic din Carei, cu elevi de toată isprava, ca orice elevi, dar mai puțin aplecați spre ceea ce le putea oferi profesorul Achim: modelul omului de cultură, informații de nivel înalt, pasiunea literaturii, experiența proprie în arta poeziei... Așa s-a întâmplat că s-a simțit ineficace în „cadrele” sistemului școlar croit să producă omul nou mai mult acultural și, mult mai mult, robot. Pe scurt, un sistem în care promovabilitatea 100% era preocuparea fundamentală.

L-am urmărit, în acel an de debut al său, la o întâlnire cu un scriitor clujean, unde intervenția sa arăta pricepere și cunoaștere, cultură de nivel înalt. Iar timbrul vocii sale, rămasă din fericire în înregistrări de pe site-ul Universității, era greu să fie uitat. Apoi, după o lansare de carte la celebra librărie sătmăreană Dacia, mi-a vorbit despre condiția lui și despre aspirațiile de a face școală adevărată în condiții mai puțin vitrege. „Du-te la inspectorul de română și spune-i situația ta, el are cultul valorii...”, i-am spus. Și s-a dus. Am aflat apoi că inspectorul de limba română, Alexandru Zotta, a făcut demersuri pentru a-l transfera la actualul Colegiu „Doamna Stanca” din Satu Mare, după cum a făcut cu toți profesorii remarcabili din județ, dar „legați de glie”, pe care i-a scos în lumină și le-a creat posibilitatea afirmării.

Ca profesor în școlile sătmărene, i se dusește vesta de mentor inventiv, atașat de elevi, generator al unui elan tineresc favorabil creației, cercetării, autodepășirii. Era o prezență dorită la evenimentele culturale, la activitățile cu caracter didactic. Entuziasmul său era o flacără din care se aprindeau instantaneu aspirațiile învățăților dornici de afirmare. Amintirile foștilor elevi sunt vii. Această „măiestrie pedagogică”, numită astfel din zorii învățământului modern, devinea model pentru elevi și pentru colegii de catedră.

Director al Casei Corpului Didactic Satu Mare

Mi-l mai amintesc pe George Achim de la CCD Satu Mare, înființată în interbelic pe vremea revizoratului școlar al lui Dariu Pop, desființată în 1940, reînființată în 1968, destructurată în 1983 și redeschisă în sfârșit după Revoluție. Era directorul nou numit, iar eu funcționam pe postul de metodist. A fost o perioadă de căutări, de proiecte și inițiative. Avea tot felul de idei. Atunci s-a perfectat reeditarea vechii reviste *Școala sătmăreană*, lăsată moștenire de același Dariu Pop, readusă la viață în 1968 de Teodor

Curpaș și Nae Antonescu. O aspirație la care ținea mult s-a împlinit. S-au stabilit relații cu profesorii de limba română din ținuturile românești extrafrontaliere: Maramureșul istoric de peste Tisa, Valea Timocului, Jula (Gyula), Nordul Bucovinei și Ținutul Herța. Dascălii de limbă românească din acele locuri ne-au scris, ne-au invitat, i-am invitat și noi. Dintre toate, s-a împlinit doar un schimb de vizite cu studenții Institutului Pedagogic din Chișinău, însotiti de profesorii Ion Popov și Nicolae Cernomaz. Era în vara lui 1991, când am purces la drum, vreo zece profesori, să sorbim apa Prutului. Cu acel prilej, am dus copiilor basarabeni mai multe sute de cărți, pe care le-am oferit în câteva sate nistrene unor copii și adulți care priveau uimiți cum arătam noi, români, „fasciști dușmani ai moldovenilor”, după propaganda stalinistă. Tot atunci am vizitat Mănăstirea Căpriana, însotiti de P.S. Episcopul Petru de Bălți. Am intrat în biserică rămasă de la Ștefan cel Mare și Sfânt, aflată în restaurare, dar am plâns și pentru o catedrală mai nouă în tinda căreia erau depozitate piesele unor tracătoare cu șenile. Surprinzător, în interiorul degradat de ploii, mai rezista fresca unui Iisus din inima căruia creștea un arbore viguros. Liberi, atunci, am făcut câțiva pași în Transnistria, pe la Dubăsari. Pe malul stâng, niște băieței „dădeau la rîbe” și ne-au povestit despre viața lor, în păsăreasca pseudolingviștilor I.V. Stalin și Vasile Stătă. Erau niște copii politicoși, lăsați de „mămuța” să meargă la pescuit.

Spre seară, curioși, am cercetat temperatura apei din Nistru, o apă încă limpede în acel an, dar care nu peste mult timp va fi înroșită de sânge...

Am descoperit în aceste circumstanțe la profesorul Achim adânci sentimente patriotice, aşa cum se va vedea mai târziu din interviul acordat reporterului băimărean Ciprian Dragoș, pe care-l amintesc cu placere. Pleda pentru o „Românie egală cu sine însăși”, care preia ce e bun din exterior pentru a adăuga apoi la ceea ce a fost bun aici, dar care „pune stăvilă posibilului rău venit de aiurea”. O Românie care trebuie „să se redescopere, să aibă vocea ei proprie”.

După câteva luni, în 1992, a plecat de la CCD Satu Mare în Capitală la ziarul *Dreptatea*, ucenicind sub aripa seniorului Corneliu Coposu arta politică tradițională care „nu tranzacționează cu principiile”. Mai notez că, în legislatura 1996-2000, în Senat, a susținut discursuri memorabile, care ar merita recupereate. Pentru a fi comparate cu injuriile unor grobieni de mai an.

Universitar și director al Școlii Doctorale din cadrul Universității Tehnice din Cluj-Napoca

George Achim a urcat neconitenit treptele performanței. La Centrul Universitar Nord Baia Mare și-a dăruit munca pentru a forma viitorii dascăli, majoritatea oficiind în școli din județele nord-vestice, iar ca director al Școlii Doctorale de Științe Umaniste Baia Mare, pe care a condus-o strălucit, după mărturia colegilor, având rezultate apreciate la nivel național, a stimulat dorința de afirmare pe ogoarele nedestelenite ale istoriei literare, pentru a da lucrări de reîntregire prin care să se poată vedea că personalitățile studiate sunt mult mai mult decât ceea ce au lăsat să se vadă în timpul vieții.

Despre calitățile Domniei Sale de îndrumător pot vorbi din experiența doctorandului.

Îmi amintesc de bucuria lui, din 2016, la o întâlnire cu cititorii la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, de a descoperi romanul *Dascălul din Blidari* al lui Dariu Pop. Îi plăcea termenul „dascăl” și, de aici, titlul ales de mine pentru aceste note. Știu că pentru universitarul George Achim, mai presus de alte titulaturi, aceasta era încărcată de istorie, venind de la marii dascăli ai Școlii Ardelene până azi... Mai amintesc aici că Blidari este un cătun al comunei Măgura Ilvei, locul nașterii lui Dariu Pop și topos al romanului amintit. S-a întâmplat că, după ce a citit romanul lui Dariu Pop, unde semnasem o postfață, mi-a propus să fac o monografie dedicată acestei personalități de interes pentru nord-vestul țării, pentru Ardeal, pentru România. Era vorba despre destinul dramatic al unui intelectual ardelean născut în Imperiul Austro-Ungar, care, după decesul din 1965, a intrat într-un con de umbră. Desigur, pentru mine era viața dorință de a realiza profesionist o monografie, în care să-mi fructific pasiunea de cercetător al presei interbelice și al arhivei ilva-măgureanului Dariu Pop... Era în 2016 și mă aflam la vîrsta... marilor aspirații, dar propunerea lui m-a ambiciozat și am înțeles: voia să numere printre doctoranții săi și un... sexagenar.

În acest demers, am remarcat la profesorul Achim un stil generos și ambicioz de a stimula o cercetare rodnică. Deținea arta de a stârni energiile creative ale doctoranzilor, iar aceștia îi cunoșteau exigențele.

Sunt convins că era exigent din respect pentru candidați. A invitat tot mai mulți sătmăreni să se alăture acestui efort de cercetare. Ca doctorand, am simțit și eu preocuparea sa de a stimula inventivitatea și de a adânci continuu perspectivele cercetării. A cultivat pasiunea călătoriei în lumea documentelor rare și a manuscriselor pentru a aduce de acolo roadele neștiute rămase în custodia timpului. Considera teza un parcurs științific menit să descopere, să aducă „o cantitate de resurse științifice”. Cu fiecare prilej, cu fiecare simpozion sau sesiune de comunicări, stimula ieșirea în lume, în Europa, urmarea transformarea doctoranzilor în promotori ai culturii. M-a impresionat prin atașamentul manifestat pentru candidat, printr-un respect dominat de sinceritate. Nu era distant, ci aplecat spre dilemele cercetătorului, pentru a deschide porți, pentru a înlătura bariere... Nu se impunea prin tendința de a domina, nu făcea operația de îndrumare situându-se într-un punct înalt, autoritar, sufocant, nu era o abstracție de neatins, nu lăsa impresia unei instanțe reci, inaccesibile. Invitându-te să-i fii egal, te înălța la nivelul lui de cultură, în aspirația de a da roade exemplare. Pentru că acest nivel era înalt, iar cultura lui, acumulată în timp, dar și

înțelepciunea de a o transmite, te făcea să te simți bine în regatul său de lecturi. Și, dintr-o asemenea COLABORARE, ieșau lucrări demne de interes, câteva fiindu-mi cunoscute. De aici, admirarea de care a avut parte.

**Capela mortuară din Șomcuta Mare, 05.10.2021 ora 13:
un sicriu închis și un portret simbolic, ca un adio încurajator**

În sfârșit, nu pot uita momentul final, prohodul. Mai păstrează neștearsă imaginea mamei bătrâne, plângându-și copilul secerat în urma unei lovitură năprasnice a sortii, plecat înaintea sa.... În auz îmi va rămâne greu de șters acel plânset sfâșietor, amintind de vechile bocete ale trecerii, din satele ardelene. Și-mi amintesc versurile sale de alinare din „Podiș transilvan” (*Dinspre ieri spre nicăieri*, Dacia, 1994): „Vom trece noi și peste dealul acesta, / zicea buna când o nenorocire / se abătea asupra familiei”...

Tot de la ceremonia de înmormântare mi-a mai rămas în memorie un portret al defuncțului, așezat pe sicriu, o imagine a sa din ultimele zile. Era George Achim, aşa cum îl știam, viu!... Un surâs amar care nu reușea să acopere realitatea oboselii, a unei suferințe luminate de satisfacția că a biruit, că și-a slujit menirea, neamul... Dincolo de această imagine, se întrezăreau eforturile din ultimele zile, din toată viața, dedicate altora... Citesc în acest „chip” și neîmpăcarea intelectualului nevoit să constate că lumea realului rămâne tot mai departe de lumea ideilor.

Păstrează un gând din mesajul profesoarei universitare dr. Otilia Hedeșan, ca o scăpărare de lumină. Îmi spunea că profesorul Achim și-a dus „cu demnitate olimpiană destinul de om de cultură dedicat semenilor”.

Magister dixit, discipulus audit

Dr. Alina DORLE

Baia Mare

Marile întâlniri de destin nasc acele clipe mirabile de existență, în stare să schimbe traiectorii de viață sau să împlinească revelator deziderate sufletești, de cele mai multe ori neînțelese și ascunse sub multiplele straturi profane de existență, dar al căror sens se vrea implacabil urmat.

O astfel de clipă de grație a început să licărească subtil, într-o toamnă studențească din Nord, aflată sub auspiciile timpului încă fast și rodnic din primii ani ai promițătorului 2000, când viața se mai desfășura dezinvolt în matricea-i firească de nevoi și realizări, ghidată însă, în mod infailabil, de forță abia perceptibilă a predestinărilor. Și fără nicio anticipare, clipă inefabilă începea să-și creioneze conturul terestru, într-o după-amiază chihlimbarie de joi, când, în amfiteatrul plin ochi de studenți foșnitori, *Profesorul* nostru apăru impetuos și distins, un avatar – am spune noi astăzi – al habsburgului nobil de odinoară. Cu rafinament clasic și eleganță aristocratică în înfățișare, în gestică, și mai ales în cuvântul rostit, George Achim avea capacitatea de a iradia magnetic sufului ideașilor prodigioase. *Privirile sale albastre și nalte de tot anunțau imponderabile trepte ale inițierii.*

Se deschidea negreșit un nou drum al cunoașterii, al experiențelor, în care valoarea devinea principiu ineluctabil, iar exigența, în toate nuanțele ei, criteriu suprem al afecțiunii. Ochii noștri întrebători, intimidați firesc de elocința discursului profesoral, se dilatau treptat, iar perceptia se difracta în tot atâtea imagini acaparatoare. Personalitatea inedită a *Profesorului*, controversată, uneori excentrică, dar invariabil scăpată din banalitățile amorfe ale dascălului blazat, ni se contura, mai întâi, prin ilustrarea viei a *vocației* sale. Dialogurile provocatoare, subtilitățile asociative, ideile fecunde ridicăte la rang de problematizare filosofică, șirurile lungi de versuri care dansau în aerul îmbibat de parfumul masculin, fin și persistent, laolaltă cu privirile scrutoare care știau deja ce se ascunde în tăcerea noastră perplexă, toate acestea generau un adevărat spectacol al predării inspirate care îi nimba prezența. Am putea spune că stilul său inconfundabil de a ne transmite și, totodată, de a ne modela viziuni artistice era indisolubil legat de *personalitatea sa creatoare*, din care se desprindea, în largi volute de pasiuni literare, o retorică *ex-cathedra* revelatoare și deosebit de incitantă. Se devoalau aici ingredientele, aparent paradoxale, ale unei gândiri-simțiri cuprinzătoare și exaltate: fluiditatea nestăvilită a metaforelor se îngemăna cu rigurozitatea conceptelor teoretice, spiritul ludic al versurilor avangardiste, cu dicțiunea înalt academică, ingenuitatea fanteziei creatoare, manifestată spontan și hrănitoare din permanentele pendulari între culturi și civilizații, cu temeinicia cunoștințelor vehement și organic assimilate.

Avea – fapt observat de-a lungul întregului traseu al formării noastre profesionale, de la primele cursuri și până la examinarea lucrărilor de licență și disertație, iar pentru unii dintre noi, a tezelor de doctorat – o conștiință certă a valorii pe care o manifesta natural prin erudiția sa, dar pe care o și clama în activitățile noastre, ca un imperativ emergent al autoexigenței sale intelectuale. Se contura ferm poziția unui veritabil mentor, care, parcă, deținea tainele alchimice ale *slovei de foc* și care intuia cu ușurință sensibilitatea și capacitatea intelectuală a discipolilor săi, provocându-le creșterea. Cu nostalgie privesc acum în urmă și îmi amintesc de dubitațiile pe care le trăiam când *Profesorul*, cu judecata intransigentă, ne respingea paginile logoreice, în urma operației critice de decantare pe care o aplică fără menajamente pe lucrările noastre. În fond, era o binecuvântată probă de inițiere al cărei rost aveam să-l descoferim ulterior. Știa, însă, să dozeze bine aprecierile, astfel încât descurajarea simplismului să nu alunecă în dezna-dejde și renunțare, iar calificativele înalte, rarisme, de altfel, să nu dea iluzia arogantă a exhaustivității. Era un mentor autentic, de talia celor care și-au exercitat, în alte epoci istorice, influența asupra celor mai productive generații de intelectuali români.

Acele cadre fertile de valorizare a culturalului au început, totuși, să se estompeze vizibil, odată cu precipitarea ritmurilor existențiale pe care le trăim, diluându-se și acapărând din ce în ce mai mult invazia derizoriului. Încătușat oarecum într-un sistem social perfid ce aluneca invariabil pe pantă deca-

denței și a răsturnării valorilor, deopotrivă morale și estetice, *Profesorul* lupta din răsputeri pentru a menține standardele înalte în activitatea sa universitară, cu precădere în cea care viza coordonarea doctoratelor și a proiectelor de cercetare științifică. Mai mult decât atât, așezat ființal, ca într-o epură cognitiv spirituală, împotriva curentului ce pervertea bunul mers al lumii, George Achim își păstra, chiar până la abnegație, principiile valorice de existență ce îi defineau imperturbabil raportarea la lume. Privirea vie, pătrunzătoare în conturul sprâncenelor stufoase, i se cutremura uneori revoltător, în fulgerări sentențioase, când condamna dezacordurile sistemelor sociopolitice sau, alteori, aceeași privire albastră i se adumbrea nostalgie de vagul crepuscular al presimțirilor imanente, ca și în strania anticipare din versurile sale: *Însă nici nu ai timp să te gândești că poate asculți, cu toate că pătimăș tăi dori să fie doar o părere, / ultimele arpegii în acorduri majore din sonata, acompaniată de mari jubilații virile ale unei vârste fecunde / și că nimic altceva nu are să vină de acum decât poate prelungi exerciții de încenșare...* Ultimele șiraguri de clipe i se scurgeau, însă, implacabil în clepsidra invizibilă ce-și urma neierătător mecanismul, până la ultimul segment al firului ce i-a fost tăiat, în mod deconcertant, în această fatidică toamnă, când *Profesorul* nostru pășea inopinat, în toată puterea vârstei creațoare, pe eterica scară de urcare la cer, în timp ce *octombrie iluzoriul se risipea evanescent declinând...*

Acum, resimțind plenar despărțirea, în tonurile-i firești de încrâncenare dureroasă, când încă ne e grea acceptarea, rostim și noi, în taina spiritului eminescian, meditația gravă asupra inexorabilului: *Nu e păcat/ ca să se lepede/ clipa cea repede/care-a trecut?* Nu ne rămâne decât, cu sfială și inima strânsă ca de închinăciune, să lăsăm semințele sădite să rodească și să le dăm magnanim mai departe, prelungindu-le în inspirații și crâmpeie de iluminare, în onoarea a ceea ce a reprezentat cu adevărat, pentru mulți dintre noi, inegalabilul *Profesor George Achim*.

Moartea unui dascăl. In memoriam profesor universitar dr. George Achim

*Nu-i plânset amar pe cuprins, nu e tângă
 O tâmplă fierbinți se stinge încet
 Doar morții și pana tresar căteodată
 Când moare-un poet.*
Florin Pîndaru – „Când moare poetul”

Dan Mihai ȘUTA
Baia Mare

În data de 3 octombrie 2021, în Baia Mare a murit George Achim. A murit omul George Achim; a murit dascălul George Achim; a murit scriitorul și poetul George Achim; a murit părintele George Achim; a murit prietenul George Achim. Adică, a murit un univers creat de cel ce a fost **George Achim**.

A plecat dintr-o lume cu o înfățișare din ce în ce mai hidosașă, nu atât prin înfățișare, cât prin nepăsarea ei față de om și ai lui semeni, față de durere și nevoie, față de suferință, creând, astfel, suferință peste suferință, continuă, nemiloasă și copleșitoare. A plecat răpus de nepăsarea societății, a semenilor săi care l-au lăsat singur în fața bolii și, în cele din urmă, a morții, răpus de un sistem sanitar găunos, mult deficitar față de nevoile pacientului, din ce în ce mai străin de scopul tot mai abstract al salvării sănătății și vieții oamenilor, un fel de morișcă a vieții și a morții care macină nu numai vieți, ci și bani, foarte, foarte mulți bani. Bani, cel mai adesea, pătați de sângele victimelor nevinovate ale nepăsării, indolenței și prostiei. Ca mai peste tot în societatea românească, destrămată și tutelată de un stat care dă semne din ce în ce mai vizibile de destructurare. Nu numai a autorității, ci și a unității și integrității sale!

George Achim a plecat dintr-o lume hidosașă pe care el, Ilustrul Dispărut, a încercat din răspunderi s-o înfrumusețeze, s-o lumineze cu gândul, cu pana-i inconfundabilă, s-o îmbuneze în nebunia ei și, în cele din urmă, să o salveze de la metastaza generală. Adică, din lumea care l-a răpus, precum pe mulți alții, fără milă și fără drept de apel, precum călăul care își decapitează victimă. Lumina, bunătatea și iubirea date de George nu i-au fost suficiente pentru a-i împiedica propriul sfârșit, nu au fost adecvate pentru a devia fatalitatea propriului destin, pentru a sfida implacabilul morții mult prea timpuriu.

Omul George Achim a avut iubire, bunătate, sensibilitate, înțelegere și empatie. A fost discret, însă esențial pentru cei apropiati, pentru prietenii de calitate pe care a înțeles să și-i aleagă. Când te întâlneai cu George ziua și se lumina! Cu zâmbetul inconfundabil te bine-dispunea instantaneu, transmițându-ți increderea atât în ceea ce eşti, cât și în ceea ce faci. Bunătatea și sensibilitatea au fost trăsăturile esențiale ale omului George Achim. Rezona profund și necondiționat cu cei racordați la valoare autentice, la estetica lumii și la revelația adevărului.

George a fost tipul de intelectual rasat, cu un discurs profund și esențial, dar atent și receptiv la cuvântul celuilalt, temeinic, însă fără a sufoca, elocvent, însă ponderat, academic, dar direct, sofisticat, însă limpede. A avut capacitatea de a-l asculta pe celălalt fără să intervină și tactul de a-l corecta cu eleganță, cu o frază aleasă sau cu un cuvânt bine plasat. A avut eleganță academică, maniere și discurs pe măsură, adecvate a înnobila auditoriul cu vraja firească a elocinței și verticalitatea disertației. Stăpânea magia cuvântului și frumusețea gândului zidit din „cuvinte potrivite”. Prin farmecul său academic inconfundabil, profesorul universitar dr. George Achim a inspirat generații întregi de studenți și a înnobilit spiritul învățământului universitar.

Destinul a hotărât ca părintele-tată George Achim să nu fie prezent la nunta fiului său Mihai, plâmadă fidelă a personalității sale, devastat de durerea morții (în ziua consecutivă a nunții sale!) celui care i-a dat o educație aleasă și i-a transmis valorile în care George a crescut cu toată ființa: omenie, cinstire, adevăr, bunătate... Același destin nedrept a făcut ca fiul George Achim să fie petrecut pe ultimul drum de mama lui în vîrstă de 81 de ani. Câtă durere! Câtă nedreptate!

Prietenul George Achim a fost o poezie, o mângâiere și un senin, cum se spune despre oamenii adevărați „numai bun de pus pe rană”. Discuțiile cu prietenul meu au fost îndelungate, nu neapărat relaxante ori vesele, însă în mod sigur pline de esență, știință și conștiință. Felul în care rezonam laolaltă cu George mă ducea cu gândul la puținele persoane cu care am atins cote ale împreună-simțirii în aşa fel încât ziceam că suntem „de-o făptură și de-o seamă” de când lumea. M-a frapat la acest om intelligent și profund, cu un vocabular vorbit atât de frumos românește și cu o dicție impecabilă, pe care cei mai mari actori ar fi invidiat-o, sensibilitatea, iubirea de frumos, simțul estetic, empatia și entuziasmul la întrezărirea binelui. A fost pozitiv în cel mai înalt grad! În mod sigur a luminat intens, chiar orbitor pentru bezna încunjurătoare, după cum tot sigur este că a dat lumii mult mai mult decât a primit. Iar dacă era dezamăgit se ferea să te contamineze, restrângând în limitele propriei conștiințe efectele sentimentului. Nu năvălea peste tine cu furia dată de vreo neîmplinire ori de vreun eșec, fiind discret, atât de discret încât refuza să te inoportuneze până și cu un gând sau cu vreo suflare. George a trăit discret, a creat discret, a iubit discret și s-a stins discret, în discreția unei tăceri asurzitoare, precum flacără unei lumânări. Însă fără să-și fi terminat creația!

Iată de ce tâmpalele-mi zvâcnesc într-o „tângă” fără leac, iar lacrimile despărțirii de acest om și prieten, precum ale tuturor celor care l-am condus pe ultimul drum în Șomcuta Mare, s-au revărsat fără zăgaz. A plâns preotul, au plâns prietenii, au plâns colegii universitari, a plâns familia, a plâns universul. Doar Soarele a luminat o zi tristă și a încălzit lespedea rece care s-a lăsat peste mormântul dascălului George Achim.

Nu poate fi un cuvânt de despărțire mai frumos decât cel pe care l-a rostit, la căpătaiul Ilustrului Dispărut, un prieten și doctorand al acestuia, **profesorul Gavril Ardusătan** din Baia Mare. Este, probabil, cel mai frumos gând de rămas bun care mi-a fost dat să aud vreodată:

CĂLĂUZA (În Nord s-a prăbușit o Catedrală)

prof. Gavril ARDUSĂTAN
Baia Mare

Călăuza mi-a desfășurat harta și mi-a indicat drumul!

Călăuza mi-a poruncit să nu mă abat din drum, indiferent de obstacole!

Călăuza mi-a tălmăcit limbile ce trebuie înțelese la vămile de pe cale!

Călăuza mi-a recomandat să merg în picioare pe drum, niciodată târâș, coloana vertebrală fiind cea care dă postura de a observa impostura!

Călăuza m-a conjurat să nu uit niciodată de unde începe drumul, pentru că originea te poate face original!

Călăuza m-a învățat să prețuiesc cuvintele limbii materne pentru că doar limba română se poate vorbi dumnezeiește!

Călăuza mi-a dat ceara de pe ochi pentru a observa că, pe același drum, vin și ceilalți din neamul nostru, iar din când în când trebuie ajutați cei cu vederea slabă!

Călăuza m-a avertizat că adevăratul chip uman se poate vedea atent doar atunci când nu poartă mască!

Călăuza mi-a sugerat să mă atașez de cei cu riduri de expresie provenite din surâs, niciodată din încruntare!

Călăuza m-a conjurat sever că, asemenea vinului dulce, și cupa de amar trebuie sorbită până la fund!

Călăuza mi-a relevat cum binele, adevărul și frumosul, împreună sau separat, nu pot triumpha înfara demnității celui care le caută sau celui care le clamează!

Călăuza, prin puterea exemplului, mi-a arătat dimensiunea eleganței ca regulă de conduită. Eleganța scoate omul din fotografia alb-negru și-l colorează natural!

Călăuza mi-a spus că exigența este o formă de iubire, rară, dar temeinică!

Călăuza mi-a spus cum politica poate fi politicoasă! Cum încrederea se câștigă greu și se pierde atât de ușor!

Călăuza m-a făcut să înțeleg că acea credință autentică, moștenită, nu e deloc caducă sau medievală! Dimpotrivă, este originară!

Călăuza mi-a relevat adevăratul sens al prieteniei: trăirea în aceeași vibrație!

Călăuza mi-a dovedit că antropologia este o știință serioasă. Fără ea, nu înțelegem sensul expresiei „savoir vivre”. De asemenea, mi-a dovedit că umanioarele umanizează!

Călăuza mi-a explicat că fără cuvinte nu putem respira. Cuvintele bine alese sunt pre-cum aerul de munte: mai hrănitoare și mai aproape de Dumnezeu!

Călăuza mi-a mai spus că pe drum, din când în când, este nevoie de câte un popas. Să-mi caut tovarăși de popas și să ne tragem sufletul cu niște cântece vesele și ghidușii!

Călăuza mi-a mai spus: când ai de spus ceva, vorbește liber, dar gândește înainte, treci gândurile prin inimă și-abia apoi să deschizi gura! Și, dacă pot, să nu uit că ritmul versurilor îmi va cadea pașii!

Călăuza ne-a lăsat pe cale, dintr-o dată, fără niciun avertisment! S-o fi dus la festinul cuvintelor alese din castelul Marii Călăuze?

Acum, rămas fără călăuză, oare cât voi orbecăi? Oare am să mai pot vedea limpede?

Manualul Călăuzei trebuie scris degrabă, pentru a nu rătăci aiurea! Cei care i-am fost pe cale, putea-vom oare să-l scriem? Putea-vom să ne ridicăm la înălțimea exigențelor maestrului nostru?

Călăuza, cred că ne-ar aduna din nou împreună pentru a ne re-pune pe cale. Și ar zâmbi când ne-ar vedea șchiopătând și inima i-ar râde!

Să căutăm semnele timpului și ale pământului și să deschidem cutia poștală din inimă. Ne-a lăsat o temă/teamă pentru acasă: 40 de zile ale jelirii, să citim acea poezie a lui Nichifor Craimic: „Unde sunt cei care nu mai sunt?”. Apoi, poate vom înțelege!

Fără călăuză, deocamdată nu știu unde-i Nordul!

În nopțile senine voi cerceta cerul și voi aștepta licărire aceea care-mi va indica Nordul. Și calea!

Sleit de puteri și orbit de furie, mai spun doar atât: George, lasă-mă să blestem pasărea cu clonț de rubin!

Rămas bun, George Achim! Dumnezeu să-ți lumineze calea în veșnicie!

În drum spre Liov...

Dr. Felician POP
Satu Mare

12 septembrie 2021... Mă sună George și-mi spune cu bucurie în glas: „Te invit la nunta băiatului meu, Mihaiță, care va avea loc sâmbătă, 2 octombrie la Cluj”. Cine avea să știe că viața lui pământescă se va termina atunci: George Achim a murit *a doua zi după nuntă* frului său. Era ahtiat după povestile de acest gen, cu coïncidențe stranii, dar nu cred că și-a imaginat vreodată că din povestitor, într-o zi, va ajunge chiar el însuși unul dintre aceste personaje. Așa cum, nici eu, la rândul meu, n-aveam de unde să știu că această veselă invitație va fi ultima mea discuție cu el. I-am răspuns că n-am cum să ajung, pentru că trebuia să fiu prezent la un eveniment similar în Satu Mare. George a spus că nu-i nicio problemă și că ne vom vedea săptămâna care vine pentru a pune la punct detaliile unei amânate călătorii la Liov, în Ucraina.

Povestea aceasta cu Liovul este mai veche. Avea George o ciudată obsesie că trebuie neapărat să ajungă acolo. Motive independente de voința noastră au zădărnicit planul de a vedea acest vechi oraș, pe care nu-l vizitaserăm încă. Îmi povestea despre Liov, ca și cum ar fi vorbit de un loc al mirajelor, care neapărat trebuie să văzut măcar o dată în viață. El n-a mai apucat și mi-a rămas mie sarcina să-l văd, pentru amândoi.

La George, toate întâmplările vieții trebuiau să aibă cel puțin un sens, dacă nu chiar mai multe. Am foarte multe amintiri cu el, unele inițiatice, altele pilduitoare. Îi plăceau foarte mult satele din Codru și cele din câmpie, cu oamenii lor, pe care îi iscodea cu fervoare, vrăjit de naturalețea acestora, de simplitatea lor nobilă. Se scufunda în lumea aceea, ca un înotător într-o mare din care nu mai vrea să iasă. Acum, se închide o carte. O mâna neagră și rece îi va smulge toate paginile, care vor zbura zgribulite înspre geana neantului. Va rămâne doar smulgerea aceasta și visul unei călătorii spre Liov. El va locui atunci în umbra mea și, astfel, nu voi fi pribeg pe drumul acelui Liov. Sunt sigur că deja el a ajuns și parcă îmi face insistent semne imperitive, să-mi pregătesc și eu bagajele. Poate că fiecare dintre noi avem un Liov și o stea care să cadă la nunta morții sale.

George mi-a fost prieten și îndrumător, a fost lumina aceea superioară și jucăușă, omul care armoniza rigoarea dascălului cu candoarea unei prietenii necondiționate.

Pregătiți-vă cu toții: vom porni spre Liovul în care ne așteaptă George Achim, gata să descifreze pentru noi misterele drumului și al unui oraș fabulos care crește în visele noastre, zi de zi.

Centenarul Justinian Arhiepiscopul (1921-2021)

Arhim. dr. Macarie MOTOGNA
Starețul Mănăstirii Rohia

Anul 2021, în Episcopia Ortodoxă Română a Maramureșului și Sătmarului, este consacrat Centenarului Justinian Arhiepiscopul. La 28 mai s-au împlinit 100 de ani de când, în Plopisul Maramureșului, la întrețăierea Țării Lăpușului cu Țara Chioarului, venea pe lumea aceasta Ioan Chira, cel ce avea să devină monah, arhimandrit, stareț, episcop-vicar, episcop eparhial, arhiepiscop *ad personam*, Justinian Arhiepiscopul, supranumit *voievodul spiritual al Maramureșului*. Tot anul acesta se împlinesc 80 de ani de când Tânărul Ioan Chira a intrat în viața monahală la Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia, unde își doarme somnul de veci, stând de strajă la poarta mănăstirii din anul 2016. Așadar, încă un soroc, și anume împlinirea a cinci ani de la nașterea în veșnicie a vrednicului nostru Părinte Justinian Arhiepiscopul.

Date biografice

Justinian Chira, după ce și-a petrecut copilaria în satul natal, unde a urmat și cursurile școlii primare în anii 1928-1934, la 19 ani, într-o zi de duminică, în 12 martie 1941, și-a lăsat mama, văduvă, singură și, pe jos, a luat drumul mănăstirii până la Rohia, o vatră monahală pe care nu o văzuse niciodată, dar de care avea să se îndrăgostească pentru totdeauna. La mănăstire a fost primit de către starețul Nifon Matei, iar în 2 martie 1942 a fost tuns în monahism, primind numele de Justinian. A frecventat cursurile Liceului Ortodox de băieți „Simion Stefan” din Cluj-Napoca.

În 15 august 1942 a fost hirotonit ierodiacaon, iar în 17 aprilie 1943 a fost hirotonit ieromonah de către Nicolae Colan, episcopul Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului. A fost licențiat al Institutului Teologic Ortodox de grad Universitar din Sibiu (1966), cu o teză despre Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia (monografie). În vremuri grele, în plin război, la doar 23 de ani, a preluat conducerea Mănăstirii Rohia, iar între anii 1944 și 1973, timp de 30 de ani, a fost starețul ei. În 1948 a fost hirotesit protosin ghel, iar în anul 1967, la propunerea episcopului Teofil Herineanu, al Vadului, Feleacului și Clujului, a fost ridicat la rangul de arhimandrit. Tot la propunerea episcopului Teofil al Clujului, în 9 iunie 1973 a fost ales episcop-vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului, primind titlul de *Maramureșeanul*, iar hirotonia întru arhiereu a avut loc în 9 septembrie 1973, în Catedrala arhiepiscopală din Cluj-Napoca. În septembrie 1990 a fost ales episcop al reînființatei Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmarului, iar instalarea a avut loc în 11 noiembrie 1990 în Catedrala istorică „Adormirea Maicii Domnului” din Baia Mare.

La 13 decembrie 2009 a fost ridicat la rangul de *Arhiepiscop onorific* de către Preafericitul Părinte Daniel, patriarhul României, în Catedrala Episcopală „Sfânta Treime” din Baia Mare. I-au fost conferite patru titluri de *Doctor Honoris Causa*, de către: Universitatea din Oradea (2001), Universitatea „1 Decembrie” din Alba Iulia (2009), Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad (2010) și Universitatea de Nord din Baia Mare (2010).

În anul 2011, Președinția României i-a conferit Ordinul „Steaua României”. A fost răsplătit cu titlul de Cetățean de Onoare al Județului Maramureș și peste 40 de primării din cuprinsul Eparhiei l-au cinstit cu același titlu onorific al localităților respective.

Duminică, 30 octombrie 2016, la ora 10.30, când preoții slujeau sfânta și dumnezeiasca liturghie, Părintele Arhiepiscop Justinian, sub ochii noștri înlácrimați, a trecut la cele veșnice, pentru a liturghisi împreună cu îngerii în Împărăția lui Dumnezeu. S-a născut într-o zi de duminică, duminica a intrat în viața monahală și tot duminica, în timpul liturghiei, a intrat în veșnicie pentru că a iubit slujirea liturgică. A avut o viață închinată slujirii lui Dumnezeu și oamenilor.

Evenimente dedicate Centenarului Justinian Arhiepiscopul

La împlinirea a unui secol de la nașterea marelui și mult-iubitului ierarh maramureșean, Episcopia Ortodoxă Română a Maramureșului și Sătmarului, împreună cu Fundația „Justinian Arhiepiscopul” și alți parteneri, a organizat o serie de manifestări omagiale și comemorative întru cinstirea Părintelui nostru Justinian.

Din inițiativa și prin grija Preasfințitului Părinte Episcop Iustin, Episcopia Maramureșului și Sătmărului a instituit trei distincții: „Ordinul Crucea Justinian Arhiepiscopul pentru clerici”, „Ordinul Crucea Justinian Arhiepiscopul pentru laici” și „Medalia Justinian Arhiepiscopul”.

Departamentul de Teologie Ortodoxă „Justinian Arhiepiscopul” din Baia Mare a organizat, în data de 27 mai, Sesiunea de comunicări științifice studențești online: *Personalitatea Înaltpreasfințitului Justinian, Arhiepiscopul Maramureșului și Sătmărului*. Manifestarea s-a desfășurat pe trei secțiuni și la ea au participat 36 de studenți și masteranzi, susținând comunicări despre viața, activitatea și opera Arhiepiscopului Justinian.

În ziua de vineri, 28 mai, ziua în care a văzut lumina lumii Justinian Arhiepiscopul – acum o sută de ani –, acasă la Mănăstirea Rohia s-au vărsat lacrimi de dor și jale pentru că Ierarhul, Duhovnicul, Părintele cel bun, milostiv și primitor nu mai este fizic între noi. Dar, aşa cum a promis, cu chipul bland și fața-i senină, l-am văzut față în față cu toții, la poarta mănăstirii întâmpinându-l cler și popor, ierarhii eparhiei Maramureșului și Sătmărului în frunte cu arhiepiscopul și mitropolitul Andrei. În biserică mare a mănăstirii a fost săvârșită sfânta și dumnezeiasca Liturghie de către Preasfințitul Părinte arhiereu-vicar Timotei Sătmăreanul, cu participarea Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Andrei al Clujului, Maramureșului și Sălajului, a Preasfințitului Părinte Episcop Iustin al Maramureșului și Sătmărului, în prezența preoților, monahilor, monahiilor și a mulțimii de credincioși veniți să cinstescă memoria Arhiepiscopului Justinian. La chinonic, Părintele Mitropolit Andrei a adresat un emoționant cuvânt intitulat *Părintele duhovnicesc al unui ființă*, prin care a reliefat personalitatea duhovnicească, mărturisitoare și jertfelică a Arhiepiscopului Justinian.

Preasfințitul Părinte Iustin a vorbit despre lucrarea misionară și dăruirea jertfelică de care a dat dovadă Părintele nostru Justinian, de când a intrat în mănăstire și până când a trecut la Domnul.

Părintele Mihai Tîra, președintele Fundației „Justinian Arhiepiscopul”, a reeditat carteasă *Colo-n sus în vremea aceea*, avându-l ca autor pe Arhiepiscopul Justinian Chira: o carte de însemnări ale autorului, dar și cu multe imagini din viața lui și a Mănăstirii Rohia. Volumul a fost prezentat credincioșilor de către părintele Mihai Tîra și a fost oferit în dar tuturor celor prezenți.

În dangăt de clopot și sunet de toacă s-a mers în procesiune de la biserică la mormântul împodobit cu flori și s-a făcut slujba îndătinată pentru sufletul Arhiepiscopului Justinian, primind cu toții binecuvântarea Părintelui din înaltul cerului. Fiecare pelerin care intră și ieșe pe poarta mănăstirii trece pe la mormântul Arhiepiscopului Justinian, pentru ca să ia binecuvântare, se încarcă de har și primește ajutor de la Hristos Domnul, prin mijlocirea Părintelui.

Sâmbătă, 29 mai 2021, într-o atmosferă de mare sărbătoare, Plopișul Arhiepiscopului Justinian a devenit centrul universului. Oameni îmbrăcați în straie de sărbătoare, de toate categoriile sociale, de la vîlădică la opincă, preoți, monahi, monahii, oameni de cultură, academicieni, autorități locale, județene și centrale, multime mare de credincioși au venit la praznicul de cinstire a Voievodului spiritual al Maramureșului.

Biserica monument UNESCO în care a fost botezat în anul 1921 Ioan Chira, după ce a fost restaurată și primenită prin grija preotului Daniel Pop, în dimineața zilei de 29 mai a fost târnosită de către episcopul Maramureșului și Sătmărului, Preasfințitul Iustin, împreună cu arhiereul-vicar Preasfințitul Timotei Sătmăreanul, în sobor mare de preoți și diaconi. Apoi, pe o scenă amenajată în fața bisericii a fost oficiată sfânta Liturghie, iar la chinonic, ucenicul arhiepiscopului Justinian, pr. prof. univ. dr. Ioan Chirilă, a vorbit celor prezenți despre tăria credinței și puterea de mărturisire a creștinilor insuflate de fiul Plopișului, Părintele Arhiepiscop Justinian. Cel pomenit și cinstit, întotdeauna când mergea la Plopiș, cu multă nostalgie își aducea aminte de părinții Ilie și Maria și făcea o slujbă de pomenire la mormântul lor. În același duh fiind, cei doi ierarhi ai Maramureșului și Sătmărului, după liturghie, au oficiat un parastas de pomenire la mormântul părinților arhiepiscopului Justinian.

Bucuria sărbătorii a continuat în proximitatea noii biserici parohiale din Plopiș cu hramul *Duminica Tuturor Sfintilor*, duminică în care s-a născut Justinian Arhiepiscopul, lângă vatra casei părintești a

familiei Chira. Din încredințarea și sub îndrumarea Preasfințitului Părinte Episcop Iustin, Părintele Mihai Tîra, președintele Fundației „Justinian Arhiepiscopul”, timp de un an și șase luni, a muncit cu timp și fără timp și a realizat la Plopiș câteva lucrări pentru perpetuarea memoriei și vieții părintelui Justinian.

Casa în care s-a născut Justinian Chira a fost dăruită, în anul 1949, de către surorile părintelui Justinian, cu acordul dânsului, unei familii din localitatea Șurdești. Acum, după 70 de ani, s-au făcut toate demersurile necesare și casa a fost răscumpărată și adusă lângă noua biserică din Plopiș și amenajată drept *Casă memorială – Justinian Chira*. Casa păstrează în totalitate forma și arhitectura inițiale, iar în interior au fost expuse obiecte personale ale arhiepiscopului Justinian: veșminte, mitră, haine monahale, cărți, fotografii, dar și obiecte tradiționale, pentru a fi înveșnicite și pentru a păstra via memoria celui mai vrednic fiu al acestor ținuturi.

Fundația „Justinian Arhiepiscopul”, împreună cu Episcopia Maramureșului și Sătmăralui, a realizat un bust din bronz al Arhiepiscopului Justinian, care a fost amplasat între Casa memorială și biserică. Bustul a fost sculptat de către maestrul Ioan Marchiș din Baia Mare. De asemenea, în fața casei a fost amplasată o frumoasă troiță maramureșeană din lemn, după dorința părintelui Justinian.

Pe fațada școlii din Plopiș a fost amplasată o placă de marmură cu inscripția: *În memoria Arhiepiscopului Justinian Chira, fiu al satului Plopiș*. Cu această ocazie, școala a fost binecuvântată, iar de acum înainte va purta numele *Scoala Justinian Arhiepiscopul*.

Episcopul Iustin și arhiearel-vicar Timotei Sătmăreanul, în prezența multor credincioși, oameni de cultură, autorități locale și centrale, au inaugurat și binecuvântat toate aceste lucrări. În cadrul manifestărilor, personalitatea spirituală, culturală și duhovnicească a arhiepiscopului Justinian a fost evocată de către: Preasfințitul Părinte Episcop Iustin; academicianul Marius Porumb; prof. dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”; sculptorul Ioan Marchiș; prof. Anca Minodora Hendea Costin, Inspector Școlar General; Ionel Bogdan, președintele Consiliului Județean Maramureș; Ioan Mircea Tentiș, primarul comunei Șișești. Evenimentele au fost moderate de către preotul Mihai Tîra, președintele Fundației „Justinian Arhiepiscopul”, și arhimandritul Macarie Motogna.

Preasfințitul Părinte Iustin al Maramureșului și Sătmăralui a acordat Ordine și distinții tuturor celor implicați în lucrările de la Plopiș, în special părintelui Mihai Tîra și parohului Daniel Pop. Prin toate aceste edificări și evocări în cinstea și memoria arhiepiscopului Justinian Chira, Plopișul devine un loc central al zonei și un reper strategic pentru spiritualitatea românească din nord-vestul țării.

Revista *Tabor* a Mitropoliei Clujului, Maramureșului și Sălajului a dedicat numărul din luna mai a anului 2021 personalității Arhiepiscopului Justinian. Au evocat viața și activitatea vrednicului de pomenire arhipăstor: arhiepiscopul și mitropolitul Andrei, episcopul Iustin, preoții Ioan Chirilă, Ștefan Ilăie, Macarie Motogna, Iustin Tîra, Ioan Dâmbu și Mihai Tîra, ucenici și apropiatai ai arhiepiscopului Justinian.

Preotul Iustin Tîra și arhimandritul Macarie Motogna au editat volumul *Arhiepiscopul Justinian Chira la Centenar*, apărut în coeditare la Editura Renașterea și Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăralui. Despre arhiepiscopul Justinian au scris în volum 16 persoane: ierarhi, preoți și monahi – ucenici ai Părintelui Justinian.

O carte mult-așteptată *Scrisori*, corespondența dintre Justinian Chira și Ioan Alexandru, a apărut la Editura Lumea Credinței, îngrijită de Răzvan Bucuroiu și cu un Cuvânt-înainte al pr. prof. univ. dr. Ioan Chirilă.

La *Conferința preotească* de toamnă, din Episcopia Ortodoxă Română a Maramureșului și Sătmăralui, organizată în cele opt protopopiate în luna octombrie, pr. dr. Vasile Augustin, vicar administrativ al Episcopiei, a susținut conferință cu tema *O sută de ani de la nașterea Arhiepiscopului Justinian, viața și activitatea sa*.

În 30 octombrie 2021 s-au împlinit cinci ani de la trecerea la Domnul a arhiepiscopului Justinian Chira. La împlinirea acestui soroc, la Mănăstirea Rohia a fost oficiată sfânta Liturghie și Parastasul de pomenire de către cei doi ierarhi ai Maramureșului și Sătmăralui în prezența monahilor, preoților și credincioșilor, procesiune la care au fost prezentate celor de față volumele *Arhiepiscopul Justinian Chira la Centenar și Scrisori*.

Arhiepiscopul Justinian a devenit piatră de hotar prin tot ceea ce a făcut, gândit și zidit. El este model de trăire autentică a credinței, de păstrare a valorilor neamului, de împărtășire a bucuriei întâlnirii cu celalalt, de luminare prin dăruire, iertare și bunătate. Este modelul zidirii autentice, călăuzit de sfatul: „Dar fiecare să ia seama la felul cum zidește” (I Cor. 3,10).

Gheorghe Pop – ctitor al învățământului superior băimărean

Dr. Florian ROATIȘ
Baia Mare

În urmă cu un secol (8 octombrie 1921) se naștea la Roșiori, pe Someș, în județul Satu Mare, într-o familie de oameni simpli, muncitori, a căror principală avere era credința în Dumnezeu și iubirea de pământ, Gheorghe Pop, cel care avea să devină un reper statoric și o personalitate emblematică pentru cultura și învățământul din acest colț de țară.

În satul românesc – care va fi elogiat de către Lucian Blaga peste un deceniu și jumătate în Aula Academiei Române – reperele spirituale erau învățătorul și preotul, cei care luminau prin cunoaștere și credință viața țăranilor din acei ani tulburi. Spre cele două modele intelectuale se va îndrepta cel de-al patrulea fiu al familiei Pop din Roșiori.

În interviurile de la senectute, va recunoaște cu mândrie și melancolie aportul decisiv, în formarea sa, a familiei, a școlii și a bisericii din satul natal. A urmat clasele primare și gimnaziale în Roșiori, continuând studii liceale la Școala Normală Română Unită din Oradea (1934-1942), iar apoi studii universitare la Academia Teologică Greco-Catolică din același oraș (1942-1944). În toamna anului 1944, după diferențe susținute la Liceul „George Barițiu” din Cluj, se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie a universității clujene, pe care o absolvă în anul 1948. Este dublu licențiat, căci în anul 1946 își finalizase și studiile teologice, fapt deloc simplu în acei ani de război și apoi de instalare a comunismului, ci dimpotrivă, exprimând o dorință insășiabilă de cunoaștere, de dragoste pentru carte, ca și de a dărui din preaplinul intelectual și sufletesc discipolilor. Vocația de dascăl, despre care va scrie cuvinte memorabile în cărțile sale, și-a exercitat-o mai întâi ca profesor de limba și literatură română la Liceul Pedagogic din Carei (1948-1952), ca apoi să fie promovat inspector școlar pe regiunea Baia Mare (1952-1960). Va rămâne în „orașul cu castani” toată viața, punând bazele, în anii deplinei maturități, a învățământului universitar, prin înființarea, în anul 1961, a Institutului Pedagogic de 3 Ani, care, prin transformări succesive, nu lipsite de emoții și greutăți, va deveni, după 1990, o universitate cu care orașul minier s-a mândrit și se mândrește încă...

Prof. univ. dr. GHEORGHE POP

A urmat, ca atare, o carieră universitară prestigioasă, trecând prin toate funcțiile didactice: lector (1961-1970), conferențiar (1970-1974), profesor (1974- 2001), ca și prin funcții de conducere: șef de catedră (1961-1964), decan (1964-1979), prorector (1979-1981) și rector (1981-1984). După 1989, va predă limba și literatura română la Institutul Teologic „Dr. Alexandru Rusu” (din 1991), la Facultatea de Litere și Științe a Universității din Baia Mare (din 1992), iar din anul 1997 la specializarea Jurnalistică din cadrul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, extensiunea din Baia Mare. În ultima parte a activității didactice a fost profesor consultant și conducător de doctorat.

Gheorghe Pop a fost, de asemenea, președinte al Filialei Baia Mare a Societății de Științe Filologice din România (1964-1995), președinte al Despărțământului Baia Mare al Asociației ASTRA și director al revistei *Astra maramureșeană*.

Concomitent cu munca la catedră și de manager, a susținut o bogată activitate științifică, de cercetare, publicistică și culturală. A publicat peste 10 cărți de autor, sute de articole, a transpus două volume în limba română, a editat și coordonat zeci de cărți și reviste. Timp de o jumătate de secol, viața sa a fost inextricabil legată de cea a cetății universitare pe care a edificat-o cu competență, profesionalism și pasiune.

Munca sa de cercetare s-a concretizat în lucrări elaborate cu rigoare, cu argumente pertinente și cu o erudiție neostentativă. Și-a concentrat primele cercetări pe materialul lingvistic existent în arealul maramureșean, rezultând teza de doctorat intitulată *Elemente neologice în graiul maramureșean*, susținută la Universitatea din Cluj în anul 1969 și publicată doi ani mai târziu. În aceeași direcție se înscrie și lucrarea *Terminologie minieră din bazinile maramureșene* din 1996. Din preocuparea sa cvasi obsedantă pentru limba română vor rezulta trei cursuri litografiate puse la dispoziția studenților în anii 1964, 1965 și 1973, iar apoi volumele *Structuri și evoluție în vocabularul limbii române* (1997), *Morfologia limbii române: structuri și sistem* (1998) și *Sintaxa limbii române: teorie și aplicații* (1999).

Experiența muncii la catedră, probând o statonnică pasiune pentru profesia de dascăl, pe care a ilustrat-o exemplar, cu o vocație rar întâlnită, a expus-o într-un stil seducător prin naturalețe și consistență, aşa cum îi era și discursul oral, în cărțile *Profesor și vocație* (1987), *Tainele vocației* (2001) și *Vocații filologice și educaționale* (2002).

Și, nu în ultimul rând, sunt de amintit cărțile consacrate religiei creștine (greco-catolice), grăitoare prin chiar titlul lor: *Religia – suport al existenței umane* (1996) – aceasta fiind de fapt teza de licență în teologie, prezentată la Blaj în anul 1946, atunci cu titlul *Necesitatea religiei pentru individ și societate* – și *În slujba unei credințe* (2006).

Pentru bogata sa activitate didactică, culturală și științifică a fost onorat cu numeroase premii și distincții, inclusiv cu Premiul Academiei Române, în anul 1985, pentru lucrarea colectivă *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar*. Iar, ca o încoronare a unei vieți puse în slujba semenilor și a valorilor spirituale românești, la senectute a primit diploma de Cetățean de Onoare al Municipiului Baia Mare (2000) și titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad.

Profesorul Gheorghe Pop, modelatorul de conștiințe, a lăsat colegilor, studenților și tuturor celor care l-au cunoscut imaginea unui intelectual rasat, carismatic, iubitor al valorilor de bine, adevăr și frumos și, mai presus de toate, a unui sincer creștin și patriot.

În pofida staturii impozante, era o prezență tonică, neînhibantă, prin unda de empatie, calmul și, nu în ultimul rând, umorul stenic și暖 căd care se degajau din făptura sa. A știut să-și apropie colegii și studenții, fiind sufletul Almei Mater băimărene, aducându-și o contribuție indenegabilă la organizarea și evoluția ei. Datorită prestigiului său științific, la consfătuiriile și simpozioanele pe care le-a inițiat în decursul timpului, viața universitară băimăreană a fost onorată de prezența unor profesori și lingviști de excepție, unii academicieni, precum Iorgu Iordan, Al. Rosetti, Alexandru Graur, Dumitru Macrea, Ion Coteanu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga și alții.

Spirit profund, mobil și complex, fascinând cu excursurile sale filosofice și teologice, a iubit fără rest limba română, iubire pe care a sădit-o și în inimile zecilor de generații de studenți, unii devenind profesori de excepție și pledând pentru păstrarea și creșterea limbii noastre, alții poeți și prozatori, consacrându-și eforturile și priceperea aceleiași nobile misiuni.

Azi, la un secol de la nașterea sa, cu un proaspăt și暖 entuziasm aniversativ, îl evocăm cu emoție și dragoste pe cel care timp de șase decenii a stat în prim-planul vieții academice băimărene, aducându-i un binemeritat prinos de recunoștință.

Iosif Vulcan – un generos animator cultural

Rozalia BARTA
Oradea

Ziua de 31 martie 2021 a marcat împlinirea a 180 de ani de la nașterea lui Iosif Vulcan (1841-1907). Personalitate proeminentă a Bihorului, Iosif Vulcan a fost gazetar, poet, prozator, romancier, dramaturg, traducător, academician, unul dintre cei mai mari promotori culturali ai românilor ardeleni din a doua jumătate a veacului al nouăsprezecelea. Însuflare de spiritul înaintașilor săi, Iosif Vulcan a militat pentru iluminarea și afirmarea prin cultură ale românilor, având convingerea că „până când poporul nu va fi destul de luminat, până când nu va veni la cunoștință de sine și a drepturilor sale, până atunci fiți săi cei vitregi, străinii și inimicii vor afla întotdeauna arma cu care să lovească și vor afla mijloace de exploatare pentru vinovatele lor interese”¹.

Vulcan considera că tot ce se înfăptuiește ca act național și de cultură ar trebui să aibă în prim-plan poporul cu nevoile și interesele sale, deoarece „poporul este temelia unei națiuni”, iar cultura ar trebui să pătrundă în toate straturile societății, „de jos până sus”, pentru că doar în aceste condiții putea să constituie o bază trainică pentru un viitor luminos al națiunii. Asemenea marilor personalități, despre viață și activitatea culturală a lui Iosif Vulcan s-a scris foarte mult, însă subiectul s-a păstrat la fel de viu până în zilele noastre. Prilejuită de momentul aniversar, evocarea de față constituie o prezentare succintă a momentelor importante din viața și activitatea marelui cărturar și apostol bihorean.

Părintii și familia

Iosif Vulcan s-a născut pe 31 martie 1841, la Holod, în județul Bihor, ca fiu al lui Nicolae Vulcan, preot paroh, și al Victoriei (născută Irinyi), fiind unicul supraviețuitor dintre cei șase copii ai familiei. Descendent pe linie paternă din neamul „Vulcăneștilor”, Iosif Vulcan face parte dintr-o veche familie greco-catolică cu tradiții cărturărești. Tatăl său, Nicolae Vulcan, preot greco-catolic, a fost nepot al lui Samuil Vulcan, episcop de Oradea, cunoscut ca unul dintre cei mai importanți sprijinitori ai corifeilor Școlii Ardelene: Petru Maior, Gheorghe Șincai și Samuil Micu. Generos mecenă al Bihorului, episcopul Samuil Vulcan a întemeiat în 1828, la Beiuș, Gimnaziul greco-catolic românesc, devenit peste ani instituția care astăzi îi poartă numele, Colegiul Național „Samuil Vulcan”. Introducând literele latine în scriere, marele episcop-cărturar a reușit să înființeze la Oradea „un fel de academie, cea dintâi academie de studii privitoare la trecutul românesc”², aducându-și prin această realizare o contribuție decisivă la dezvoltarea culturii românilor ardeleni.

Nicolae Vulcan s-a născut pe 23 decembrie 1805 la Șinca Veche, în localitatea natală a lui Gheorghe Șincai. Beneficiind de sprijinul unchiului său, urmează studii la școlile din Blaj, Sibiu, Oradea, iar în cele din urmă devine student la Facultatea de Teologie din Viena. După absolvirea facultății este selectat să își desfășoare activitate, timp de doi ani (1829-1831), la cancelaria episcopală din Oradea. Anul 1831 constituie un moment de cotitură în viața personală și cariera profesională a lui Nicolae Vulcan. Are loc căsătoria cu Victoria Irinyi, hirotonirea ca preot greco-catolic și apoi numirea de preot paroh în localitatea bihoreană Holod³, care deținea un important domeniu episcopal al Episcopiei Greco-Catolice din Oradea.

¹ Iosif Vulcan, *Scrieri*, vol. 1, *Poezii. Proză. Teatru*, colecția *Restituiri*, ediție îngrijită, cuvânt introductiv, tabel cronologic și note de Lucian Drimba, Editura Minerva, București, 1987, p. 1.

² Virgil Bercea, „Neamul Vulcăneștilor”, o dinastie greco-catolică pentru binele național, în Iosif Vulcan, *Panteon român: portretele și biografiile celebruților români*; ediție îngrijită, modernizată și adnotată de Cristian Bădiliță; prefată de episcop Virgil Bercea; postfață și cronologie de Ioan F. Pop, Editura Vremea, București, 2021, p. 6.

³ Lucian Drimba, *Iosif Vulcan*, Editura Minerva, București, 1974, p. 17.

Mama lui Iosif Vulcan, Victoria Irinyi, s-a născut în anul 1813 în localitatea Nagyléta (Leta Mare) într-o familie de origine română, cu numele de Irimi. Victoria a fost fiica mamei, Róza Irinyi, născută Joannovich, și a lui Irinyi János. Tatăl, Irinyi János, s-a născut la 6 ianuarie 1787 la Jaca, în județul Bihor, a urmat studii superioare la Oradea și Eger⁴ și a fost „dirigitor al moșilor din Székelyhíd și Leta Mare timp de 40 de ani și proprietar de pământ la Vértes”⁵.

Mama lui Iosif Vulcan mai avea trei surori, Lila, Antonia, Rozalia, și doi frați, János și József. Fratele cel mare, János Irinyi, este cunoscut ca „inventatorul chibritului din Ungaria”, iar „invenția sa, chibritul silentios și neexplosiv, s-a născut în timpul vizitei sale de studiu, în anul 1836”⁶. Cel de-al doilea frate, József Irinyi, avea preocupări literare, cu toate că făcuse studii juridice, iar „avocatura o înlocuiește cu literatura și publicistica, colaborând la revistele *Athenaeum*, *Pesti Napló*”⁷.

Tatăl, Nicolae Vulcan, a slujit ca preot în Holod timp de treisprezece ani, fiind avansat la rangul de protopop. Apoi, din 1839 este ales asesor consistorial, iar în 1840 va primi titlul de vicearhidiacon. În 1844, pe când Iosif împlinea trei ani, tatăl lui este transferat într-o parohie mai întinsă și mai bogată din Leta Mare, unde slujește o perioadă de treizeci și cinci de ani.

Un an de reper în viața personală a lui Iosif Vulcan este 1871. Tânărul în vîrstă de 30 de ani, „înalt, suplu, cu redingotă – după moda vremii –, purtând părul bogat cu cărarea în stânga, având barbă și mustăți, ochii pătrunzători și jucăuși, gata mereu spre zâmbet curtenitor, ironic sau zefemist”, care era galant cu domnișoarele, „curtenitor peste măsură, împărțind fără zgârcenie complimente, plăcut la vorbă”⁸, se hotărăște să-și întemeieze un cămin. Aleasa inimii sale, Aurelia Popovici, a fost fiica lui Alexe Popovici din Comlăuș, care a fost avocat, un luptător arădean pentru drepturile naționale ale românilor. După cum releva profesorul Lucian Drimba, autorul orădean al primei monografii dedicate lui Iosif Vulcan, celebrarea căsătoriei soților Vulcan a avut loc în ziua de 20 noiembrie 1871, la Comlăuș, avându-i ca invitați pe „Alexandru Papiu-Ilarian împreună cu soția, în calitate de «cumetri mari», iar ca nași pe Iosif Hodoș cu soția Ana”. Potrivit scrisorii trimise de Iosif Vulcan lui Aron Densușianu, datată 9 iunie 1872 (B.A.R., Fond Corespondență, nr. 71827), tinerii soții Vulcan au trecut printr-o mare durere în aprilie 1872, pricinuită de pierderea copilului lor născut prematur⁹. Aurelia Vulcan a fost alături de soțul ei, oferindu-i sprijin în multiplele sale acțiuni și arătându-i o mare înțelegere până la sfârșitul vieții.

Mama lui Iosif Vulcan, Victoria, s-a stins din viață în 16 septembrie 1873, la Leta Mare, după o boală îndelungată „la o vîrstă de 60 de ani și în al 43-lea an de căsătorie”¹⁰, care a fost întemeiată pe valorile importante ale familiei: „dragoste, respect, înțelegere, dar bântuită de multe dureri pricinuite de moartea prematură a copiilor”¹¹, după cum nota profesorul Lucian Drimba. Localitatea Leta Mare are pentru Iosif Vulcan o valoare sentimentală de neprețuit, începând de la trei ani devenind locul de petrecere a copilăriei și adolescenței, spațiul de relaxare și „evadare” în anii tinereții și apoi ai maturității, dar și locul de pelerinaj la mormântul mamei și al bunicilor săi.

Anii de școală

Episcopul Virgil Bercea afirma despre Iosif Vulcan că „a avut modele în familie, a avut la cine să privească și astfel și-a croit drumul în viață”¹², primind o educație aleasă încă din copilărie. Urmează clasele primare la Leta Mare, iar din anul 1851 este înscris la școala romano-catolică a călugărilor, Gimnaziul Premonstratens din Oradea. După cum se știe, în școlile din monarhia austriacă limbile de predare erau germană sau maghiara. Ca urmare a insistențelor repetate și a demersurilor făcute de episcopul unit Vasile Erdélyi, la „Liceul Premonstratens” se înființează în anul 1851-1852, printr-un decret guvernamental imperial emis la 25 februarie 1851¹³, catedra de limbă și literatură română. Întâiul profesor titular de limba română la Gimnaziul Premonstratens din Oradea este numit Tânărul profesor Alexandru

⁴ Erdei Gábor, *Etnikai és családi kapcsolatok : Irinyi János és Iosif Vulcan élete és pályája = Întâlnirile etnice și familiale : viața și lucrările lui Irinyi János și Iosif Vulcan*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2019, p. 23.

⁵ Gheorghe Petrușan, *Iosif Vulcan și revista „Familia”*, Szeged, 1992, p. 19.

⁶ *Ibidem*, p. 33.

⁷ *Ibidem*, p. 19.

⁸ Lucian Drimba, *op. cit.*, pp. 94-95.

⁹ *Ibidem*, p. 95.

¹⁰ Iosif Vulcan, *Necrolog*, în *Familia*, IX (1873), nr. 35, 9/21 septembrie, p. 405.

¹¹ Lucian Drimba, *op. cit.*, p. 19.

¹² A.C., *Panteonul român – Iosif Vulcan la 180 de ani de la naștere, lansare de carte*, în *Crișana*, an 76, nr. 9006, 10 iunie 2021, p. 2.

¹³ Ioan Chira, „Societatea de leptură” a tineretului orădean, în *Aletheia* (Oradea), nr. 1 (1993), p. 109.

Roman, de 24 de ani, transferat de la Beiuș la Oradea.

Iosif Vulcan se revendică elev al profesorului Alexandru Roman, nutrind sentimente de recunoștință pentru fostul său profesor de liceu, apoi de universitate, care l-a inițiat în tainele și frumusețile limbii române. În primăvara anului 1852, prin stăruință și sub conducerea lui Alexandru Roman ia ființă la Oradea gruparea literară Societatea de leptură a Junimei Române studioase la Academia de Drepturi și Archigimnaziul din Oradea-Mare, apreciată de Ioan Chira ca „o adevărată citadelă a rezistenței, dar și a dezvoltării și afirmării limbii și literaturii românești în această zonă vestică de țară”¹⁴. Numele societății literare era Societatea de leptură a junimei române studinte la școalele oradene, iar deviza acesteia: „Uniți-vă în cugete, uniți-vă-n simțiri!”, desprinsă din cunoscuta poezie a lui Andrei Mureșanu.

În orașul de pe malurile Crișului Repede domnea în acei ani un climat de efervescență culturală româno-maghiară. Societatea milita pentru cunoașterea și cultivarea limbii române, editarea de antologii și înființarea unei biblioteci, la întâlniri se citeau poezii, disertații și opere originale ale membrilor, urmărind să întrețină focul viu al dragostei pentru limba română. Ca rod al frumoaselor întâlniri, în 1852 apare culegerea de versuri *Viorele* a tineretului român. În această atmosferă se formează o pleiadă de tineri cu resurse scriitoricești modeste, dar deosebit de „inimoși”, care colaborau cu încercările lor literare la *Diorile Biborului* (1854), *Sentimente de bucurie și versuini români* (1854) și *Fenice* (1867), almanahuri și culegeri literare redactate de societate.

Iosif Vulcan s-a format ca elev în spiritul necesității luptei pentru afirmarea naționalității prin limbă și cultură, intrând în iureșul spiritelor entuziaste, hotărâte să contribuie cu forțele de care dispun la propășirea culturală a neamului, la dezvoltarea literaturii și cultivarea sentimentului național. Devine membru al Societății de leptură din anul 1857, fiind ales și în comitetul de conducere al societății, onoare care se acordă doar membrilor cu merite deosebite. Vulcan manifestă preocupări literare înainte de a intra în societate. Împreună cu un coleg al său, Gh. Ardeleanu, redactează o revistă manuscrisă intitulată sugestiv și în spiritul „lepturiștilor”, *Deșteaptă-te române*. Pe când era elev în ultimul an de liceu, Iosif Vulcan debutează publicistic cu o corespondență în care vorbește despre necesitatea unei foi beletristice pentru românii de dincoace de Carpați, care a fost publicată în al cincilea număr al *Telegrafului român*, apărut în 29 ianuarie 1859.

Anii de studenție și activitatea publicistică

După finalizarea studiilor liceale din Oradea, în 1859, Iosif Vulcan se înscrie la Facultatea de Drept și Științe din Pesta, ocupându-se în continuare de pasiunile sale, literatura și publicistica. În anii ’60-’70 ai veacului al XIX-lea, studenții români care frecventau cursurile facultăților din capitala Ungariei erau veniți din regiunile aflate sub dominație habsburgică: Banat, Crișana, Maramureș, Ardeal și Bucovina. Tinerii studenți se simțeau uniți, atât prin preocupările comune de studiu și de viață socială, cât și prin sentimentul național ce-i însuflătea, izvorât din dorința de a activa pentru împlinirea marilor idealiuri ale națunii. După cum afirma Goga, în acea epocă „era pe-atunci și aici peste Carpați o adevărată resurrecție, un neastămpăr fecund al tinerimei intelectuale. [...] Romantismul în floare mișca toate fibrele și crea o sensibilitate specială”¹⁵.

În calitate de student al Facultății de Drept din Pesta, Iosif Vulcan îi trimite lui Iacob Mureșanu, redactor al *Foii pentru minte, inimă și literatură*, un articol și câteva poezii originale însușite de o scrisoare care era datată 14 octombrie 1859, prin care se recomanda un judecător debutant, fără nume în jurnalistică, rugându-l să-i publice materialele trimise: „Nu le judeca aşa din fir în păr, ci ca influențele unui judecător acum pășește prima dată cu versuri, pe câmpul literaturii”. Iacob Mureșanu respinge articolul de la publicare, chiar dacă constituie un document referitor la spiritul în care Iosif Vulcan a fost educat și format ca elev.

Importantă pentru viitorul său publicistic a fost frumoasa colaborare la revista politică și literară *Concordia* din Budapesta, editată de Sigismund Pop și redactată de Al. Roman între anii 1861 și 1870. Iosif Vulcan publică în „*Concordia*”, între anii 1861-1864, versuri, proză, traduceri, articole”¹⁶. Ca Tânăr student cu multiple aspirații la numai 21 de ani, I. Vulcan se face repede cunoscut în cercurile intelectuale din capitala Ungariei. În 1862 are sansa de a participa în calitate de reporter al *Concordiei* la Aduna-

¹⁴ Ioan Chira, *op. cit.*, p. 109.

¹⁵ Octavian Goga, *Un precursor al unității: Iosif Vulcan*, în *Mustul care fierbe*, ediție îngrijită, prefată și notă bibliografică de Teodor Vârgolici, București, Editura Scripta, 1992, p. 213.

¹⁶ Rozalia Varga, *Iosif Vulcan – Cronologie*, în *Familia română*, Oradea, an 3, nr. 2 (9), iunie 2001, pp. 10-11.

rea Generală a ASTREI, ținută la Brașov, care-i prilejuiește întâlnirea cu personalitățile ilustre ale culturii și vieții românești, printre care Andrei Șaguna, președintele Asociației, Timotei Cipariu, G. Bariț, Ioan Pușcariu, Andrei și Iacob Mureșanu, George Sion și Al. Odobescu.

A fost prima sa participare la o mare manifestare de unitate și solidaritate națională a românilor de dincoace și dincolo de Carpați, care i-a prilejuit o experiență sufletească de neuitat. Despre întâlnirea memorabilă cu întemeietorul ziaristic românesc din Transilvania, George Bariț, și cel mai mare poet al românilor de dincoace de Carpați, Andrei Mureșanu, Tânărul reporter relatează cu entuziasm în *Concordia* și, mai târziu, în memoriile publicate în *Familia*.

Colaborează câteva luni și la revista *Aurora română*, care îl avea ca editor proprietar pe Ioanichie Miculescu, un om de o cultură și de gusturi estetice îndoiealnice. Iosif Vulcan îndeplinește funcția de „conlucrător primar” câteva luni, dar din cauza unor divergențe cu proprietarul părăsește redacția, neuitând să îndrepte atacuri violente împotriva revistei și a editorului ei.

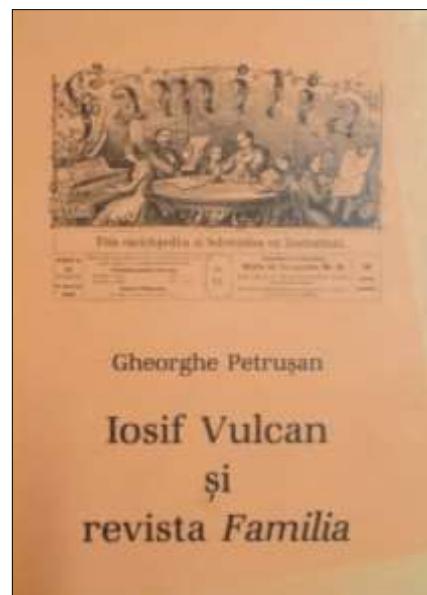
Revista *Familia* (1865-1907)

Revista lui Iosif Vulcan, *Familia*, întemeiată și editată la Pesta între 1865 și 1880, mutată la Oradea unde apare fără întrerupere între 1880 și 1906, „constituie un caz unic în analele publicisticii noastre, atât prin longevitatea ei de patru decenii, cât și prin utilă și armonioasă alcătuire a cuprinsului scriptic și iconografic. Iosif Vulcan a înțeles din prima clipă cum trebuie să-și organizeze foaia, al cărei calup a rămas timp de 40 de ani neschimbăt, pentru că a știut din prima clipă cui trebuie să se adreseze și ce trebuie să-i comunice”¹⁷, preciza Perpessicius într-o sinteză dedicată *Familiei*.

Tânărul editor Iosif Vulcan avea doar 24 de ani când a luat hotărârea să editeze o revistă la Pesta, cu cheltuiala proprie și fără nicio subvenție din partea statului. Iosif Vulcan a avut parte de sprijin moral, fiind încurajat de „nestorul gazetăriei românești din Transilvania, G. Barițiu, și de fostul său profesor Al. Roman”¹⁸. Netea spunea despre Iosif Vulcan că, întemeind revista în 1865 la Pesta, de departe de centrele culturale românești, a dat „un semnal, a ridicat un steag de luptă și a completat un gol. Oprimarea națională, accentuată de dualismul austro-ungar din 1867, a avut în noua publicație un adversar ireductibil”¹⁹.

Profesorul clujean Mircea Popa, de origine bihorean, apreciază „intuiția genială” a lui Iosif Vulcan de a ieși „la lumină cu o nouă foaie literară” în momentul în care revista *Foaie pentru inimă și literatură* a lui George Barițiu a sucombat în 1865, împovărată de ani și nemaifăcând față provocărilor actualității și noilor generații de creatori”²⁰. Redactorul *Familiei* și-a propus să continue munca plină încărcată cu abnegație a lui George Barițiu, față de care nutrea sentimente de respect și prețuire. Într-o scrisoare datată 9 aprilie 1865, Iosif Vulcan îi împărtășește aspirațiile sale cu privire la noua revistă, adresându-se astfel lui George Barițiu: „Voesc să dau în mâna publicului o revistă cu care dânsul să se poată făli. Și asta nu e nemodestie din partea mea, căci tot meritul va fi al stimăților mei colaboratori, eu voi fi numai mâna neînsemnată care întinde publicului cununa cea frumoasă”²¹.

Familia, având un rol formativ, educativ, precum și estetic, era dedicată familiei propriu-zise, în deosebi femeilor care nu aveau posibilitatea să se instruiască în școli românești, însă adresabilitatea era către un public numeros și foarte diferit, de la potențiali intelectuali orășeni și până la țărani. Revista a văzut lumina zilei prin numărul de probă apărut pe 1/13 mai 1865, care avea „o înfățișare asemănătoare cu aceea a revistelor contemporane maghiare *Házánk s a Külöld*, *Vasárnapi újság*, *Fővárosi Lapok* și, mai ales, *Nefelejts*”²², reușind să devină o revistă în care ideea unității naționale exprimată prin intermediul

¹⁷ Perpessicius, *Iosif Vulcan*, în *Scriitori români*, II, Editura Minerva, București, 1986, p. 140.

¹⁸ Iosif Vulcan, *Scrieri*, vol. I, p. X.

¹⁹ Vasile Netea, *O tribună românească de luptă culturală, socială și națională*, în *Magazin istoric*, an 9, nr. 2 (95), februarie 1975, p. 31.

²⁰ Mircea Popa, *De la Samuil Vulcan la Iosif Vulcan: o panoramă a scrierilor din Bihor până în 1918*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2018, p. 102.

²¹ Ion N. Meda, *Iosif Vulcan și Gheorghe Barițiu în scrisori (1863-1892)*, extras din *Familia*, an 77 (1942), nr. 5-6, București, p. 8.

²² Gheorghe Petrușan, *op. cit.*, p. 42.

unității de limbă și cultură să fie dominantă.

Zenovie Pâclișanu a apreciat astfel rostul revistei *Familia*, care „era, aşa cum arată și numele, o revistă pentru familie, un fel de *Hausfreund* cum aveau germanii; o publicație, deci, întemeiată cu scopul de a da familiei românești ardeleni tot ce avea nevoie, de la poesia duioasă, plină de suspine, ori poesia patriotică îndemnătoare la eroism și glorificătoare a faptelor mari și a eroilor trecutului, de la povestirea simplă până la romanul de mari dimensiuni, de la informația bibliografică și literară până la rețeta pentru pregătirea vișiniatei, de la reportajul cultural și social până la rubrica jocului de sah, a căsătoriilor și morților”²³. În coloanele revistei se publicau biografii ale oamenilor iluștri, articole de călătorie în spirit iluminist, cu scopuri educative și moralizatoare, literatură originală, traduceri, articole de istorie, limbă, estetică și, de asemenea, literatură populară care ocupă un loc important în programul cultural al lui Iosif Vulcan.

Vulcan era preocupat să educe interesul cititorilor săi pentru lectura în limba română „printr-o conștiințioasă, deși nu prea plină de discernământ, acțiune de informare culturală și artistică, prin reproducerea unor autori consacrați”²⁴, precum V. Alecsandri, D. Bolintineanu, B.P. Hasdeu, Al. I. Odobescu, V.A. Urechia, I. Creangă, B. Delavrancea și mulți alții. Încă de la primele numere, directorul Vulcan s-a străduit să ofere cititorilor săi materiale pentru o lectură plăcută și instructivă în familie, după cum aprecia Nicolae Iorga: „Această revistă – care se chiamă bine *Familia* – ține seamă de nevoia de a ceti a oamenilor fără pretenții și fără mofturi, care înceleg de atâtea ori mai drept și mai adânc decât ceilalți”²⁵.

Este de menționat faptul că Iosif Vulcan atrage atenția colaboratorilor săi, precizându-le că revista sa nu face politică, iar în paginile ei nu-și vor găsi loc discuțiile politice. Această idee se poate desprinde foarte ușor dintr-o scrisoare pe care Vulcan i-o adresează lui Aron Densusianu: „Te făcui atent că *Familia* nu e jurnal politic, căci poliția nu iartă *Familiei* politicarea; rămâi dară pe teren social, descrie portul, locurile frumoase, datinile și tradițiile populare”²⁶. Adresându-se îndeosebi familiei cu intenția de a „contribui la «dezvoltarea spiritului național» și la «dezvoltarea și lățirea culturii naționale», Vulcan era pe deplin conștient că, deși revista nu făcea politică, aşa cum declară, prevăzător în repetate rânduri, acțiunea socială și culturală a materialelor publicate va avea puternice ecouri politice, aşa cum se întâmplase cu *Dacia literară*, *Propășirea* ori cu *Foaie pentru minte, inimă și literatură*”²⁷, după cum menționa profesoara Iuliana Păcurar.

După mutarea revistei din Pesta la Oradea, pe malurile Crișului Repede, Iosif Vulcan a dus o adevărată muncă de apostolat, „mobilizând toate forțele intelectuale locale pentru apărarea și îmbogățirea valorilor culturale și naționale. A depus această activitate plină de eroism în acele vremuri grele despre care Tânărul ziarist maghiar Ady Endre scria că, pe atunci, pe aceste plaiuri era «vai de acela ce nu era ticălos, grof sau ciocoî»²⁸. Prezent într-o conferință la Oradea, poetul Octavian Goga susținea că revista e un fel de buletin literar al epocii, care într-o perioadă de aproape patruzeci și doi de ani „n-a fost numai o lectură de bună educație, un fel de îndreptar trebuincios pentru o societate începătoare, [...] ci directorul ei a transformat-o într-un organ literar de seamă pentru vremea lui. Această revistă era un certificat pururi reînnoit al unității. Scriitori din toate părțile își trimiteau aici contribuția lor. N-a fost poet sau nuvelist român de oriunde care să nu fi primit invitația neobositului animator”²⁹.

Stelian Vasilescu afirma că „este impresionant numărul celor care au colaborat la revista lui Vulcan și merită subliniat entuziasmul cu care acesta căuta colaborarea celor mai apreciați scriitori români, pe de o parte, iar, pe de alta, dragostea cu care sprijinea pe începători”. *Familia* a fost „cuibul cald și înduioșat al celor dintâi fâlfâieri de aripă, [...] casa largă deschisă pentru toți colindătorii slovei românești, cari, bătând la poartă cu câteva stihuri în mâna, știau că vor fi îmbrățișați cu dragoste și înfățișați publicului în lumina frumoaselor făgăduințe pentru viitor”³⁰. Iosif Vulcan a sprijinit debutul tinerilor talentați, Mihai Eminescu, George Coșbuc (care a semnat primele încercări poetice cu pseudonimul Boșcu) și

²³ Zenovie Pâclișanu, *Iosif Vulcan*, în *Familia*, nr. 4-5, 1941, pp. 17-20.

²⁴ Academia R.S.R., *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Editura Academiei R.S.R., București, 1979, p. 919.

²⁵ Nicolae Iorga, *Reviste pentru familie*, în *Familia*, nr. 21-22, 1904, pp. 249-251.

²⁶ Al. Crișan, *Familia (1865-1906). Contribuții monografice*, Editura Minerva, București, 1970, p. 37.

²⁷ Iuliana Păcurar, *Familia (1865-1906). Perspectivă monografică*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2013, p. 341.

²⁸ Marossi Péter, *Cuvântul scriitorului Marossi Péter*, în Muzeul Regional Crișana, *Centenar „Familia” 1865-1965*, p. 13.

²⁹ Octavian Goga, *Un precursor al unității: Iosif Vulcan*, în *Precursori*, ediție și studiu introductiv de Ion Dodu Bălan, Editura Minerva, București, 1989, pp. 86-87.

³⁰ Stelian Vasilescu, *Activitatea revistei „Familia” și a lui Iosif Vulcan văzută de contemporani și de urmași*, în Muzeul Regional Crișana, „Centenar Familia” 1865-1965, p. 203, apud Alex Hodoș, *Un deschizător de drumuri: Iosif Vulcan*, în *Familia*, nr. 4-5, 1941, pp. 11-15.

încheiat la *Familia* din Oradea în 1883-1884, după un deceniu și jumătate de întrerupere. În 1883 Eminescu îi oferă lui Iosif Vulcan spre publicare șapte poezii de iubire, dintre cele mai frumoase, *S-a dus amorul...*, *Când amintirile...*, *De-acum [Adio], Ce e amorul?*, *Pe lângă plopii sără soț...*, *Si dacă...*, *Din noaptea...*, considerate „ultimele mărgăritare poetice șlefuite de geniul eminescian și date spre publicare revistei orădene”³⁹. Iosif Vulcan îl răsplătește pe marele poet cu o remunerație pentru creația poetică, de altfel primul onorariu pe care-l primește Eminescu în cariera literară.

Eminescu îi va mulțumi directorului Iosif Vulcan printr-o scrisoare, din care s-a păstrat doar un fragment. Vulcan a apreciat că scrisoarea „este cea mai scumpă relicvă literară a mea din lunga carieră ce am parcurs-o”. Una dintre mândriile constante ale vieții lui Iosif Vulcan a fost cinstea care i s-a făcut de „naș literar” al lui Eminescu, publicarea poezilor de debut din tinerețe și, de asemenea, publicarea ultimelor poezii de maturitate ale lui Eminescu. După îmbolnăvirea lui Eminescu, Iosif Vulcan empatizează cu soarta și suferința poetului, informându-și frecvent cititorii cu situația bolii, respectiv speranțele de însănătoșire, perioadele de agravare, nevoile de îngrijire și ajutorare, soarta manuscriselor. După stingerea din viață a poetului, *Familia* este publicația care întreține un adevărat cult al acestuia, cinstindu-i numele la toate aniversările și comemorările, reproducând din poezii și portretele sale.

Iosif Vulcan a ținut întotdeauna să cultive o colaborare strânsă cu oamenii de cultură de dincolo de Carpați. Fiind ales din 1879 membru corespondent al Academiei Române, apoi din 1891 membru activ al celui mai înalt for al culturii românești, Vulcan participa cu o regularitate exemplară la toate sesiunile anuale generale. Celebrul istoric și om de cultură Nicolae Iorga îl surprinde admirabil într-o evocare emoționantă: „La locul lui de mult statonicit apărea odată pe an chipul bătrânului blajin, cu mustățile albe sucite încă dârz, cum credea el că se cuvine unui membru al Academiei Române care ia parte la sesiunea generală. Era înalt, sprinten și avea o redingotă neagră. [...] Aducea câteva rapoarte, tot așa: uscate, mândre, foarte blajine însă. Ținea să se fie bine cu toată lumea, începând, firește, cu cei mai puternici, pentru care bătrânul avea un adevărat cult; dar se gândeau și la zeii mai noi și tineri”⁴⁰, pe care o semnează după moartea lui Iosif Vulcan, pe 9 septembrie 1907.

Scriitorul, publicistul și omul politic Octavian Goga, prezent la o conferință din Oradea, în 1906, afirmă despre fiul Bihorului că „e poate cea mai reprezentativă figură culturală din jumătatea a doua a veacului trecut la noi”⁴¹, făcând parte din grupul precursorilor care au contribuit la evoluția ulterioară a literaturii românești. Aprecierile același Octavian Goga despre opera lui Iosif Vulcan au devenit notorii și incontestabili în timp: „Revista *Familia* e meritul de căpătenie, cărțile lui pot fi uitate, *Familia* nu se uită. Ea rămâne biletul de intrare permanentă a lui Iosif Vulcan în istoria literaturii noastre”.

Timp de aproape patruzeci și doi de ani, Iosif Vulcan și-a cultivat o relație caldă cu cititorii revistei, destinul său s-a întrepătruns cu *Familia*, legătură de-o viață care se încheie în urma anunțului pe care Iosif Vulcan îl adresează cititorilor pe 31 decembrie 1906: „Etatea înaintată și sănătatea slăbită mă silesc să mă retrag de la masa redațională și să sistez această revistă. Este un moment de mare importanță acesta pentru mine, căci schimbă toată viața mea. [...] A te despărții de ocupațunea care în timp de patruzeci și doi de ani ți-a oferit atâtea momente plăcute și fericite este o simțire ce te face să-ți tremure vânele și condeiul îți cade din mâna. Recunosc că revista aceasta pornită atunci când nu prea erau scriitori și era singura faclie literară română în Ungaria, de multe ori s-a prezentat cu lucrări ale începătorilor, dar am și bucuria că unii dintre aceștia au devenit căpătenile literaturii noastre... Știu bine că am rămas departe de succesul pe care-l doream: dar sufletul meu e liniștit că am întrebuiștat tot ce am avut la dispoziție pentru ridicarea culturii naționale. Constatând toate acestea, înfășor cu liniște flamura *Familiei*, salutând cu bucurie tinerimea noastră menită a continua cu succes mai mare activitatea literară, căreia i-am închinat și eu toată viața mea...”⁴².

La câteva luni de la acel moment încărcat de emoție, în 28 august/8 septembrie 1907, marele publicist se stinge din viață la Oradea, fiind înmormântat în cimitirul Olosig din Oradea, care în timp a fost mutat în cimitirul Rulikowski. Funeraliile au avut loc pe 10 septembrie 1907, fiind oficiate de episcopul de Oradea, Demetru Radu. Având un suflet generos, Iosif Vulcan lasă în urma sa o „fundație de

³⁹ Lucian Drimba, *Eminescu la „Familia”*, Editura Cogito, Oradea, 1994, p. 22.

⁴⁰ Nicolae Iorga, *Oameni care au fost*, vol. 1, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1934, p. 215.

⁴¹ Octavian Goga, *Un precursor al unității...*, pp. 76-101.

⁴² Iosif Vulcan, *Încheierea*, în *Familia*, an 42 (1906), nr. 41, 31 decembrie /13 ianuarie, p. 490.

28.000 florini destinață ajutorării elevilor săraci români de la liceul din Beiuș”⁴³.

Vasile Netea, prezent la Oradea într-o conferință din decembrie 1945, organizată cu prilejul „dezvelirii unei plăci comemorative”⁴⁴, spunea că „arareori în jurul unei figuri s-a putut aduna mai multă bunăvoiță, mai mult respect și, totodată, o mai remarcabilă solidaritate de opiniuni decât acelea pe care le-a putut recolta întemeietorul «Familiei»”⁴⁵.

„Iosif Vulcan – 180” la Oradea

Bihorenii au cinstit personalitatea proeminentă a lui Iosif Vulcan, apreciindu-l în permanență cu respect și afecțiune ca pe un apropiat al lor: „Iosif Vulcan vine spre noi din veacul trecut... Să-l primim ca pe unul de-al nostru, legăți fiind prin aceeași credință și prin aceeași meleaguri bihorene”⁴⁶. Anul cultural 2021 s-a desfășurat la Oradea sub semnul aniversării a 180 de ani de la nașterea fiului Bihorului, Iosif Vulcan. Acest moment aniversar a prilejuit implementarea unui proiect cultural „Iosif Vulcan – 180” de către Asociația Culturală Teatrul de Copii, având ca parteneri Teatrul „Regina Maria”, Revista de cultură *Familia* și Muzeul Tării Crișurilor – Muzeul „Iosif Vulcan”. Scopul proiectului a fost realizarea unui „dialog intercultural prin intermediul căruia este vizat atât segmentul politic exclusivist, format din profesioniști și studenți din mediul academic, cât și publicul emergent, format din adolescenți sau public mainstream, cel din urmă fiind exact segmentul de public pe care Iosif Vulcan și-a coagulat demersurile”⁴⁷.

Primul eveniment din cadrul proiectului s-a desfășurat în zilele de 15-20 ianuarie 2021, cu prilejul sărbătoririi Zilei Culturii Naționale. Teatrul „Regina Maria”, instituția emblematică a Oradiei, a publicat online un scurtmetraj documentar pentru deprinderea tinerilor și a publicului interesat să cunoască activitatea și biografia lui Iosif Vulcan, punându-se accent pe pionieratul lui Iosif Vulcan în promovarea limbii și culturii române în Transilvania aflate sub auspiciile Imperiului Austro-Ungar, dar și pe aspecte din viața personală și profesională a lui Iosif Vulcan, precum înființarea revistei *Familia* și importanța ei, dar și pe legătura specială dintre Mihai Eminescu și Iosif Vulcan.

Pentru realizarea filmului s-a stabilit ca Muzeul Memorial „Iosif Vulcan” să fie instituția simbolică care oferă cadrul filmării, ca fost sediu al revistei *Familia* și domiciliu al scriitorului Iosif Vulcan. Înscriările din film au fost realizate prin contribuția scriitorului Ioan F. Pop, muzeograf, și a scriitorului Mircea Pricăjan, actualul redactor-șef al revistei *Familia*. Scurtmetrajul a prezentat atât exponate valoroase, de la documente olografe trimise revistei de importanță scriitori români, la prezentarea numărului revistei *Familia* care cuprinde debutul lui Mihai Eminescu, cât și reconstituiri filmate cu mai mulți actori ai Teatrului „Regina Maria”, trupa Iosif Vulcan.

Condițiile de desfășurare a manifestărilor culturale organizate în prima parte a anului au fost dificile în comparație cu anii anteriori, urmare a condițiilor generate de pandemia COVID-19 care s-a abătut asupra oamenilor la nivel global. Pentru a da strălucirea cuvenită acestui moment de sărbătoare mult așteptat, instituțiile de cultură orădene s-au mobilizat și au reușit atragerea atenției publicului Tânăr deprins cu urmărirea evenimentelor în mediul online.

Proiectul cultural a început de vineri, 15 ianuarie, cu simpozionul „Iosif Vulcan: Promovarea limbii și culturii române în Transilvania, prin literatură și teatru”, în cadrul căruia a fost lansată cartea *Repere bihorene*. Invitat special al evenimentului a fost autorul cărții, istoricul literar din Cluj-Napoca Mircea Popa, originar din Bihor, născut la Lazuri de Beiuș, care „stăruie în prezentarea detaliată a personalităților bihorene, în volumul *Repere bihorene* (Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2020), după alte volume asemănătoare: *Pagini bihorene* (2003) și *De la Samuil Vulcan la Iosif Vulcan* (2018)”⁴⁸.

În perioada 16-18 ianuarie, în Piața Unirii și în parcările a două mari centre comerciale din Ora-

⁴³ Rozalia Varga, *Iosif Vulcan – Cronologie*, în *Familia română*, Oradea, an 3, nr. 2 (9), iunie 2001, p. 11.

⁴⁴ Remus Dragomir, *Comemorarea scriitorului academician Iosif Vulcan. Dezvelirea plăcii comemorative din str. Rimanczy*, nr. 16, în *Viața nouă*, an 1, nr. 265, 11 decembrie 1945, p. 4.

⁴⁵ Vasile Netea, *Pe urmele lui Iosif Vulcan*, colecția *Evocări istorice*, București, 1947, p. 5.

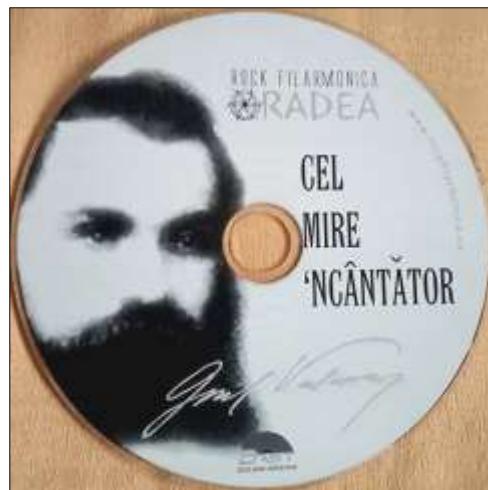
⁴⁶ Otilia Bălaş, *Iosif Vulcan – 180 de ani de la naștere. Episcopia Română Unită cu Roma Greco-Catolică Oradea*, online la pagina <https://www.egco.ro/2021/03/31/iosif-vulcan-180-de-ani-de-la-nastere/>.

⁴⁷ Vasile Ichim, *Evenimentele se vor derula până pe data de 20 ianuarie – Proiecții de Ziua Culturii Naționale*, în *Crișana*, an 76, nr. 8906, 18 ianuarie 2021, p. 2 (online la pagina <https://www.crisana.ro/stiri/cultura-5/evenimentele-se-vor-derula-pana-pe-data-de-20-ianuarie-proiecii-de-ziua-culturii-nationale-179330.html>).

⁴⁸ Ion Simuț, *Ce înseamnă să fii bihorean*, în *Crișana*, an 76, nr. 8959, 1 aprilie 2021, pp. 1, 12; online la pagina <https://www.crisana.ro/stiri/controverse-14/simptome-ce-inseamna-sa-fii-bihorean-180748.html>.

dea s-a desfășurat un eveniment inedit. Pe ecrane de mari dimensiuni a fost proiectat, în aer liber, un scurtmetraj dedicat lui Iosif Vulcan care a fost realizat de Teatrul „Regina Maria” la începutul anului, cu prilejul Zilei Culturii Naționale. Ziaristul Vasilică Ichim apreciază această idee, făcând propunerea reluatării ei, spunând că „prea multe lucruri frumoase, care sunt parte a identității orașului, rămân necunoscute celor care trăiesc în Oradea. Dacă orădenii sunt prea prinși în rutina zilnică pentru a afla mai multe, nu este o idee rea ca factorii culturali să facă acest pas. La urma urmei, prea puțin contează cine face primul pas, important este ca Oradea, precum comunitate, să devină mai puternică și conștientă de rădăcinile ei culturale”. Evenimentul a continuat marți, 19 ianuarie, de la ora 11.00, când s-a organizat un dialog live, online, între scriitorul Mircea Pricăjan, redactor-șef al revistei *Familia*, și elevi ai Colegiilor Naționale „Mihai Eminescu” și „Iosif Vulcan” din Oradea, având tema „Iosif Vulcan și Mihai Eminescu, de la literatură angajată la nașterea literaturii române”.

Momentului festiv al evenimentului i s-a alăturat Fundația Rock Filarmonica, prin membrii săi Florian, Iuliana și Alexandrina Chelu, într-un eveniment live transmis pe pagina de facebook a Alexandrinei Chelu, în care a fost evocată memoria lui Iosif Vulcan „prin cuvânt și cântec, alături de câteva videoclipuri realizate de-a lungul timpului”⁴⁹. Un alt moment realizat în martie 2021 de familia Chelu a fost vizitarea, în semn de omagiu, a satului natal Holod, pentru a așeza simbolic o floare la statuia din curtea școlii. Se pare că activitatea lor este de apreciat mai atent, nu poate fi ignorată, căci din 1998 au marcat în mod constant momentele aniversare vulcaniene. Dincolo de articolele publicate despre Iosif Vulcan, Florian Chelu Madeva a publicat *Teatru din manuscrise*, Editura Primus, 2007, și lucrarea muzical-discografică *Cel mirencântător...*, operă realizată în colaborare cu Gabriel Bărățu și care cuprinde în premieră absolută cântecul coral scris și dedicat lui Iosif Vulcan de George Enescu în 1904.

Cu prilejul sărbătoririi aniversării a 180 de ani de la nașterea lui Iosif Vulcan, Episcopia Greco-Catolică Oradea a făcut posibilă restituirea în volum a *Panteonului Român*⁵⁰ și lansarea acestuia într-un cadru festiv desfășurat la Muzeul Memorial „Iosif Vulcan”. Cartea, apărută într-o ediție îngrijită, modernizată și adnotată de teologul și scriitorul Cristian Bădiliță, are cuvântul-înainte semnat de PSS Virgil Bercea și o postfață de scriitorul și eseistul Ioan F. Pop. Preocuparea lui Iosif Vulcan a fost aceea de a „impune în conștiința publică cele mai importante repere culturale prin promovarea în *Panteonul* său. Dar, desigur, cărturarul bihorean își asigura, în același timp, un statut și un prestigiu pentru revista *Familia*, în paginile căreia vor apărea aceste portrete”, notează Ioan F. Pop.

Panteonul român, volumul I, a ieșit de sub tipar la Pesta, în aprilie 1869, pe când Iosif Vulcan împlinise 28 de ani. Volumul poartă indicația: tomul I, semn că Vulcan a intenționat să scoată și alt volum, dar n-a mai făcut-o. Cartea cuprinde 31 de portrete și biografii ale unor personalități istorice reprezentative ale neamului, portretele unor cărturari sau politicieni care au făcut sacrificii pentru ridicarea culturală și socială din care făceau parte. Episcopul Virgil Bercea afirma că „restituirea, în volum, a *Panteonului Român* ne invită să descoperim rădăcinile și pe marii, ca și pe modeștii creatori de bunuri culturale sau instituționale ai poporului român, pentru a lumina viața semenilor și a gândi în perspectivă”⁵¹.

Personalitatea lui Iosif Vulcan rămâne una emblematică pentru cultura română. El a fost unul dintre cei mai de seamă oameni de cultură bihoreni, fapt pentru care instituții de referință din această parte a României îl poartă numele astăzi, alături de alte modalități prin care i se cinstește memoria. Ne exprimăm speranța că în viitor, un număr mai mare de demersuri care vizează reconstituirea patrimoniului cultural dezvoltat de Iosif Vulcan vor fi puse în circulație și vor fi tot mai accesibile pentru marele public, care pot și trebui să reprezinte o formă elementară de cinstire a unui înaintaș care a scris și a trăit înaintea vremurilor sale.

⁴⁹ Loredana Ionaș, *Aniversarea înțemeietorului revistei Familia. Iosif Vulcan – 180 de ani de la naștere*, în *Crișana*, an 76, nr. 8958, 31 martie 2021, p. 7.

⁵⁰ A.C., *Panteonul român – Iosif Vulcan la 180 de ani de la naștere: lansare de carte*, în *Crișana*, an 76, nr. 9006, 10 iunie 2021, pp. 1, 2.

⁵¹ Virgil Bercea, „Neamul Vulcăneștilor”, o dinastie greco-catolică..., p. 5.

Kibédi Sándor– realizatorul primului volum de traduceri în limba maghiară din poeziile lui Eminescu

- 80 de ani de la moartea traducătorului -

Csilla TEMIAN
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În urmă cu 124 de ani (3 martie 1897) se naștea, în Șomcuta Mare, Alexandru Hapca, fiul lui Vasile Hapca, funcționar în serviciul județului Satu Mare (azi Maramureș), și al Terezei.

Părinții și-au dorit pentru fiul lor studii pregătitoare în vederea unei cariere intelectuale, dar, intervenind neîntelegeri între ei, au divorțat, copilul rămânând în grija mamei, care se vede nevoită să-l retragă de la școală din cauza greutăților materiale.

Băiatul, pentru a se putea întreține, a fost nevoit să presteze diverse activități lucrative: frizer, muncitor în construcții, artist ambulant, dar a continuat să studieze instruindu-se în mod autodidact. Era preocupat în mod deosebit de viața cultural-literară, cu predilecție de literatura română și maghiară, fiind pasionat de poezie, în timp devenind el însuși poet.

Talentul i-a fost descoperit de Barta Lajos în anul 1920, după ce începuse să publice în gazeta chioreană *Kőváridéki*, al cărei publicist principal a devenit între anii 1922 și 1924, dar și în *Nagybányai Hírlap*. Versurile sale l-au impus repede în atenția criticii oficiale și a publicului, afirmându-se ca poet, dar și ca dramaturg, gazetar, traducător. Scrisorile și le-a semnat cu pseudonimul literar Kibédi Sándor.

În anul 1924 a plecat la Cluj. Aici au început să-i apară lucrările în publicațiile *Keleti Újság* și *Pásztortúz*. Este anul debutului său prin tipărirea primului volum de versuri, *Aşa vreau*, urmat, în același an, de al doilea volum de versuri, *Viața glorioasă*, „...legitimând toate aspirațiile poetice ale lui Alexandru Kibédi”¹. După numai doi ani, în 1926, a publicat un nou volum de versuri, *Vuiet de mare*, iar în anul următor a văzut lumina tiparului comedia *Pipa*, pentru care a primit premiul I de la „Asociația literară din Ardeal” (EIT).

Din punct de vedere material o ducea foarte greu. Din destăinuirile prietenului său, ziaristul Corneliu Codarcea, care, într-un interviu dat lui Béke György, îl numea pe Kibédi „interesantul literat al epocii”², aflăm că abia își ducea traiul, fiind sprijinit foarte mult de soția sa, Eliza, care spăla rufe și croșeta pentru a-și întreține familia.

Între anii 1928 și 1929 și-a încercat norocul ca redactor principal la publicația *Szemle*, un săptămânal din Salonta, precum și la *Újság*, publicație cotidiană din aceeași localitate. În tot acest timp continua să publice poezii proprii, dar și traduceri în limba maghiară ale poeziilor aparținând marilor scriitori români.

În Pagina Cercului revistei *Brașovul literar*, al cărei președinte era Cincinat Pavelescu, din gazeta *Brașovul literar și artistic* (1931), este publicată o poezie de Kibédi Sándor în traducerea românească a lui Ilie Dăianu, însotită de o notă prin care este semnalată apariția unui nou poet în literatura maghiară din Ardeal, un poet cu origine românească. Titlul poeziei era „Fiul Ardealului” și exprima în imagini deosebite frumusețea zonei „Pe-un pisc pestriș de munte uriaș / Căzut-a, în culori de curcubeu, / O lacrimă din ochi de Dumnezeu:/ – Ardealul”³.

În anul 1931, întors la Cluj, a devenit redactor la publicația *Korunk*. Este anul în care i-au apărut două volume importante: *S-a făcut ziua* (o culegere care-i adună toate poeziile) și piesa *Sfârșit de septembrie*, după care, în 1942, regizorul Rodriguez Endre a turnat un film la Budapesta. În anul 1933 i s-a tipărit o altă piesă de teatru, care a fost jucată la teatrul Kamara din Budapesta.

Între anii 1935 și 1936 e colaborator la publicația *Új szó* din Târgu-Mureș, iar între 1937 și 1938 redactează cu mari jertfe publicația literar-artistică *Széphalem*, din care au apărut doar câteva numere.

Anul 1934 a însemnat, poate, anul celei mai importante realizări a carierei sale de scriitor:

¹ Győri Illés István, Prefața editorului, în Mihail Eminescu, *Összes költeményei*; fordította Kibédi Sándor, Cluj – Kolozsvár, 1934, p. 4.

² Béke György, *Fără interpret: con vorbiri cu 56 de scriitori despre relațiile literare româno-maghiare*, București, 1972, p. 84.

³ *Brașovul literar și artistic*, nr. 2-3, 8 sept. 1931, p. 4.

editarea volumului de traduceri Eminescu Mihai, *Toate versurile*, Kibédi oferind cititorilor maghiari integrala antumelor cu acest titlu semnificativ: *Toate versurile lui Eminescu*.

Traduceri în limba maghiară ale unor poezii de Eminescu au făcut și alții, cel dintâi fiind Sándor József în 1885 („Atât de fragedă”). Între anii 1889 și 1891 și preotul Laurențiu Bran, născut în Tohat, pe când era seminarist la Gherla, a tradus în limba maghiară câteva poezii de Eminescu pe care le-a publicat într-o gazetă din Șimleul Silvaniei. De asemenea, în colaborare cu Révai Károly (stabilit în Baia Mare în 1881 și unul dintre primii traducători ai lui Eminescu în limba maghiară), preotul Bran a realizat în 1909 o antologie cu traduceri în limba maghiară din poeziile lui Eminescu și din alți poeti români, lucrare editată la Baia Mare.

Volumul de traduceri realizat de Kibédi a inaugurat seria de traduceri ale celor mai de seamă scriitori români pe care editura „Cărțile Ardealului de Nord” și-a propus să o realizeze. În jurul editurii erau grupați cei mai talentați scriitori maghiari din perioada respectivă.

Cartea are două prefete: Prefața editorului, semnată de Győri Illés István, și Predoslovia traducătorului (Kibédi), ambele date Cluj, 15 octombrie 1934, fiecare prefată având variantele românească și maghiară. Volumul, apărut într-un tiraj mic (419 ex.), cuprindea, în cele 189 de pagini, 79 de poezii, fiind alese dintre cele mai frumoase: Floare albastră, Doina, Împărat și proletar, Glossă, Luceafărul, Epigonii, Mortua est ș.a., fiecare poezie având în față titlul românesc. Deși presa a anunțat că volumul este ilustrat de Anastase Demian, nu se știe din ce motiv ilustrarea nu s-a realizat.

În Prefața editorului, Győri Illés argumentează de ce traducerile lui Kibédi sunt cele mai reușite: „Născut din tată român și având în vine sânge autentic românesc, el a fost un trimis al destinului pentru a fi interpretul cel mai perfect al lui Eminescu”⁴, iar „talentul lui extraordinar, finețea sensibilității sale și fecunditatea inspirației i-au adus o dreaptă recunoaștere din partea celor mai autorizați critici maghiari”⁵.

Ce l-a determinat pe Kibédi să înceapă această muncă de traducător tocmai cu Eminescu? Argumentul său este un admirabil portret făcut POETULUI și artei sale: „La început a fost cuvântul. Pentru literatura românească, la început a fost Eminescu...”⁶.

„Poezia lui, chiar și în raport cu literatura universală, reprezintă infinitul. Ea este acel punct de concentrație unde, în urma intervenției unui miraculos vizionar, toate artele se întâlnesc. [...] Claviatura sufletească a acestui mare poet cuprinde toate epocile istoriei românești, de la descălecare și până dincolo de puținele lui zile, până dincolo de puținele noastre zile, pe care EL, precursor al unității naționale și prooroc chinuit, le-a prevăzut”⁷.

Despre truda celor trei ani de traducere a poeziilor eminesciene, în precuvântare mărturisește: „În traducerea poeziilor lui Eminescu în ungurește am căutat să păstreze cât mai fidel nu numai fondul, ci și forma. Lucrul acesta nu mi-a fost greu, mai ales că din partea tatălui meu, în vinele mele curge și sânge românesc. Posedând limba română am putut să păstreze nealterate și în limba maghiară toate nuanțele și finețele de versificație ale lui Eminescu, pe care un traducător străin nu le poate sesiza”⁸.

În presa vremii au apărut aprecieri ale volumului de traduceri ale lui Kibédi. Astfel, în publicația *Societatea de mâine*, Cornelius Albu o consideră cea mai bună traducere într-o limbă străină, păstrând în întregime armonia versului eminescian, iar în *Familia*, Vladimir Nicoară apreciază traducerea ca fiind foarte bună, păstrând ritmul, rima și savoarea poeziilor⁹. Traducătorul însuși mărturisea: „Am reușit cel dintâi, din mijlocul națunii pentru care s-a făcut traducerea, să pătrund în desîșul lumii lăuntrice a lui Eminescu, să mă apropii de El, să-l îmbrățișez și să-l înconjur în giulgiul sufletului meu viu”¹⁰.

În anii următori, Kibédi Sándor a mai realizat două volume de traduceri în limba maghiară: un volum din opera poetică a lui Aron Cotruș (1936) și unul cu poezii de Octavian Goga (1938).

S-a stins din viață la 16 decembrie 1941.

⁴ Győri Illés István, Prefața editorului, în *op. cit.*, p. 3.

⁵ *Ibidem*, p. 4.

⁶ Kibédi, Sándor, Predoslovia traducătorului, în Mihail Eminescu, *Összes költeményei*; fordította Kibédi Sándor, Cluj – Kolozsvár, 1934, p. 6.

⁷ *Ibidem*, pp. 7, 8.

⁸ *Ibidem*, pp. 8-9.

⁹ Viorel Thira, *Un traducător maramureșean în limba maghiară. Eminesciana*, în *Graful Maramureșului*, Baia Mare, nr. 36, 3 febr. 1990, p. 3.

¹⁰ Kibédi Sándor, *op. cit.*, p. 6.

Mormântul lui Ștefan cel Mare

Dr. Ștefan GRIGORESCU
Urziceni

La 2 iulie 1504, într-o zi de marți¹, Ștefan cel Mare se stingea din viață, având atunci peste 70 de ani, din care domnise 47 de ani, două luni și trei săptămâni². „Iară pre Ștefan Vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna, care era zidită de dânsul”³, zice cronicarul despre locul înmormântării sale. Cea mai de seamă dintre citorile sale, Mănăstirea Putna, pe care marele voievod și-a ales-o încă din timpul vieții drept loc de odihnă veșnică, păstrează până astăzi mormântul original al ctitorului, cu toate distrugerile și refacerile care au afectat așezământul. Știrile medievale târziu amintesc mai multe jafuri făcute la Putna, între care cel al cazacilor, la mijlocul secolului al XVII-lea, în vremea domniei lui Vasile Lupu, care a fost cel mai însemnat prin consecințe. Despre ctitorul Mănăstirii *Sfântii Trei Ierarhi* și aducătorul moaștelor celei devenite protectoarea Moldovei în locul *Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava, Cuvioasa Parascheva*, cronicarul Ion Neculce scria de rău, ca despre unul care jefuise Putna și, desigur, și mormintele voievodale de acolo. Alte surse amintesc însă numai contribuția lui Vasilie-Vodă la restaurarea Mănăstirii Putna, altfel arsă sigur de către ginerele său cazac, Timuș Hmelnițki, cei care au terminat restaurarea bisericii fiind voievozii Gheorghe Ștefan și Eustratie Dabija, după cum arată pisania. Oricum, în secolele următoare, cel puțin tradițiile călugărești locale știau că mormintele voievodale și, îndeosebi cel al lui Ștefan cel Mare, care ieșea în evidență, fuseseră jefuite.

O scrisoare mitropolitană din 20 martie 1758, descoperită între hârtiile vechi ale mănăstirii, cu ocazia cercetărilor făcute în anul 1856, arată împrejurările primei deschideri oficiale a mormântului lui Ștefan cel Mare. Acesta se află în naosul bisericii mănăstirii, în partea dreaptă și se prezintă sub forma unui soclu de marmură albă, care susține o lespede funerară din același material și în același stil gotic, specific în epocă lumii apusene. Atât soclul, cât și lespedea sunt decorate cu motive fitomorfe, mormântul fiind încadrat într-un baldachin tot de marmură albă, stricat în vremurile trecute și refăcut prin grija regelui Carol al II-lea. Inscriptiția slavonă săpată pe lespede, de jur-împrejur, glăsuiește: „Evlaviosul Domn Io Ștefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, ctitorul și ziditorul acestui sfânt locaș, care aici zace. Si s-a mutat la veșnicele locașuri în anul 7...⁴, luna... și a domnit ani...”⁵. Inscriptiția interbelică, săpată cu ocazia refacerii baldachinului, menționează: „Acest baldachin, refăcut din bucățile păstrate din vechime, a fost așezat din nou deasupra mormântului Marei Erou al Creștinătății, Ștefan cel Mare, din îndemnul și dărinția vrednicului său

¹ Grigore Ureche, *Letopisul Țării Moldovei*. Ediție critică de P.P. Panaiteanu. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 120.

² Ibidem, p. 121.

³ Ibidem, p. 120.

⁴ Necompletat.

⁵ Episcop Melchisedec, *O vizită la câteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina*. În Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie. Anul I. Volumul I. Fascicula II. Bucuresci, Tipografia Academiei Române (Laboratorii Români), 1883, p. 255.

urmaș, M.S. Regele Carol al II-lea, în al 5-lea an al binecuvântării Sale Domnii. Luna decembrie". Lângă mormântul voievodului se află cel al ultimei sale soții, Doamna Maria Voichița, răposată în 1511, iar în stânga naosului se află mormântul comun al celor doi fii ai voievodului, răposați de mici, Bogdan și Petru, amândoi morți în 1479, precum și mormântul mamei lor, a doua soție a lui Ștefan-Voievod, Doamna Maria de Mangop, răposată în 1476. În încăperea exonarthexului, tot în dreapta, se află mormintele lui Bogdan al III-lea, fiul și urmașul la tron al lui Ștefan, răposat în anul 1517, iar alături cel al surorii sale, Cneajna Maria, răposată în 1518. În partea stângă se păstrează mormântul lui Ștefăniță-Vodă, nepotul lui Ștefan cel Mare și fiul lui Bogdan, răposat în anul 1527, și cel al primei soții a lui Petru Rareș, Maria, răposată în 1529.

Scrisoarea din 1758, adresată de Mitropolitul Iacob Putneanul starețului Mănăstirii Putna, Benedict, amintește deschiderea mormântului lui Ștefan cel Mare, ca urmare a acuzelor aduse călugărilor că umblaseră mai devreme la mormânt și luaseră comoriile de acolo. Fără îndoială că pentru deschiderea mormântului, făcută cu o lună mai devreme de către ispravnicul de Suceava, Dumitru Lascărache, și despre care trimisese mai devreme înștiințare un monah Dionisie Putneanul, porunca fusese dată de către domnitorul de atunci, Scarlat Ghica, însoțită de aprobarea și binecuvântarea arhiereului, Mitropolitul Iacob (Iacov), altfel fost mai devreme stareț al Putnei. Scrisoarea Mitropolitului către starețul Benedict, amintită de mai mulți istorici, menționează cele găsite în mormântul lui Ștefan, precum și soarta lor, în sensul că bijuteriile din aur aveau să fie topite și turnate sub formă de coroane, care se păstrează și astăzi la icoana *Maica Domnului cu Pruncul*, de la iconostasul bisericii mănăstirii. Scrisoarea menționa următoarele: „Cuvioase egumene a(l) Putnei, Kyr Benedict. Pentru dumnealui ispravnicul de Suceava, că au venit la mânăstire și au desgropat mortul acela, unde au fost prepusul și n-au găsit alta nemica, afară de actele ce ne arată molitfa sa Dionisie, în răvașul său: *Bine au făcut că au venit și n-avem nicio părere de rău, de vreme ce au ieșit mânăstirea de prepusul ce era.* Si molitfei sale Dionisie, răspuns pe carte nu i-am mai făcut, însă spune molitfei sale din gură, că am înteles toate câte mi-au scris și toate pietricelele ce s-au aflat și inelele și sărgele și boldurile și altele ce s-au aflat, toate să le pecetluiești la un loc. Si să pui pe Rafail argintarul ca să ia măsură de pe coroana ce este la Maica Precista cea făcătoare de minuni și de pe coroana Mântuitorului Cristos, ce este tot întru aceeași icoană, pe o hârtie, cât și coroana de mare și fără flori, numai mărimea lor și atât pietricelele și inelele, cât și măsurile coroanelor cu om de credință să ne trimeteți. Însă să cauți, împreună cu părintii soborului, că este o pungă de mărgăritare pecetluită cu pectea noastră și să o deschideți și să luați dintr-însa 500 fire de mărgăritare, care să fie tot de un fel și deopotrivă, și mai sunt, nu știu, 2 sau 300 de fire de mărgăritare cu nechotul, ce au căzut de pe aer și să ne trimeteți mărgăritarul tot deodată, atât cele 500 fire, cât și cele cu nochetul, dimpreună cu lucrurile ce s-au aflat pe mort. Că am socotit să facem coroana Maicei Precistei și Domnului Cristos altă făptură și iscusită și mai frumoasă și să o împodobim cu pietrele cele și cu mărgăritar”⁶.

Pe la anul 1850, starețul Artimon Bortnic al Putnei a cerut autorităților austriece din Cernăuți cercetarea mormântului lui Ștefan cel Mare și aşezarea rămășițelor pământești într-un mausoleu la care să se reculeagă pelerinii din toată Moldova⁷. Erau timpuri romantice, în care imaginea celui mai de seamă domnitor al Moldovei era redescoperită și autoritatele austriece au dat aprobările de rigoare pentru realizarea unei cercetări arheologice în biserică Mănăstirii Putna, cu scopul de a analiza fiecare mormânt, evident, primordial fiind cel al lui Ștefan-Vodă. Comisia a fost constituită dintr-un reprezentant al Mitropoliei Ortodoxe a Bucovinei (Theoctist Blajievici), un reprezentant al guvernului (Anton Schonbach), un inginer al statului (Anton Roll) și un medic legist (Vincenz Szymonowicz)⁸. Cercetările au fost desfășurate în luna noiembrie 1856, între 11 s.v./23 s.n. și 17/29 noiembrie, deschiderea mormântului lui Ștefan cel Mare fiind efectuată în ziua de 12/24 noiembrie⁹. Dezvelirea mormântului s-a făcut în împrejurări solemne, mii de țărani bucovineni venind să asiste, din curtea mănăstirii și din afara acesteia, la scoaterea la iveală a rămășițelor legendarului mare voievod și domn al Țării Moldovei. Evenimentul a fost descris, după martori oculari și procesul-verbal al Comisiei, astfel: „Se dă de un corp al

⁶ Dionisie Olinescu, *Mormântul lui Ștefan cel Mare*. Tipografia Societății, Slatina, 1898, p. 25. Publicată prima dată de Franz Adolf Wickenhauser, *Geschichte der Kloster Woronetz und Putna*. I. Czernowitz, 1886, Gelbstverlag, pp. 93-94.

⁷ Dionisie Olinescu, *op. cit.*, p. 22.

⁸ Franz Adolf Widenhauser, *op. cit.*, p. 95.

⁹ Ibidem. Vezi și Dimitrie Dan, *Mânăstirea și comuna Putna*. Edițunea Academiei Române, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl”, 1905, p. 34.

unei pietre netede, groase și care seamănă a fi mare. Piatra se descoperă mai departe, căci lucrătorii, chiar și din a lor propriu strămur își îndoesc puterile, spre a scoate țărâna de lângă piatră. Se descoperă o lespede mare ca de șapte palme și lată ca de $3\frac{1}{2}$ palme și lucrată din daltă. Ea este acoperământul unui mormânt zidit din piatră albă cioplită. Nu e mai mult îndoială; acesta este locul răpaosului rămășițelor lui Ștefan cel Mare”¹⁰. S-au făcut apoi săpături de jur-împrejur și dedesubt, spre a se găsi alte eventuale morminte. Sfredelele de fier au săpat pe sub mormântul lui Ștefan, până la zidul bisericii, fără să mai găsească altceva. Apoi, reprezentantul statului a adresat reprezentantului Mitropoliei Ortodoxe întreba rea dacă se poate ridica lespedea mormântului. Răspunsul a fost că nu, până nu se săvârșește slujba religioasă în ritul ortodox, cuvenită celor răposați. Soborul mănăstiresc, format din arhimandriți, ieromonahi, monahi și diaconi, unii dintre ei cu odăjii dăruite chiar de Ștefan cel Mare și familia acestuia, cu mai bine de trei secole și jumătate în urmă, a săvârșit slujba cuvenită. Apoi, opt bărbați, dintre bucoveni

nii veniți acolo, în costumele tradiționale românești, au coborât în groapă și au ridicat cu toții deodată lespedea de marmură albă. Emoția a fost colosală și răspândită peste miile de oameni adunați la mănăstire.

„Nu se văzură, zice martorul contemporan, acum, ochi fără lacrimi și chiar și pe cei de alt neam, care se aflau de față, îi văd cu adevărat urni și cutremurați în cea mai adâncă adâncime a inimii lor. Măreața și larga nedumerire o întrerupse abia *Vecinica pomenire!*, intonată acum de întreg soborul călugăresc, în acompaniamentul tuturor clopotelor mănăstirei, care provoacă o comună lăcrămare și plângere, în tot cuprinsul cuvântului”¹¹.

O altă descriere a deschiderii mormântului sună astfel: „În mijlocul pronaosului, puțin spre răsărit, se află piatra analoghionului. Pentru că, în vechime, sub piatra aceasta, de regulă, se înmormânta ctitorul, s-au făcut și în Putna cercare aici, după mormântul lui Ștefan, ca ctitor al mănăstirei. După ce se scoase țărâna până la adâncimea de 18 policare, au dat lucrătorii de un mormânt zidit de cărămizi, ca și celelalte morminte, dar fără boltitură, ci gura lui astupată peste tot cu trei lespezi, lucrate regulat cu patru muchi. Colțul nord-estic al lespezii ultime, despre picioare, s-au aflat frânt, se vede că cu puterea. Mormântul acesta, s-au constatat cu toată siguritatea că este al lui Ștefan cel Mare, fiindu-i și epitaful în dreapta, despre peretele bisericei. Cadavrul, fără sicriu, era așezat pe 13 șine de fer. Sub cap era un căpătâiu zidit de 12 policare. Pe acesta zacea capul mortului, din care însă era conservată încă numai partea superioară a tidvei, dar aşa că partea, în a cărei continuare ar veni față, adică ochii, era întoarsă spre apus și depărtată de grumaz, cu 5 policare. După zisa medicului, numai în urma putrejunii și a descompunerii, niciodată nu s-ar fi putut lua pozițiunea aceasta nenaturală. Afară de aceasta, nu s-au putut afla nicicădată de puțină urmă de acoperământ sau podoabă de cap sau de grumaz, fără care nu se poate crede că s-ar fi înmormântat, mai ales că în mormântul lui Bogdan și Ștefan cel Tânăr s-au aflat de acestea”¹². Despre vestimentația voievodului s-a consemnat că „îmbrăcămintea lui Ștefan aflată în mormânt, deși putredă și mucegăită, totuși s-au cunoscut că era de materie foarte prețioasă și dimensiunile ei arătau că Ștefan era de statură mică, îndesată, întocmai aşa cum îl descrie istoria și tradițunea”¹³.

Comisia a concluzionat că mormântul mai fusese deschis, relicvele atinse și bunurile de preț luate de acolo¹⁴. De data aceasta, rămășițele voievodale nu s-au atins, doar puținele obiecte găsite s-au consemnat în procesul-verbal al Comisiei și s-au așezat, alături de cele găsite în celelalte morminte, în borcănele de sticlă. Vizitând după anul 1880 Mănăstirea Putna, Episcopul Melchisedec Ștefănescu consemna în legătură cu cele descoperite următoarele: „Lângă mormântul Marelui Ștefan sunt câteva urne de sticlă, acoperite cu capace tot de sticlă și cu inscripții pe hârtiuți, puse deasupra. În ele se păstrează resturile găsite în mormintele de la Putna, cu ocasiunea desgropării lor și a solemnității naționale de la 15 august, anul 1871. Dintre acestea, vom aminti: 1. o maramă-broboadă a unei Doamne. Ea este lungă și îngustă, pe laturi brodată cu sărmă de aur, în lățime ca de 4 degete și la mijloc țesătură de mătase foarte fină. Din resturile rămase, un pictor bun o poate restabili în întregimea ei. 2. o pereche de cercei de

¹⁰ Dionisie Olinescu, *op. cit.*, p. 23.

¹¹ *Ibidem*, p. 24.

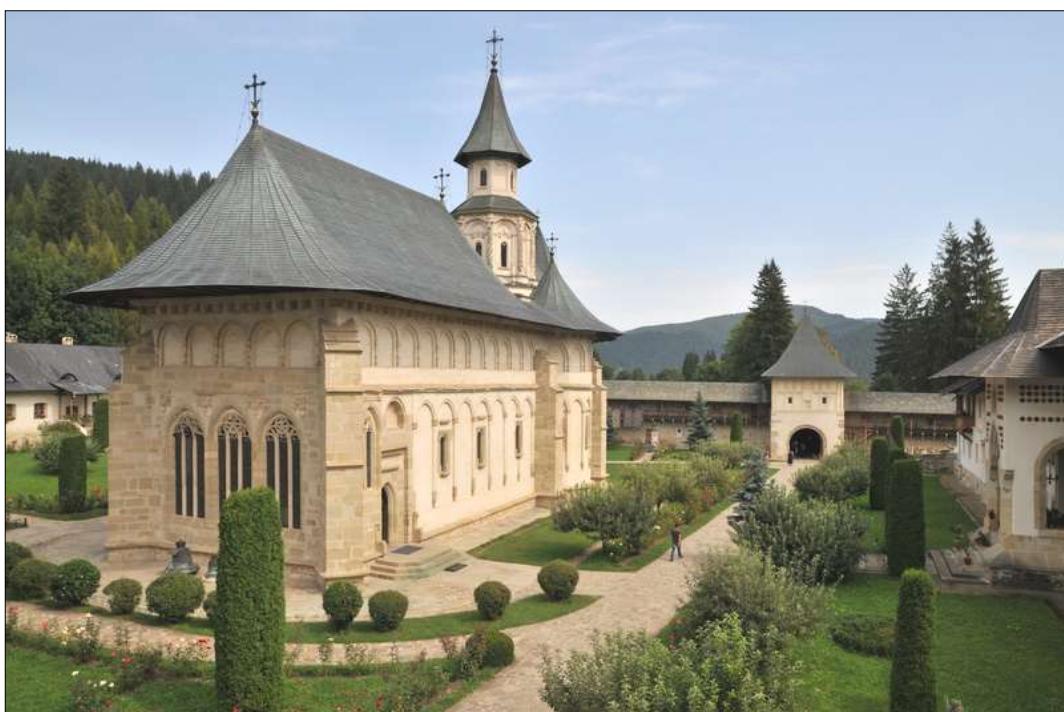
¹² Economul Ioan Antonovici, *O călătorie la Mănăstirea Putna în Bucovina*. Atelierele Z. Corlățeanu, 1930, Huși, pp. 16-17.

¹³ *Ibidem*, p. 17.

¹⁴ Dionisie Olinescu, *op. cit.*, p. 25.

aur, lucrați în ajur, de formă lungăreată, ca de 3 degete; sunt foarte fin lucrați și bine conservați. După frumusețea lor, ar sta bine cu ei și astăzi oricărei regine. 3. câteva inele de aur. Unul dintre ele, de care cei știitori spun că este din mormântul lui Bogdan-Vodă, pe piatră are un taur strechiind. Chipul acestui taur, întipărit pe ceară pură, se alăturează aici. 4. sunt într-o urnă resturi din hlamida domnească”¹⁵.

Lespedea marelui voievod, pregătită încă din timpul vieții sale, a rămas necompletată cu data morții și numărul final al anilor domniei. S-a considerat că lipsa completării a fost datorată morții meșterului pietrar, pietății urmașilor care nu au îndrăznit să mai atingă piatra de mormânt sau dezinteresului urmașului la tron¹⁶. Însă Bogdan al III-lea și-a onorat părintele nu numai cărmuind cu înțelepciune țara și arătându-se mare viteaz în războaie, de unde a și rămas cu rana teribilă care l-a trecut în cronică drept „cel Chior” sau „cel Orb”. Fiul și urmașul la tron a poruncit facerea acoperământului de mormânt, realizare excepțională de artă medievală românească, de fapt singurul obiect de preț care s-a păstrat până astăzi în legătură cu mormântul lui Ștefan cel Mare. În 1883, Episcopul Melchisedec descria acoperământul ca fiind din stofă grea de catifea cu fir de aur, în lungime de 1,64 m și lățime de 1,22 m. O parte acoperea mormântul, iar alta era lăsată să atârne. Inscriptia slavonă menționa: „Io Bogdan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domnul Țării Moldovei, a înfrumusețat și acoperit cu acest acoperământ mormântul tatălui său, Io Ștefan Voevod, care a domnit în Țara Moldovei 47 ani și trei luni și care s-a mutat în locașul cel veșnic în anul 7012 (1504), luna iulie, ziua a doua, marți, în ceasul al patrulea din zi”¹⁷.

¹⁵ Episcop Melchisedec, *O vizită la câteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina*, în op. cit., p. 255. Se păstra și în 1890 și mai târziu, când erau amintite de către diferiți vizitatori.

¹⁶ Când descria mormântul, N. Iorga menționa că „se cetesc aceste rânduri, pe care lipsa de îngrijire a fiului și urmașului le lăsa neisprăvite”. Vezi N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, Editura Ramuri, Craiova, 1921, p. 13.

¹⁷ Episcop Melchisedec, *O vizită la câteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina*, în loc. cit., p. 263. În 1905 încă avea 11 canafuri de mătase, din care astăzi s-a păstrat numai unul. Vezi Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, p. 61.

Libanul și transformarea sa. De la „Elveția Orientului Mijlociu” la un stat eșuat

Ancuța GRIGORESCU
Masterand la Vrije Universiteit Brussels

De la sfârșitul Primului Război Mondial, după stabilirea granițelor de către francezi și constituirea *Marelui Liban* în 1920, Libanul s-a regăsit într-o dorință continuă de a-și defini identitatea națională, confruntându-se, în același timp, cu viziuni concurente și conflicte sectare. Influența reciprocă dintre politică și religie s-a constituit drept o caracteristică dominantă a țării, de aceea, prin mandat, francezii au reușit să dea formă unei politici comunitare, în armonie cu tradițiile seculare. Astfel, religia a rămas centrul valorilor, iar Libanul a devenit un arhetip al multiculturalismului, într-un context regional al domniației conflictuale¹. Antropologul libanez Suad Joseph avea să descrie Libanul drept un stat „slab, nesigur și incapabil să ofere cetățenilor protecție împotriva insecurității sociale, economice și chiar politice”².

Libanul a devenit teatrul unui război intern, de o intensitate profundă, stimulat de influențe conflictuale regionale, până în 1991³. Ostilitățile arabe și israeliene față de Liban s-au conturat treptat, mai ales că era un stat fără o orientare religioasă definită, aflându-se sub protectoratul multiconfessionalismului, și fără o direcție ideologică evidentă, oscilând între naționalismul arab al musulmanilor și occidentalismul promovat de creștini⁴. Distinctivitatea care a caracterizat Libanul este reunirea a optsprezecce grupuri religioase și sectare, a căror apariție datează cu secole înaintea nașterii statului modern libanez. Acest complex religios, deși privit ca un tezaur cultural al Libanului, se manifestă în general ca un obstacol al unității naționale, de aceea statul este considerat unul volatil, divizat și incapabil în a crea și consolida o identitate națională. Loialitatea indivizilor față de religie, mai curând decât față de națiune, a fost, de asemenea, o influență a ostilităților interne, mai ales că nicio comunitate religioasă nu deține o majoritate față de celelalte. În față unei astfel de complexități fragmentate, Libanul devine un stat sectar prin excelență⁵.

Așezarea geografică a Libanului, abundența resurselor naturale și porturile sale maritime au constituit elemente care au transformat Libanul într-o atracție pentru puterile europene, care, încă din secolul al XIX-lea, au căutat să dezvolte relații cu acest stat și să mențină o alianță stabilă. Din secolul menționat, puterile europene, în frunte cu Franța, au încercat să institue un „sistem libanez”, caracterizat de o economie capitalistă, în care principalul beneficiar a fost categoria burgheziei, fiind și principalul aliat în Liban al Occidentului, și în urma căruia Libanul devinea ulterior un stat izolat în raport cu statele arabe din Oriental Mijlociu. În timp ce burghezia era favorizată de acest sistem creat de către europeni în Liban, muncitorii agrari și proprietarii rurali, care constituiau cel puțin jumătate din populație până în anii '60, au fost cei afectați și marginalizați, de aceea atunci au apărut primele semne ale inegalității sectare care macină Libanul până în prezent. Din acea perioadă, Libanul avea să fie considerat „Elveția

¹ Calfat, N., *The Frailties of Lebanese Democracy: Outcomes and Limits of the Confessional Framework*, Contexto Internacional, 2018, p. 270, <http://www.scielo.br/pdf/cint/v40n2/0102-8529-cint-2018400200002.pdf>

² Kosmatopoulos, N., *Toward an Anthropology of 'State Failure': Lebanon's Leviathan and Peace Expertise*, Social Analysis, 2011, p. 119, https://www.researchgate.net/publication/275875155_Toward_an_Anthropology_of_%27State_Failure%27_Lebanon%27s_Leviathan_and_Peace_Expertise

³ *Profile of Internal Displacement: Lebanon*, Norwegian Refugee Council, 2004, p. 10, <https://www.refworld.org/pdfid/3bd98d5e0.pdf>

⁴ Najem, T., *The collapse and reconstruction of Lebanon*, Working Paper. University of Durham, Centre for Middle Eastern and Islamic Studies, 1998, p. 5, <http://dro.dur.ac.uk/96/1/59DMEP.pdf>

⁵ Tannous, H., *Religious diversity and the future of education in Lebanon*. University of Malta, Faculty of Education, 1997, p. 22, <https://www.um.edu.mt/library/oar/bitstream/123456789/18546/1/Religious%20diversity%20and%20the%20future%20of%20education%20in%20Lebanon.pdf>

Orientului Mijlociu”, devenind un însemnat centru comercial, financiar și de comunicații între Europa și Orientul Mijlociu. Astfel, s-au pus bazele Beirutului ca centru internațional turistic și ca oraș-stat dezvoltat atât pe plan economico-financiar, cât și pe plan demografic, politic și din punct de vedere al infrastructurii. Transformarea Libanului într-un astfel de stat nu ar fi fost posibilă fără intervenția politică, militară și economică a Franței, care a investit un capital impresionant în lucrări publice și asistență tehnică, incluzând aici extinderea porturilor maritime, drumuri, căi ferate și chiar în infrastructura aeriană. Datorită acestui proces, Beirutul a avut un rol-cheie pentru puterile aliate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial⁶.

Sistemul politic pe care francezii și-au propus să îl instaureze în Liban începând cu 1936 a fost unul bazat pe conducere directă, obiectivul principal fiind „educația civică și emanciparea politică”, după cum afirma omul politic Robert de Caix, iar rezultatele au presupus atât succese pe plan socio-economic, cât și provocări în ceea ce privește sistemul politic. Rezultatele de bun augur s-au concretizat prin acceptarea Libanului în Liga Națiunilor, dar și prin ajutorul militar acordat, incluzând asistență tehnică militară și consiliere, pe care francezii l-au oferit forțelor armate libaneze⁷.

Cu toate că sistemul politic pe care francezii l-au creat în Liban părea că aduce rezultatele dorite de ambele părți, Libanul a căutat în toată acea perioadă să își obțină independența față de Franța. Astfel, Franța i-a garantat independența Libanului la 22 noiembrie 1943, iar republica independentă a Libanului a fost fondată pe baza a două documente importante: o Constituție și o înțelegere informală între Bishara al-Khoury, primul președinte al Libanului, și Riad al-Sulh, document care avea să fie cunoscut drept „Pactul Național”. Acest pact a fost o continuare a Constituției, în sensul că definea într-un mod detaliat identitatea națională a Libanului, includerea comunităților musulmane în roluri de conducere a țării, precum și perspectivele statului în raport cu relațiile sale externe. De exemplu, Constituția definea Libanul drept „un stat independent, care se bucură de unitate indivizibilă și suveranitate integrală”, în timp ce în Pactul Național Libanul era descris drept un „stat cu profil arab, care asimilează tot ceea ce este benefic și util din civilizația occidentală”⁸.

În diferite moduri, fragilitatea Libanului este unică. După 1943, această fragilitate s-a instaurat treptat: pre-1975, între 1975-1990, între 1990-2005, între 2005-2011 și post-2011. După independență, Libanul a avut parte de o perioadă de pace și prosperitate economică, până în 1975, când a izbucnit un război civil intersectar care avea să țină cincisprezece ani, cu ocupație intermitentă israeliană între 1982 și 1985⁹. Alături de mișcările palestinienilor, schimbările economice și sociale manifestate la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70 au împins împreună Libanul într-o situație limită, caracterizată de crize, revolte, invazii și confruntări interne și regionale, din care va izbuti să răzbească abia în 1990¹⁰.

Complexul de fenomene și rațuni care au determinat începutul și continuitatea războiului s-a remarcat prin bidimensionalitatea internă, existând, pe de-o parte, dorința de menținere a status-quo,

⁶ Gates, C., *The Historical Role of Political Economy in the Development of Modern Lebanon*, Center for Lebanese Studies, 1989, pp. 14-20, <https://lebanesestudies.com/wp-content/uploads/2012/04/1a4b9d710.-The-Historical-Role-of-Political-Economy-in-the-Development-of-Modern-Lebanon.-Carolyn-Gates-1989.pdf>

⁷ Traboulsi, F., capitol „From Mandate to Independence (1920-1943)”, în *A History of Modern Lebanon*, Pluto Press, 2012, pp. 98-100, https://www.jstor.org/stable/j.ctt183p4f5.12?seq=1#metadata_info_tab_contents

⁸ Traboulsi, F., capitol „The Merchant Republic (1943-1952)”, în *A History of Modern Lebanon*, Pluto Press, 2012, pp. 110-112, <https://www.jstor.org/stable/pdf/j.ctt183p4f5.13.pdf?refreqid=excelsior%3A6b1a36b9f95f89addd91f8f31978d56e>

⁹ Malaeb, B., *State fragility in Lebanon: Proximate causes and sources of resilience*, LSE-Oxford Commission on State Fragility, Growth and Development, 2017, pp. 4-6, <https://www.theigc.org/wp-content/uploads/2018/04/Lebanon-country-report.pdf>

¹⁰ Mynasyan, H., *Historical Socioeconomic Overview: State of Lebanon*, Armenian State University of Economics, 2017, p. 3, https://www.researchgate.net/publication/316619387_Historical_Socioeconomic_Overview_State_of_Lebanon

iar, pe de altă parte, motivația reformistă a sistemului politic libanez. Printre cauzele recurente ale conflictului din Liban se numără lupta confesională a elitelor conducătoare de a domina complexe sectoare ale societății libaneze sau imposibilitatea satisfacerii intereselor pluriconfesionale, întrucât Libanul reunea coaliții distințe și antitetice, precum cele creștine și musulmane, pro-sovietice și pro-americane, pro-israeliene, pro-siriene, pro-palestiniene, pan-arabe sau pro-independență¹¹.

La acest conglomerat de motive se adaugă *spillover*-ul conflictual care caracterizează Orientul Mijlociu, permanentizat în regiune de-a lungul secolului XX și considerat influent asupra escaladării conflictului în interiorul statului libanez. În acest mod, Libanul a devenit un loc al palestinienilor pentru atacul împotriva Israelului, iar astfel statul s-a transformat într-un magnet al invaziilor israeliene în represalii. Libanul a devenit totodată un cadru cu identitate dublă, care venea în sprijinul palestinienilor, prin musulmani, dar care le limita, simultan, drepturile acestora prin maroniții care îi socoteau un pericol pentru identitatea națională¹². Concomitent, un alt imbold determinant al războiului civil este dat de ineficacitatea democrației de a stabiliza multiconfesionalismul pe același teritoriu, de a reuni toți cetățenii sub doctrină echilibrului național și de a limita posibilitățile de adoptare a măsurilor de atac și violență¹³. Din cauza acestor evenimente, Libanul a fost privit ca un sanctuar în care gherilele palestiniene își puteau forma și pregăti obiectivele de atac, ofensiv sau defensiv¹⁴.

Sub atacurile continue între diferențele milii și armate străine, Libanul a ajuns sub dominație străină, venită sub pretextul întemeierii armistițiilor între părți, însă criza politică a statului era imposibil de soluționat sub auspicii externe. Politica Libanului s-a orientat mereu într-o direcție paralelă cu cea a statelor arabe, adoptând o atitudine neutră față de problema Israelului și față de ciocnirile dintre naționalismul arab și cel sionist¹⁵. Sub jocul forțelor interne și externe, războiul civil din Liban a cunoscut o serie de tentative de pacificare, sub auspiciile Națiunilor Unite, ale Statelor Unite ale Americii sau ale Ligii Arabe, însă rezonarea intereselor și a obiectivelor s-a concretizat prin Acordul de la Ta'if¹⁶.

La finele anilor '80, a fost realizat, sub control arab, *Acordul Taif*, prin care fluctuația războiului și-a cunoscut finalul și, totodată, prin care se echivala numărul musulmanilor cu cel al creștinilor în Parlamentul Libanului, se instituționaliza sectorismul și dezarmarea milii și se fortifica influența Siriei asupra statului, drept consecință a permisiunii de a-și menține forțele militare în Liban pe o durată de doi ani¹⁷. Acordul a ajustat sistemul politic libanez, prin diminuarea puterii creștinilor maroni și prin închegarea rolului premierului, decizie prin care erau sporite prerogativele musulmanilor sunni și a rolu lui purtătorului de cuvânt al Parlamentului, prin care era consolidată reprezentarea comunității șiite¹⁸.

După 1990, Libanul a devenit o țară liniștită, cu toate că încă se manifestau ostilități între Hezbollah și Israel pe teritoriul său, însă rămânea divizat din punct de vedere sectarian, cu regiuni puternic militarizate, în care ilegitimitatea armelor era un fenomen recurrent. După anul 2000, odată cu retragerea israeliană de pe teritoriul libanez, statul a intrat într-o perioadă de relativă stabilitate, până când prim-ministrul Rafic Hariri a fost asasinat în 2005. După acest an, Libanul a ajuns divizat între tabăra anti-siriană, din care făceau parte sunni, o parte dintre creștini și druzii, și tabăra pro-siriană, condusă de Hezbollah și alte partide șiite. În 2006, un război de 34 de zile a izbucnit între Hezbollah și Israel în sudul Libanului, în care Israelul și-a asumat conflictul și a invadat granița Libanului, cu scopul de a distrugă infrastructura organizației Hezbollah. Prezența grupurilor armate precum Hezbollah și, în perioada anilor '70, Organizația pentru Eliberarea Palestinei constituie un element care a influențat semnificativ fragilitatea statului libanez, întrucât, în urma vidului creat de incapacitatea statală de a oferi servicii de

¹¹ Mohti, Z., *The Lebanese civil war (1975-1990): causes and costs of conflict*. Department of International Studies, 2010, p.43, https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/7408/Mohti_ku_0099M_10986_DATA_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹² *Ibidem*, p. 49.

¹³ *Ibidem*, p. 63.

¹⁴ Makdisi, S., *Rebuilding Without Resolution. The Lebanese Economy and State in the Post-Civil War Period*, American University of Beirut Institute of Financial Economics, 2007, p. 13, https://www.aub.edu.lb/fas/ife/Documents/series3_2007.pdf

¹⁵ Hudson, M., *Palestinians and Lebanon: The Common Story*. Centre for Contemporary Arab Studies, School of Foreign Service, Georgetown University, 1997, p. 251, <https://academic.oup.com/jrs/article-abstract/10/3/243/1553309>

¹⁶ Ghosn, F., Khoury, A., *Lebanon after the Civil War: Peace or the Illusion of Peace?*, in *Middle East Journal*, 2011, p. 383, <https://www.jstor.org/stable/23012171?seq=1>

¹⁷ *Ibidem*, p. 35.

¹⁸ Najem, T., *The collapse and reconstruction of Lebanon*, Working Paper. University of Durham, Centre for Middle Eastern and Islamic Studies, 1998, p. 23, <http://dro.dur.ac.uk/96/1/59DMEP.pdf>

bază pentru populație, s-au creat premisele ca aceste organizații să primească un sprijin popular semnificativ, ceea ce le-a permis să se dezvolte și să își avanseze infrastructura militară, accentuând dilema de securitate în regiunea Orientului Mijlociu¹⁹.

În anul 2020, criza și haosul în care Libanul se află s-au accentuat, ajungând să resimtă zilnic șocuri economice care pun în pericol traiul a milioane de libanezi și a altor naționalități care trăiesc pe teritoriul țării. Libanul se află în cădere liberă din punct de vedere economic și finanțiar, însă criza cu care se confruntă este și la nivel umanitar, întrucât țara se zbate într-un nivel de sărăcie foarte ridicat, bunăstarea populației este la un nivel foarte scăzut, iar principalele motive pentru accentuarea crizei sunt explozia din portul Beirut din august 2020, colapsul economic și pandemia COVID-19, într-un cadru politic caracterizat de o corupție înrădăcinată de decenii în rândul elitei conducătoare a Libanului²⁰. Situația actuală este descrisă pe scară largă drept cea mai gravă criză economică din istoria modernă turbulentă a Libanului. Banca Mondială a raportat recent că starea de colaps economic și finanțiar este printre cele mai grave la nivel global de la mijlocul secolului al XIX-lea²¹. Banca Mondială consideră criza din Liban drept o stare de „depresie deliberată”, datorată dezinteresului elitei conducătoare de a prioritiza reformarea națională, care ar fi în contradicție cu propriile interese politice și economice²².

O expresie folosită în mod recurrent de populația Libanului cu privire la situația țării este „Ma fi dawla”, care se traduce prin „Nu există niciun stat”. Această expresie este rezultatul unei situații grave, care caracterizează Libanul în ultimele decenii, în care guvernele nu au fost capabile să furnizeze servicii de bază, cum ar fi energia electrică sau apa. Nemulțumirea față de corupția și instabilitatea sistemului politic i-a făcut pe mulți libanezi să se simtă apatrizi. Până în 2019, Libanul a intrat în cea mai severă criză finanțiară din istoria sa modernă, principalii responsabili fiind guvernele succesive care nu au făcut decât să agraveze situația de la un an la altul. Pe măsură ce Libanul se confrunta cu criza economică, instituțiile de stat au devenit efectiv insolvente, deoarece rezervele valutare se epuizaseră și lira libaneză scădea în valoare. Din octombrie 2019 au avut loc o serie de proteste în toată țara, prin care libanezii, majoritatea tineri, își revendicau și își revendică drepturile de bază și cer demisia elitelor conducătoare, precum și încetarea sistemului de divizare a puterii în funcție de secte²³.

¹⁹ Malaeb, B., *State fragility in Lebanon: Proximate causes and sources of resilience*, LSE-Oxford Commission on State Fragility, Growth and Development, 2017, pp. 12-14, <https://www.theigc.org/wp-content/uploads/2018/04/Lebanon-country-report.pdf>

²⁰ Noe, N., *Breaking the Cycle: A New American Approach to Lebanon*, Robert Schuman Center for Advanced Studies, 2020, pp. 5-8, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/68378/PB_2020_35_MED.pdf?isAllowed=y&sequence=1

²¹ Abouzeid, M., Halwani, D., Mokdad, A., Habib, R., *A Generation at Risk: The Impacts of Lebanon's Escalating Humanitarian Crisis on Children*, Frontiersin, 2021, p. 3, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpubh.2021.704678/fulls>

²² Geha, C., *People before politicians: How Europeans can help rebuild Lebanon*, European Council on Foreign Relations, 2021, <https://ecfr.eu/publication/people-before-politicians-how-europeans-can-help-rebuild-lebanon/>

²³ Mansour, R. & Khatib, L., *Where is the 'state' in Iraq and Lebanon? Power relations and social control*, Chatham House, 2021, pp. 4-16, <https://www.chathamhouse.org/2021/04/where-state-iraq-and-lebanon>

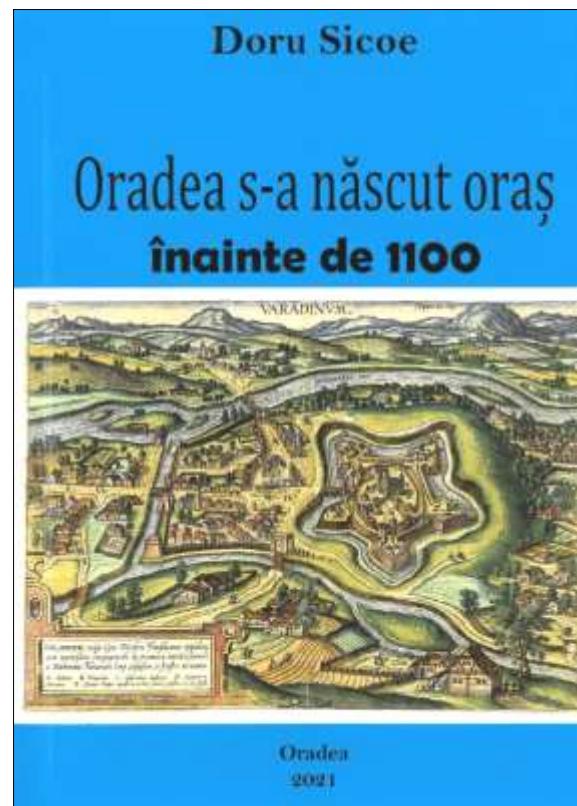
Oradea s-a născut oraș!

Ciprian BORTOŞ
Oradea

În luna octombrie a acestui an, a apărut o carte despre istoria Oradiei, una foarte importantă ca abordare și tematică. Este o carte care se ocupă chiar de începutul acestui vechi oraș medieval al Ungariei, subiect străin istoricilor noștri de până acum. Un titlu ca *Oradea s-a născut oraș. Înainte de 1100* nu numai că atrage atenția, dar chiar te îmbie să-o cumperi urgent. Din păcate, acest lucru a fost imposibil, pentru că autorul, Doru Sicoe, a tipărit-o într-un tiraj de numai 100 de exemplare, care s-a epuizat în circa două săptămâni, fiind vândut la prietenii și cunoștințe, nu prin librării și chioșcuri de ziare. Această carte vine la cinci luni după cealaltă, *De la Oradea la Oradea Mare și iarăși la Oradea*, apărută în luna mai, primul tiraj, apariție de mare interes, fiind chiar un *bestseller* local.

Noua apariție editorială se ocupă de istoria veche a Oradiei, lămurind multe dintre necunoscutele de la fondare, din disputatul an 1083. Atunci, prin înțelegerea dintre papă și regele Ungariei Ladislau I, apare, pe un dâmb dintre cursurile râurilor Crișul Repede și Peța, o mănăstire catolică, a cărei biserică monumentală era planificată ca necropolă regală. Este anul în care Ungaria lui Ladislau I dă o lovitură de imagine în plan extern, prin recunoașterea a trei sfinti unguri în calendarul catolic: Ștefan, Emeric și Gerard (venetian la origine). În 1092, prin mutarea episcopiei catolice de la Biharla la Oradea, se poate spune că noul oraș s-a născut. Geneza urbană a Oradiei este deci de circa un deceniu, autorul expunând toate detaliile pe care le-a putut aduna ca să-și susțină teoria. De ce 1083, de ce 1092 – iată ani care, în sfârșit, sunt explicații în limba română. Până acum, aceste detalii erau dezbatute mai ales în limba maghiară...

Din ceea ce prezintă Doru Sicoe, Oradea nu este o fondare atât de maghiară pe cât se credea, ci mai degrabă una italiană. Există o implicare regalo-papală în geneza Oradiei, însă elementul italian, alături de mâna de lucru autohtonă, româno-slavă, sunt dominante. Maghiarilor li se rezervă statutul de dominatori, de mâna înarmată care asigura apărarea militară a obiectivului. Cea mai bună dovdă a vechimii elementului româno-slav ar fi chiar denumirea noii așezări, care provine din slavonul „gorod”. Un element ajutător în explicarea genezei numelui îl constituie cazul Aradului. Pomenit în documente cam din momentul nașterii Oradiei, Aradul apare inițial, în documente, ca *Orod*, iar comitatul al cărui capitală era se numea pe hărți Comitatus *Orodiensis* sau *Oradiensis*. Derivarea în *Orad*, vizibilă la denumirea comitatului pe hărțile medievale, seamănă foarte mult cu denumirea *Orade*, cum e pomenită Oradea în românește, la începutul secolului al XV-lea. Amestecul de populație româno-slav e pomenit atât în *Gesta Hungarorum* (prima istorie a ungurilor, scrisă în latină, cel mai probabil în vremea lui Ladislau I, consideră autorul), cât și în *Cronica lui Nestor* sau *a vremurilor trecute* (prima istorie a rușilor, în alfabet chirilic și limbă slavonă), iar slavii de nord foloseau „gorod”, în timp ce slavii de sud „grad”, pentru „oraș” (derivat în românește, mai târziu, din ungurescul „város”). Românii au numit deci noua așezare, chiar de la bun început, cu termenul de „oraș” (derivat din „gorod”), devenind Orade, Oradia și, în cele din urmă, Oradea. Aceasta este chiar unul dintre argumentele că Oradea s-a născut oraș, fiind percepută chiar

de la început ca centrul administrativ al zonei, curte de justiție și notariat, sediu episcopal catolic, școală și bibliotecă.

Pentru a înțelege mai bine geneza urbană a Oradiei, una catolică, autorul trece în revistă diferențele majore dintre o mănăstire catolică și una ortodoxă, criticându-l pe istoricul Liviu Borcea, a cărui abordare incorectă se rezuma la faptul că regele Ladislau I (1077-1095) a făcut la Oradea „doar o mănăstire” – expresie depreciativă, devenită chiar titlu de capitol în *Oradea s-a născut oraș. Înainte de 1100*. Tot în acest capitol este criticat și Titus L. Roșu, profesorul de liceu care a publicat o carte în care susținea că reședința lui Menumorut a fost de fapt la Oradea, nu la Biharia, iar Ladislau I era văzut ca un cuceritor militar al zonei, nu un membru al familiei arpadiene care chiar a copilărit în Bihor, ducat pe care l-a condus, ca Tânăr prinț, urmaș la tronul Ungariei. În timpul vieții sale, Ladislau prende trei invazii pecenego-cumane care devasteză bogata episcopie de la Biharia, centrul administrativ al Bihorului. Invazia cumană din 1091 a fost cea care a pus capac acestei situații. Observând că mănăstirea sa de la Oradea a scăpat neatinsă, fiind fortificată natural, dar și militar, regele a luat măsura reînființării episcopiei catolice a Bihorului, de data asta cu 13 kilometri spre sud-est, la Oradea; la fel se întâmplă și cu cea de la Zagreb. Până acum nu se știa cu certitudine anul acestei mutări a episcopiei, din cauza invaziei mongole din 1241-42, care a distrus toată Oradea prin ardere, dispărând așa și toate documentele. Indiciul cel mai bun privind înființarea episcopiei la Oradea, susține autorul, este anul sanctificării lui Ladislau de către papă: 1192. Acest an a fost ales, cel mai probabil, pe considerentul împlinirii unui secol de la înființarea noii episcopii a Bihorului, în 1092.

Rolul italienilor în istoria Ungariei este unul mult mai important decât se știe. După regele Ștefan I, creștinatorul (al cărui principal episcop era venețianul Gerard), urmează la tron nepotul său, Petru Venetianul (Orseolo), fiul dogelui Veneției și al surorii lui Ștefan. Italian și catolic, el este asasinate până la urmă de păgânii maghiari, demonstrându-se cu această ocazie slabă creștinare a populației ungurești dinainte de 1050. Veneția era o putere în plină expansiune în acel secol al XI-lea, când va apărea și Oradea. Nu este de mirare, deci, că la Oradea apare un cartier numit Veneția (Velența, din maghiară), altul Bologna, altul Padua și altul Olosig. Acesta din urmă, susține autorul, s-a format prin prescurtarea expresiei ungurești *Olasz sziget* – Insula italiană. Colonizarea italiană are loc chiar de la început, prin infuzia de meșteri de specialitate veniți la Oradea să ridice ansamblul mănăstiresc și, mai ales, monumentală biserică, cea mai mare din această parte a Europei. Edificiile din zid de piatră și de cărămidă erau necunoscute la Oradea până atunci, spune autorul, care a participat și la câteva campanii de săpături arheologice de salvare, prin oraș. Populația autohtonă româno-slavo-bulgară, așezată pe terasele Crișului Repede și, mai ales, ale caldei Pețe ce venea de la Băile Episcopești (azi 1 Mai și Felix), trăia în bordeie sau case din lemn și chirpici, pentru că atât putea oferi ca nivel de trai economia rurală a locului. Apariția mănăstirii și episcopiei catolice în mijlocul mlașinii dintre terasele amintite duce la un salt de civilizație aici, cu o economie în expansiune, la care aportul meșterilor și negustorilor italieni a fost major. Ca să nu mai vorbim de mulțimea de episcopi italieni pe care i-a avut Oradea medievală în cele aproape cinci secole de existență.

Lucrarea oferă o sumedenie de citate din marii medieviști occidentali, pentru a ilustra valoarea și rolul mănăstirii catolice în geneza urbană din Evul Mediu catolic. O mulțime de imagini de epocă, gravuri, hărți, desene, tablouri – toate color – dau viață acestei teme deosebite, considerată până mai ieri o himeră. O prefată scrisă de istoricul și arhivistul Mihai Georgiță și două postfețe – de istoricul și muzeograf Dumitru Noane și de profesorul de teologie Ciprian Bortos – întregesc valoarea cărții, aducând un plus de informație. Scriitura alertă, ușor de parcurs de către oricine, sincronizarea textului cu imaginile și bibliografia remarcabilă fac din acest volum, de 132 de pagini, format A5, unul de referință în istoriografia Oradiei, chiar o piatră de hotar în ceea ce privește felul în care trebuie scrisă istoria acestui oraș.

Predica creștină și procedeele stilistice

Dr. Aurel M. CAZACU
București

Aurel M. Cazacu

La alcătuirea predicii, oratorul creștin utilizează pentru documentare izvoare cât mai diverse: *Sfânta Scriptură* (*Vechiul și Noul Testament*), cărți de predici, manuale, cărți de slujbă, studii sau lucrări de spiritualitate și.a. Însă unitatea predicii, înlănțuirea în mod logic și accesibil al ideilor va fi dată de amprenta personală a predicatorului. Sunt însă multe situații când, respectând cu rigurozitate acest canon compozițional, auditoriul poate să nu fie captivat de valoarea cuvintelor rostite și nici să sesizeze adâncimea ideilor exprimate.

În aceste cazuri intervin figurile de stil. Ele sunt cuvinte, propoziții sau fraze care exprimă în mod plastic o idee sau un sentiment, având darul să trezească interesul pentru discurs, să susțină mai ușor argumentarea, să-l ajute pe ascultător să rețină mai bine cele prezentate și, în cele din urmă, să-l determine să revină și altă dată să audieze o nouă predică. Numărul acestor procedee stilistice este considerabil.

Fără să apelăm la clasificări complicate apărute în literatura de specialitate, vom utiliza doar două criterii, figuri de cuvinte și figuri retorice, urmate de o serie de figuri specifice literaturii religioase, cu ilustrări circumscrise strict domeniului de specialitate (Selecție din pr. Vasile Gordon – coordonator, *Omiletica*, Editura Basilica, 2015, pp. 467-494; pr. Dumitru Belu, *Curs de Omiletică*, Sibiu, 2012).

(1) Figurile de cuvinte (*tropi*) sunt acei termeni folosiți cu alt înțeles decât cel pe care îl au în mod obișnuit: epitetul, comparația, metafora, metonimia, sinecdoce, alegoria, personificarea, hiperbola, catachreza și.a.

(1a) Epitetul (gr. *epitheton* = cuvânt adăugat) reprezintă orice fel de determinare adjetivală, substantivală sau adverbială care, spre deosebire de determinanții obișnuiți, aduce un plus de expresivitate.

„Și, iată, era un om în Ierusalim, cu numele de Simeon și omul acesta era *drept și temător* de Dumnezeu” (Luca, I, 25).

(1b) Comparația (lat. *comparatio* = asemănare) constă în apropierea (în virtutea asemănării dintre ele) a două elemente, dintre care unul îl evocă, îl pune în evidență pe celălalt prin intermediul unui adverb („ca”, „precum”, „cum”).

„Și li s-au arătat, împărțite, *limbi ca de foc*” (Faptele Apostolilor 2, 3).

„*Și precum a fost în zilele lui Noe*, tot aşa va fi și în zilele Fiului Omului” (Luca 17, 26).

(1c) Metafora (gr. *metaphora* = transport, transfer) constă în denumirea obiectului (lucru, ființă, acțiune) cu un cuvânt impropriu, și anume cu numele altui obiect asemănător, folosit nu ca sinonim, ci ca imagine care să evoce obiectul asemănat.

„Voi sunteți *sarea pământului...* voi sunteți *lumina lumii*” (Matei 5, 13-14).

„Iată *Mielul lui Dumnezeu*” (Ioan I, 36).

(1d) Metonimia (gr. *metonymia* = înlocuirea unui nume cu altul) constă în denumirea obiectului cu numele altuia cu care se află într-o relație logică sau de asociere, cum ar fi raportul dintre cauză și efect sau invers.

„Au pe Moise și pe *proroci*, să asculte de ei!” (Luca 16, 29 – autorii „Moise” și „proroci”, în loc de operele lor).

„Iar mie să nu-mi fie a mă lăuda decât numai în *crucea Domnului?*” (Galateni 6, 14 – crucea ca obiect, în locul crucii ca misiune).

(1e) Sinecdoca (gr. *synekdokhe* = cuprindere la un loc, ceea ce se înțelege la un loc) este o figură de substituție, generată de principiul contiguității materiale, prin care se denumește un obiect cu numele altuia aflat într-un raport de cuprindere organică, cum ar fi partea pentru întreg și invers, specia pentru gen și invers, particularul pentru general și invers.

„În zilele acelea a ieșit poruncă de la Cezarul August să se înscrive *toată lumea*” (Luca 2, 1 – prin „toată lumea” înțelegem Imperiul Roman, aşadar generalul în locul particularului).

„Pentru ce ai fugit la *altar*?” (Sf. Ioan Gură de Aur, în „Cuvântarea către Eutropiu” – cuvântul „altar”, în loc de „Biserică”, deci particularul în locul generalului).

(1f) Alegoria (lat. *allegoria* = vorbire figurată sau gr. *allogoria* = altfel de vorbire decât cea obișnuită) constă în folosirea unei metafore sau a unui simbol în expunerea narativă sau plastică a unei idei abstracte. De regulă, procedeul alegoric este folosit de Iisus Hristos în parbolele Sale.

„Și a fost iarăși cuvântul Domnului către mine: «Fiul omului, ce întâietate are lemnul de viață-de-vie față de oricare alt lemn, și coarda de viață de vie între arborii din pădure? Se ia oare din el vreo bucătică pentru vreun lucru? Se ia oare din el măcar pentru un cui, ca să atârnă în el un lucru oarecare? Iată, el se dă focului spre ardere; amândouă capetele lui le mistuie focul, și mijlocul arde și el, va fi el bun de ceva? Nici când era întreg nu era bun de ceva, cu atât mai mult acum, când l-a mistuit focul; acum când a ars se mai poate face ceva cu el? De aceea, aşa zice Domnul Dumnezeu: Precum lemnul de viață-de-vie dintre arborii pădurii l-a dat focului ca să-l ardă, aşa voi da pe locuitorii Ierusalimului. Îmi voi întoarce fața Mea împotriva lor. Dîntr-un foc au scăpat, dar focul îi va mistui, și veți ști că Eu sunt Domnul, când Îmi voi întoarce fața împotriva lor. Voi face din țără un pustiu, pentru că ei Mi-au fost necredințiosi», zice Domnul Dumnezeu” (Iezuchiel 15, 1-8, „Ierusalimul și lemnul vieții”).

(1g) Personificarea constă în atribuirea unor însușiri omenești unor obiecte neînsuflețite sau abstracte, precum și a unor vietări necuvântătoare. Când se atinge gradul cel mai înalt ca figură de compozitie (de pildă, fabula, alegoria, epopeea), această schemă figurată se numește prosopopee (gr. *prosopos* = chip, față).

„Zic vouă: Dacă vor tăcea aceştia, pietrele vor striga” (Luca 19, 40).

„Îndurerată familie, la *glasul de durere al clopotelor* bisericii noastre, ne-am adunat astăzi pentru a-l conduce pe ultimul drum al acestei vieți pământești, pe cel care a fost...” (Un posibil început de necrolog).

(1h) Hiperbola (gr. *hyperbole* = exces, exagerare, trecere peste măsură) constă în exagerarea expresiei, fie măring, fie micșorând imaginea obiectului peste limitele sale firești.

„Voi face pe urmășii tăi *mulți ca pulberea pământului*; de va putea cineva număra pulberea pământului, va număra și pe urmășii tăi” (Facerea 13, 16).

„Dar sunt și alte multe lucruri pe care le-a făcut Iisus și care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că *lumea aceasta n-ar cuprinde cărțile ce s-ar fi scris*” (Ioan 21, 25).

(1i) Catahereza (gr. *katahrysis* = abuz, folosire impropriu a unui cuvânt) constă în folosirea unui termen figurat pentru denumirea unui obiect concret sau abstract, din lipsa unui termen propriu.

„Atunci diavolul L-a dus în sfânta cetate și L-a pus pe *aripa templului*” (Matei 4, 5).

(2) Figurile retorice sunt procedee sau mijloace stilistice care nesocotesc topică normală a propoziției sau a frazei, din dorința de a da farmec scrierii sau vorbirii: inversiunea, repetiția, reversiunea, interogația retorică, invocația retorică, antiteza, gradația, eufemismul, corecția (sau epanortoza), preterițunea, anafora, paralelismul, antilogia, exclamația retorică, apostrofa, litota, chiasmul, ironia.

(2a) Inversiunea (lat. *inversio* = răsturnarea ordinii sau succesiunii) constă în schimbarea topicii obișnuite a cuvintelor în propoziție sau frază.

„Căci către Tine mă voi ruga, Doamne, dimineața vei auzi glasul meu, dimineața voi sta înaintea Ta și mă vei vedea” (Psalmul 5, 2-3).

„*Si încă departe fiind el*, l-a văzut tatăl său și i s-a făcut milă și, alergând, a căzut pe grumazul lui și l-a sărutat” (Luca 15, 20).

(2b) Repetiția (lat. *repetitio*) este un procedeu stilistic prin care se reiau anumite secvențe lingvistice (cuvinte sau grupuri de cuvinte) spre a întări o idee sau o impresie.

„În călătorii adeseori, în *primejdii* de râuri, în *primejdii* de la tâlhari, în *primejdii* de la neamul meu, în *primejdii* de la păgâni, în *primejdii* în cetăți, în *primejdii* în pustiu, în *primejdii* pe mare, în *primejdii* între frații cei mincinoși” (2 Corinteni 11, 26).

(2c) Reversiunea (lat. *reversio*) se asemănă cu repetiția, dar răstoarnă sensul cuvintelor.

„Sâmbăta a fost făcută pentru om, iar nu omul pentru sâmbătă” (Marcu 2, 27 – un episod când Iisus îi ceartă pe farisei).

„N-ar trebui să întrebî ce poate face Biserica pentru tine, ci ce poți face tu pentru Biserică” (un răspuns al predicatorului dat unui enoriaș).

(2d) Interogația retorică (lat. *interrogatio* = întrebare) constă în adresarea unei întrebări (sau a unei serii de întrebări) unui întreg auditoriu (sau unei singure persoane, care poate fi sau nu de față), nu pentru a solicita un răspuns, ci pentru a transmite indirect o opinie care trebuie subliniată sau pentru a rețrezi atenția ascultătorilor.

„Fiii oamenilor, până când grei la inimă? Pentru ce iubiți deșertăciunea și căutați minciuna?” (Psalmul 4, 2).

„Spune-mi, pentru ce plângi atâtă după cel răposat? Fiindcă era rău? Pentru aceasta se cuvine să dai mulțumire lui Dumnezeu, că au fost curmăte răutățile lui. Fiindcă era și blând? Dar tocmai pentru aceasta să te bucuri, că a fost răpit grabnic, înainte de a schimba bunătatea cu răutatea” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Lazăr*, V, 2).

(2e) Invocația retorică (lat. *invocatio* = chemare, rugă, invocare) înseamnă o rugăciune adresată unei muze pentru a-i cere inspirație sau unei divinități pentru implorarea unui ajutor.

„Mântuiește, Doamne, poporul Tău și binecuvântează moștenirea Ta” (extras dintr-un cântec liturgic).

„Părinte ierarhe Nicolae, roagă pe Cuvântul, Hristos-Dumnezeu, să mânțuiască sufletele noastre” (încheierea unui panegiric).

(2f) Antiteza (gr. *antithesis* = opoziție) este procedeul care constă în asocierea, în același enunț sau context mai larg, a unor idei, imagini sau noțiuni cu sens contrar, menite să se reliefze reciproc.

Parbolele: *Bogatul nemilostiv și săracul Lazăr* (Luca 16, 19-31); *Vameșul și fariseul* (Luca 18, 10-14).

(2g) Gradația (gr. *climax* = gradație sau lat. *gradatio* = gradație și *gradus* = treaptă) constă în trecrea treptată, crescândă sau descrescândă, de la o idee la alta și prin care se urmărește reliefarea unei idei sau nuanțarea exprimării.

„Iată, sunteți sătui; iată, v-ați îmbogățit!” (1 Corinteni 4, 8).

„Iarăși și iarăși vă vorbesc, căci măcar de nu vor auzi toți, cel puțin vor auzi jumătate; și chiar dacă nu jumătate, a treia parte; iar dacă nu a treia parte, a patra; sau poate zece; de nu zece, cinci; de nu cinci poate măcar unul; și chiar dacă nu va asculta niciunul plata mea este desăvârșită” (Sf. Ioan Gură de Aur, „Către Eutropiu”).

(2h) Eufemismul (gr. *euphymeis* = zicere de bun augur, a vorbi de bine, a binecuvânta) constă în îndulcirea, prin substituire sau perifrază, a expresiei unei idei, pe care respectul față de noi însine și față de alții ne împiedică, adesea, să-o numim cu adevăratul său nume.

Iisus Hristos, osândind parazitismul, purtarea fățănică și asuprițoare a fariseilor, spune: „Că leagă sarcini grele și cu anevoie de purtat și le pun pe umerile oamenilor, iar ei *nici cu degetul nu voiesc să le miște*” (Matei 23, 4 – în loc de: *ei sunt niște ipocriți și leneși*).

„Bărbați atenieni, în toate vă văd că sunteți foarte evlarioși...” (Faptele Apostolilor 17, 22 – în loc de: *mai aveți multe de făcut pentru evlavia adevărată*).

(2i) Corecția (lat. *correctio* = îndreptare, corectare) sau eparnortoză (gr. *eparnorthosis* = rectificare) se realizează prin retractarea sau reluarea a ceea ce s-a spus mai înainte, în același enunț, cu scopul de a se corecta fie o expresie, fie un cuvânt, prin înlocuire, sau prin reconsiderarea importanței sale, chiar până la modificarea sensului.

„Și acestea le zic, nu ca să amărăsc pe cel ce zace, ci voind să pun în siguranță pe cei ce stau de față; nu zgândărind ranele cele urâcioase ale suferindului, ci voind să mențin pe cei nerăniți vreodată în sănătate sigură” (Sf. Ioan Gură de Aur, „Către Eutropiu”).

„Părintele a fost un om al datoriei... Dar, ce zic eu: al datoriei? *A fost un adevărat apostol?*” (în necrologul pentru un preot).

(2j) Preterețunea (lat. *praetero*, -ire = a trece pe lângă, a lăsa la o parte) este un procedeu prin care predictorul declară că lasă la o parte unele argumente, despre care totuși vorbește, pentru ca, prin acest mijloc, să le strecoare cu mai mare siguranță în mintea auditorilor.

„Dacă trebuie să mă laud, nu-mi este de folos, dar voi veni totuși la vedenii și la descoperiri de la Domnul” (2 Corinteni 12, 1), apoi continuă: „Dar fie! Eu nu v-am împovărat. Ci, fiind isteț, v-am prins cu înșelăciune” (2 Corinteni 12, 16); numără apoi toate dovezile sale de apostol: „Dovezile mele de apostol s-au arătat la voi în toată răbdarea, prin semne, prin minuni și prin puteri” (2 Corinteni 12), ca să se apere împotriva apostolilor mincinoși (2 Corinteni 11, 21-30).

(2k) Anafora (gr. *anaphora* = întoarcere, repetare) este un procedeu stilistic care se realizează prin repetarea simetrică a unui cuvânt sau unui grup de cuvinte la începutul unor fragmente succesive dintr-un enunț sau dintr-un text.

„*Aceasta* este sfârșitul Testamentelor pe care le-a făcut cu noi Dumnezeu. *Aceasta* este arătarea adâncurilor ascunse ale neînțelegerii celor dumnezeiești, *acesta* este scopul care a fost înainte gândit din veci..., *aceasta* este siguranța enipostatică a împăcării dumnezeiești... Să spună deci fiecare mamă: *Binecuvântată* ești tu între femei, cea prin care neamurile credincioșilor cu cunoștință strigă: *Binecuvântat* este cel ce vine întru numele Domnului. *Binecuvântată* ești tu între femei, viața cea tăinică de Dumnezeu răsădită. *Binecuvântată* ești tu între femei, pământul lucrat de Dumnezeu care a ținut în pântecele tău ca într-un hambar grâul fără de sămânță” (Sf. Andrei Criteanul, „Panegiric pentru Sfânta Fecioară”).

(2l) Paralelismul constă în reluarea simetrică a aceleiași figuri sintactice.

„De vrea să se însoare nu-și ia femei virtuoasă, ci pe cea mai rea dintre toate; de vrea să-și cumpere casă, nu cumpără o casă pe măsura unui om liber, ci una să-i aducă cât mai mult venit; de vrea să-și ia o slugă, apoi o ia pe cea mai rea” (Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Matei*, LXXX, 3).

(2m) Antilogia (gr. *antilogia* = contradicție, controversă) este procedeul retoric prin care propozitiile folosite par să fie în contradicție, dar în realitate fiecare exprimă un adevăr.

„Ochi aveți și nu vedeți; urechi aveți și nu auziți și nu vă aduceți aminte” (Marcu 8, 18).

„Căci cine va voi să-și scape viața o va pierde; iar cine va pierde viața sa pentru Mine și pentru Evanghelie, acela o va scăpa” (Marcu 8, 35).

(2n) Exclamația retorică (lat. *exclamo*, -are = a striga) este un procedeu prin care se exteriorizează o stare afectivă și exprimată printr-o interjecție, substantiv, propoziție sau frază.

„O, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu! Cât sunt de necercetate judecățile Lui și cât de nepătrunse căile Lui!” (Romani 11, 33).

(2o) Apostrofa (gr. *apostrophy* = întoarcere către) este procedeul prin care predictorul își întrerupe, deodată, firul expunerii, pentru ca, stăpânit de un sentiment puternic, să se adreseze direct cuiva, de față sau absent (persoane, ființe, obiecte), cu o întrebare, cu o exclamație ori cu o afirmație sentențiosă.

„Tu cel ce zici: Să nu săvârșești adulter, săvârșești adulter? Tu, care urăști idoli, furi cele sfinte? Tu, care te lauzi cu legea, îl necinstești pe Dumnezeu, prin călcarea legii?” (Romani 2, 22-23).

(2p) Litota (gr. *lithotys* = simplitate, reținere, micime, micșorare) este procedeul prin care o idee este exprimată în mod indirect sau atenuat, lăsându-se să se înțeleagă, implicit, contrariul.

„Cine a măsurat apele cu pumnul și cine a măsurat pământul cu cotul? Cine a pus pulberea pământului în balanță și cine a cântărit munții și văile cu cântarul?” (Isaia 40, 12).

(2q) Chiasmul (gr. *kiasmos* = încrucisare) constă în reluarea, în ordine inversă, a două cuvinte sau expresii (încrucisare în X).

„Nu înțelegeau că *Fiul lui Dumnezeu* Celui Viu Se va întrupa în trup și *carne* omenească, pentru ca această *carne* să se transfigureze, să se spiritualizeze, să se îndumnezească” (Pr. Constantin Galeriu).

(2r) Ironia (gr. *eironieia* = ironie) este un procedeu retoric prin care se enunță cel mai adesea o apreciere pozitivă ori chiar o laudă simulată, pentru a se înțelege că este vorba de o persiflare ori chiar de o batjocură sau, uneori, de o apreciere negativă simulată în locul celei pozitive la adresa cuiva.

„Iar la amiază, Ilie a început să râdă de ei și zicea: «Strigați mai tare, căci doar este dumnezeu! Poate să de vorbă cu cineva, sau se îndeletnicește cu ceva, sau este în călătorie, sau poate doarme; strigați tare ca să se trezească!»” (3 Regi 18, 27).

(3) Figuri specifice literaturii religioase: antifora, comunicarea, prolepsa, epanortoza, epimona, etimologia, suplicația, prosopopoeia.

(3a) Antifora (gr. *antiphora* = opozitie, comparație, raport, legătură, corelație) este o figură retorică alcătuită din întrebare și răspuns, ambele realizate de către predicator. Partial, antifora se asemănă cu întrebarea retorică.

„Cum vom asemăna împărăția lui Dumnezeu, sau în ce pildă o vom închipui? Cu grăuntele de muștar care, când se seamănă în pământ, este mai mic decât toate semințele de pe pământ” (Marcu 4, 30-31).

„Unde este trupul cel foarte dorit al Născătoarei de Dumnezeu? E luat și zboară însotit de îngeri și de arhangheli și de toate puterile cerești” (Sf. Ioan Damaschin, „Panegiric la Sfânta Fecioară”).

(3b) Comunicarea (lat. *communico*, -are = a comunica) este figura de stil prin care predicatorul se adresează în aşa fel ascultătorilor, încât aceştia din urmă să fie mereu asociați în gândire și simțire cu predicatorul.

„Deci ce roadă aveați atunci? Roade de care acum vă e rușine; pentru că sfârșitul acelora este moartea” (Romani 6, 21).

„Cel care poate intra, să intre! Cel care are urechi de auzit, să audă! Ne găsim în afară de cele trupești... Astăzi s-a construit poarta cea spre răsărit prin care Hristos va intra și va ieși și poarta va fi închisă, în care poartă Hristos este ușa oilor; Răsăritul este numele Lui!” (Sf. Ioan Damaschinul, „Panegiric la Sfânta Fecioară”).

„Nu știți voi oare că după cum Dumnezeu a fixat porturile în mări, tot aşa a fixat bisericile în orașe, pentru ca, evitând în ele vârtejul zgomotelor lumești, să ne bucurăm de cea mai mare liniște?” (Sf. Ioan Gură de Aur, „Omulie la Botez”).

(3c) Prolepsa (gr. *prolyphis* = anticipare) este un procedeu compozitional întâlnit în narativă, care afectează ordinea cronologică a evenimentelor povestite prin-o proiectare intenționată în viitor și prin istorisirea unui episod ulterior firului narativ principal. Cu alte cuvinte, prolepsa folosită de predicator realizează un tip de complicitate cu auditoriul, căruia îi dezvăluie într-un fel de avanpremieră episoade ce urmează a se petrece și a fi narate.

„Îngerii tot să mijlocească, sfinții să se roage, dreptii să se cucere, Maica Domnului să mijlocească pentru ca să ia ticălosul acela de păcatos, dezlegarea păcatelor lui, iar să-l dezlege de păcate, cu puterea lor nu poate niciunul din sfinții. Și pricina este pentru că puterea de a lega și adezlega nu o au fericitii în cer, ci o au preoții, oamenii pe pământ” (Sf. Antim Ivireanul, „Didahii”).

„La ce-ți vei întrebuiță bogăția? Ca să te îmbraci cu haină scumpă? Dar îți sunt de ajuns doi coți de pânză ca să îți faci o cămașă, iar o haină pe deasupra îți împlinește toată nevoia de îmbrăcăminte. Îți vei folosi bogăția pentru hrană? Dar îți este de ajuns o pâine ca să îți umplă stomacul!” (Sf. Vasile Cel Mare, „Omulie la cuvântul Evangheliei Sfântului Luca”).

(3d) Epanortoza (gr. *epanorthosis* = rectificare) este figură retorică care se realizează prin retractarea sau reluarea a ceea ce s-a spus mai înainte, în același enunț, cu scopul de a se corecta fie o expresie, fie un cuvânt, prin înlocuire sau o reconsiderare a importanței sale. Într-o anumită măsură, epanortoza seamănă cu „corecția”, ca figură retorică.

„Dar ce ați ieșit să vedeti? Oare proroc? Da! Zic vouă: și mai mult decât un proroc” (Luca 7, 26).

(3e) Epimona (gr. *epimone* = insistență, întârziere) constă în repetarea insistentă a unor idei, fie ascultătorilor, fie adversarilor, spre a-i convinge pe unii sau spre a-i aduce la tăcere pe alții, prin întrebuițarea excesivă a conjuncției coordonatoare (și, sau), făcând impresia unei suplimentări neîntrerupte a ideii.

„Oare nu sunt eu liber? Nu sunt eu apostol? N-am văzut eu pe Iisus, Domnul nostru? Nu sunteți voi lucrul meu întru Domnul? N-avem oare dreptul să mâncăm și să bem?” (1 Corinteni 9, 1-3).

„Până când, în sfârșit, bani? Până când argint? Până când vin servindu-se? Până când lingușiri de servitori? Până când pahare umplete cu vin?” (Sf. Ioan Gură de Aur, „Cuvântarea către Eutropiu”).

(3f) Etimologia (gr. *etymologia* = studiul înțelesului adevărat, *etymos* = adevărat și *logos* = studiu, cercetare, cuvânt) este un procedeu care constă în explicarea sub aspect istoric a sensului și a formei unui cuvânt pentru a-i determina mai bine sensul actual, pentru a-l completa cu noi valențe sau pentru a formula un argument.

„Iubiții mei, știm că în limba greacă cuvântul *om* se traduce prin *anthropos*, ceea ce înseamnă mai exact *ființă răsturnată în sus, ființă care privește în sus*. Vameșul, prin poziția pe care o are în templu, părăsește într-un fel verticalul, căci el nu îndrăznește să se uite spre cer, se vede pe sine nedemn de statutul de om, de ființă rațională. De altfel, chiar și imnografia Bisericii noastre mărturisește în mai multe locuri în duhul de pocăință al vameșului: «Doamne, asemănătu-m-am necuvântătoarelor și ca un necuvântător am ajuns»; sau «Mintea cu totul țărâna mi-am făcut». Dar Dumnezeu îi redă vameșului adevărata identitate, îl reduce pe acesta la statutul de ființă cuvântătoare, la statutul de *om*” (Pr. Constantin Galeriu, „Cuvânt la Duminica Vameșului și a Fariseului”).

(3g) Suplicația (lat. *supplicatio* = rugăciune publică) este figura retorică prin care predicatorul îi roagă fierbinte pe auditori să-i urmeze întru-totul povățuirile religioase și morale expuse în predica zilei.

„Eu te îndemn, deci, stăruitor în fața lui Dumnezeu și a lui Iisus Hristos, Care va să judece viii și morții, la arătarea Lui și în împărația Lui. Propovăduiește cu timp și fără timp, mustăță, ceartă, îndeamnă, cu toată îndelungă-răbdarea și învățatura” (2 Timotei 1, 2).

(3h) Prosopopeea (gr. *prosopopoia* = personificare) este o figură de sens (*trop*) care constă, ca și „personificarea”, cu care, de altfel, se înrudește ca mecanism, în transferarea asupra obiectelor, elementelor și entităților concrete sau absente a unor trăsături specific umane. Spre deosebire de personificare, prosopopeea se extinde în aşa măsură încât cuprinde uneori întreg textul în care apare, determinând chiar organizarea, structura textului respectiv. Fabula, alegoria, epopeea sunt moduri de concretizare a prosopopeei. În cazul predicii se dă glas, prin intermediul predicatorului, unei persoane (absente sau defuncte), unor obiecte, plante, animale, entități concrete sau abstracte.

„S-au dus odată copaci să-și ungă împărat peste ei și au zis către măslin: Domnește peste noi! Iar măslinul a zis: Lăsa-voi eu oare grăsimea mea cu care se cinstește Dumnezeu și oamenii se mândresc și mă voi duce prin copaci? Atunci copaci au zis către smochin: Vino tu și domnește peste noi! Dar și smochinul a răspuns: Să-mi las eu oare dulceața mea și fructul meu cel bun și să mă duc să cârmuiesc copaci? Apoi au zis copaci către vița-de-vie: Vino tu de domnește peste noi!...” (Judecătorii 9, 8-12).

„Se întreceau secolele care dintre ele să se laude cu nașterea ta... Veselește-te pentru ea, cerule! Pentru că pe tine imitându-te, ea pe Domnul cel neîncăput în ceruri fără micșorare L-a cuprins în sine. Saltă pentru ea, pământule!...Iată, deci, pământul o laudă, o slăvește, o vestește, fecioarele cele mari, scutecele nașterii, minunile pământului” (Sf. Ioan Damaschin, „Panegiric pentru Fecioara Maria”).

Toate figurile de stil enumerate mai sus îl pot ajuta pe predicator să-și îmbunătățească predicile, cu atât mai mult pentru cei lipsiți de experiență. Prin exercițiu continuu, dar și prin căutarea de noi figuri de stil, se poate ajunge la îmbunătățirea stilului personal. Însă figurile de stil nu trebuie utilizate nici abuziv și nici în mod artificial, ci să fie folosite în slujba ideii pe care o subliniază.

După trecerea în revistă a problemelor pe care ni le-am propus analizei, mai rămâne să ne întrebăm care ar fi, în ultimă instanță, importanța omiliei în practica discursului de tip creștin? Ea este confirmată de locul și impactul predicii pe parcursul celor două milenii de creștinism, iar Sf. Ioan Gură de Aur, numit și „Pavel din secolul al IV-lea”, dă mărturie în acest sens:

„În afara de pilda prin faptă, preoții n-au decât un singur mijloc, o singură cale de vindecare: învățatura cu cuvântul, predica. Aceasta e instrumentul, aceasta e hrana, aceasta e cel mai bun aer; aceasta ține loc de medicament, aceasta ține loc de cauterizare, ține loc de bisturiu. Dacă preotul trebuie să ardă sau să taie, trebuie neapărat să se folosească de predică. Dacă predica nu-i în stare să facă asta, zadarnice sunt toate celelalte. Prin predică ridicăm sufletul deznađăduit; prin predică smerim sufletul îngâmfat; prin predică tăiem ce-i de prisos; prin predică împlinim cele de lipsă; prin predică lucrăm pe toate celelalte către ne ajută la însănătoșirea sufletului” (Sf. Ioan Gură de Aur, „Despre preoție”).

Reprezentare a Sf. Ioan Gură de Aur

Considerații misionare actuale în diaspora românească

Dr. Vlad I. BONDRE
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Introducere

Văzută ca un îndemn spre universalitatea propovăduirii Evangheliei, Biserica a reprezentat din totdeauna creația unică a lui Dumnezeu, căreia i se adaugă caracterul ei infailibil, dar și capacitatea de a purta responsabilitatea membrilor săi. Conform studiului lui George Peters, „responsabilitatea și rolul Bisericii este de a-L lăuda pe Dumnezeu, de a purifica lumea, de a se educa pe sine, de a se purta fără reținere și de a edifica forța ei în lume”¹.

Potrivit învățăturii Sfinților Evangeliști, Biserica primește un mandat obligatoriu, responsabilitatea membrilor ei, aşa cum Iisus Hristos, ca Trup extins al ei (Efesenii 1, 22-23; 5, 23; Coloseni 1, 18), a purtat slăbiciunile, suferințele și neputințele neamului omenesc (Matei 8, 17; Isaia 53, 4; 1 Petru 2, 24). Plinătatea responsabilității arată necesitatea unor resurse *ad intra* și *ad extra*, prin care Biserica să se ocupe de viața socială a comunităților creștine. Conform părintelui profesor Valer Bel, organizarea vietii liturgice și convertirea popoarelor prin propovăduire pot reprezenta direcțiile misionare sau resursele Bisericii². Punctul central al acestora este determinat de lucrarea Duhului Sfânt în spațiul eclesial, ca izvor al tuturor darurilor (I Corinteni 12,9; 12,28; Romani 12,6). Afirmația părintelui profesor Vasile Nechita exprimă modul lucrării Bisericii care se face „prin puterea, prin harul și prezența Duhului Sfânt, întrucât slujirea ei este făcută în numele și cu puterea Celui ce a murit și a înviat din morți, Hristos-Domnul. Lucrarea Duhului Sfânt (Faptele Apostolilor 2,33; 9,31; 15,8; 20,28), care articulează încheieturile Bisericii, se vede și în puterea de rugăciune a celor ce cred împreună cu Sfinții Apostoli și cu slujitorii rânduiți de ei Bisericilor, dar o constituie și chipul credinței lucrătoare, faptele bune ale celor care se închină Fiului lui Dumnezeu”³.

Responsabilitatea socială a Bisericii față de noua generație de tineri aflați în afara granițelor României

Conștiința socială a Bisericii dobândește un caracter misionar, iar responsabilitatea, ca atribut al ei, cheamă noua generație de tineri aflați în afara granițelor țării să se alăture unei împreună- slujiri sau să participe în mod concret la *missio Dei*. Aplicarea acestei misiuni se vede ca un tot unitar în ceea ce privește raportul cu societatea, deoarece, fără responsabilitate, ea rămâne un vid creat între spațiile istoriei. Fiecare membru al comunității devine, în acest sens, un discipol al crezului, care are datoria de a împlini cuvântul lui Dumnezeu. Responsabilitatea Bisericii poate fi definită, aşadar, ca lucrarea permanentă și sfîrșitoare a lui Dumnezeu față de coroana creației Sale, dar și forma ei organică, care trebuie să funcționeze având la bază propovăduirea cuvântului, lucrarea sacramentală și activitatea pastoral-filantropică.

Responsabilitatea Bisericii față de membrii ei aflați în afara granițelor României se poate identifica, de asemenea, cu rațiuni de ordin terminologic. Conform învățăturii Preasfințitului Nifon Mihaiță, ele sunt dispuse cronologic și reprezintă rezonanța glasului Bisericii în societate. Drept consecință, prima rațiune se referă la „misiune, care înseamnă trimiterea Bisericii în lume, în vederea extinderii Împărației Cerurilor, care se intemeiază pe propovăduirea Evangheliei (Matei 28,19) și totodată pe trimiterea văzută a Fiului în lume (Ioan 20,21). Mai apoi, se face referire la evanghelizare, ca proclamare directă și publică prin cuvânt și faptă a planului pe care Dumnezeu îl are cu lumea (Efesenii 3,10-11). Se vorbește mai apoi despre mărturie, ca exigență internă a credinței și constă în săvârșirea faptelor bune făcute în numele lui Iisus Hristos. Slujirea devine o cerință, iar aceasta înseamnă solidaritate cu toți oamenii, în

¹ George W. Peters, *A Biblical Theology of Missions*, Chicago, Moody Press, 1972, pp. 208-209.

² Valer Bel, *Misiune, Parohie, Pastorație – Coordonate pentru o strategie misionară*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2006, p. 8.

³ Vasile Nechita, *Pentru o misiologie practică – Caietele misionarului ortodox*, Iași, Editura Vasiliiana, 1998, pp. 101-102.

lupta lor pentru binele comun, pentru transformarea societății. Desăvârșirea acestora se trăiește în sfîntenie și pastorație, adică acțiunea de a întreține prin Sfânta Euharistie pe toți oamenii” (Ioan 6,35; 7,37)⁴.

Sarcina Bisericii Ortodoxe Române în condițiile specifice ale societății apusene arată că ea trebuie să protejeze membrii și identitatea acestora de „chip și asemănare” (Facere 1, 26), preocupându-se și de transmiterea unui mesaj revelator către noua generație de tineri care au părăsit țara în căutarea unui trai mai bun. Trebuie subliniat faptul că Biserica Ortodoxă Română se îngrijește prin intermediul pastorației de toți membrii ei, mai ales de cei care vor deveni văstare rodnice ale Viei celei Cerești (Ioan 15,5; Filipeni 1,11), dar dificultățile întâmpinate în deslușirea problemelor noilor generații de tineri români născuți și crescuți în spațiile Occidentului arată că fondul apariției acestora este reprezentat de vulnerabilitatea, independența, pluralitatea crențelor occidentale. La toate acestea, după părerea părintelui profesor Mihai Hincinschi, se adaugă modernitatea, care „reprezintă un fenomen însemnat, deoarece produce schimbări esențiale de atitudini personale. Ea reunește diferite mișcări de secularizare și raționalizare”⁵.

Trebuie luat în considerare faptul că responsabilitatea Bisericii implică contextul misionar al vremurilor actuale. Dacă în vremea Mântuitorului erau aproximativ 250 milioane de necreștini, estimăriile actuale duc către 5 miliarde, însemnând un număr de aproximativ 15% creștini⁶ din întreg numărul populației. Sub aceste estimări de ordin sociologic trebuie evidențiat caracterul sacru și profan al timpului și spațiului, definind cadrul în care omul își desfășoară activitatea. Natura omului și-a pierdut valențele sacre odată cu păcatul, iar restaurarea constă în propria trudă de regăsire interioară. Din păcate, parcursul nu este unul lin, ci devine presărat de atemporal sau de profan. Aceste modalități de a fi ale omului înglobează imanentul și transcendentul, iar Adevărul este viața care susține cele două talere ale balanței. Un lucru este sigur, acela că omul e condus pe drumul vieții lui de fideitate, care, vrând să unească năzuința sufletului cu dorința trupului, are nevoie de o confirmare. Lipsa confirmării conduce la discrepanța vremurilor de azi, de aceea slujirea a doi domni implică trădarea unuia sau a altuia (Facere 3,13).

Restabilirea omului sau căutarea Sensului absolut și autentic se face prin educație. Fixând în dorul stării paradișiene a omului toată puterea, Biserica Ortodoxă Română se arată a fi responsabilă față de membrii ei aflați în diaspora tocmai prin lucrarea permanentă de predare și învățăturilor de credință. Biserica alcătuiește un proiect de lectie duhovnicească de predare-asimilare a crențelor, deoarece prin educație se poate ajunge la faza primară a universului – puritatea. Reușita cere puterea exemplului, iar acest exemplu își are fundamentul în Sfânta Scriptură (Iov 6,24; Isaia 1,17; Ioan 6,45) și în glasul epocii patristice. Tinerii aflați în afara granițelor țării au cea mai mare nevoie de educație, pentru a dezvolta în sine puterea cuvântului și a faptei, de aceea, conform Sfinților Părinți, datoria Bisericii și a societății este „să învățăm pe tineri învățătura fricii de Dumnezeu... Copiii noștri să aibă parte de creșterea cea întru Hristos; să învețe ce putere are smerenia înaintea lui Dumnezeu și ce poate dragostea curată în fața lui Dumnezeu; să învețe că bună și mare este frica de Dumnezeu și că mantuiește pe toți cei care trăiesc cu cuviosie în Dumnezeu, cu cuget curat”⁷.

Modul în care educația trebuie să fie raportată la persoană se face prin modul de transmitere a stimulilor către receptor. În consecință, se solicită o cercetare amănunțită a evenimentelor ce se petrec în faza prenatală a fătului. Multe dintre reacțiile și firul sentimentelor ce străpung rațiunea și sufletul mamei se inoculează ca o sămânță în conștiința celui ce se va maturiza⁸. Rodul acestei semințe se vădește, asemenea *Pildei Semănătorului*, prin pământul prielnic pe care ea se poate dezvolta. Locul în care să-mânță cea bună a căzut reprezintă o analogie a triunghiului formării religioase, care are în componență

⁴ Nifon Mihaiță, *Misiologie creștină – Curs pentru uzul Facultății de Teologie*. Ediția a II-a, revizuită și adăugită, București, Editura ASA, 2005, pp. 13-15.

⁵ Mihai Hincinschi, *Biserica în societate – Aspecte misionare ale Bisericii în societatea actuală*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2006, pp. 20-21.

⁶ Harvie M. Conn, *Eternal word and changing worlds – Theology, Anthropology and Mission in dialogue*, New Jersey, P & R Publishing, 1992, p. 213.

Se poate observa un regres al numărului de creștini din motive politice, economice și sociale. Fapt care se datorează și lipsei actelor de cult specifice creștinismului. Dacă în țările lumii a treia există un progres al celor care văd creștinismul ca pe o sursă de izbăvire sufletească, Occidentul s-a îndepărtat de sorgințile creștine.

⁷ Ioan Bursuc, „Tinerii și tinerețea în operele Sfinților Părinți”, în *Solia*, nr. 80/2005, p. 19.

⁸ Sfinții Părinți ne învață despre puterea gândului care se transmite ca stare fătului, deoarece are loc o trecere din conștiință în subconștiință, fenomen care poate influența orice decizie sau acțiune a acestuia de mai târziu.

familia, școala și Biserica. Rodul apare doar prin strădania de a îngriji ceea ce este deja încolțit în conștiința omului.

Responsabilitatea Bisericii Ortodoxe Române față de creștinii ortodocși din diaspora subliniază faptul că ea prezintă o atitudine riguroasă de a chema oamenii la adevăr și credință, oferind cele necesare în lupta cu răul „pentru ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârșit și cu totul destoinic pentru orice lucrare bună” (II Timotei 3,17). Privitor la aceasta, Vinay Samuel și Chris Sugden afirmă că „transformarea omului este opera lui Dumnezeu care ne angajează și pe noi la transmiterea adevărului”⁹.

Paravanul pe care societatea apuseană îl pune în calea dezvoltării duhovnicești a tinerilor români determină Biserica să ia o atitudine fermă în acest sens, iar direcția spre care se îndreaptă lupta ei cea bună este nestorianismul modern. Prima formă a nestorianismului punea sub semnul întrebării unirea firilor în chip real, afirmând că în Iisus Hristos există două persoane: persoana divină și umană a Mântuitorului Iisus Hristos, înțelegându-se astfel că Dumnezeu Tatăl ar fi avut doi fiu¹⁰. Nestorianismul modern nu face altceva decât să prelungească ideea, din care elementul creștin este scos, Dumnezeu rămânând doar un principiu de urmat și nu de adorat. Urmarea lui Hristos ca lider spiritual și nu ca principiu absolut se poate înțelege prin sintagma *Da! – pentru Iisus, Nu! – pentru Biserică*. Aspect care ridică ancora sentimentului de dor paradisiac din ungherele sufletului și lasă de înțeles faptul că omul poate participa la viața spirituală, fără a se pocăi de păcatele săvârșite, ceea ce reprezintă o anomalie.

Pentru cadrul social extern, pentru societatea postmodernă, responsabilitatea nu mai reprezintă asumarea unei sarcini, aspect care pare să contravină respectării obligațiilor morale. Pe baza acestei neglijențe sociale, Biserica Ortodoxă Română dorește să se arate ca o susținătoare a noilor generații de tineri, să-i călăuzească, să le ofere posibilitatea de a trăi adevărul în mod liber. Pentru o astfel de reușită, Biserica îi cheamă pe tineri la dialog. Aceasta se deschide sub forma unui catehism, care se traduce într-o împreună-lucrare prin care mesajul revelator să fie cu adevărat înțeles și trăit. Desigur, deși tentații să abdice, datorită rigurozității, tinerilor li se transmite că pentru a cunoaște tainele lumii acesteia ei trebuie să depună un efort susținut pe măsura dorinței lor de a ajunge cât mai repede la un rezultat pozitiv.

Pentru ca reușita unui program misionar universal să fie garantată, Biserica trebuia să-și prezinte învățătura într-un mod deplin, drept pentru care anii 1970-1975 au reprezentat pentru lucrarea misionară a Bisericii un punct de plecare în ceea de privește evanghelizarea popoarelor unde nu erau trimiși misionari. Deși Biserica avea un număr mare de adepti, doar 1 din 5 necreștini acceptau învățătura Evangheliei. Biserica și-a reorientat gândirea pentru a evangheliza popoarele necreștine și a abordat o concepție modernă¹¹, văzută prin prisma unor programe de integrare care se adresează, în primul rând, tinerilor. Problema care s-a ivit imediat a fost aceea a trimiterii misionarilor în diverse spații culturale. Deși evanghelizau peste 500 de oameni cu eforturi minime, tot nu era suficient pentru ca mesajul Evangheliei să pătrundă adânc în sufletul auditoriului. Potrivit lui Steve Saint, soluția găsită pentru rezolvarea problemei a fost sinonimă cu cea pe care Mântuitorul Iisus Hristos a folosit-o în misiunea Sa – aceea de a trimite ucenici, care, prin exemplul lor propriu, să propovăduiască Împărația lui Dumnezeu și să de-

⁹ Vinay Samuel, Chris Sugden, *Mission as Transformation – A theology of the whole gospel*, Oxford, Regnum Books International, 1999, p. 275.

¹⁰ Ioan Rămureanu, Milan Șesan, Teodor Bodogae, *Istoria Bisericească Universală*, vol. 1 (1-1054). Ediția a III-a revizuită și completată, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, p. 342.

¹¹ John Piper, *Să se bucure popoarele*. Traducere în română de Tabita Chiș, Oradea, Editura Cartea Creștină, 1998, pp. 203-204.

termine și alți membri ai comunităților să participe la misiunea de propovăduire¹².

Deși în studiul său John Piper susține ideea conform căreia misiunea nu este scopul final al Bisericii, ci cultul sau *religia*¹³, aceasta este necesară, totuși, transmiterea adevărului revelat. În viziunea misionară, cultul și învățatura de credință mândruitoare revărsată peste membrii Bisericii reprezintă o manifestare care trebuie să aibă un caracter veșnic, dar iată că la toate aceste aspecte se adaugă caracterul pragmatic al Cincizecimii, care, potrivit părintelui profesor Gheorghe Petraru, „împărtășește același har al Duhului până la vremea arătării Mântuitorului pe scaunul de judecată”¹⁴.

În lucrarea misionară pe care Biserica Ortodoxă Română o desfășoară în lumea întreagă, nu trebuie omis faptul că energia postmodernității reprezintă o opriște pentru aceasta. În răspunsul pe care Biserica încearcă să-l dea postmodernității care pune accentul pe știință în detrimentul credinței, se poate observa, din păcate, că doar cultura mai poate afirma creștinismul ca adevăr și valoare. Afirmația corespunde cu gândirea lui Paul Hiebert, care prezintă în studiul său *The Gospel in Human Contexts – Anthropological Explorations for Contemporary Missions* transformarea la care este supus omul postmodern. El afirmă că „omul nu trebuie să poarte mantia avocatului lui Dumnezeu, ci trebuie să-și îndeplinească doar rolul de martor al Adevărului”¹⁵.

Cu toate acestea, nota concludentă a elementelor misionare se formează pe temeiul capacitatei Bisericii de a propovădui în mod constant Adevărul Absolut. Sarcina și responsabilitatea Bisericii reprezintă pentru societatea postmodernă o opriște în calea dezvoltării sale inepțe și imorale datorită numărului însemnat de adepti. Încercarea societății postmoderne de a lupta împotriva Evangheliei, mărturiei, slujirii, sfințeniei și pastorației creștine este zadarnică, deoarece Biserica și-a format un profil misionar de neclinit care va salva în permanență noile generații de tineri de la adevăratale dezastre pe care societatea contemporană le va produce.

Diaspora și misionarismul Bisericii Ortodoxe Române

În conformitate cu dinamismul social, misiunea Bisericii Ortodoxe Române caută să sublinieze faptul că transformarea vizibilă a Tânărului în spațiul apusean contravine scopului propus de Dumnezeu. Pentru a nu se pierde în neantul dezinteresului față de fenomenul religios, Biserica arată că scopul misiunii sale este de a-i oferi statornicie și progres duhovnicesc. Transformarea este, de fapt, lucrarea Mântuitorului, care caută să cuprindă în mod real pe toți cei care vor să-și asume deplinătatea harului. Extensiunea socială a Sfintei Treimi și a Bisericii devine o dogmă prin care se afirmă că împărtășirea harului și încorporarea lui în Tânăr reprezintă o responsabilitate comună a celor două. Purtarea crucii, în acest context, nu este numai o datorie a omului, ci exemplul prin care Biserica participă efectiv la viața membrilor ei, punând spre călăuză Lumina cea adevărată (Matei 4,16). Caracterul misionar al Bisericii ca extensiune socială implică sentimentul iubirii prin structura supremă a Sfintei Treimi, dar și pronia, ca fundament al conștiinței Tânărului care nu poate veni la adevăr, dacă nu este atras de glasul lui Dumnezeu (Ioan 6,44). Valoarea intrinsecă a responsabilității Bisericii ca progres spiritual contestă ideea conform căreia Tânărul poate primi sfințenia prin propriul efort.

Părintele profesor Ștefan Pomian consideră că manifestarea divinului prin opera misionară, precum și „conceptul monogenist, care e și premsa măntuirii în Hristos... ne aduc aminte că sorgintea noastră este perechea primordială: Adam și Eva”¹⁶. Desprinsă din această viziune se poate contura, sub un alt aspect, forma misionarismului Mântuitorului Iisus Hristos, care ilustrează două ipostaze deosebite. Prima atestă imaginea potrivit căreia Iisus, ca temelie a Bisericii (Efeseni 2,20), poartă responsabilitatea trupului său (Coloseni 1,18). Porunca cea nouă, a iubirii (Ioan 13,34), exprimă deplinătatea lucrării Persoanelor Sfintei Treimi sau, mai mult decât atât, lucrarea vădită a acestora prin actul întrupării Fiului lui Dumnezeu.

¹² Steve Saint, *The Great Omission – Fulfilling Christ's Commission Completely*, Seattle, YWAM Publishing, 2001, pp. 45-49.

¹³ „Atunci când zilele se vor sfârși, iar cei aleși vor fi în fața tronului lui Dumnezeu, misiunea nu va mai fi. Ea este necesară temporar, dar cultul rămâne pe veci. Cultul este scopul misiunii, iar aceasta începe și se termină în închinare și adorare”. Vezi John Piper, *Let the nations be glad! The supremacy of God in Missions*, Michigan, Baker Books, 1993, p. 11.

¹⁴ Gheorghe Petraru, „Mergeți în toată lumea și propovăduiți evangelia la toată făptura...” – *O istorie a misiunilor creștine*, Iași, Editura Sf. Mina, 2013, p. 335.

¹⁵ Paul G. Hiebert, *The Gospel in Human Contexts – Anthropological Explorations for Contemporary Missions*, Michigan, Baker Academic, 2009, pp. 125-126.

¹⁶ Ștefan Pomian, „Unicitatea și unitatea Bisericii”, în *Ortodoxia Maramureșeană*, nr. 8/2003, p. 233.

Cea de-a doua ipostază reprezintă viziunea lui Eckhard Schnabel, care exprimă o simbolistică a actului de restaurare a divinului în om sau, mai mult decât atât, misiunea personală primită ca dar de la Dumnezeu, pentru a instaura Împărăția Cerurilor pe pământ¹⁷. Ideea este prelungită de simbolistica numerologică, care în acest context, potrivit lui Walbert Buhimann, ilustrează imaginea Cinei celei de Taină, avându-l pe Mântuitorul Iisus în mijlocul ucenicilor, propunând un program de purtare de grija asupra lumii, care să cuprindă prin Euharistie același spațiu al comuniunii¹⁸. Expresia venirii Sale între ucenici, prin ascultarea față de Tatăl, și adunarea lor prin puterea cuvântului arată că Iisus Hristos este misionarul prin excelență. El devine responsabil față de mediul social, prin purtarea de grija și cercetarea trupească și sufletească a celor bolnavi, orfani, săraci sau văduvi (Matei 25,41-45)¹⁹.

Dacă Biserica este văzută ca fiind extensiunea socială a Mântuitorului Iisus Hristos, îndeplinind responsabilitatea purtării de grija față de membrii ei sau de caracterul său organic, se întrezărește un fenomen specific creștinismului ortodox – încorporarea oamenilor în misiunea lui Iisus Hristos sau cuprinderea lor în lucrarea Lui în lume. Cu alte cuvinte, omul și în speță Tânărul posedă natura misionară și, împreună cu ea, responsabilitatea lui față de ceilalți membri ai comuniunii harice.

Pornind de la această idee, părintele profesor Ion Popescu afirma că „în fiecare parte a universului, atât la nivel macro-cosmic, cât și la nivel micro-cosmic există un raport armonios între parte și întreg”²⁰, adică cuprinderea Tânărului în lucrarea de înnoire săvârșită de Mântuitorul Iisus Hristos determină participarea celui dintâi drept coautor al responsabilității față de mediul social. Criteriu de judecată care are ca fundament slujirea Fiului lui Dumnezeu, care dorește ca Tânărul să devină moștenitor al Împărăției Cerurilor²¹.

Lărgind și mai mult orizontul responsabilității sociale față de membrii ei, Ioan Capătă crede că Biserica îi dezvoltă Tânărului un „misionarism intern, ca zidirea duhovnicească prin faptele bune”²². Afirmația este în strânsă legătură cu cea a teologului Craig Van Gelder, care afirma în contextul responsabilității misionare că „Dumnezeu a creat biserici vii, pentru a demonstra că Raiul a început prin oameni aleși”²³.

În exprimarea acestor poziții, se intrevede sensul dual al naturii existențiale a Tânărului, care exprimă obligație față de trup ca templu al Duhului Sfânt (I Corinteni 6,19) și responsabilitate față de suflăt ca sălaș al dumnezeirii. Mai mult decât atât, calitatea de fiu duhovnicestă ai Cereșcului Împărat anunță prezența în lucrare a faptelor bune. De reținut este faptul că responsabilitatea, deși începe din eul personal, devine o undă ce cuprinde în structura ei faptele cele bune îndreptate către aproapele, chemând astfel la bucuria comună pe toți cei care răspund pozitiv invitației. Modul în care Fiul lui Dumnezeu a lucrat cele pământești ca fiind cerești cuprinde toată conformația lumii, îndumnezeind-o prin purtarea de grija sau prin responsabilitatea pe care Si-a atribuit-o prin ascultare.

Responsabilitatea socială a Bisericii Ortodoxe Române față de membrii ei, în speță cei mai tineri, devine o misiunea grea, deoarece contextul societății contemporane nu mai este unul tradițional, bazat pe principiile morale, refuzându-se astfel participarea în masă la cuvântul Evangheliei²⁴. De aici rezultă convingerea conform căreia fiecare membru al Bisericii trebuie să posede calitatea de misionar, ca răspundere a suflului său și ca extensiune prin iubire față de ceilalți oameni.

Perspectiva asupra autenticității naturii umane reflectate în conceptul responsabilității sociale reprezentă în viziunea părintelui profesor Sorin Cosma „o necesitate duhovnicească dată de faptul că iubi-

¹⁷ Eckhard J. Schnabel, *Early Christian Mission*, Leicester, Inter Varsity Press, 2004, p. 271.

¹⁸ Walbert Buhimann, *Courage Church*, New York, Orbis Books, 1978, pp. 75-77.

¹⁹ Edmund P. Clowney, *The Church – Contours of Christian Theology*, Illinois, InterVarsity Press, 1995, pp. 159-161.

²⁰ Ion Popescu, „Biserica, împărăția lui Dumnezeu pe pământ – Abordare religioasă a ecologiei”, în *Buletin Științific*, Pitești, nr. 12/2007, p. 4.

²¹ Eddie Gibbs, „Preparing Leaders for an „Emerging Church”, in *Mission to the World – Communicating the Gospel in the 21st Century – Essays in honor of Knud Jorgensen*, Oxford, Regnum in cooperation with Egede Institut and Areopagos, 2008, pp. 332-333.

²² Ioan Capătă, *Biserica – Trupul lui Hristos*, Sibiu, Editura Oastea Domnului, 2000, p. 18.

²³ Craig Van Gelder, *The Essence of the Church – A community Created by the Spirit*, Michigan, Baker Books, 2000, pp. 30-32.

²⁴ Melbourne E. Cuthbert, *Managing Missions in the Local Church*, New Jersey, Association of Baptists for World Evangelism, 1987, p. 15.

rea, pacea și bucuria ca rod al Duhului Sfânt sunt depline numai dacă sunt împărtășite și altora. Cultivate exclusiv în plan personal, acestea stagnează în rodirea lor deplină”²⁵.

Purtarea de grija prin taina iubirii contestă orice paradigmă a conviețuirii actuale, determinate de împlinirea sinelui prin raportare la sine. Intervenția Bisericii, sub acest legământ al responsabilității, implică nu numai natura ei sfînțitoare, ci și caracterul sobornicesc, ca, astfel, de la o margine a pământului la alta, demnitatea chipului uman să își găsească direcția mândruitoare.

Purtarea de grija ca act al responsabilității sociale „dispune de toată plinătatea harului pentru vindecarea oricărui păcat al sufletului sau al trupului și dispune de toate binefacerile în cuvânt și în faptă, care pot fi gândite, și de toate darurile duhovnicești”²⁶. Profunzimea sensului sobornicesc împlinește atributul apostolicății, prin simplul fapt că din amândouă decurge același izvor al harului care cuprinde chipul celui care a fost zidit de Dumnezeu. Această extensiune prin atributul sobornicității nu reduce în conștiință actul purtării de grija, ci implică spre dezvoltare și curaj pe cei care se vor a fi părtași ai vieții celei veșnice. Privind în sens panoramic aspectul, Sfântul Ioan de Kronstadt afirma: „O, Biserica a lui Dumnezeu, Sfântă, Sobornicească și Apostolească! Cât ești de măreată, de înțeleaptă, de dreaptă și de mândruitoare! Cât de mare și minunat și uluitor de înaltă este alcătuirea ta, cât de mare este adunarea laolaltă a mădularelor tale!”²⁷.

În raport cu convertirea Sfântului Apostol Pavel, misiunea Bisericii își asumă una dintre metodele folosite de acesta pentru a propovădui mesajul Evangheliei și pentru a arăta că responsabilitatea ei corijează exclusiv întreaga ființă. Dacă învățatura Sfântului Apostol Pavel ajunge a fi expusă celor care aveau cunoștințe despre Mântuitorul Iisus Hristos, începând din centru spre exterior „peste tot, predica lui Pavel era adresată atât iudeilor, cât și păgânilor”²⁸, se poate observa că învățatura și responsabilitatea Mântuitorului față de omenire a început din exterior, cu cei care nici nu auziseră despre El. Această diferență de viziune caută să ofere un răspuns vădit asupra modului în care toți tinerii pot fi integrați în lucrarea mândruitoare. Discrepanța viziunii asupra responsabilității din perspectiva Sfântului Apostol Pavel și a misiunii Bisericii întregește mai mult decât oricând caracterul proniator al Sfintei Treimi față de creația Sa, încorporând-o deplin și sigur în opera răscumpărării.

Răspunsul empiric al misiunii Bisericii Ortodoxe Române în diaspora apuseană contribuie în contextul vremilor actuale la starea de echilibru a membrilor ei. Dacă natura ei posedă un caracter misionar prin ființa Întemeietorului, atunci în calitatea de fii duhovnicești toate persoanele sunt chemate la împărtășirea cu tainele Sfintei Treimi.

Pozitia Bisericii față de membrii ei atestă faptul că ea dintotdeauna a purtat sarcina responsabilității cu demnitate, încercând prin mijloacele pastorale să deschidă orizontul aperceptiv al celor ce mai posedă o fideitate a credinței. Natura și profilul ei misionar nu încearcă o abolire a celorlalte forme instituționale, ci conturează ideea conform căreia, în cadrul comunității ecclaziale, membrii pot deveni cu ușurință moștenitori ai Împărației Cerurilor. Întreaga misiune a Bisericii sub diversele ei forme poate fi considerată de bun augur, motivul fiind determinat de scopul urmărit de aceasta, adică propovăduirea Cuvântului lui Dumnezeu, ca astfel toți să cunoască slava Lui, chiar dacă deschiderea unor culte spre misiunea bisericii nu este direct proporțională cu autenticitatea dogmelor.

Incorporarea oamenilor în ființa lui Dumnezeu prin întreitul act al îintrupării, jertfei și învierii duce în mod constant la permanentizarea sentimentului religios în om, ca astfel să redevină *domn al universului*. Acest proces se face prin grija Bisericii, care este extensiunea Mântuitorului Iisus Hristos și care cheamă la Sine pe toți cei care doresc a se împărtăși din izvorul harului.

Consolidarea caracterului organic al Bisericii deschide spațiul nevăzutului care poartă năzuința unei comuniuni permanente. Din acest considerent, noile generații de tineri aflați înașara granițelor țării sunt percepute ca fiind viitoarea generație de creștini, care, puși în slujba lui Dumnezeu, vor putea ca prin simpla lor purtare să facă din lumea aceasta Raiul cel gătit tuturor spre veșnicie. Puterea lor stă în

²⁵ Sorin Cosma, „Autenticitatea naturii umane din perspectiva misiunii spirituale a Bisericii”, în *Orthodoxia*, București, nr. 5/2013, p. 122.

²⁶ Cyr. H. Cartech. 18.23 (PG.33. Col. 1044). *Apud.* Vasili Krivoșein, *Biserica Sobornicească*, traducere în română de Nicolae Crețu, București, Editura Sofia, 2012, p. 118.

²⁷ Sfântul Ioan de Kronstadt, *Despre tulburările lumii de astăzi*, traducere în română de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, București, Editura Sofia, 2016, p. 46.

²⁸ Emil Dumea, *Teme de istorie a Bisericii*, Iași, Editura Sapientia, 2002, p. 19. *Apud.* Serafim Crucianu, „Principiile misionare ale Sfântului Apostol Pavel”, în *Orthodoxia*, nr. 3/2011, p. 120.

practica credinței, motiv pentru care, prin atributul ei apostolic, Biserica se îngrijește să aibă în permanență adevărata slujitorii ai altarelor. Frumusețea conslujirii clericilor și mirenilor atestă faptul că Biserica își îndeplinește fără cusur responsabilitatea socială față de membrii ei.

Concluzii

Împlinind funcțiile misionare ale încorporării Împărației Cerurilor pe pământ, ale evanghelizării, mărturiei și slujirii, Biserica se îngrijește ca mesajul pe care îl transmite să restabilească în omul decăzut starea paradisiacă. Implicarea organică în misiunea Bisericii cuprinde în acest sens prefacerea omului ca mesager al Adevărului. Impermeabilitatea misiunii Bisericii cauță să arate că ea nu este compusă ca o definiție, având note de subsol, ci reprezintă fapta în sine, adică lupta cea bună pentru câștigarea sufletelor membrilor ei.

Sfânta Scriptură ne învață că misiunea poartă fundamental apostolic bazat pe împlinirea cuvântului lui Dumnezeu. Așadar, misiunea este acțiunea Mântuitorului Iisus Hristos, iar El este acțiunea iubirii. Mesajul misionar impus în acest context poate avea sensuri multiple, pornind de la salvarea lumii prin Jertfa Mântuitorului până la iertare.

În relația pe care Biserica Ortodoxă Română o are cu noua generație de tineri din diaspora, se observă că aceștia nu acceptă mereu adevarul, dar se găsesc obligați să îl verifice. Ei sunt infometați pentru implicare în diversitate, drept pentru care Biserica, prin misiunea ei, îi îndrumă spre implicarea personală în relația cu Sfânta Treime, spre scopul pe care Evanghelia îl propune. Acceptarea misiunii Bisericii de către noua generație de tineri face posibilă introducerea misionarismului în societate, studierea și aprofundarea lui prin practica exemplului. Prin această caracteristică, se pot consolida și crea noi relații la nivel social.

Contribuția educativă a Bisericii oferă toate premisele necesare dezvoltării, instruirii și îndrumării noii generații de tineri, ca astfel învățătura Sfinților Părinți și a Sfintei Tradiții să fie împlinită prin puterea exemplului. Exigența răspunderii față de membrii Bisericii determină o extensiune socială a acesteia. Desigur, ea poate începe din cadrul familial și se poate amplifica până la măsura instituțională determinată de multitudinea programelor cultural-filantropice și social-misionare. O astfel de implicare socială începe întotdeauna prin cuvântul pe care Biserica îl adresează tinerilor, ca, mai apoi, aceștia să deschidere tainele cunoașterii prin propria trăire. Caracterul organic al Bisericii ca model al educației religioase exprimă legătura dintre viața comunității și întreita slujire a Mântuitorului. Sens în care ea se continuă ca o responsabilitate, fiind un spațiu al credinței, fapt ce atestă că se oferă ca dar spre metacunoaștere. Importanța credinței în viața membrilor Bisericii, indiferent de vîrstă lor, creionează ideea conform căreia ea simbolizează un limbaj comun cu cel al Creatorului. Dialogul purtat va oglindi ceea ce lipsește societății de astăzi – ascultarea. Din acest considerent, năzuința Bisericii este de a conștientiza că educația nu reprezintă trăirea sinelui, ci deschiderea spre celălalt.

A cuprinde *erga omnes* întreaga ființă a aproapelui poate reprezenta o analogie a misiunii Bisericii care se deschide spre întreaga lume pentru a o cuprinde în energia sa ziditoare. Tinerii sunt îndemnați și se lăsa absorbiți de puterea sfîrșitoare a Bisericii, ca astfel să devină moștenitori ai Împărației Cerurilor. Pentru realizarea acestui ideal, tinerii trebuie să fie convinși că realitatea societății postmoderne în care își desfășoară activitatea nu este altceva decât un câmp de luptă care are ca personaje-simbol sufletul și provocările lumii contemporane. De aceea, responsabilitatea pe care Biserica Ortodoxă Română o poartă față de noua generație de tineri aflați înapoia granițelor României nu reprezintă doar o sarcină misiunară, ci și expresia dragostei infinite a trupului tainic față de întreaga zidire, ca astfel „toți oamenii să se mantuiască și la cunoștința adevarului să vină” (I Timotei 2,4).

Iisus Hristos Logosul întrupat – Arhetipul omului

Ioan Daniel TOADER
Sibiu

Înainte de a intra în hermeneutica textului ioaneic, se cuvine să prezentăm câteva cuvinte despre scriitorul care ne propune spre o înțelegere mai profundă Prologul Evangheliei a patra, textul ales de Biserică pentru a fi citit chiar în dimineața Învierii în timpul Sfintei Liturghii.

Mihai Petian a absolvit Institutul Teologic Universitar din Sibiu în 1988, apoi a urmat cursurile de doctorat la aceeași instituție, la Catedra de studiul și exegезa Noului Testament, sub îndrumarea P.C. pr. prof. dr. Vasile Mihoc. În anul 1988 a fost hirotonit preot pe seama Parohiei Hașag, județul Sibiu. În prezent este preot în Parohia Sfântul Ilie II din Sibiu. În anul 2000 (octombrie-decembrie) obține o bursă la Ierusalim, din partea Patriarhiei Române, participând la diferite cursuri, consultând diferite materiale bibliografice și de arheologie biblică. În anii 2001 și 2002 a primit o bursă la Institutul pentru Bisericiile Orientale (OKY) din Regensburg, Germania, unde a avut prilejul culegerii de material bibliografic important în vederea redactării tezei de doctorat cu titlul „Epistola I către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel. Introducere, traducere și comentariu”.

A publicat numeroase articole și studii în reviste teologice din țară, a dat interviuri la diferite publicații sau emisiuni. În perioada 1994-2005, a fost comodator la emisiunea „Flori de Pateric” la TV Eveniment, Sibiu, iar din 2005 până astăzi este realizatorul emisiunii „Credință și viață” la TV Sibiu. În 2009 a publicat volumul *Șapte zile, șapte con vorbiri*. În 2016, în colaborare cu pr. Teodosie Paraschiv, publică volumul *Cuvânt, credință, viață. Tânărări scripturistice*. Tot în 2016 și-a publicat teza de doctorat, *Epistola I către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel. Introducere, traducere și comentariu*. Este autorul cărților *Prologul Evangheliei de la Ioan*, apărută la Editura Andreiana, Sibiu, 2019, și *Epistola către Tit*, editată tot la Editura Andreiana din Sibiu în anul 2020. A participat la diferite conferințe din străinătate (Regensburg, Seres, Praga, Berna, San Dona di Piave). În urma invitațiilor primite, a susținut diverse conferințe în țară.

În spațiul teologic ortodox românesc au devenit proverbiale cuvintele „Scriptura este des citată, rar citită”. Am putea adăuga acestui trist adevăr următoarele cuvinte: „Scriptura este des citată, rar citită și și mai rar interpretată”. Dovada o reprezintă vidul așternut de la ultima exegeză a Prologului ioaneic, și anume lucrarea *Prologul Evangheliei a patra*, apărută la Cluj în anul 1937 și avându-l ca autor pe părintele Sofron Vlad. Din 1937 până în anul 2018, teologia ortodoxă românească nu s-a mai aplecat asupra începutului Evangheliei a patra¹. Cartea pr. dr. Mihai Petian este, în consecință, o apariție eveniment. După 100 de ani, în sânul teologiei ortodoxe românești apare un comentariu complex asupra începutului Evangheliei Sfântului Apostol Ioan.

Lucrarea *Prologul Evangheliei de la Ioan* era cumva anunțată de articole, studii, dar și lucrări de seminar din perioada pregătirii doctoratului preotului Petian în Noul Testament sub îndrumarea pr. prof. Vasile Mihoc, conducătorul Catedrei materiei Noul Testament din cadrul Facultății de Teologie „Andrei Șaguna” din Sibiu. Dintre studiile care prefigurau apariția Tânărării Prologului ucenicului iubit amintim: Hristologia Evangheliei a patra, Chipul Logosului în Evanghelie a patra, Sf. Apostol Petru – între lepădare și mărturisire, după Evanghelie a patra, Maica Domnului în Evanghelie după Ioan §.a. Vedem că Evanghelie a patra, numită de Origen „Evanghelia Evangeliilor” (p. 2), constituie un punct care suscătă mereu atenția pr. dr. Mihai Petian în calitate de interpret avizat al Sfintei Scripturi.

Cartea nu este doar rodul unei solide pregătiri intelectuale, ci mlădiță răsărită din tulpina dragostei pr. Mihai Petian. Dragostea față de cuvântul dumnezeiesc scris reiese din faptul că fiecare zi de sămbătă, după vecernie, părintele o dedică lecturii și Tânărării scrierilor Noului Testament, venind astfel în întâmpinarea credincioșilor dornici să cunoască în profunzime sensurile Scripturii.

¹ De notat că teologia ortodoxă românească a oferit lucrări valoroase asupra întregii Evanghelii ioaneice. Amintim, în acest sens, lucrarea diaconului Haralambie Rovența, *Originea și valoarea istorică a Evangheliei după Ioan*, București, 1928, și pe cea a pr. prof. dr. Vasile Mihoc, *Sf. Evanghelie de la Ioan. Introducere și comentariu*, vol. I, Editura Teofania, Sibiu, 2003.

Abordând „un imn hristologic cu rădăcini în literatura cultică iudeo-elenistică” (p. 3), autorul atacă termeni și teme centrale.

„*Logos*” este cuvântul cheie al Prologului, motiv pentru care îl provoacă pe autor să prezinte o profundă analiză teologică, filosofică și semantică. Pentru o analiză extrem de minuțioasă a termenului, autorul apelează la o întreagă literatură filosofică greacă – care începe cu Heraclit, Platon, Aristotel, stoici și.a. –, la filosofia elenistică din rândul evreilor – Filon din Alexandria –, la înțelegerea termenului în mediul iudaic. De asemenea, scriitorul se folosește de literatura hermeneutică și, cum era și firesc, recurge la Părinți și scriitori bisericești precum: Tertulian, Origen, Fericitul Ieronim, Sf. Iustin Martirul și Filozoful, Sf. Irineu, Sf. Ioan Hrisostom, Sf. Chiril al Alexandriei etc.

Părintele dr. Mihai Petian dă dovedă de o excelentă cunoaștere și a teologiei ortodoxe contemporane, în lucrarea de față găsindu-se citați atât autori ortodocși contemporani: Nicolaos Matsoukas, Paul Evdokimov, pr. G. Florovsky, pr. prof. J. Breck, Jaroslav Pelican etc., cât și teologi ortodocși români: diac. Haralambie Roventă, pr. Sofron Vlad, pr. prof. dr. Vasile Mihoc și.a.

Nu trebuie să-l surprindă pe cititor faptul că în paginile cărții se găsesc citați diversi teologi neortodocși: Bultmann, J. Daniélou, M.I. Lagrange, N.T. Wright, autorul având grija să-i ofere permanent lectorului înțelegerea textului biblic în duhul Părinților. Acest lucru se explică prin faptul că lucrarea de față abordează Prologul și din perspectiva contemporană. Am insistat asupra listei pentru a atrage atenția cititorului asupra faptului că ne aflăm în fața unei „cărți grele”, în fața unei lucrări tratate la vîrsta discernământului.

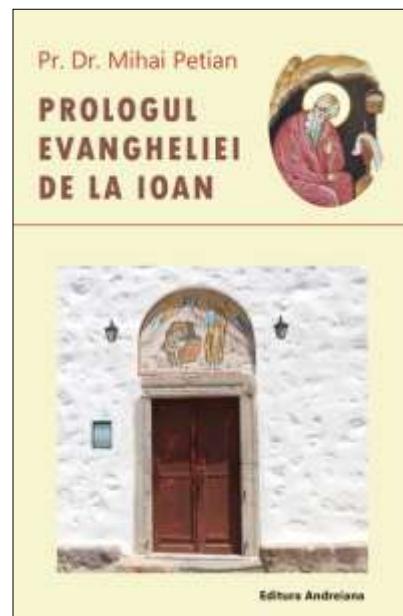
Dacă „omul modern și contemporan măsoară Cuvântul lui Dumnezeu cu propria-i statură” (p. 11), Mihai Petian pune la dispoziție o carte prin care cititorul este invitat să-și depășească condiția ieșind din starea de confort, prin aducerea aminte a faptului că „niciun om nu este numai om, de vreme ce a fost făcut după chipul lui Dumnezeu” (p. 52). Eu am zis: Dumnezei sunteți (In. 10,34), ceea ce echivalează cu „starea bărbatului desăvârșit”, care este „măsura vârstei deplinătății lui Hristos” (Ef. 4,13).

O idee fundamentală desprinsă din carte este că „Evanghelia, ca fapt salvator, a început înainte de crearea lumii” (p. 35), idee regăsită și în epistola paulină: „Iconomia tainei celei din veci ascunse în Dumnezeu, Ziditorul a toate, prin Iisus Hristos” (Ef. 3,9). La „plinirea vremii” (Gal. 4,4), „Logosul prin intrupare își ia propriul chip degradat de păcat, îl înnoiește ontologic, devenind „Noul Adam” (p. 45), precum se exprimă și Sf. Pavel: „Făcutu-S-a omul cel dintâi, Adam cu suflet viu, iar Adam cel de pe urmă cu duh dătător de viață” (1 Cor. 15,45).

Prin intrupare, Logosul identificat de Sfinții Părinți cu Iisus Hristos a împlinit „sfatul cel din veci” (Ef. 3,11), pentru că întregii făpturi văzute și nevăzute „înțelepciunea lui Dumnezeu cea de multe feluri să se facă cunoscută acum, prin Biserică, începătorilor și stăpânilor, în ceruri” (Ef. 3,10). Înțelepciunea cea mai mare a fost că „înțelepciunea și-a zidit casă” (Pilde 9,1) Sieși venind „întru ale Sale” (In. 1,11).

Se poate face o paralelă interesantă între viziunea Sfinților Apostoli Ioan și Pavel cu privire la Logos. Sfântul Ioan Evangelistul identifică Logosul încarnat cu Iisus Hristos. Același lucru este vădit și de Sfântul Apostol Pavel. Sfântul Apostol Ioan consideră că „toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut” (In. 1,3), iar Apostolul Neamurilor mărturisește: „Acesta este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut, mai întâi născut decât toată făptura. Pentru că întru El au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute și cele nevăzute, fie tronuri, fie domnii, fie începătorii, fie stăpânii. Toate s-au făcut prin El și pentru El. El este mai înainte decât toate și toate prin El sunt așezate” (Col. 1,15 -17). Potrivit Apostolilor, toate au fost create prin și pentru El și toate sunt așezate în El.

El ne este obârșia. Pr. dr. Mihai Petian, sesizând adâncimea versetului 3 din primul capitol al „Evangheliei Evangelilor”, face o paralelă foarte interesantă între acest verset și relatarea profetului Moise despre facere. Pe baza paralelismului, pr. Petian afirmă că prin versetul ioaneic „se atribuie o no-

uă demnitate Fiului, aceea de Pantocrator” (p. 36). El poate face aceasta pentru că „a avut înainte de întrupare o legătură specială cu lumea” (pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae). „Logosul preexistent creației a îndeplinit, deci, rolul de Creator ca *Logos asarcos*” (p. 37).

Logosul este prezent în lume încă de la creație ca și Cuvânt creator fără de trup prin rațiunile Sale: „Identificarea continuă pe care ei (Sfinții Părinți) o fac între Logos și Fiul lui Dumnezeu ne îndreptăște să vedem în aceste rațiuni totodată cuvintele Fiului lui Dumnezeu, ceea ce pune în relief prezența Logosului în lume încă înainte de întrupare, ca o prezență a Persoanei Lui în relație cu persoanele umane” (pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae).

În calitate de Creator, El este obârșia și, în același timp, este și calea și ținta finală a omului.

El ne este Calea: „Iisus i-a zis: Eu sunt Calea” (In. 14,6). În calitate de „lumina lumii” (In. 8,12), numai El poate arăta calea spre țintă. „Propriu-zis El ne este cale, încrucât ne este țintă” (pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae). Câtă vreme nu iubim desăvârșit, între noi și El există un interval, o distanță, motiv pentru care El ne este țintă. Totodată, „prin iubirea Lui ne este în maximă apropiere. El ne este calea accesibilă” (pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae).

El ne este ținta: „Toate s-au făcut... pentru El” (Col. 1,16). Numai în El se vor readuna toate pentru că, aşa cum spune Sfântul Pavel, toate sunt create și așezate în El. Iisus Hristos, Logosul îintrupat, este Arhetipul îndumnezeitor al omului, ținta noastră finală stabilită din eternitate în planul Sfintei Treimi.

Urmarea îintrupării Logosului a fost că noi „am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr” (In. 1,14) și am primit harul învierii, har dăruit tuturor celor ce au crezut și au văzut slava Lui. Acestora „le-a dat putere ca să se facă fiu ai lui Dumnezeu” (In. 1,12), ca Unicul care redă omului cinstea pierdută de a fi fiu al lui Dumnezeu, căci El ca „Dumnezeu a stat în dumneziească adunare... Eu am zis: «Dumnezei sunteți și toți fiu ai Celui Preaînalt” (Ps. 81,6). „Fiul se face om pentru a întări și umanitatea în relația filială cu Tatăl și pentru a trece și asupra ei Duhul de Fiu pe care l-a primit de la Tatăl din eternitate” (pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae). Prin înfierea dăruită de Hristos, omul devine făptură nouă: „Dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă; cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi” (II Cor. 5,17). Însă nu toată lumea devine făptură nouă, adică făptură născută în Hristos.

Evanghelistul surprinde acest trist adevăr: „Cuvântul era Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume. În lume era și lumea prin El s-a făcut, dar lumea nu L-a cunoscut” (In. 1,10). Începând cu versetul 9 ucenicul cel iubit introduce termenul „*κόσμον*” sau „lume”. După cum mărturisește autorul, termenul „*κόσμον*” a reprezentat o adevărată provocare prin semnificațiile multiple pe care le implică. Fiii lui Dumnezeu se opun fililor lumii, primii fiind fiili luminii, ceilalți fiili întunericiului ca unii care refuză în mod deliberat primirea și cinstirea Luminii, preferând acesteia orbirea. Lumea îi cuprinde pe toți cei care sunt născuți „din sânge”, din „poftă trupească”, „din poftă bărbătească” (In. 1,13). Lumea îi cuprinde pe toți cei care s-au mulțumit cu o existență biologică, lumea îi reprezintă pe cei care preferă „hainele de piele” (Facerea 3,21), adică mortalitatea biologică (Panayotis Nellas) în locul veșmântului de lumină dăruit de Hristos prin nașterea de sus (In. 3,30), aşa cum se cântă în troparul botezului: „Dă-mi mie haină luminoasă, Cel ce te îmbraci cu lumina ca și cu o haină, mult milostive Hristoase, Dumnezeul nostru”.

Plasându-se de bunăvoie în întuneric, „lumea nu L-a cunoscut” (In. 1,10) și necunoscându-L pe El, lumea nu îl poate cunoaște nici pe Tatăl Care L-a trimis: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut.” (In. 1,18). Sfântul Pavel afirmă și el: „Pe Care nu L-a văzut niciun om și nici nu poate să-L vadă” (I Tim. 6,16). Consecința refuzului Logosului îintrupat este colosală. A-L refuza pe El înseamnă nu doar necunoașterea lui Dumnezeu (In. 17,3), ci și ratarea împlinirii destinului uman pentru eternitate, încrucât realizarea destinului uman este strâns legată de îintruparea Logosului, Logosul îintrupat fiind arhetipul omului: „Dacă omul a fost creat ca chip al lui Hristos, el a fost creat ca să se înalțe la starea arhetipului. Dar aceasta înseamnă că a fost și pentru ca Dumnezeu-Cuvântul să se poată îintrupa ca om, să se arate în istorie, ca Theantropos... Taina omului ca chip al Fiului lui Dumnezeu stă în faptul că Fiul lui Dumnezeu se poate face frate cu oamenii și oamenii frați ai Fiului lui Dumnezeu” (pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae).

Câtă vreme Fiul nu se îtrupează, între El și om rămâne o prăpastie ontologică. Sfântul Nicolae Cabasila spune că înainte de îintrupare, cele două firi erau despărțite „pentru că Dumnezeu era numai El, și firea omenească era numai ea”. Depășirea acestei prăpăstii e conținutul „sfatului din veci”, căci

Logosul „vrea să treacă în dialog cu oamenii de la poziția de partener din afara ordinii lor, în ordinea lor” (pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae). Iată de ce firea omenească a fost creată în aşa fel, încât să poată primi pe Dumnezeu Logosul ca ipostas, având nevoie de această primire. Lipsită de Logosul întrupat, omenirea era privată de propriul cap, era, deci, nedesăvârșită. „Era trebuință după Hristos în constituția spirituală a omului” (pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae), omul fiind chiar și înainte de căderea în păcat prehistoric: „Prin urmare, înainte de unirea ipostatică, a firii dumneziești cu cea omenească, omul era și înainte de cădere prehistoric, ceea ce înseamnă că era nedesăvârșit, „prunc”, mai înainte rânduit să ajungă „la bărbatul desăvârșit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos (Ef. 4,13). Cabasila spune că omul înainte de Hristos era lipsit de „forma” omenească proprie, de „forma” Fiului, de forma „hristică”, de „subzistență în Hristos” (Sf. Nicolae Cabasila, apud pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae).

Sfântul evanghelist Ioan, în Prolog, scoate în relief această idee copleșitoare: întruparea Fiului nu este întâmplătoare. Prin faptul că Iisus Hristos Logosul întrupat este „Calea, Adevărul și Viața” (In. 14,6), „Lumina cea adevărată” (In. 1,9), Singurul prin care putem cunoaște pe Tatăl pentru că Se odihnește în „sânul Tatălui” (In. 1,18), se arată nevoia omului în ceea ce privește venirea Logosului în trup. Întreaga istorie își găsește sensul în întruparea Lui: „Hristos nu este o întâmplare, un accident în istorie. Întruparea Lui Dumnezeu-Cuvântul nu constituie o simplă consecință a biruinței diavolului asupra omului. Hristos nu este efectul unei lucrări a satanei. Unirea naturii divine și umane s-a făcut pentru că ea constituie sfatul cel mai înainte de veci al lui Dumnezeu. Modul în care s-a realizat în fapt această mare taină s-a schimbat (Sf. Maxim Mărturisitorul), faptul a rămas același. Fiindcă este evident tuturor că taina săvârșită în Hristos la sfârșitul veacului este neîndoienic arătare și plinire a celor așezate în protopărintele nostru la începutul veacului” (Panayotis Nellas).

Sfântul Irineu spunea încă din zorii creștinismului: „Hristos cel istoric a fost prototipul pe care l-a avut Dumnezeu în minte când a creat pe primul om. Hristos era omul deplin și desăvârșit, Care avea să se arate pe pământ, iar Făcătorul a văzut de mai înainte și a creat pe Adam potrivit cu acest prototip viitor. Prin urmare, Adam a fost creat după modelul Cuvântului, Care avea să asume în timp, ca Hristos, firea omenească și să Se arate om desăvârșit pe pământ”. Autorul cărții subliniază că pentru a putea pătrunde taina întrupării este nevoie ca omul să aibă „mintea lui Hristos” (I Cor. 2,16) și, astfel, primește lumina lui Hristos.

„Într-un colț pierdut al lumii, în desîșul unui codru adânc, se afla o scară; era o veche scară obișnuită, ușor de purtat, făcută dintr-un lemn uscat.

Era înconjurate de brazi, zade, mesteceni – toți niște arbori minunați. Între aceștia părea chiar un lucru fără de rost.

Pădurarii care lucrau pe acolo ajunseră într-o bună zi în acel loc.

Priviră cu milă scara:

- Dar ce-o fi cu asta aici? se miră unul.
- Nu e bună nici măcar pentru foc, spuse un altul.

Unul dintre ei luă în mâna securea și doboră scara din două lovitură hotărâte. Aceasta se prăbuși într-o clipită. Într-adevăr, era un lucru de nimic. Pădurarii se îndepărta hohotind.

Dar aceea era scara pe care în fiecare seară se urca omulețul care aprindea stelele. Din acea noapte, cerul de deasupra codrului rămase fără stele”²².

Într-o lume care îmbie printr-o enormă varietate de mesaje ce îndeamnă la autorealizare prin apelul la înțelepciunea lumească, lucrarea pr. dr. Mihai Petian devine scara pe care acesta se înalță pentru a oferi cititorului contemporan căutător de Luminiță făclia aprinsă de Hristos care luminează înțelesuri ale Prologului Evangheliei ioaneice, cu tâlcuiri vechi și noi, valoroase și folositoare.

²² Bruno Fererro, *Uneori ajunge o simplă rază*, traducere de Simona Ștefana Zetea, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2005, pp. 76-77.

Centenarul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului (1921-2021)

Dr. Mircea-Gheorghe ABRUDAN¹
Cluj-Napoca

Introducere

În vara anului 2021 se împlinește un secol de la înființarea Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, astăzi arhiepiscopie și sediu al Mitropoliei Clujului, Maramureșului și Sălajului. Momentul festiv reprezintă o oportunitate potrivită pentru a prezenta odiseea întemeierii acestei importante instituții bisericiste, naționale și culturale românești din centrul Transilvaniei, singura instituție românească fondată după Marea Unire cu o continuitate instituțională neîntreruptă până în ziua de astăzi. Articolul nostru pornește de la schițarea tradiției istorice medievale a eparhiei, se oprește asupra proiectelor restaurative lansate între anii 1864 și 1918, surprinzând apoi cele trei etape majore ale fondării de drept și de fapt a acesteia în decursul anilor 1919-1921: înființarea consistoriului ortodox de la Cluj în toamna anului 1919, întemeierea Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului prin articolele de lege adoptate de cele două camere ale Parlamentului României Mari în martie-iunie 1921 și, în cele din urmă, alegerea, hirotonia, învestirea și instalarea primului episcop eparhiot în persoana arhimandritului Nicolae Ivan (1855-1936) în toamna anului 1921.

Rădăcini istorice și proiecte restaurative

Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului a fost înființată prin legea adoptată de Senat în 29 martie 1921, apoi de Camera deputaților în 22 iunie 1921 și sanctionată de regele Ferdinand I prin decretul regal nr. 3235 din 18 iulie 1921. Publicată în „Monitorul Oficial”, legea avea un articol unic: „Se reînființează vechea Episcopie Ortodoxă Română a Vadului și a Feleacului cu teritoriul stabilit de Congresul Național Bisericesc al Metropoliei Ortodoxe Române din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș etc. purtând titlul de «Episcopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului» și având reședință la Cluj”². După cum o arată și titulatura oficială a eparhiei, intenția ctitorilor a fost de a sublinia că noua Episcopie Ortodoxă Română cu sediul la Cluj nu este o structură eclesiastică complet nouă, fără rădăcini istorice și spirituale, ci se întemeiază pe vatra și în arealul jurisdicțional al scaunelor vladicești medievale de la Feleac și de la Vad, care au existat și funcționat în secolele XV-XVII cu sprijinul și sub protecția voievozilor Moldovei³.

Trebuie subliniat că proiectul reînființării unei eparhii ortodoxe care să cuprindă nordul Transilvaniei a fost anterior Marii Uniri, aparținându-i *de jure* și *de facto* Sfântului Mitropolit Andrei Șaguna (1808-1873)⁴. În timpul negocierilor cu guvernul de la Viena pentru restaurarea mitropoliei, la 26 iulie 1863, episcopul Șaguna a lansat proiectul înființării a trei noi eparhii: la Caransebeș în Banatul de Munte, la Timișoara în Banatul de Câmpie și la Cluj, această dieceză urmând să-i cuprindă pe cei aproximativ 300.000 de credincioși ortodocși români ardeleni care locuiau la nord de râul Mureș. În anul 1865, auto-

¹ Cercetător științific III dr. la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca.

² Sebastian Stanca, *Episcopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului, 1910-1929*, Tiparul Tipografiei Eparhiei Ortodoxe Române, Cluj, 1930, pp. 42-43.

³ Detalii la Alexandru Moraru, *Scurt istoric al Eparhiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului 1921-2006*, ediția a II-a, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2006, pp. 22-35; Ioan-Aurel Pop, „Tradiția istorică a Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului”, în Ștefan Ilăie, Bogdan Ivanov (ed.), *Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului la 90 de ani (1921-2011)*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2012, pp. 35-51; Ioan-Aurel Pop, Daniela Marcu Istrate, Tudor Sălăgean, Alexandru Simon, *De veritate montis. Feleacul, Clujul și Transilvania în Evul Mediu*, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2017, pp. 79-154.

⁴ Mircea Păcurariu, *O viață dăruită Bisericii și Neamului. Sfântul Ierarh Andrei Șaguna, Mitropolitul Transilvaniei*, Editura Andreiana, Sibiu, 2012, 498 p. + ilustrații.

ritățile imperiale au aprobat înființarea unei singure episcopii noi, a Caransebeșului, ceea ce nu a însemnat abandonarea proiectului șagunian inițial, după cum se poate constata în mod limpede din testamentul marelui ierarh, care a lăsat mitropoliei suma de 50.000 de florini în scopul înființării celor două episcopii noi, la Timișoara și la Cluj⁵.

Ideea mitropolitului Șaguna a fost discutată de sinoadele arhidiecezane și de congresele naționale bisericesti în diferite momente în întregul interval temporal cuprins între anii 1870 și 1919. Un prim proiect concret datează din mai 1888, fiind elaborat de trei șaguniști iluștri: Nicolae Popea (1826-1908), Ilarion Pușcariu (1842-1922) și Zaharia Boiu (1834-1903). Planul celor trei avansa ideea că cea mai potrivită linie de demarcare între arhidieceză și noua episcopie era cursul râului Mureș, aceasta urmând a fi constituită din 16 protopopiate (Ilia, Geoagiu I, Geoagiu II, Zărard, Alba Iulia, Abrud, Câmpeni, Lupșa, Turda, Cluj, Unguraș, Dej, Cetatea de Piatră, Solnoc, Bistrița și Reghin), 465 parohii și 282.326 suflete, dotația ei financiară ridicându-se la circa 700.000 florini. Locul de reședință era propus Clujul, oraș recomandat, atât de numărul locuitorilor, cât și de importanța sa culturală. Patru ani mai târziu, Sinodul arhidicezan din 29 aprilie 1892 a decretat înființarea noii episcopii cu reședință la Cluj sau la Dej, urmând a fi compusă din 13 protopopiate (Alba Iulia, Abrud, Câmpeni, Lupșa, Turda, Cluj, Unguraș, Cetatea de Piatră, Solnoc, Dej, Bistrița, Reghin și Târgu-Mureș), 333 parohii și 221.000 suflete. În 1895, comisia organizatorică a Congresului Național Bisericesc, forul suprem de conducere a mitropoliei, a aprobat înființarea noii episcopii, dar chestiunea a fost tergiversată până în anul 1902, când a fost elaborat un al treilea proiect de organizare. Potrivit acestuia, Arhidieceza Ardealului rămânea cu 616 parohii și 232 filii, iar noua episcopie a Clujului urma să încorporeze 322 parohii și 64 filii. Proiectul a fost blocat de congres și amânat până în primăvara anului 1909, când asesorul consistorial Nicolae Ivan a propus înființarea unui consistoriu la Cluj după modelul celui existent la Oradea⁶, Consistoriul mitropolitan înaintând un proiect concret Congresului Național Bisericesc, derulat la Sibiu în toamna aceluiși an. Din nou, din diverse motive – între care și cele politice maghiare au avut rolul lor⁷ –, proiectul a stagnat până la finalul Primului Război Mondial⁸.

Reînființarea, ctitorul și anii de început

După unirea Transilvaniei cu România, ideea a fost resuscitată de consilierul mitropolitan Nicolae Ivan și de protopopul academician Ioan Lupaș, care au lansat-o public în primăvara anului 1919. De această dată, în noile împrejurări politice favorabile, proiectul a fost rapid implementat, în iulie 1919 sinodul arhidicezan alegând un consistoriu nou cu sediul la Cluj, care și-a început activitatea, în septembrie același an, sub președinția lui Nicolae Ivan. Jurisdicția consistoriului se întindea asupra protopopiatelor și parohiilor ortodoxe situate la nord de râul Mureș, din cuprinsul celor șapte comitate aflate în Transilvania istorică, și anume Mureș-Turda, Turda-Arieș, Alba de Jos, Cojocna, Someș-Dăbâca, Bistrița-Năsăud și Maramureș, plus jumătățile estice ale comitatelor Sălaj și Satu Mare. În 16 decembrie 1919, Consiliul Dirigent al Transilvaniei, prin Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice, a recunoscut înființarea noului organism bisericesc, care cuprindea 12 protopopiate, 322 parohii și 270.000 credincioși. Între timp, asesorul Nicolae Ivan a fost tuns în monahism la mănăstirea Hodoș-Bodrog (7/20 septembrie 1919) și a fost ridicat la rangul de arhimandrit (8/21 ianuarie 1921). Asesorul consistorial Nicolae Ivan a descins în urbea majoritar maghiară de pe Someșul Mic cu un geamantan, un mănuchi de acte, un seif, câteva piese de mobilier și unele resurse financiare. Era animat de implementarea proiectului mitropolitului Andrei Șaguna și de misiunea încredințată de Sinodul arhidicezan transilvan de a „reînvia și

⁵ Mircea-Gheorghe Abrudan, *Orthodoxia românească în istorie și contemporaneitate. Articole, eseuri și note de lectură*, Editura Renaștere/Felicitas Publishing House, Cluj-Napoca/Stockholm, 2019, pp. 305-311.

⁶ Marius Eppel, *La frontieră ortodoxiei românești. Vicariatul de la Oradea 1848-1918*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, 239 p.

⁷ În volumul de „uz strict confidențial”, *A Magyarországi Románok (Români din Ungaria)*, întocmit de funcționarul Huszár Antal sub patronajul Ministerului de Interne al Ungariei dualiste, finalizat în 1907, Biserica Ortodoxă este descrisă drept principialul bastion al românismului în Transilvania, iar clerul și dascălii ei „principalii promotori ai ultranationalismului românesc din țară”, ceea ce explică atitudinea refractară a autorităților maghiare, centrale și locale clujene, față de proiectul unei episcopii ortodoxe noi la Cluj. O discuție a cărții lui Huszár Antal, presărată cu citate traduse în extenso la: Zeno Millea, *Pericolul românesc la început de secol XX*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2018, 166 p.

⁸ Sebastian Stanca, *op. cit.*, pp. 15-26; Nicolae Bocșan, „Istoricul reînființării Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului”, în Ștefan Iloaie, Bogdan Ivanov (ed.), *Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului la 90 de ani (1921-2011)*, Editura Renaștere, Cluj-Napoca, 2012, pp. 63-91.

înactiva vechea episcopie ortodoxă a Vadului pentru credincioșii din părțile nordice ale Ardealului”, cum însuși scria în prima circulară adresată preaonoraților protopopi, onoratului cler și iubitului popor ortodox din „dieceza Clujului”⁹.

Congresul Național Bisericesc din februarie 1920 a declarat Eparhia Clujului definitiv constituită, a luat ultimele decizii referitoare la organizarea ei și a aprobat constituirea Sinodului diecezan. Acesta a fost convocat, în primăvara anului 1921, în baza prevederilor Statutului Organic Șagunian, fiind compus din 60 de membri, 20 clerici și 40 mirenți, între care s-au numărat și marile figuri ale Clujului universitar românesc: Gheorghe-Bogdan Duică, Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Ioan Mateiu, Alexandru Lapedatu, Valer Moldovan și Sextil Pușcariu. După organizarea treburilor curente ale noii eparhii și sănctionarea reînființării acesteia de către regele Ferdinand I, mitropolitul Nicolae Bălan a invitat Consistoriul eparhial să fixeze termenul pentru convocarea sinodului electoral.

Mitropolitul Primat Miron Cristea autorul titulaturii oficiale a eparhiei

În toate actele oficiale emise de Sinodul arhidiecezan de la Sibiu, de Consistoriul de la Cluj, de Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice al Consiliului Dirigent, în corespondență privată și publică a președintelui consistoriului Nicolae Ivan și a celorlalți membri consistoriali, în documentele administrative, în gazeta eparhială *Foaia bisericească* și în presa laică și bisericească dintre primăvara anului 1919 și vara anului 1921, titulatura și denumirea noii structuri bisericești a fost „Eparhia Clujului”, „Dieceza Clujului” și „Episcopia Clujului”, respectiv eparhia, dieceza, episcopia din Cluj¹⁰. Este adevărat că dintru început, atât Nicolae Ivan, alături de ceilalți membri ai consistoriului clujean, cât și alte fețe bisericești și personalități publice au făcut referire la rădăcinile medievale ale noii eparhii, amintind explicit Episcopia Vadului și Eparhia din Feleac, patronate de voievodul Ștefan cel Mare al Moldovei, dar niciunul dintre ei, în niciun document nu a alăturat cele trei localități pentru a desemna titulatura noii eparhii, identificată de toți după localitatea unde îi fusese stabilită reședința.

Cui i se datorează, aşadar, titulatura adoptată de Parlamentul României și sănctionată de regele Ferdinand I prin decretul regal nr. 3235 din 18 iulie 1921? Cine este autorul acesteia și care au fost argumentele sale? Răspunsul este unul foarte clar și lipsit de echivoc: mitropolitul primat Miron Cristea, primul patriarh al României! Membru de drept al Senatului României, la fel ca toți ceilalți episcopi, mitropolitul primat Miron Cristea s-a implicat activ și decisiv în procesul de reorganizare și unificare a Bisericii Ortodoxe Române, desfășurat între anii 1919 și 1925. Ardelean de obârșie, bun cunoșător al istoriei Bisericii și al administrației ecclaziastice din Transilvania, Miron Cristea a luat cuvântul în cadrul tuturor ședințelor Senatului referitoare la chestiunile bisericești. Intervențiile sale au fost adesea decisive și au marcat evoluția istorică a Bisericii Ortodoxe Române, aşa cum s-a întâmplat și în cazul dezbatelor referitoare la înființarea noii Episcopii a Clujului. Analizând și discutând proiectul în ședința Senatului din 29 martie 1921, mitropolitul primat a ținut o memorabilă cuvântare în care a insistat asupra ideii edificării noii episcopii pe bazele fundațiilor istorice medievale, năruite de vitregia vremilor. În opinia sa, „prin acest proiect de lege nu facem decât să reînviem o veche tradiție a strămoșilor noștri și anume revenim la moștenirea marelui și sfântului voievod al Moldovei, Ștefan cel Mare”. Tradiția strămoșilor și moștenirea ștefaniană nu trebuiau însă corelate numai cu Episcopia Vadului, cum era reliefat în proiectul ardelenilor, ci, aşa cum sublinia Miron Cristea, și cu „a doua tradiție sau temelie, a Feleacului, pe care proiectul, din scăpare de vedere, nu o scoate la iveală”. Argumentele sale au fost și rămân relevante, având susținere documentară: „În acest Feleac era la 1488 o episcopie (...), o biserică gotică a Sf. Paraschive, care este și astăzi în stare bună. (...) La 1498, Isac vîstierul lui Ștefan cel Mare, a dăruit o prea frumoasă evanghelie ferecată în argint episcopiei de la Feleac. Mi se pare că este aceeași care se păstrează și astăzi și are istorică inscripție că aici în Feleac este chiar o metropolie ortodoxă”. Chiar dacă între timp Evanghiliarul a fost rătăcit, inscripția vîstiernicului Isac, semnalată pentru prima oară de Timotei Cipariu, menționează într-adevăr că dania a fost făcută „pentru Mitropolia din Feleac”. Analizând in-

⁹ Sebastian Stanca, *op. cit.*, pp. 132-135.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 15-45, 125-139; Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, *Protocolle Ședințelor Plenare ale consistoriului pe anii 1919-1921; Protocolul Sinodului ordinar al Arhidiecezei Ortodoxe Române din Transilvania ținut în anul 1918*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1922; *Actele Sinodului ordinar al Eparhiei Vadului și Feleacului ținut la Cluj în anul 1921*, Cluj, 1921; *Foaia bisericească. Organul Eparhiei Ortodoxe Române din Dieceza Clujului*, Anul I, nr. 1, Cluj, 1 octombrie 1919; Sebastian Stanca, „Istoricul Episcopiei Clujului”, în *Călăndarul Clujul Românesc pe 1923*, Anul I, editat de Consistoriul ortodox român din Cluj, Tipografia Dr. S. Bor nemisa, Cluj, pp. 110-127.

scriptia și coroborând-o cu alte surse documentare, mai mulți istorici, clerici și mirenii, au susținut fără echivoc existența unei Mitropolii Ortodoxe cu sediul la Feleac la cumpăna secolelor XV-XVI¹¹.

Fundamentat pe acest adevăr istoric, mitropolitul primat Miron Cristea a considerat omitearea Feleacului din titulatura noii eparhii clujene o scăpare inaceptabilă, care trebuia neapărat corectată. Motiv pentru care a înaintat Senatului propunerea „ca această episcopie să se cheme «*a Vadului, Feleacului și Clujului*»”, menționând apoi că orașul ales ca reședință este „azi centrul politic și cultural al întregului ținut”, prin adoptarea acestei titulaturi fiind restatornicite cele „două tradiții strămoșești”. Propunerea lui Miron Cristea a fost salutată de ministrul Cultelor Octavian Goga și de mitropolitul Nicolae Bălan, și apoi aprobată cu o majoritate de 88 voturi, contra unul.

Primul Sinod diecezan al eparhiei, întrunit în ședință ordinară la Duminica Tomii, în 25 aprilie/8 mai 1921, a trimis cinci „telegrame de adeziune”: regelui Ferdinand, mitropolitului primat Miron Cristea, mitropolitului Nicolae Bălan, ministrului Cultelor Octavian Goga și profesorului Nicolae Iorga. Miron Cristea a răspuns a doua zi cu un mesaj profund emoționant, prima frază meritând a fi reținută: „O lacrimă de mulțumire sufletească mi-a stors telegrama primului Sinod al Eparhiei Vadului, Feleacului și a Clujului, la a cărei temelie cu ajutorul lui Dumnezeu dat mi-a fost așeza o puternică peatră, nu numai ca Metropolit-Primat al Românilor, ci și ca un smerit și recunosător fiu al acestei Eparhii, născut la gura Murășului”¹².

Intervențiile lui Octavian Goga și Nicolae Bălan cu privire la înființarea Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului

În ședința plenului Senatului României, din 29 martie 1921, în care s-a discutat și adoptat legea de înființare a eparhiei clujene, alături de mitropolitul primat Miron Cristea, au luat cuvântul și au susținut crearea noii episcopii ortodoxe din nordul Ardealului două personalități ale vieții politice, culturale și ecclaziastice din România primei jumătăți a secolului XX. Cel dintâi a fost binecunoscutul poet Octavian Goga (1881-1938), răsinăreanul luptător pe baricadele presei românești din Austro-Ungaria, refugiat dincolo de munți în urma izbucnirii Primului Război Mondial. Intrarea României în război a dus la mobilizarea sa în Dobrogea, iar după semnarea Păcii de la Buftea-București (martie 1918) a plecat în Franța la Paris, de unde va reveni la începutul anului 1919. În vara anului următor a intrat în guvernul generalului Alexandru Averescu ca ministru al Cultelor și Artelor, portofoliu pe care îl va deține între 13 iunie 1920 și 16 decembrie 1921. Din această postură politică, Octavian Goga s-a afirmat drept un „susținător luminat” al Bisericii Ortodoxe „în nou Stat național”, cultivând „misiunea ei providențială” și contribuind esențial la „reînvierea episcopilor de la Oradea și Cluj”, „la întărirea celorlalte centre eparhiale din Ardeal”, la „înălțarea de catedrale și biserici”, la sprijinirea generoasă a preoțimii¹³.

În alocuțiunea rostită în plenul Senatului, ministrul Goga a argumentat înființarea Episcopiei Clujului făcând referire la tradiția istorică și, mai ales, la rolul de apărătoare a identității culturale, etnice și lingvistice românești, jucat de Biserica Ortodoxă în Transilvania, statul național român întregit având datoria de a contribui la renașterea și fortificarea instituțională a Ortodoxiei în conformitate cu realitățile momentului¹⁴.

Trebuie spus că Octavian Goga a făcut parte din cercul de tineri sprijiniți în formarea lor intelectuală de asesorul consistorial al Arhidiecezei Ardealului, Nicolae Ivan, ceea ce explică nu numai implicarea sa personală în chestiunea înființării eparhiei Clujului, ci și sprijinul pe care îl-a acordat arhimandritului Ivan în cursa electorală pentru ocuparea tronului noii episcopii și apoi în dezvoltarea marilor ei proiecte edilitare și culturale¹⁵. Relația apropiată pe care au avut-o cei doi bărbați iluștri reiese și din corespondența lor, apelativele utilizate fiind din sfera familiară și părintească, „iubite Tavi”, respec-

¹¹ Alexandru Moraru, *Scurt istoric al Eparhiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului...*, pp. 28-35; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, ediția a doua, revăzută și întregită, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2018, pp. 138-142.

¹² *Ibidem*, p. 40.

¹³ „Guvernul Octavian Goga”, în *Renașterea*, Anul XVI, nr. 2, Cluj, 9 ianuarie 1938, p. 1.

¹⁴ Sebastian Stancă, *op. cit.*, pp. 141-143.

¹⁵ Andreea Dăncilă Ineoan, „Oamenii ierarhului... Nicolae Ivan și echipa începutului de drum”, în *Calendarul Renașterea 2021*, Anul IV, nr. 4, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2021, pp. 376-377.

tiv „iubite domnule asesor” și „iubite părinte Ivan”¹⁶.

Al treilea vorbitor în ședința Senatului referitoare la chestiunea episcopiei de la Cluj a fost arhiepiscopul și mitropolitul Nicolae Bălan (1882-1955). Născut în nord-estul Transilvaniei, la Blăjenii de Sus, jud. Bistrița-Năsăud, unde tatăl său era preot, mitropolitul Bălan cunoștea foarte bine situația Bisericii Ortodoxe din Transilvania, motiv pentru care dincolo de argumentele istorice invocate și de sublinierea legăturilor ortodocșilor de pe ambii versanți ai Carpaților de-a lungul secolelor, ierarhul a subliniat că înființarea noii episcopii „este o necesitate”, teritoriul străvechii Arhidieceze a Ardealului fiind „mult prea întins” pentru o pastorație eficientă. De aceea, concluziona clar că „este o necesitate” ca la Cluj „să fie aşezat un scaun vlădicesc, care va aduce cu sine toată lumina și cultura vieții noastre românești”¹⁷.

Dezbaterea chestiunii înființării Episcopiei Clujului în Senatul României s-a finalizat favorabil în aceeași zi, 29 martie 1921, prin votarea legii, cu 88 voturi pentru și una împotriva, având articolul unic: „Se reînființează vechea episcopie ortodoxă română a Vadului și a Feleacului cu teritoriul stabilit de congresul național-bisericesc al metropoliei ortodoxe române din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș etc. purtând titlul de «Episcopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului» și având reședința la Cluj”¹⁸.

Pozitia academicianului Ioan Lupaș despre înființarea Episcopiei Clujului

Printre susținătorii declarați ai înființării Episcopiei Clujului în anii 1919-1921 s-a numărat istoricul, preotul profesor și academicianul Ioan Lupaș (1880-1967)¹⁹. Afirmat înainte de unirea Transilvaniei cu România drept unul dintre cei mai vocali susținători ai mișcării naționale românești, profesor al Seminarului Andreian, îndepărtat de la catedră la presiunea guvernului maghiar, preot și protopop la Săliștea Sibiului (1909-1919), în toamna anului 1919 a devenit profesor la Universitatea din Cluj, refondată ca românească în septembrie 1919. În iulie 1919 fusese ales membru al nou-înființatului Consistoriu Ortodox clujean, devenind un susținător și colaborator fidel al părintelui Nicolae Ivan, președintele consistoriului, iar din toamna anului 1921 primul episcop al Vadului, Feleacului și Clujului. Cei doi se cunoșteau bine încă din perioada studiilor gimnaziale ale lui Ioan Lupaș la Sibiu, Nicolae Ivan fiindu-i vreme de un an profesor de religie și sprijinindu-l pe Tânărul săliștean și pe alții reprezentanți străluciți ai generației sale în formarea lor intelectuală. Istoricul i-a rămas recunosător și, cunoșcându-i foarte bine caracterul pragmatic, capacitatele organizatorice și inima bună de părinte, i-a fost alături în toate marile sale proiecte de ctitorire românească ortodoxă în cetatea Clujului. Pentru Ioan Lupaș, dar și pentru alte figuri ale lumii politice, culturale și universitare ale epocii, sprijinirea Bisericii de către noul stat român întregit era un act firesc care se înscria în tradiția istorică românească și însemna deopotrivă o fortificare a identității naționale și statale românești, mai ales în noile provincii unite cu Vechea Românie. Despre rolul Bisericii Ortodoxe în societatea românească, Ioan Lupaș spunea la zece ani de la înființarea Consistoriului Ortodox clujean următoarele: „Biserica noastră are aceeași misiune ca și înainte de 1918, poate chiar mai mare, mai ales acum când sunt atâtea curente subversive, ea trebuie să stea nu numai în serviciul credinței, ci și al culturii naționale”²⁰.

În cursul anului 1919, protopopul Ioan Lupaș, din postura sa dublă de istoric cu autoritate și de secretar general al Resortului culte și instrucțiune publică din cadrul Consiliului Dirigent al Transilvaniei, s-a angajat cu energie alături de Nicolae Ivan în demersurile statutare bisericești și legislative civile de înființare a nucleului noii Episcopiei a Clujului, care să-i cuprindă pe românii ortodocși trăitori la nord de râul Mureș. Biograf al mitropolitului Andrei Șaguna și autor al unei cărți de „istorie bisericească a româ-

¹⁶ Nicolae Vasiu, Ioan Bunea, *Episcopul Nicolae Ivan (1855-1936). Ctitorul reînviatorii Eparhiei a Vadului, Feleacului și Clujului, studii și documente*, ediția a II-a, îngrijită de pr. Iustin Tira, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2015, pp. 324-325, 393; Mircea Popa, „Nicolae Ivan și universitarii clujeni”, în *Calendarul Renașterea 2021...*, pp. 284-288.

¹⁷ Sebastian Stanca, *op. cit.*, pp. 143-144.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 42-43.

¹⁹ Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man, Veronica Turcuș, *Ioan Lupaș (1880-1967) slujitor al științelor istorice, învățământului și Bisericii*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008; Vasile Crișan, *Ioan Lupaș 1880-1967. Studiu monografic*, Editura Armanis, Sibiu, 2013; Ioan Chirilă, Iuliu-Marius Morariu (coord.), *Ioan Lupaș*, colecția *Personalități ale Universității „Babeș-Bolyai”* nr. X, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2021.

²⁰ Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man, Veronica Turcuș, *Ioan Lupaș (1880-1967)...*, p. 88.

nilor ardeleni”, publicată la Sibiu în toamna anului 1918²¹, Ioan Lupaş a argumentat necesitatea întemeierii noii eparhii ca o reparație istorică datorată credincioșilor ortodocși din nordul Ardealului, văduviști sute de ani de prezență unui ierarh ortodox, după desființarea Episcopiei Vadului la mijlocul secolului al XVII-lea, și expuși unui prozelitism catolic și calvin continuu pe parcursul veacurilor XVI-XIX. Pentru academicianul Lupaş, la fel ca pentru toți ceilalți membri ai primului consistoriu clujean, înființarea Episcopiei Clujului în circumstanțele favorabile generate de Marea Unire era împlinirea unei vechi datorii pe care clerul și laicul ortodox o aveau față de memoria mitropolitului Andrei Șaguna, marele ierarh care plănuise în 1863-1864 înființarea a trei noi episcopii, la Cluj, Oradea și Timișoara, în cadrul reîntemeierii Mitropoliei Transilvaniei. De loc întâmplător, înainte cu puține zile de lucrările Sinodului Arhidicezan din iulie 1919, Ioan Lupaş a scris un editorial programatic, publicat în ziarele *Patria* din Cluj²² și *Telegraful român* din Sibiu²³, în care susținea fără echivoc necesitatea „împlinirii unei datorii vechi” prin alegerea membrilor noului Consistoriu Ortodox din Cluj. Pledoaria sa a fost atunci ascultată, iar acum, la centenarul eparhiei clujene, ea merită a fi cunoscută.

Alegerea primului episcop al Eparhiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului

În conformitate cu prevederile Statutului Organic, mitropolitul Nicolae Bălan și Consistoriul eparhial clujean au convocat Sinodul electoral la Cluj. Sinodul s-a întrunit în Biserica „Sfânta Treime”, singurul edificiu ortodox al orașului la acea vreme, sub președinția mitropolitului Bălan, și a fost constituit din 60 de membri (20 clerici și 40 mirenii), între care au fost prezenti la ședința extraordinară electorală 59, doar 57 luând parte la vot, fiindcă cei doi deputați-candidați, arhimandritul Nicolae Ivan și profesorul dr. Pavel Roșca, au decis să se abțină. Lucrările au debutat cu slujba privegherii, săvârșită în seara premergătoare alegerii, iar în dimineața zilei de miercuri, 28 septembrie 1921, au continuat cu participarea sinodalilor la Sfânta Liturghie arhiească și la Te Deum, procesul electoral desfășurându-se apoi între orele 10.45 și 11.45. În urma scrutinului, arhimandritul Nicolae Ivan a obținut 31 voturi, iar profesorul Pavel Roșca 26 voturi, cel dintâi fiind declarat episcop ales a păstorii „această eparhie nou înființată, bogată în amintiri dureroase, dar glorioase, ale trecutului nostru din aceste ținuturi”, după cum însuși a precizat în scurta cuvântare adresată celor prezenti. Mulțumindu-le deputaților sinodali pentru votul acordat, arhimandritul Nicolae se încredință ajutorului Sfintei Treimi, făgăduind că își va concentra toate energiile alături de „toți fiili bisericii” în scopul ridicării „acestei cetăți a ortodoxismului din care să se reverse lumina Evangheliei Domnului Iisus Hristos în aceste părți expuse ale iubitei noastre patrii întregite și în veci nedespărțite”. În numele sinodului a răspuns preotul profesor dr. Ioan Lupaş cu o scurtă alocuție în care a subliniat importanța istorică a momentului, a mulțumit mitropolitului Nicolae Bălan pentru implicarea în programul „de restituire integrală a ortodoxiei românești și la reînvierea vechilor noastre episcopii aşa cum le plănuise marele organizator Șaguna”, exprimând totodată recunoștința și bucuria celor prezenti la acest act istoric săvârșit în „Clujul care a fost cetatea îngrădirii tuturor libertăților noastre religioase, culturale și politice”, oraș în care s-a „așezat încă un stâlp puternic pentru templul măreț al culturii noastre religioase, morale și culturale”. Reputatul istoric și academician ardelean făgăduia, în cele din urmă, că toți deputații sinodali se vor sili pe viitor să contribuie la înălțarea Bisericii Ortodoxe Române „spre binele poporului dreptcredincios, spre întărirea

89 Catedrala ortodoxă

²¹ A cunoscut șapte ediții între anii 1918 și 1941 și două reeditări îngrijite de profesorul clujean Doru Radosav la Editura Dacia din Cluj-Napoca în anii 1995 și 2011; vezi Ioan Lupaş, *Istoria bisericăescă a românilor ardeleni*, introducere, note și comentarii de Doru Radosav, ediția a III-a, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 298 p.

²² *Patria. Organ al Partidului Național Român*, Anul I, Nr. 121, Cluj, Joi, 17 iulie 1919, p. 1.

²³ *Telegraful Român*, Anul LXVII, nr. 68, Sibiu, Sâmbătă, 19 iulie 1919, pp. 1-2.

statului nostru național și întru mărirea lui Dumnezeu”, invocând binecuvântarea și ajutorul Domnului asupra episcopului ales Nicolae Ivan²⁴.

Hirotonia și investitura episcopului Nicolae Ivan

Alegerea arhimandritului Nicolae Ivan episcop al Vadului, Feleacului și Clujului în 28 septembrie 1921 a fost urmată de examinarea canonica a acestuia de către Sinodul episcopal întrunit la Sibiu în 29 septembrie/12 octombrie 1921. Cu acel prilej, ierarhii transilvăneni au constatat „tăria lui în credința ortodoxă și în legea sfintei noastre Biserici răsăritene”, fiind recomandat pentru slujirea arhiească, atât de „activitatea lui în oficiile sale de până acum”, cât și de „viața onestă”. Prin urmare, era socotit „calificat pentru promovarea lui la demnitatea de episcop al eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului”, după cum se afirmă în gramata emisă de mitropolitul Nicolae Bălan cu ocazia hirotoniei părintelui Nicolae Ivan în treapta arhiească²⁵. Imediat după sinod, mitropolitul Bălan a înaintat spre aprobare regelui Ferdinand actul alegerii arhimandritului Ivan în demnitatea de episcop. Câteva zile mai târziu, în 5/18 octombrie 1921, Congresul Național Bisericesc, forul suprem al Mitropoliei românilor ortodocși din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, și-a exprimat bucuria că, după vreme îndelungată, s-a înfăptuit, în sfârșit, dorința mitropolitului Andrei Șaguna de a vedea ridicată la Cluj o nouă cetate de cultură românească și ortodoxă prin reînființarea vechilor episcopii de la Vad și Feleac cu reședință în „centrul cultural al Ardealului”. Congresul a luat act de alegerea arhimandritului Ivan în scaunul de episcop și i-a dorit „ca în armonioasă conlucrare cu toți fișii credincioși să așeze temeliile trainice ale noii eparhii, ca astfel o zi mai curând să vedem ridicându-se noul Sion vestitor al demnității și puterii bisericii ortodoxe românești în părțile nordice ale Ardealului”²⁶.

După aprobarea alegerii de către regele Ferdinand, în 22 octombrie 1921, a urmat hirotonia întru episcop, ceremonie oficiată în Catedrala Mitropolitană din Sibiu cu ocazia sărbătorii intrării Maicii Domnului în biserică, la 21 noiembrie/4 decembrie 1921. Hirotonia a fost săvârșită prin punerea mâinilor celor cinci arhieci ardeleni: mitropolitul Nicolae Bălan și episcopii Ioan I. Papp al Aradului, Roman Ciorogariu al Oradiei, Iosif Traian Bădescu al Caransebeșului și Ilarion Pușcariu, episcop vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu. În cuvântarea rostită cu acel prilej, Nicolae Ivan realiza mai întâi un scurt excurs istoric al vechilor eparhii de Vad și Feleac, evocând figura voievodului Ștefan cel Mare și anunțând solemn că vremea „îndelungatelor suferințe și încercări” se sfârșise, iar peste români ortodocși răsărise „soarele dreptății”. În final, le lansa tuturor celor prezenți rugămintea de a-i veni în ajutor pentru a putea „purta cu vrednicie sarcina grea și răspunderea episcopiei”, făgăduind solemn că va căuta să păzească legea, să propovăduiască respectul pentru adevăr, că va lucra pentru înălțarea „sfintei noastre biserici ortodoxe și pentru progresul patriei noastre iubite și întregite” și, nu în ultimul rând, că va sfătuvi păstoritii, va sprijini clerul, va cobra des în mijlocul lor, va cultiva relații bune cu autoritățile civile și militare, povătuindu-i pe toți „spre căile Domnului”²⁷.

Patru zile mai târziu, în 8 decembrie 1921, s-a desfășurat ceremonia de investitură la Palatul Regal din București, regele Ferdinand I înmânându-i episcopului Nicolae Ivan diploma regală de investire și cărja de păstorire în prezența reginei Maria, a principesei Mărioara, a membrilor guvernului, a reprezentanților Academiei Române, a diverselor oficialități civile și militare, a unor ierarhi, în frunte cu mitropolitul primat Miron Cristea și mitropolitul Moldovei Pimen Georgescu, precum și a doi consilieri ai eparhiei clujene, Ioan Lupaș și Petru Metes²⁸. În discursul său festiv, regele României a evocat istoria zbuciumată a Ortodoxiei transilvănenă exprimându-și speranța că alegerea și instalarea primului episcop al reînființatei eparhii ștefaniene din nordul Ardealului în persoana harnicului și neobositului părinte Nicolae Ivan este o garanție a organizării trainice a noii episcopii, a cultivării iubirii aproapelui, a respectului față de legile și autoritățile statului român, a consolidării unității sufletești a tuturor locuitorilor României și a „binelui patriei”²⁹. În răspunsul oferit suveranului, episcopul Nicolae făgăduia să fie loial familiei regale și statului român și să contribuie la unificarea bisericească a Ortodoxiei românești, mi-

²⁴ Cuvântările lui Ivan și Lupaș în Sebastian Stanca, *Episcopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului...*, pp. 145-147.

²⁵ Nicolae Vasiu, Ioan Bunea, *Episcopul Nicolae Ivan 1855-1836...*, p. 95.

²⁶ Sebastian Stanca, *op. cit.*, p. 48.

²⁷ *Ibidem*, pp. 147-150.

²⁸ *Programul ceremoniei pentru investitura Prea Sfințitului Nicolae Ivan episcop al Vadului, Feleacului și Clujului*, broșură tipărită, 7 pag. în Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, Dosarul PS Episcop Nicolae Ivan.

²⁹ Sebastian Stanca, *op. cit.*, pp. 151-152.

zând pe o colaborare armonioasă între autoritățile civile și cele ecclaziastice³⁰. Episcopul Nicolae Ivan devinea în mod oficial primul chiriarh legitim al reînviatei Eparhii a Vadului, Feleacului și Clujului cu reședință în orașul Cluj.

Instalarea episcopului Nicolae Ivan în scaunul episcopal de la Cluj

Instalarea canonica oficială a episcopului Nicolae Ivan a avut loc în ziua sărbătoririi Sfântului Ierarh Nicolae, luni, 6/19 decembrie 1921, în Biserică „Sfânta Treime” din Cluj. Ceremonia a fost prezentată de episcopul Roman Ciorogariu al Oradiei în prezența membrilor Sinodului eparhial, a autorităților civile și militare, a lui Moise Ienciu, directorul general în Ministerul Cultelor, și a „numeroase delegațiuni”, constituite din cler și credincioși, veniți de pe întregul cuprins al eparhiei. Ceremonia a debutat cu primirea solemnă a celor doi arhierei la poarta de intrare în curtea bisericii, conducerea spre lăcașul de cult, unde s-a oficiat Sfânta Liturghie de către episcopul Nicolae Ivan, înconjurat de protopopii eparhiei, urmată apoi de cuvântarea episcopului Roman Ciorogariu, citirea decretului regal de recunoaștere a alegerii și de investire a episcopului Ivan, vestirea textului gramatei mitropolitane și așezarea episcopului Nicolae în scaunul arhieresc³¹. În alocuțiunea rostită cu acel prilej, episcopul Nicolae mărturisea că își asemănă rolul în reactivarea eparhiei clujene cu cel al profetului Neemia în istoria poporului evreu, asumându-și recladirea episcopiei după o lungă robie. Ierarhul își punea toată nădejdea în Mântuitorul

Episcopul Nicolae Ivan (1855-1936)

Iisus Hristos și îi încuraja pe noii săi păstorii să aibă dință în Dumnezeu și încredere în forța creștinismului, ca în acest fel să poată crea preoți misionari, un institut teologic, o tipografie, pe scurt o întreagă opera de „renaștere a vieții religioase”, de educație a „tineretului școlar și universitar” și de luminare a țărănimii. În încheiere, ierarhul îi rușa pe preoți și pe credincioși să-l considere „ca un adevărat părinte” conștient de înalta sa chemare³².

Ceremonia religioasă s-a încheiat cu împărțirea anaforei la toți cei prezenti de către noul chiriarh, apoi a urmat o recepție oficială la prefectură, unde episcopul Nicolae a primit salutul tuturor autorităților civile și militare, a reprezentanților celorlalte biserici istorice ardeleni și a delegațiilor prezenti la instalare, cărora episcopul le-a răspuns la

final, vădit emoționat: „Fraților, când am primit cărja episcopească din mâna Maiestății Sale Regelui, mi-a spus memorabilele cuvinte care mi s-au tipărit în memorie: Să fii drept și să iubești pe de-aproveapele, pe toți credincioșii și pe toți cetățenii țării. În acest înțeles mi s-a dat simbolul păstorului. Cred și sper că atât cât bunul Dumnezeu îmi va prelungi zilele, voi depune toată activitatea pentru binele patriei, pe care trebuie să-o iubim și să facem să devină pământul făgăduinței. Am trecut peste vîrsta când puteți lega prea multe speranțe de mine. Vă promit că toată energia voi depune în sprijinul bisericii și culturii. Voi munci pentru ca biserică, care m-a ridicat, să fie respectată. Rog să-mi dați sprijinul și aceasta o aştept cu atât mai mult din partea preoțimii”. Festivitățile s-au încheiat cu un „banchet” organizat în sala Restaurantului „New York”, astăzi „Continental”, unde agapa a fost presărată cu diverse toasturi în cinstea noului episcop³³. În aceeași zi, episcopul Nicolae Ivan a trimis clerului și credincioșilor prima sa pastorală, anunțându-i că a preluat conducerea diecezei și cerându-le sprijinul pentru a împlini misiunea care i-a fost încredințată. Instalarea episcopului Nicolae Ivan încheia procesul de constituire și organizare a uneia dintre cele mai importante instituții naționale românești fondate la Cluj după Marea Unire: „Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului”.

Nicolae Ivan a fost, fără-ndoială, omul providențial ale căruia fapte și realizări edilitare, culturale și instituționale îl descoperă judecății istoriei drept un veritabil ctitor de vocație. Aceasta a organizat din

³⁰ Ibidem, pp. 152-153.

³¹ „Instalarea P.S.S. Nicolae Ivan”, în *Telegraful Român*, Anul LXIX, Nr. 89, Sibiu, 10/23 decembrie 1921, pp. 1-2; Pr. Cristian Baciu, „Omul cel mai potrivit. Instalarea episcopului Nicolae Ivan, 6/19 decembrie 1921”, în *Calendarul Renașterea 2021*, Cluj-Napoca, 2021, pp. 231-242.

³² Sebastian Stanca, *op. cit.*, pp. 154-156.

³³ „Instalarea P.S.S. Nicolae Ivan”, în *op. cit.*, pp. 2-3.

temelie eparhia, a înființat 5 protopopiate (Aiud, Huedin, Luduș, Târgu-Lăpuș și Maramureș), 77 parohii, 28 filii și 6 mănăstiri noi (Dragomirești, Vad, „Sf. Ana” Rohia, „Sf. Ilie” Toplița, Piatra Fântânele și „Sf. Elisabeta” din Cluj), a înzestrat-o cu numeroase imobile – între care reprezentativ rămâne impozantul palat arhiepiscopal, azi reședința mitropolitană din Piața Avram Iancu nr. 18 –, a edificat măreata catedrală clujeană (1923-1934)³⁴, a ctitorit Biserica „Sf. Nicolae” de pe strada Horea (1932), a întemeiat Academia Teologică în anul 1924³⁵, a fondat „Calendarul Clujul Românesc” (1923), revista *Renașterea*³⁶ (1923), corul episcopal (1921), Tipografia eparhială (1926), Librăria diecezană (1926), biblioteca (1922) și Muzeul eparhial (1924). Aceasta li se adaugă o serie de fonduri, cum au fost „Fondul de pensii”, „Fondul de ajutorare preoțesc”, „Fondul milelor”, „Fondul pădurii”, „Fondul cultural” și mai multe fundații importante în scopul sprijinirii activității culturale și pastorale a eparhiei, între care trebuie amintite „Fundată Nestor și Florentina Manciu”, „Fundată Nicoară”, „Fundată Gheorghe Sion” și „Fundată episcop Nicolae Ivan”, care avea menirea de a acorda burse pentru studenții teologi. Totodată, trebuie precizat că în timpul păstoririi episcopului Ivan (1921-1936) au fost construite 80 de lăcașuri de cult noi, 76 biserici și 4 capele, între care unele foarte impozante, cu o arhitectură românească de inspirație bizantină, precum sunt cele din Aiud, Huedin, Târgu-Mureș, Teiuș, Turda și Zalău³⁷.

După moartea episcopului Nicolae Ivan, în 3 februarie 1936, la cârma eparhiei a fost ales profesorul Nicolae Colan (1893-1967), hirotonit arhiereu în 31 mai și instalat la Cluj în 29 iunie 1936. În momentul în care a preluat conducerea episcopiei, aceasta era organizată în 17 protopopiate (Abrud, Aiud, Alba Iulia, Bistrița, Câmpeni, Cetatea de Piatră, Cluj, Dej, Huedin, Lăpuș, Luduș, Lupșa, Maramureș, Reghin, Târgu-Mureș, Turda și Unguraș), 413 parohii, 109 filii și 5 mănăstiri, 520 clerici și 344.014 credincioși³⁸. În vara anului 1937, când s-a înființat Episcopia Maramureșului cu reședința la Sighet și jurisdicția asupra județelor Maramureș, Satu Mare și Sălaj, din Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului au fost cedate noii episcopii două protopopiate: Cetatea de Piatră, cu sediul la Baia Mare, și Maramureș, cu sediul la Sighet, eparhia maramureșeană devenind sufragană a Mitropoliei Bucovinei³⁹.

Epilog

La 1 august 1919, Nicolae Iorga a publicat în cotidianul „Neamul românesc” editorialul „Epicopia din Cluj”, anunțând și salutând decizia autorităților bisericesti transilvăneze de a întemeia „o episcopie românească ortodoxă la Cluj”. După ce a schițat rădăcinile istorice ale noii eparhii și a justificat necesitatea și importanța ei din punct de vedere ecclacial, cultural și național, savantul lansa o interogație retorică referitoare la misiunea acesteia, scriind: „Va ști noua episcopie să fie și un centru de cultură? Și va adăugi cel ce va fi ales, școală, tipografie, librărie? Va putea el impune prin personalitatea lui? Va concentra în jurul său ceva din silințile spre o nouă viață ale neamului în acele părți?”. Apoi a conchis simplu și clar: „Acesta sunt mariile întrebări. De la rezolvarea lor va atârna, măcar pe jumătate, valoarea noii fundații românești în Ardeal”⁴⁰. Primul centenar al eparhiei clujene demonstrează că profesorul Iorga a intuit în chip profetic rolul acestei instituții bisericesti în istoria, spiritualitatea și cultura poporului român din Transilvania.

³⁴ Alexandru Moraru, *Catedrala Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului*, Editura Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1998, 256 p.

³⁵ Idem, *Învățământul Teologic Universitar Ortodox din Cluj (1924-1952)*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2020, 488 p.

³⁶ Edițiile anilor 1923-1950 au fost digitalizate și pot fi lecturate pe pagina Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, vezi: <http://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/renasterea/>, accesat 31 ianuarie 2021.

³⁷ Alexandru Moraru, *Scurt istoric al Eparhiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului...*, pp. 43-58; Nicolae Vasiu, Ioan Bunea, *Episcopul Nicolae Ivan 1855-1936...*, pp. 101-139; Gabriel-Viorel Gârdan, „Ctitoriiile episcopului Nicolae Ivan”, în Stefan Iloaie, Bogdan Ivanov (ed.), *op. cit.*, pp. 113-133.

³⁸ *Clujul românesc. Calendarul Eparhiei Ortodoxe Române a Clujului pe anul visect 1936*, Anul XIV, Tiparul Tipografiei Eparhiei Ortodoxe Române, Cluj, 1935, pp. VI-XL; *Actele Adunării Eparhiale ordinare a Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului ținut la Cluj în 1937*, Cluj, 1937, p. XIII.

³⁹ Nuțu Roșca, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române din Maramureș*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăreului, Baia Mare, 2015, pp. 783-784.

⁴⁰ *Neamul Românesc*, Anul XIV, nr. 165, București, 1 august 1919, p. 1.

Povestea unei vieți și a unei cariere

Dr. Vasile V. FILIP
Feldru (Bistrița-Năsăud)

Deosebit de elegantul volum memorialistic *Vatra regăsită* (Editura Presa Bună, Iași, 2021) al etnologului ieșean, prof. univ. dr. Ion H. Ciubotaru, însumând 468 de pagini, se citește ca un roman de formare (*Bildungsroman*) în tradiția lui Goethe cu al său *Wilhelm Meister*: adică pe nerăsuflare. Este o carte în care pulsăția subiectivă (cenzurată, se pare, timp de o viață, în precedentele tomuri academice ale prestigiosului cercetător, întemeietor al Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei – A.F.M.B.), nostalgia privirii îndărăt, specifică vârstei (susținută de un real talent de povestitor) se revarsă acum cu căldură și se completează firesc cu formația riguros științifică a autorului, cu imensa acumulare de informație de specialitate. Astfel încât subiectul își contemplă aproape obiectiv propria-i devenire, ca parte a unui proces istoric de emergență a lumii și neamului său din imensul ocean al culturii anonime (dar atât de riguros articulate) spre lumina înțelegerii de sine, spre găsirea unui ritm și a unei cadențe a afirmării individuale epurate de aproape orice individualism, dar impulsionate de o energie și o tenacitate ale căror rădăcini autorul începe nu doar să le înțeleagă, să și le asume și exhibe, ci și să dea acestui lucru dimensiunea de frumoasă, de sacră datorie. O viață individuală se înscrise astfel în mitul eternei reîntoarceri a omului spre reazemul și mânăjarea „vetrei” părintești, spre acel „liman nevisorat” a căruia regăsire e izvorul și esența nu doar a imanentei înțelepciuni, ci și a oricărei drepte măsuri.

Cartea este povestea unei vieți împlinite, ferite de „răul secolului”, mântuite de orice înstrăinare, de orice singurătate, indiferent de cât de mult se întinde raza cercului spațial al viețuirii: „Oriunde m-ar fi purtat pașii, nu m-am simțit niciodată singur” (p. 6). Orice plecare, orice răzlețire de vatra-Centrul își găsește justificarea și sensul doar în măsura în care își dezvăluie mai apăsat, mai convingător, comoara îngropată în peretele sau sub vatra casei părintești. Lucru care nu se dezvăluie pedestrii rațiuni diurne, ci, mai degrabă, visului mai mult sau mai puțin nocturn, al celor ce acceptă adevarul ca poveste.

Astfel că Ion H. Ciubotaru ne restituie viața sa ca poveste, așezată sub semnul „zânelor torcătoare” care, într-un miez de iarnă, încep să toarcă firul unei vieți guvernate de o zodie favorabilă, deși viforoasă și imprevizibilă. Primul dintre cele șapte capitole (*Sub semnul Vărsătorului*) derulează povestea vredniciei străbunilor, a nașterii, copilăriei și școlarizării incipiente a autorului, ca și a primelor sale încercări de a-și găsi locul într-un univers profesional: mai întâi ajutându-și părinții la muncile câmpului (păsunat, seceriș, prașilă), apoi ca ucenic dulgher, fierar (la „covălie”) sau croitor, visând o vreme (în gimnaziul Școlii Normale „Al. Vlahuță” de la Șendriceni, lângă Dorohoi) la condiția de „dascăl de țara”, dar împins brutal îndărăt spre plugăritul și semănătul ancestral, pe care nu le disprețuiește, dar de unde va încerca, totuși, să se smulgă ca agent poștal la Răchitari (IF), luptând apoi din răsputeri pentru dreptul de a-și continua liceul. Toate acestea – în condiții neînchipuit de grele ale perioadei postbelice, cu seceta și foamea din 1947, agravate de agresivitatea comunismului incipient, condiții abordate însă cu o energie și un optimism debordante, cel puțin ca manifestare exteroară, în spiritul cântecului: „Gura râde de nebună,/ Inima plânge de sună,/ Gura râde de buiacă,/ Inima plânge de sacă” (p. 89). Căci, aşa cum, în urmă cu cca 150 de ani, Creangă (din a cărui familie spirituală se revendică și Ion H. Ciubotaru, cel puțin cu această carte) recurgea la lirismul condensat al proverbului și zicătorii pentru a generaliza vreuna dintre experiențele de viață descrise, Ion H. Ciubotaru își justifică și luminează propriile experiențe de viață prin apelul la vreun motiv liric popular: „Văduvia-i haină grea,/ Rare cine-o poate purta”; „De când am primit istrict,/ Ochii nu mi s-o uscat”; „Că di când m-o cocințrat/ Pâni albi n-am mâncat,/ Numa brodișor uscat/ Cu lacrimi amestecat” etc. Toate aceste experiențe devin tot atâtea trepte coborâtoare spre înțelepciunea unei lumi străvechi ce ridică spre povestitor semne „abia-nțelese, pline de-nțesuri” (precum cele din noaptea Sfântului Andrei, din condiția asumată de vătaf la Căluș sau din surpriza pomului prenupțial, trimis de o fată din sat); iar contextualizările lirice care le însoțesc devin și ele bun prilej de a explica sensurile cine știe căruia regionalism rar sau uitat, ale cine știe cărei imagini ce se luminează doar în contextul care a generat-o (precum cea a „răvășele[lor]/ arse-n cornurele” ce

vesteau moartea în război a vreunui consătean), iar scenele apocaliptice ale secetei din '47 declanșează (dar sunt parcă și îmblânzite de) invocațiile ludic-rituale ale copiilor pentru ploaie.

De altfel, toate universuri profesionale traversate, mai sus înșiruite, vin cu întreaga, holistica lor imagine, respectiv nu doar cu etapele și gestica strict funcțională aferentă, ci și cu haloul de reprezentări magico-religioase, generatoare ale unor anume ritualuri și practici magice.

Oamenii care-i jalonează destinul autorului devin memorabile personaje de roman (precum învățatorul cel aprig Ion Ciobanu, văzut comparativ cu „Doamnă” cea blândă Aglaia Lazar). Scene banale contextual iau, în receptarea hiperbolizată a copilului, proporțiile unor evenimente epice (precum cea a smulgerii și returnării copilului – care făcuse schimb cu un coleg – abia ajuns în fața cazanului cu „borș de fasole” pentru elevii săraci).

Universul lecturii e descoperit cu adevărată cutremurare lăuntrică prin *Căprioara* lui Gârleanu sau *Puiul* lui Brătescu-Voinești. Dar, mai ales, cu nemărginită uimire, descoperă copilul universul culturii populare, aura de legendă a fiecărui lucru, prin păstorul Ion Obrăzuc, fabuloasă întruchipare a comunicației, aparent suprafioști, a omului simplu cu animalele; iar prin Ieremia Cîmpoiescului – legătura mitică a omului cu pământul, capabilă să țină locul chiar relațiilor de familie. Moartea acestuia din urmă genează o scenă comparabilă cu scene similare din marea literatură universală (mă gândesc la finalul romanului lui Dino Buzzati, *Desertul tătarilor*, cu moartea protagonistului Giovanni Drogo); va muri în pustietatea lanurilor, mintit frumos de un vecin de loc cum că „vin americanii”, lucru pe care-l așteptase zădnic în ultimii ani; aşadar, cu reprezentarea paradisiacă redobândirii pământului măcar de către urmași.

De altfel, scene „literare” de cea mai înaltă ținută întâlnim în mai fiecare dintre etapele vieții autorului descrise în carte. În anii de gimnaziu de la Șendriceni, de pildă, copilul traversează nu doar inițierea (dură, dar inteligibilă) în structura apăsat ierarhică a învățăceilor de acolo, ci și pe aceea (mai puțin, sau chiar deloc inteligibilă) a arderii cărților din biblioteca școlii (cărți aflate pe lista neagră a proaspetei puteri proletpcultiste); sau coșmarul unei anchete de câteva zile, după tot tipicul politic al epocii, cu sabia exmatriculării deasupra capului, pentru groaznica vină de a fi umblat la colindat de Crăciun în satul apropiat al unuia dintre colegi. De altfel, amânată atunci, exmatricularea se va petrece, totuși, la finele respectivului ciclu, pentru vina (iarăși greu inteligibilă, pentru un adolescent de 14-15 ani) de a nu avea părinții ușor de manipulat în direcția colectivizării agriculturii. Iar epoca se conturează o dată în plus, în toată monstruozitatea ei, prin povestea arrestării tatălui și dubla luptă a protagonistului, atât pentru salvarea familiei de spectrul cotelor imposibile, cât și pentru continuarea studiilor liceale.

Oricât de monstruoase împrejurările, nu lipsește, însă, umorul, de atâtea ori salvator, în situații limită; umor deconcertant, cu apăsat iz moldovenesc, mai ales în scena bufă a anchetării lelii Agripina, pentru nedeclararea ruedelor din „Canada” (numele unui sat din apropiere), situație dezvăluită „cu vîgilență” de chiar soțul femeii, moș Iordache. Care devine astfel o nouă întruchipare, mai oropsită, dar la fel de hâtră, a lui Moș Ion Roată din cunoscuta povestire a lui Creangă.

Celealte capitole (*Anii de studenție, Popas la Muzeul Etnografic, Cercetător la Academie, Periplul polonez Lăutarii, Megiesi de altă confesiune*) se derulează în tot mai strânsă legătură cu formarea profesional-științifică și academică a protagonistului. Rezumarea lor, oricât de schematică, ar depăși mult limitele unei croniți rezonabile. De observat ar fi că, o dată cu largirea în cercuri concentrice a orizontului spațio-cultural al protagonistului, accentele par a se muta dinspre asperitățile vieții, spre „întâlnirile admirabile” (cum ar spune Anton Dumitriu).

Primele, deloc puține, nici acum, includ vacanțele de student petrecute pe șantiere, drumurile impracticabile, de iarnă moldavă, pe jos sau în trenuri înghețate, ale primelor cercetări de teren. (În timpul uneia dintre ele i se fură magnetofonul împrumutat, care l-ar fi costat câștigul unei veri de șantier, dacă n-ar fi fost intervenția recuperatoare a unui primar și a unui șef de post de Miliție, buni cunoșcători ai oamenilor locului). Mai vin la rând și acuzele de „vedetism”, atunci când protagonistul excelează în activitatea culturală sau profesională (ca, de pildă, în ghidajul prin muzeul etnografic sau în economisirea banilor statului, repartizați pentru achiziții patrimonial-muzeistice); apoi – o adevărată epopee a întocmirii (în anonimat și semiclandestinitate) a chestionarului prospectiv pentru baza documentară a viitoarei A.F.M.B. (chestionar „revizuit” de protagonist de la cele 86 de întrebări imaginare de cei care se împăunau drept dirigitori ai vieții academice ieșene, la peste 1.200 de întrebări). Si atâtea altele!

În cea de-a doua categorie ar intra – ziceam – marile întâlniri, adânc formatoare, pe care protagonistul a știut să le recunoască ca atare la momentul întâmplării lor. Este vorba întâi de mari personali-

tăți ale etnologiei (precum marginalizații, pe atunci, Petru Caraman și Ovidiu Bârlea), dar și ale vieții academice în general (precum acad. Cristofor Simionescu, chimist) sau religioase (episcopul Petru Gherghel). Pilduitoare (pentru „naivitatea” romantică a adevărătei pasiuni) este și povestea profesorilor de muzică Florin Bucescu și Viorel Bârleanu, adevărăți Casor și Polux ai etnomuzicologiei. Autorul nu se sfiește să le alăture acestora, treptat, personalitățile cvasianonime ale culturii tradiționale sătești, folclorico-ethnografice și interpretative (cu fotografiile aferente), precum lăutarii (români, țigani sau evrei – „klejmerii”), povestitorii, cântăreții și cusătoresele diverselor zone și sate ale Moldovei, cercetate la pas, de-a lungul și de-a latul. Căci Ion H. Ciubotaru își asumă cu hotărâre, ca etnolog, condiția aşa-zis anacronică de „terenist” și „tradicionalist”, respingând ca neavenită frecvența (inclusiv în plan profesional-metodologic) obsesie a modei și modernismului, pentru eternul, dar mereu neașezatul „altceva”. O face dezvăluind, adesea, nebănuite surpirze informaționale, dar, mai ales, dezvăluindu-și uimirea descoperirii unei lumi vii, a unui univers cultural încă extrem de bine (deși subsidiar) articulat.

Dar spațiul cercetărilor sale nu se oprește doar asupra zonelor folcloric-clasicizate ale Moldovei, ci se extinde și asupra celor mai puțin bătute, marginale spațial (Vrancea, Hârlău, Săveni, Valea Șomuzu-lui, chiar zona transmontană a Bistriței și Năsăudului), sau marginale cultural-religios (precum zona Trotușului superior, a moldovenilor de confesiune catolică – aşa-zisii ceangăi – în legătură cu care subliniază adesea rădăcinile lor pur românești).

Fiecare loc sau zonă cercetată beneficiază, în aceste evocări retrospective, de un „filtru” cultural; căci deasupra ei pare a stări în trează și neconitență vechere personalitatea culturală pe care a generat-o (și, cum bine se știe, Moldova n-a fost deloc zgârcită în asemenea mirabile izvodiri), sau care, măcar, a descris-o anterior, absorbind-o definitiv într-un nepieritor univers cultural: asupra Dolheștilor, fostul Pipirig, tutelează duhul bisecular transilvănean, întruchipat la un fericit moment al afirmării sale publice de către David Creangă, întemeietor de neam cu numele de familie... David; prin meandrele Văii Sbasa pare a mai hăldăui duhul nepieritor și de nimic temător al lui Nichifor Lipan; Săvenii de la Jijia mai amintesc, încă, de *Bordeenii* lui Sadoveanu, dacă nu prin arhitectura doar pe jumătate desprinsă de pământul matern, prin ceva mai peren decât ea; Livenii (sat care a făcut parte, fie și temporar, din aceeași comună cu Arborea, localitatea natală a autorului) evocă încă momentele vital-explozive ale *Rapsodiei* lui Enescu; la Ghimeș-Palanca, pe o colină, între brazi funerari, infirmă parcă și acum o graniță nedreaptă mormântul lui Emil Rebreanu. Etc.

Dar momentul de vîrf al acestei vieți hărăzite cunoașterii oamenilor și sufletului lor (viață prelungită firesc printr-o carieră înteleasă ca drumul cel mai scurt în vederea acestei cunoașteri) pare a fi vizita în Polonia: un cadou al destinului, nesperat și necerut, aproape refuzat inițial, pentru ca apoi să fie folosit la maxim, minut cu minut, eveniment cu eveniment. O vizită care pare a-i rezuma viața, cu multele ei momente de cumpănă, dar și cu întâlniri miraculoase, locuri fabuloase, toate receptate ca revelații și descrise cu un simț al observației și o memorie a amănuntului caracteristic ce presupun notația zilnică, jurnalul de călătorie, chiar dacă autorul nu ne vorbește despre un atare instrument de lucru și nici nu pare a fi avut timpul necesar pentru aşa ceva. Ca în călătoriile din țară, și aici locurile se aşază firesc în prelungirea unor experiențe culturale și evocări anterioare celebre, precum cele ale unor Henrik Sienkiewicz, Adam Mickiewicz, Marc Chagall (cu al său fabulos Vitebsk, azi în Belarus) sau Frédéric Chopin. Dar întreaga călătorie pare a avea un mobil inițial și o discret mărturisită călăuză inițiatrică în persoana celui pe care autorul pare să și-l revendice drept părinte spiritual: marele și nedreptățitul etnolog ieșean Petru Caraman. Căci, cum se întâmplă de obicei, călătoria pune într-o lumină mult mai crudă și mai adevărată problemele-monstru care, acasă, erau pe punctul să ne înghită și să ne mistuie personalitatea întrebătoare în acidul indiferenței și nedreptății cvasigeneralizate. Puse acolo, în Polonia (de către profesorul Iósef Burszta, de la Collegium Maius din Poznań) întrebările lăsate acasă renasc cu o forță nouă: „Cum să folosești astăzi un chestionar de o mie două sute de întrebări, câtă vreme oamenii nu răspund la zece-cincisprezece?” (p. 342). Sau: „De ce colectivul folcloristilor ieșeni nu era condus de profesorul Caraman, pe care etnologii polonezi de primă mărime îl socoteau un savant?!” (p. 343).

Este aceasta o forță capabilă de noi întemeieri. Pe care autorul în discuție le-a și realizat, în plan profesional, de-a lungul împlinirii sale vieți, al prodigioasei sale cariere. Rămâne să le băgăm în seamă, să le dăm cuvenita importanță.

Pentru aceasta, oare de ce nouă călătorie mai avem nevoie?

Ştefan Iovan, *A doua cădere din paradis*

- Despre cuvânt și nume în vremuri neprielnice pentru comunicare -

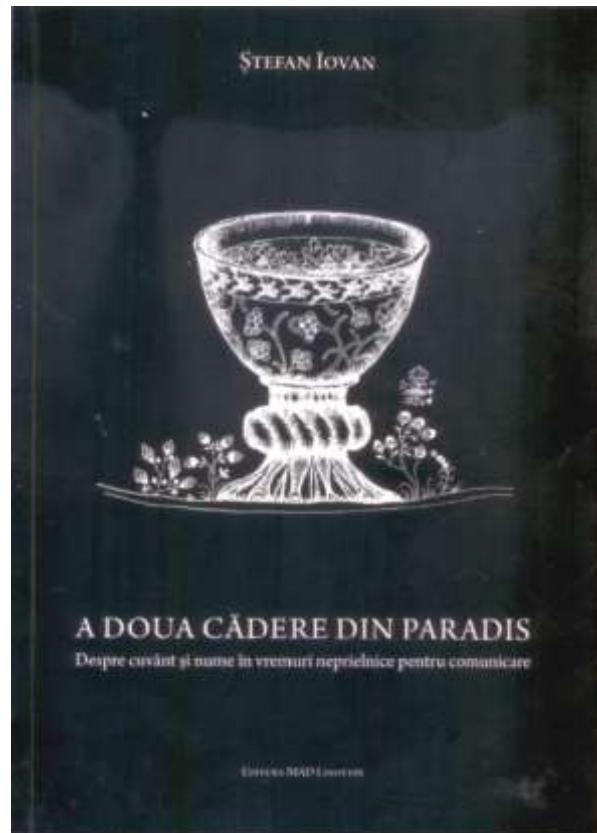
Titi DAMIAN
Urziceni

Am citit, am recitat, am studiat această fascinantă carte, *A doua cădere din paradis – Despre cuvânt și nume în vremuri neprielnice pentru comunicare* (Editura MAD Lynotype, Buzău, 2021, 150 p.), semnată de profesorul, publicistul și eseistul buzoian Ştefan Iovan. Cred că dacă această carte ar fi apărut pe când eram student, altfel se punea problema însușirii, cum s-a întâmplat, cam pe nemestecate, a aridului curs de *lingvistică generală*. Cu certitudine, mi-ar fi înlesnit mult pătrunderea în teoria saussuriană a semnului și sensului și mi-ar fi oferit o altă poartă de intrare spre miezul unor probleme de mare noutate, pe atunci, în materie de limbă, vorbire, comunicare, semn, sens, simbol, nume, metaforă, arhetip și toate celelalte.

Cartea nu se adresează profanilor, căci necesită, dacă nu cunoștințe temeinice de lingvistică, măcar unele informații în domeniu, a căror actualizare ar sta, după lectură, sub zodia farmecului, cel puțin aşa am simțit eu. Oferă, în afară de informație, o plăcere a lecturii, generată de profunzimea și nouitatea ideilor, de rigoarea ordonării materialului, a argumentației și a expunerii într-o formă limpede, accesibilă, deși operează cu termeni specifici disciplinei.

Pentru profani, este o carte dificilă, greu accesibilă prin nouitatea ideilor și prin specificul termenilor, dar pentru inițiați este o fascinație. O carte unică în cultura română a începutului de secol și de mileniu în acest domeniu al semioticii. Cu atât mai mult, cu cât autorul nu are nicio legătură cu actualul mediu universitar, în a cărui bibliotecă s-ar părea că îi este locul: al lui și al cărții sale.

Titlul volumului pare incitant pentru un neinițiat, sau pentru cititorul obișnuit să-și pună întrebări, vizând relația intrinsecă dintre titlu și conținut. Autorul are grija să explice în *Nota autorului*: „Cartea evocă mitul Turnului Babel pentru a consemna un alt început de lume și de limbă” (p. 7). Asta pentru că, explică mai departe autorul, „singurul moment când omul a spus exact ceea ce a vrut să spună este cel invocat de mitologie, în vremurile biblice, când toți vorbeau o singură limbă și foloseau aceleași cuvinte, iar conținutul cuvintelor și al lucrurilor, fiecare în parte, nu lăsa niciun spațiu ca să permită interpretări. Din momentul risipirii limbilor la Babilon, orice interpretare a unui cuvânt generează o altă interpretare” (p. 20). Ajunge la concluzia că limba este o creație continuă, în sensul că vorbitorii aceleiași limbi folosesc aceleiași cuvinte în comunicare, deși exprimarea fiecărui este particularizată de contexte asociative care implică obligatoriu interpretarea spuselor celuilalt, căci fiecare individ vine în vorbire cu biografia lui, cu propria experiență de viață. Așadar, „o comunitate de limbă devine o lume de exprimări private” (p. 10). Pentru ca expunerea să fie cât mai aproape de cititor, la pagina 141, autorul citează întreg capitolul 11 din Vechiul Testament: „Turnul Babel. Amestecul limbilor. Seminția lui Sem”.

Câteva aspecte referitoare la subtitlul lucrării, *Despre cuvânt și semn în vremuri neprielnice pentru comunicare*, care pare oarecum polemic, marcând o îngrijorare în legătură cu fenomenul globalizării de astăzi, cum se va vedea în text. În acest sens, autorul constată că „lumea de azi s-a frânt peste noapte în două: pe de o parte, o generație în stare să se adapteze la noile schimbări, iar, pe de altă parte, o lume care nu poate să acceadă material și educativ la pretențiile rețelelor de socializare”. În viziunea sa, acest fapt înseamnă că *sein* nu mai este *mit sein*: că *a fi* nu mai înseamnă *a fi împreună*, că *a exista* nu mai înseamnă *a coexista*, că *logos* nu mai este *dia-logos*. Faptul duce inexorabil la sărăcirea limbajului oral, dar și la neglijarea lecturii. Și mai grav este faptul că se ajunge, în final, la pierderea de identitate a individului sau chiar a unui popor. Ștefan Iovan invocă limba lui Eminescu, „singura care ne-ar putea feri de dezastre lingvistice prefigurate de isteria unei lumi în tranziție” (p. 2).

Scriitorul își previne cititorii că nu este o carte de specialitate, însă textul clarifică informații de ordin semiotic, psiholingvistic, istoric sau filosofic într-un limbaj consacrat disciplinei. În esență ei, cartea se dorește a fi „o pledoarie pentru identitate într-o lume care se confruntă cu agresivitatea globalizării cu orice preț, o pledoarie pentru diversitate, în sensul că eu și celălalt suntem, fiecare în parte, o entitate care se definește prin ceea ce nu suntem în raport cu ceilalți” (p. 5).

Autorul a resimțit nevoia organizării reflectiilor în legătură cu materialul propriu de lucru, exercitat de-a lungul propriei cariere, exploatând cu deosebire particularitățile din totdeauna ale cuvântului: cuvântul care numește, separă și judecă. Așadar, cartea se deschide numelui (*onoma*), semnului (*semaion*), simbolului (*symbolon*), metaforei (*metaphora*) și *logosului*. În acest mod, dezvăluie cititorului și problematica, și structurarea cărții, pe eseuri, cu titluri sugestive care să le rezume.

Primul eseу, *Despre Logos. Si despre puterea divină* debutează aproape aforistic, cu o informație care-l rezumă: „De la Heraclit în secolul al V-lea [î.e.n.] și până la Jung, mai aproape de zilele noastre, logosul a păstrat cu sfîrșenie semnificațiile de cuvânt și rațiune” (p. 6). Aici, privește logosul din perspectivă lingvistică și literară: mai întâi îl definește, apoi îi face un istoric al evoluției. Pornește de la Hesiod, cu cosmogoniile lui, care aplică zeilor Olimpului scheme genealogice care ajungeau până la un tată inițial, înțelegând prin tată ca genitor, dar și ca legitate. Explică și accepția pe care i-o dădeau stoicii logosului ca putere germinatoare a lumii. Cuvântul seminal este dezvoltat apoi de Philon și de Justin Martirul, ca putere a lui Dumnezeu. Ajunge la biotehnologiile de azi, în numele lui *homo denus* (Yuval Harari), omul noului mileniu, care nu implică viul. Clonele pe care *homo sapiens* le poate realiza sunt experiențe având ca punct de plecare laboratorul. Și filosofii de azi (Alexis Carrel, Julius Evola, Saint-John Perse, Jung, Steiner) în gândirea și în creația lor au implicat puterea divină. Ca prim argument este adusă cartea lui Carrel *Omul, acest necunoscut*, în care dezvoltă principiul ordonator care-i permite omului să se simbolizeze în situații de urgență: „Există o memorie a organismului uman ca sistem, fiecare element al sistemului deține programul întregului” (p. 8). Ajunge la concluzia că Logosul este regula, principiul care consacră ordinea, iar „Ordinea s-a definit mereu în raport cu acest tată” (p. 6). El deține informația. Saint-John Perse, în *Anabasele* sale, imaginează viața ca pe o nuntă fără sfârșit. Finalul eseului este exprimat categoric, la fel ca și cel de început, pentru a marca diferențele dintre indivizi: „Fiecare ființă umană se deosebește de semenul ei prin ceea ce nu este în raport cu acesta” (p. 9).

Următorul eseу, *Materia signata. Sau tiparul după care s-a făcut lumea*, are ca fundament această denumire latinească, o formulă pusă în circulație de antici pentru a confieri adevărului statutul de proprietate privată, în sensul că „vorbitorii aceleiași limbi folosesc aceleiași cuvinte în comunicare, deși exprimarea fiecărui este particularizată de contexte asociative care implică obligatoriu interpretarea spuselor celorlalți. Vorbele unui individ sunt doar la suprafață aceleiași cu ale unui interlocutor. O comunitate de limbă devine o lume de exprimări private” (p. 10). Tot aici scriitorul clarifică noțiunile și explică diferențele dintre limbă și limbaj: „Dacă limba înseamnă un sistem convenit de semne cu care operăm în vorbire sau în scriitură, limbajul înseamnă capacitatea de a pune în valoare sistemul, prin însușirea și folosirea lui” (p. 12). Constată că fundamentele limbajului sunt ireversibil psihologice, iar semnul lingvistic, ca unitate de expresie, reprezintă o entitate de ordin psihic: „În oralitate suntem toți și fiecare în parte, creativi. Toți vehiculăm imagini și sens. Limbajele servesc denumiri strict determinante care exclud polisemnia” (p. 13). În câteva bune pagini, scriitorul analizează informațiile oferite de hieroglifele egiptene și consecințele elenizării Egiptului. Deși Egiptul a devenit proprietate grecească, niciun străin n-a putut să ajungă la sufletul populației localnice. Ajunge la concluzia că Ahile și Alexandru nu sunt doar două nume proprii, ci două moduri de reprezentare. Îl citează pe Hegel, după care, „lumea grecească începe cu

Ahile și se sfârșește cu Alexandru cel Mare” (p. 15). Ahile vine din poemele mitologiei grecești, Alexandru este un personaj istoric. Prin ei apar trăsăturile omului care și-a depășit universul propriu. Pentru Ștefan Iovan, numele sunt cuvinte, iar cuvintele sunt sensuri, iar unele semne au valoare de simbol: „Numele denumește, deosebește, separă și judecă în același timp” (p. 17).

Eseul următor, *Vorba nu are nimic colectiv. Numai limba este comună*, debutează aforistic și categoric chiar din titlu și dezvoltă ideea că vorbirea este o creație continuă, încrucișând orice interpretare a unui enunț determinat generează mereu altă interpretare. Pentru argumentare, cităm un scurt fragment din acest splendid eseu, pentru a sublinia nu numai valoarea științifică, ci și valoarea literară: „Spectacolul din spatele vorbirii aduce sub lumina reflecției o lume pe care doar ochii minții o pot accesa, fascinându-ne prin cuprindere și taină. Suntem actori într-o piesă în care este vorba despre lumea care nu se vede a ființei noastre. De la banala percepție a realității și până la vîrful cel mai înalt al minții și creației, individul se exprimă după un model pe cât de complex, pe atât de viu, supus regulilor unui sistem flexibil racordat prin milioane de legături materiale și imateriale la un server central, o entitate care menține lumea noastră în echilibru și care compensează instantaneu orice tresărire a noastră, făcând în timp real apel simultan la memorie, la informații ale inconștientului, menținându-ne peste 30.000 de zile, cât reprezintă o viață de om, în această stare de record total în acord cu universul” (p. 21). Concluzie firească: „Istoria personală a cuvintelor noastre este istoria existenței noastre, a simțirii, a experiențelor pe care le trăim, a memoriei și refușărilor pe care le arhivăm în inconștient. [...] Dreptul de proprietate, adică dreptul privat al cuvântului, reprezintă esența libertății de expresie, funcție esențială a naturii umane, condiție care ne face parte la social, asigurându-ne eterna locuire în realitate” (p. 22).

Și, în următorul eseu, *Despre vorbirea față în față. Sau despre brașarea la social*, continuă argumentația din eseul anterior, aducând în discuție și problematica simbolului:

„Simbolul aduce în expresie imaginea și sensibilul, ambele împovărate cu sens”, în germană *sinbild* (*sin* – sens, *bild* – imagine). Concluzia: trăim din sensuri și din imagini, adică ne mișcăm între rațional și irațional. Adică ceea ce a urmat după Babel poate fi socotit un început lingvistic. Există un proces de simbolizare a fiecărui destin uman și a lumii în totalitatea ei, iar „singurătatea ființei umane dinainte de Babel a devenit *homo comunicans*” (p. 24).

În alt eseu, intitulat *A dona zi după Babel. Trecerea de la o singură limbă pentru toți la o singură limbă pentru fiecare*, susține că această trecere a fost resimțită ca o pedeapsă cu consecințe la fel de aspre precum alungarea omului din Paradis. Ideea esențială de la care pornește argumentația este că în vorbire nu este nimic colectiv. Individul nu poate pierde propria limbă niciodată, pentru că „ea deține codul de acces la Sine” (p. 29). Tot aici autorul face diferență între a scrie în propria limbă și traducerea din alte limbi, afirmând că „o traducere înseamnă, întâi de toate, o creație în sine, nicidcum o translație mecanică de cuvinte, ci o reformulare a simțirii și adevărului cât mai fidelă textului la persoana I” (p. 30). Mai atrage atenția și asupra consumului exagerat de imagine impus de mijloacele de comunicare sau de rețelele de socializare, prin intermediul căror „se adâncește izolarea și tind să transforme individul în consumator de informație” (p. 31).

Analiza fiecărui eseu în parte ar necesita un spațiu destul de amplu, aşa că le abordăm pe următoarele, din perspectivă aforistică, desigur centrate pe aceeași temă comună, recurgând la elementele cele mai semnificative, astfel ca cititorul, prin mijlocirea titlurilor, dar mai ales prin selectarea unor citate relevante, multe dintre ele căștigându-și statutul de maximă, să-și dea seama atât de profunzimea demersului analitic, cât mai ales de modalitatea, nouă ca procedeu artistic, a construcțiilor cu valoare aforistică, reușind esențializarea: *Diversitatea ca pedeapsă divină. Sau alungarea adevărului în exil; Semnul (semeion). Sau cheia în care deschifram sensul lumii; Dincolo de amprenta psihică saussuriană; Linearitatea sonoră. Sau despre filosofia rostirii; În comunicarea verbală, participarea la sens nu este exclusiv lingvistică; Stela de la Rosette. Un mesaj de la zei în transcriere hieroglifică; Despre simbol și simbolizare. Sau cum dăm chip unei legături umane; Parabola semănătorului. Sau lumea după chipul și asemănarea Karamazovilor; Semina verbi. Sau viața ca o nuntă fără sfârșit; Metafora. Contribuții la o antropologie lingvistică; Creația ideală. Sau despre eroarea care ne tulbură destinul.*

Selectăm:

„În jurul semnului gravitează marile taine ale limbii. și ale lumii” (p. 34).

„Toate performanțele înregistrate de științele comunicării se leagă de teoria sensului, de posibilitățile de codare/decodare care sunt deschise aplicării sistemelor de programare și transmitere a informațiilor. O limbă, în accepție saussuriană, este un sistem de semne însușit și folosit de o comunitate lin-

gvistică social și istoric constituită. Limbajul înseamnă capacitatea de a învăța și folosi sisteme de semne. Vorbirea se înfățișează ca dimensiune individuală a limbii” (p. 36).

„Vorbirea este un act individual, iar gestionarea ei ne privește pe fiecare în parte. Bătălia pentru cuvânt în epoca globalizării este una pentru păstrarea identității” (p. 39).

„Fiecare celulă umană deține memoria întregului organism. Este posibil ca principiul să se regăsească și în lingvistică. Și în toate care funcționează după regula Logosului” (p. 40).

„Semnele, simbolurile, semnalele, dar și sunetele sunt purtătoare de valori, cu implicații în limpezimea sensului. [...] Rostirea este o creație care se înfăptuiește în timp real și care curge pentru toată lumea după aceleași principii. Închipuiți-vă ce energii degajă vorbele spuse! Sau imaginați-l pe Iisus citindu-și învățărurile!” (p. 46).

„Psihologii sunt de acord că mintea noastră operează cu imagini. Procesul de simbolizare implică obligatoriu închipuire, fără de care nu putem simți sensul. Ideea că psihicul nostru operează imagistic a reprezentat un moment de referință în teoria simbolului și a procesului de simbolizare” (p. 53).

„Freud definește simbolul în legătură cu acele manifestări ajunse în substratul inconștient al psihicului. Jung consideră simbolul o idee intuitivă, o subtilitate care ne parvîne pe cale irațională, ca parte a misterului” (p. 54).

„Metafora înseamnă definirea și explorarea unui lucru prin referire la imaginea altor lucruri” (p. 55).

„După Jung, arhetipurile sunt proprii inconștientului colectiv” (p. 55).

„În semiotică, semnul are o valoare aproape mistică și deține codul accesului la mister” (p. 57).

„Logosul este o lege a vieții în care cheia descifrării o reprezintă cuvintele” (p. 62).

Ne oprim puțin din prezentarea acestor construcții cu valoare aforistică, pentru a face loc unui scurt, dar semnificativ eseul despre logosul ca entitate de maximă generalitate: „Am în memorie pe Alexis Carrel, cu *Omul, acest necunoscut*, și pe Julius Evola cu *Metafizica sexului*. Și mai am în vedere, ca un alt fel de ilustrare a discursului nostru despre logos, povestea *Fraților Karamazov*, socotită cea mai bună carte a omenirii de aproape un veac și jumătate. Și Carrel, și Evola, și Dostoievski confirmă sentimentul că trupul, sufletul și mintea sunt realități cu semnificații personale care se activează ca unice în linearitatea omenească a logosului. Nemic din ceea ce suntem ca oameni nu se repetă în contribuția noastră la omenesc. Avem aceeași culoare a săngelui, aceleași organe și același număr de gene, fiecare parte a organismului uman se distribuie după același tipar, avem aceleași simțuri cu care percepem lumea, mintea noastră lucrează după aceleași legi, exercițiul perpetuării noastre urmează aventura seminției, aşa cum o sugerează *speiro, spermata și logos spermatikos*. Dar fiecare în parte suntem diferiți. Și nu uitați, mai ales, să așezați ca numitor comun al acestor determinări, cuvintele. Fără cuvinte nu putem semnifica nimic din realitate. Fără nume nimic nu există. Cu *materia signata* începe opera de semnificare a lumii” (p. 68).

Continuăm cu aforismele:

„Dacă diversitatea limbilor începută la Babel a înlocuit un limbaj pentru toată lumea, cu un limbaj pentru fiecare, situația creată a permis fiecărui vorbitor un univers propriu de exprimare. [...] Orice creație (poezie, proză, descriere) reprezintă o persoană concretă. Omul a fost făcut să-și apartină și lui numai ca termen al unei relații” (p. 70).

„Metafora s-a născut în exercițiul vorbirii, mai curând în jocul legăturii dintre cuvinte, legături controlate de Eu” (p. 71).

„Semnul, simbolul, metafora sau reprezentarea au rădăcini în imagine și exprimă contribuția fiecărui individ la unicitatea proprie a limbii naturale pe care o vorbește” (p. 73).

„Faptul că reprezentările ne permit construcții proprii ține de dumnezeire” (p. 76).

„Metafora, singura dintre tropi – producătoare de sens și sensibilitate. Dincolo de efectul stilistic, metafora aduce în discurs o subtilitate de sens, o deviere pe care numai mintea creatoare o poate exploata și dăruia limbii” (p. 79).

Un alt grupaj de eseuri se oprește la nume, dar nu orice nume, ci acelea purtătoare a unor semnificații care străbat veacurile: *Onoma. Sau despre numele în care locuim; Antigona I. Sau tipul ca permanentă umană; Antigona II; Antigona III; Rebecca. Sau mitologia feminității; Abile. Sau despre iubire ca formă desăvârșită a prieteniei*.

Toate aceste eseuri au ca punct de plecare o propoziție cu efect de maximă generalizare: „Protagoniștii mereu mari ai spiritualității umane au locuit mereu în numele lor”.

În eseul *Onoma. Sau despre numele în care locuim* autorul este adeptul filosofiei lui George Steiner, pe care îl admiră, pentru că „nu scapă niciodată prilejul de a defini importanța locului în care trăim, a limbii în care vorbim, a rosturilor ei existențiale, a numelor pe care le vehiculăm și la care ne raportăm, totul și toate ca repere de identitate și ca spațiu în care nu ne putem pierde, pe care îl consideră cel mai reprezentativ intelectual al secolului trecut: un nume care trăiește în fiecare dintre limbile lui materne: ebraică, engleză, franceză sau germană: unul dintre marile spirite enciclopedice ale mileniului al II-lea d.Hr. (filosofie, teologie, lingvistic, literar)” (p. 82).

Oedip și Antigona au devenit simboluri în literatură și modele în psihanaliză, iar „tiparul lor uman s-a impus ca fundament al unor abordări de actualitate în filosofie, psihologie, politică și morală” (p. 84). Prin cele două personaje, autorul evidențiază forța conștiinței de sine a individului în raport cu puterea. Orice destin implică un conflict între voința mereu fără limite a individului și neputința accederii la absolut. Acțiunea celor trei tragedii ale lui Sofocle (*Oedip rege*, *Oedip la Colona* și *Antigona*) este structurată pe două falii ireconciliabile: datina după care se conduce destinul și legile proprii omenești, ajungând la concluzia că „orice confruntare a unui individ – un univers singular – cu autoritatea generează tragic” (p. 87). *Antigona* este o atitudine morală unică, consacrată de numele său. Totuși, lumea sufletească se supune altor legi decât celor statuate de puterea lumească. Scriitorul insistă pe mesajul gestului Antigonei: „Puterea nu poate guverna decât cetatea care îi ține pe cei vii împreună” (p. 89). Ca semnificație, *Antigona* lui Sofocle „anunță ruperea tragediei de mit și înscrierea ei în aspectul timpurilor recente” (p. 91). Prin *Antigona*, mai notează autorul, Sofocle ne confirmă că „poezia rămâne singura care poate duce acolo unde nu ajunge istoria” (p. 92).

Următorul personaj feminin asupra căruia se oprește Ștefan Iovan este Rebecca lui Ibsen. Aici aduce în discuție noțiunea de arhetip, care „ca și simbolul, asigură creației tiparul trăirilor pe care nu le putem exprima în cuvinte și care sunt repetabile psihic” (p. 94). El aduce în discuție acele conturări care nu pot fi nici exprimate, nici verbalizate, cât mai curând intuite: ele nu țin de rațiune, ci de inconștient, care, după Jung și Freud, sunt „acele spații din psihic unde se stochează trăirile noastre care scapă de cenzura conștiinței” (p. 94). Rebecca, comentează autorul, nu este decât o femeie obișnuită care-și asumă feminitatea. Nu vede și nu simte suferința Beatei, soția pastorului, care se însingurează și pierde în fiecare zi teren în fața unui competitor care se lasă dus de valul dorinței. În final, „Rebecca se descoară profundă, sensibilă și nu mai poate miza pe forța sălbatică a instinctelor erotice” (p. 97).

În eseul *Ahile. Sau despre iubire ca formă absolută a prieteniei* pornește de la afirmația lui Hegel în *Filosofia istoriei*, după care lumea grecească începe cu Ahile, fabulosul erou homeric, și se sfârșește cu Alexandru Macedon, cuceritorul celui mai întins imperiu din bazinul mediteranean. Ambii au murit în plină tinerețe, atingând vîrful trăirii. Momentul morții lor poate semnifica sfârșitul ca încununare a libertății de a alege un parcurs uman scurt, dar încărcat de glorie. Uciderea lui Hector a fost pentru Ahile un preț al destinului și nu o încununare eroică. Ahile ar putea sugera, după Hegel, „intrarea omului în umanitate prin deschiderea lui înspre Sine” (p. 100). Îl citează apoi pe Petru Creția (pe care îl admiră), care situează prietenia drept vîrful cel mai de sus al trăirii și îl creditează pe Ahile drept cuceritor al acestui vîrf. Alexandru cel Mare nu este numai cuceritorul, ci și făuritorul civilizației elenice. Ahile a fost modelul și idealul pe care l-a urmat pe parcursul formării lui ca om și mare conducător. Când a debarcat în Asia Mică, s-a dus la locul unde a fost înmormântat Ahile, în apropierea Troiei, „pentru a aduce jertfe și a se reculege înainte de a-i urma pașii” (p. 102).

Eseul de final se intitulează *Postfață. A doua cădere din Paradis*, unde reia și nuantă problema din *Nota autorului*, specificând că aceste eseuri au fost inițial prezentate sub forma unor prelegeri publice privind cuvântul, limba, limbajul, comunicarea, analizând consecințele alungării omului din Paradis și trecerea de la o limbă pentru toți, la o limbă pentru fiecare.

Concluzia cărții: „Întoarcerea la limba unică (*lingua franca*), cum se încearcă acum cu engleza, rămâne o utopie. Limba noastră nu poate fi supusă, nici obligată să adopte forme de expresie care să ne afecteze substanța ființei naționale” (p. 105).

Ultimele eseuri poartă nume generice, *Jurnal de autor: Despre interpretare; Pelerin la biserică Sf. Silvestru; Amintiri despre Saint-John Perse; Michel Foucault; Amintiri despre George Steiner; Paradoxul lui Cioran. Sau blestemul lui Mihail Sebastian; Septuaginta – LXX. Traducerea din ebraică în greacă a Vechiului Testament*.

Formula pe care o folosește în majoritatea titlurilor eseurilor acestei cărți este unică: o primă parte, foarte scurtă, aproape metaforică, având menirea de a esențializa (pentru cunoșători), iar partea a

două, debutând, de regulă, cu conjuncția disjunctivă „sau”, dezvoltă, de obicei, într-o propoziție, textul de parcurs, răspunzând, indirect, curiozității cititorului obișnuit.

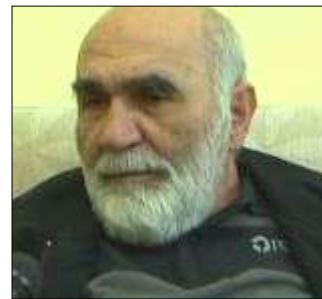
Un alt aspect stilistic care trebuie relevat este formula aforistică adoptată. Aforismul, maxima sau chiar apoftegma devin regulă în expunere, punctând ideile – esențializând – fie precedând explicații, fie devenind concluzii. Rolul lor este clar, pentru autor: nu numai de a oferi informații, ci și de a convinge pe cititor, adresându-i-se inteligenței acestuia, conducându-l discret spre mesajul pe care vrea să îl transmită, unul simplu, dar eficient: limba este o formă de apărare/conservare a ființei naționale. Să-l cităm tot pe Ștefan Iovan: „Globalizarea, în înțelesul ei complex, politic, economic și motor al dezvoltării, trebuie privită și din perspectiva jocului pervers adus în discuție. Sensul demersului nostru de spre limbă, despre vorbire, comunicare și limbaj țintește identitatea”(p. 105).

Ca orice om de știință care se respectă, autorul aşază în final și foarte necesarele, cu explicații exhaustive, note de subsol, desigur și 37 de surse bibliografice, ale căror nume și titluri vorbesc de la sine despre anvergura acestui unic proiect în cultura română contemporană, dovedind seriozitatea documentării, profunzimea ideilor, coerenta expunerii și limpezimea de cristal a exprimării într-un text care operează cu un limbaj strict specializat.

A doua cădere din Paradis – despre curânt și nume în vremuri neprielnice este cartea unui cărturar de elită, de anvergură, având o temeinică pregătire în specialitate și nu numai, după cât se va vedea. Absolvent al Facultății de Litere a Universității București, a avut ca mentorii nume mari ale filologiei românești de la mijlocul secolului trecut: Tudor Vianu, G. Călinescu, Al. Rosetti, Al. Graur, Iorgu Iordan, Petru Creția, Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Ca profesor de liceu, a parcurs toate gradele didactice. În paralel, a urmat cursurile Facultății de Limbi Străine, interval în care a studiat semiotica și psiholingvistica cu Henri Wald. Tot în această perioadă a făcut cursuri postuniversitare de jurnalistică și a devenit membru al Uniunii Internaționale a Jurnaliștilor Profesioniști. Practică eseul și critica literară în spiritul lui Tudor Vianu și Petru Creția, produce emisiuni TV de nișă despre capodopere ale literaturii universale și românești, de la Homer până la Eminescu. S-a consacrat ca scriitor prin volumele de eseuri *Exerciții de iubire*, *Memoria seminței*, *Tăcerea lui Iov*, *A doua cădere din Paradis*.

Întreg parcursul cultural dovedește că Ștefan Iovan este un cărturar de elită. În cartea sa vehiculează cu dezinvoltură nume mari ale semioticii, filosofiei, istoriei, literaturii și psihologiei, dovedind o profundă cunoaștere a lor, pornind de la Hesiod, Herodot, Homer, Platon, Socrate, Sofocle, Seneca și ajungând la Ernst Cassirer, Alexis Carrel, Julius Evola, Saint-John Perse, Charles Pierce, George Steiner, Gustav Jung, Sigmund Freud, Lévi-Strauss, Ferdinand de Saussure, Konrad Lorenz, Michel Foucault, Noam Chomsky, Heidegger, Wittgenstein, Schopenhauer, Nietzsche, Henri Wald, Constantin Noica, Lucian Blaga, Emil Cioran, Mircea Eliade, Petru Creția, Mihail Sebastian, Eugen Coșeriu, Tristan Tzara, Petre Țuțea, Umberto Eco, Roland Barthes, Ibsen, Tolstoi, Balzac, Dostoievski, Kafka etc.

Ștefan Iovan – un autentic cărturar, al cărui nume depășește cu mult granițele culturale ale Buzăului, căpătând, prin scările sale, anvergură națională.

Ștefan Iovan

Un mitograf și poetician al lumilor fantastice

Dr. Zenovie CÂRLUGEA

Târgu-Jiu

Zenovie Cârlugea

De la debutul în critica literară cu *Fantasticul în proza lui Mircea Eliade* (1993) până la traducerea în limba franceză din 2020 (*La Poétique du fantastique dans l'œuvre de Mircea Eliade*, Editions Universitaires Européennes, Omni Scriptum Publishing Group), profesorul universitar dr. Gheorghe Glodeanu a continuat să evidențieze, prin comentarii aplicate în domeniul imaginariului mitologic, aspecte și coordonate menite a statua fie *Poetica romanului românesc interbelic* (dar și contemporan) pliată pe o anume tipologie (edițiile I-IV, 1998-2016), fie poetica („avatarurile”) prozei eminesciene (ed. I-IV, 2000-2010), a *misterului* în opera lui Mateiu I. Caragiale (ed. I-II, 2003, 2010), a *glisării/ „saltului”* din real în imaginar, atât în proza fantastică românească (2014), cât și în cea franceză din secolul al XIX-lea (2020).

Totdeauna am citit cu deosebit interes și plăcere cărțile profesorului

Gheorghe Glodeanu, critic literar de formăție universitară cu vocație de poetician al domeniului, cu aplicații exacte asupra fenomenelor cercetate, indiferent că este vorba de autori români clasici și moderni ori de „prozatori de avangardă” (v. *Four Avant-Garde Writers*, ediția engleză, 2017).

De la atâtea lucrări despre literatura fantastică și poetica specifică acestui gen, până la „panorama” *Rătăcind printre himere* (2020), Gheorghe Glodeanu s-a dovedit un virtuoz al cercetării în domeniul imaginariului fantastic, relevând, deopotrivă, orientări, specificități și diferențieri în poetica fantasticului.

Recentă lucrare *Mitografi. Incursiuni într-o bibliotecă mitologică* (Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2021, 648 p.) tratează despre „fascinanta lume a mitologiei”, mai exact zis, despre „maniera în care marile mituri au fost oglindite în cadrul operelor literare”. Fascinat încă din copilărie de *marile legende ale lumii* ori de *legendele Olimpului*, acestea au devenit cărți de referință ale „uceniciei în arta lecturii”, iar mai târziu, în calitate de „cititor experimentat”, a reușit să identifice în mod sistematic „prezența elementelor mitice în creațiile autorilor români și străini”: „M-a interesat îndeosebi maniera în care s-a realizat trecerea de la *mythos* la *logos*, adică de la mitologie la cuvântul scris, la literatură. Eram curios să descopăr în ce măsură au marcat marile mituri ale Antichității evoluția literaturii. De aici ideea unei lucrări în care urmăresc relațiile dintre mit și literatură”.

Cu alte cuvinte, criticul este interesat nu numai de „realitatea” evocată în operă, ci îndeosebi de „imaginariul, mitologia, miraculosul”, căci pătrunderea miturilor în literatură este un fenomen „firesc”, creațiile artistice fiind acelea care, din Antichitate până azi, contribuie din plin la transmiterea miturilor, sporindu-le importanța prin varii semnificații și reflexe social-culturale, sufletești, spirituale, ideative. Faptul că mitologia antică a constituit un important izvor de inspirație îl ilustrează din plin metamorfozele romanului european. Așa cum criticul își intitula cercetările de poetica a romanului românesc, discursului amoros sau jurnalului intim cu referință la mituri grecești celebre: *Noaptea de Sânziene de Mircea Eliade*, 2002, 2008; *Măștile lui Proteu*, 2005; *Narcis și oglinda fermecată*, 2012; *Scriitor, cărti, muze...*, 2017.

Bazat pe o bibliografie românească și străină, în continuă augmentare, care a constituit și continuă să constituie un prețios instrument de orientare în problematica fantasticului și mitologiei literare (remarcată de noi în cadrul comentariilor la unele lucrări, inclusiv la *Incursiunile în proza fantastică franceză a secolului al XIX-lea*, 2020), Gheorghe Glodeanu este autorul unui discurs critic „amoros”, aş zice, în domeniul imaginariului, și „incursiunile” de față au loc „într-o bibliotecă mitologică”, după cum vedem din subtitlul noii ediții a *Mitografilor* sale.

Desigur, după cum deja universitarul ne-a obișnuit cu o anumită deschidere „protocolară” (a se citi: de punere în temă) a cărților sale, în primul capitol își propune să dea câteva „Definiții ale mitului”,

cu aplicare la „Miturile Greciei Antice”, și astă prin prezentarea unor lucrări din biblioteca sa „mitologică”.

Desigur, în fruntea comentariilor se aşază de la sine lucrarea fundamentală a lui Mircea Eliade *Aspecte ale mitului* (apărută sub titlul *Mit hand Reality* la New York, cu versiunea franceză (*Aspect du Mythe*, Gallimard, Paris, 1963) și apărută în românește cincisprezece ani mai târziu (Editura Univers, 1978) și, din păcate, neretipără după 1990, când a început recuperarea masivă a literaturii exilului. Am uzitat și noi, în activitatea de la catedră, zeci de ani, până la pensionare, această formidabilă „radiografie” a mitului făcută de cel căruia urma să-i apară, în traducere, desigur, *Istoria credințelor și ideilor religioase* (I-III). Din cele nouă capitole, aflam foarte interesante aspecte despre „originea” magică și „structura” miturilor, despre unele „rituri ale înnoirii”, aspecte evocate cu sagacitate documentară despre eshatologie și cosmogonie, despre mitologie, ontologie și istorie, despre „măreția și decăderea miturilor”, până la unele „supraviețuirii și camuflaje ale miturilor” în viața omului contemporan. Raftul mitologic privind problematica propusă de capitolul respectiv se completează cu lucrări de așa-zis prim-plan, prezentate monografic, semnate de Victor Kernbach (*Miturile esențiale*), Ștefan Borbely (*Mitologie generală*), Arnold Van Gennep (*Despre formarea legendelor*), Robert Graves (*Miturile Greciei Antice*), Illeana Marin (*Despre infidelitățile mitului*), Hesiod (*Teogonia sau despre nașterea zeilor*), Gérard Denizeau (*Mitologia și pictura*), Octavian Paler (*Mitologiile subiective; Calomnii mitologice*), Adriana Babeți (*Saga amazoanelor*), Joseph Campbell și fascinația miturilor.

După această cam didactică punere în pagină, rezultată din însumarea unor comentarii itinerante la cărțile respective, cu caracter general, autorul face loc unui capitol mult mai aplicat, „Miturile și literatura” (II), apelând la specificitatea domeniului de referință, la structuri ale imaginarului mitic și concepte ale mitocriticăi, de la Silviu Angelescu (*Mitul și literatura*, 1999), Constantin Jinga (*Biblia și sacrul în literatură*, 2001), Adriana Babeți (*Amazoanele*, 2013), la Northrop Frye (*Marele Cod. Biblia și literatura*, trad. 1999) și Gilbert Durand cu antropologia lui imaginara, cu mitocritică și mitanaliza, cărti traduse la noi din 1977 până în 2004 (cap. „Imaginarul literar în conceptele mitocriticăi”).

Oprindu-se, apoi, la „Miturile literare din Evul Mediu” (III), luăm cunoștință de „Legendele Sfântului Graal” prin cartea lui Joseph Campbell, de „un amânunt din Parsifal” (Mircea Eliade), de romanele cavaleresti din Ciclul Regelui Arthur (Heinrich Zimmer), despre mitul iubirii curtenești (Denis de Rougemont), precum și despre mitul iubirii tragic dintră Tristan și Isolda (Joseph Bérdier). Tot aici, autorul scrie despre „mitul lui Don Juan în viziunea lui Jean Rousset”, despre „redescoperirea lui Don Quijote” (O. Paler), precum și despre o comparație a „mitului iubirii”, cel de *ieri* vs. cel de *azi*. Cu „Istoria tărâmurilor legendare” este prezent Umberto Eco, autorul celebrului roman încifrat *Numele trandafirului*, iar cu „Cucania, tărâm mitic” Izabella Bejan-Krizsanoszki.

Desigur, după Antichitate și Evul Mediu, foarte interesante sunt „Mitologiile omului modern” (IV), problematica atingând aici latura unor teoretizări privind poetică genului, așa cum apar toate aceste profunde comentarii hermeneutice în *Mitologiile* lui Roland Barthes, la Pierre Brunel (*Miturile secolului XX*), Jérôme Garcin (*Mitologiile omului modern*), Pierre Brunel (*Dicționar de mituri literare*) și Juliette Vion-Dury și Pierre Brunel (*Miturile literaturii fantastice*).

Un capitol întreg, împrumutând titlul lui Gaiman, este dedicat „Mitologiei nordice” (V), spațiu din care provin, cum se știe, *Cântecul Nibelungilor*, *Edda* lui Snorri Sturluson sau alte elemente de mitologie septentrională cercetate de Neil Gaiman (*Incurziuni în mitologia nordică*).

Ultimul capitol, referitor la „Mitologia românească” (VI), îi convoacă pe câțiva cercetători ai domeniului, de la G. Călinescu – autorul celor patru mituri fundamentale ale culturii românești (mitul *etnogenezei*/ al lui Traian și Dochia, *mioritic*/ existența pastorală, *manolic*/ creația prin jertfă, al *zburătorului*/ *erotic*, mituri cărora li se pot adăuga și altele din bogata mitologie românească: „mitul marii treceri”, așa cum l-a definit „divinul” critic în Introducerea la *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (ed. princeps, 1941).

Dar Gheorghe Glodeanu vine să completeze tabloul călinescian schițat și cu miturile geto-dace, luându-si-l ca partener pe Mircea Eliade, mai exact cartea tradusă și la noi *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, abia la zece ani de la apariția ei la Editura Payot din Paris (1970). Cu subtitlul clarificator: „Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale” se retipărește la Humanitas, în 1995. Alte cărți privitoare la mitologia românească sunt semnate de Andrei Oișteanu (*Ordine și Haos. Mit și magie în cultura populară românească*, 2004), Șerban Foarță (*Bestiarul Fabulos al lui Șerban Foarță*, scris pe baza

operei *Opera somnia* din 2000) și Liliana Gabriela Voș (*Miturile și literatura. Dimensiuni arhetipale ale creației în dramaturgia românească*, 2018). Încheierea o rotunjește eseul „Mitul jertfei creatoare în dramaturgia lui Mircea Eliade”, subliniind interesul special al sculptorului pentru o sculptură lytică difuzând mitologie. Autorul comentează cele două piese dramatice „Ifigenia în Aulida” și „Coloana nesfărșită”, conchizând că acestea configurează „o ipostază mai puțin familiară a marelui scriitor, aceea de dramaturg”.

În total, *Mitografiile* profesorului Gheorghe Glodeanu, aceste *incursiuni într-o bibliotecă mitologică*, păstrând un mai vechi lexem devenit în critica autorului nostru „concept operațional” (vezi *Incursiuni în literatura diasporei și disidenței*, cu două editări în 1999 și 2010; *Incursiuni în proza fantastică franceză a secolului al XIX-lea, Rătăcind printre himere. O panoramă a literaturii fantastice*, 2020 s.a.) fac dovada unei pasiuni față de acest domeniu/ gen al literaturii, ceea ce a permis, desigur, realizarea opului, cu evidentă scrupulozitate documentară, lucrare care ea însăși va intra în bibliografii pe această tematică, având atuul de a fi o carte „sinteză”, ceva de domeniul *sine qua non* pentru accesul în biblioteca de referință a temei. Autorul, trebuind să consulte lucrări din bibliografia noastră și străină referitoare, în general, la relația mitologiei cu artele, a trebuit să se concentreze asupra literaturii, arta cu cele mai mari posibilități de exprimare artistică, constatănd că din „arta cuvântului”, fie el scris și de Homer, privitoare la lumea fantastică, imaginară, mitologică, s-au inspirat și reprezentanții celor-lalte nouă muze surori, statuete de Hesiod, ca fiice ale lui Zeus: *Clio* (muza poeziei epice și istoriei), *Thalia* (muza comediei), *Erato* (muza poeziei erotice), *Euterpe* (muza poeziei lirice cântând din flaut), *Polyhymnia* (muza retoricii), *Calliope* (a fost stăpâna poeziei epice și uneori a elocvenței), *Terpsichore* (muza dansului și a corului cu o liră în mâna), *Urania* (muza astronomiei și geometriei), *Melpomene* (devenită muza tragediei).

Din acest foarte bogat domeniu al artelor, Gheorghe Glodeanu s-a interesat de felul cum miturile sunt absorbite/preluate/reinterpretate de Literatură. De la mentalitatea în care au apărut, până în contemporaneitatea noastră, trecând prin atâtea epoci și căpătând noi semnificații și sensuri, miturile nu și-au stins deloc anumite virtuți ale dăinuirii. Îndeosebi prin opere literare, miturile sunt capabile să exprime în cadre simbolice, chiar ideatice, sensul dăinuirii lor în lume, anume viziuni și mentalități, cu rol structurant, coagulator, putând ilustra, la modul indimenticabil, tâlcuri, valori eponime, aspirații ale oamenilor în sensul istoriei care se repetă în imaginea de spirală cu sens ascensional.

Tomul este bine structurat în cele șase capitole cursive și de o limpida ferită de obscuritate și aproximații, dimpotrivă autorul, cu bibliografia la mâna, reușind a ne călăuzi în „fascinanta lume a mitologiei”, relevând – într-un studiu muncit de un critic literar cu vocație hermeneutică – maniera în care mariile mituri au fost oglindite de-a lungul timpului în cadrul operelor literare.

Pe scurt zis, *Mitografiile* acestea ne dezvăluie o parte din zestrea mirabilă a „bibliotecii mitologice”, izvor de inspirație în varii domenii ale artei (și nu numai) pentru istoria lumii de la început până azi.

Gheorghe Glodeanu

MITOGRAFIILE

INCURSIUNI ÎNTR-O
BIBLIOTECĂ MITOLOGICĂ

Locu Transilvan

Gheorghe Pleș, Veronica Micle, de la mit spre adevăr

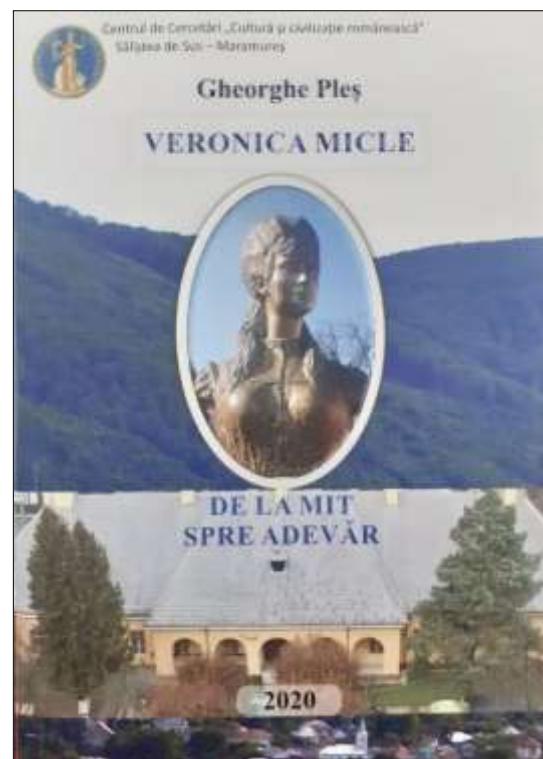
Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2020, 320 p.

Dr. Mircea-Gheorghe ABRUDAN
Cluj-Napoca

Mărturisesc dintru început că aceste rânduri sunt împlinirea unei datorii de conștiință față de memoria profesorului năsăudean Gheorghe Pleș, autorul volumului, plecat fulgerător dintre noi în primăvara acestui an (14 aprilie 2021), răpus și el de perfidul coronavirus care a bulversat lumea de un an și jumătate. O datorie de conștiință față de un neobosit dascăl de matematică cu o activitate didactică prodigoasă, care s-a dedicat, cu precădere după pensionare (2011), unei munci de cercetare minuțioasă a istoriei învățământului năsăudean, scoțând la lumină istoria școlilor năsăudene în trei volume: *Școlile Năsăudului (1635-2015)*, vol. I-III, Cluj-Napoca, 2016-2018, 1.500 p., lucrare premiată de Academia Română în anul 2019 cu Premiul „Constantin Rădulescu-Motru”.

Născut pe 16 octombrie 1946 în orașul Năsăud din județul Bistrița-Năsăud, Gheorghe Pleș a studiat la Școala Medie Numărul 1 „George Coșbuc” (azi Colegiul Național „George Coșbuc”) din Năsăud, apoi la Facultatea de Matematică-Mecanică a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj (1964-1969). În 2004 și-a susținut doctoratul în științele educației, sub coordonarea prof. univ. dr. Miron Ionescu, la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca cu teza „Modernizarea curriculumului matematic pentru profilul liceal umanist și colegiul de institutori”. A activat ca profesor de matematică la Colegiul Național „George Coșbuc” din Năsăud (1969-2011) și la diverse licee din Regatul Maroc (1976-1980) și din Franța (1992-1993). Matematician prin profesie, pedagog prin vocație și istoric din pasiune, Gheorghe Pleș a adus contribuții importante la istoria zonei Năsăudului și la trecutul școlilor năsăudene, semnând ca autor și coautor 7 cărți și peste 50 de studii și articole, publicate în periodice de specialitate și în reviste de popularizare.

Ultima apariție editorială, pe care din nefericire nu a mai reușit să o vadă lansată decât în mediul on-line, este rodul unei munci de documentare de mai mulți ani și se plasează la interferența istoriei cu literatura, a îngemănării istoriografiei cu creația literară. Autorul a procedat extrem de onest și transparent, separând cele două dimensiuni ale cărții în părți structurale bine delimitate. Discursul istoric și compunerea literară sunt clar divizate din punct de vedere al alcătuirii cărții, cel dintâi, istoriografic, fiind reflectat în prima și a doua parte a volumului, iar cel secund, prozaic, în partea a treia, intitulată „Roata nenorocului – Ana Veronica (proză scurtă)” (pp. 251-316), plasată în cuprins ca un fel de anexă literară la cercetarea istorică propriu-zisă. Totodată, trebuie subliniat că autorul nu și-a propus realizarea unei critici literare a operei poetice a Veronicai Micle, ci s-a concentrat asupra biografiei acesteia, chestiune evidentiată și de prefațatorul volumului, scriitorul bistrițean Zorin Diaconescu, a cărui predoslovie a fost intitulată sugestiv: „Veronica Micle între realitate și ficțiune. Arheologie literară – recursul la documente” (pp. 5-6), apreciind lucrarea lui Gheorghe Pleș drept „un act de justiție” față de Veronica Micle, o remarcabilă femeie care a fost de prea multe ori judecată numai prin prisma relației ei cu Mihai Eminescu.

În cuvântul său către cititor, autorul atrage atenția cu claritate asupra resorturilor demersului și a obiectivelor sale, punctând de la bun început dorința sa de a dezavua miturile și „gravele neaddevăruri” care au circulat de-a lungul vremii și „continuă să fie vehiculate” de unii contemporani. Gheorghe Pleș și-a asumat misiunea de a rupe negurile și a dezvălui adevărurile (p. 10) cu privire la parcursul biografic al poetei Veronica Micle, sarcină de care consider că s-a achitat cu brio în mod onest, logic și profesionist, atât pe baza literaturii de specialitate – istorică și literară –, cât, mai ales, a unor surse inedite culese din presă, din arhivele naționale Bistrița-Năsăud și ale Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Alba Iulia. Analiza sa matematică, logică și coerentă, țesută pe izvoare și beneficiind de o interpretare bine echilibrată, este reflectată cu precădere în partea I și cea mai amplă a cărții, „Frumoasa, sfânta poezie” (pp. 19-178), structurată pe 8 capitole, diverse subcapitole și subsubcapitole în care discută pe rând originile și componența familiei Veronicăi Micle, născută Câmpeanu în anul 1850 la Năsăud, copilăria și școlarizarea ei la Iași, căsătoria Veronicăi Câmpeanu cu profesorul universitar Ștefan Micle de la Iași, evenimentele marcante ale familiei Micle în perioada 1864-1889, relația Veronicăi Micle cu Mihai Eminescu și sfârșitul tragic al acesteia, capitol din urmă numit sugestiv „Alunecarea spre neant (1882-1889)”. În fiecare dintre capitole, autorul nu se rezumă la restituirea traseului biografic al poetei, ci insistă în a aminti și amenda cu subiect și predica erorile și mistificările pe care le-au avansat de-a lungul vremii diversi critici literari și biografi ai lui Mihai Eminescu și ai Veronicăi Micle. În discursul său narativ, bine articulat și convingător, autorul face recurs inclusiv la bogata corespondență Mihai Eminescu-Veronica Micle, în ediția Cristinei Zarifopol-Illias, precum și la poeziile celor doi, prin care reușește să surprindă sentimentele pe care cei doi le-au nutrit unul față de celălalt, dar și evoluția fluctuantă a relației lor între anii 1872/1874 și 1889. Textul este presărat cu multe tabele, cronologii și ilustrații (oameni și locuri), toate având menirea de a susține și explicita firul narativ și de a-l ajuta pe cititor să pătrundă mai bine în ungherele biografiei Veronicăi Micle, una dintre personalitățile ilustre ale Năsăudului, localitatea natală a autorului.

Conștient de faptul că restituirea biografică laborioasă a primei părți este mai greu digerabilă pentru publicul larg, pentru cititorul de rând năsăudean și nu numai care dorește să cunoască viața poetei născute în Năsăud, profesorul Pleș a sintetizat în partea a doua a volumului, sub titlul „Din pulberea iubirii”, pe cuprinsul a treizeci de pagini (pp. 179-213), biografia adevărată a Veronicăi Micle, insistând asupra următoarelor 16 puncte: „Vatra părintească”; „Copilăria Veronicăi Câmpeanu”; „Eleva Ana-Veronica Câmpeanu”; „Mireasa Veronica Câmpeanu-Micle”; „Reîntoarcerea la Iași cu surpize și neplăceri”; „Studenta Veronica”; „Veronica Micle, mamă a două viitoare artiste”; „Integrarea în viață cetății”; „Veronica Micle la Văratec”; „Poeta Veronica”; „Relația literară a Veronicăi cu Eminescu”; „Corul Laudatio”; „Cuartetul de coarde grave, critice, severe”; „Perspectiva conjugală”; „Tardiva reconciliere” și „Una în suflet având”. Urmează un capitol dedicat unei retrospective despre cultivarea memoriei poetei la Năsăud (pp. 214-217), o postfață a autorului intitulată „Arc peste timp – gânduri despre Veronica Micle – omul” (pp. 218-227) și un cuvânt de încheiere dedicat mulțumirilor (pp. 228-229), pe care Gheorghe Pleș le adresează nominal mai multor academicieni, profesori, scriitori, cercetători, muzeografi, arhiviști, oameni de cultură și sponsori care l-au sprijinit „într-o manieră sau alta” în „derularea și finalizarea acestui proiect”. Partea de cercetare istorică se încheie cu un număr de patru anexe (pp. 230-245) și bibliografia utilizată (pp. 246-250).

Partea a treia, în care intră în scenă prozatorul Gheorghe Pleș, este afierosită familiei năsăudene a Veronicăi Câmpeanu, acțiunea derulându-se în târgul de provincie Năsăud, în jurul anilor revoluției pașoptiste, care au produs atât de multe schimbări în istoria urbei și a zonei.

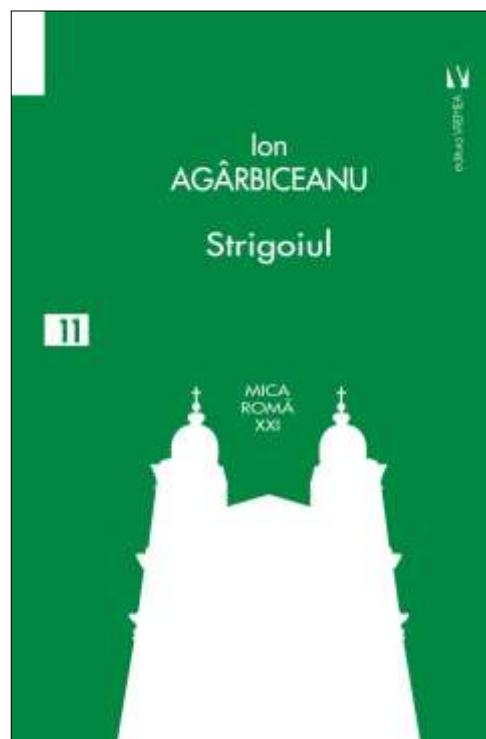
Apărut la editura clujeană Napoca Star sub auspiciile Centrului de Cercetări „Cultură și Civilizație Românească” Săliștea de Sus – Maramureș, patronat spiritual de Academia Română, volumul regrettatului profesor Gheorghe Pleș oferă acum tuturor celor preocupăți de istoria culturii române, de personalitatea lui Mihai Eminescu și de cea a Veronicăi Micle, posibilitatea accesării biografiei neromanțate și demilitizate a muzei poetului nostru național, un personaj feminin cu o viață în mare măsură tragică, care merita această restituire monografică, prin care un alt năsăudean trecut de curând în lumea dreptilor o aduce mai aproape, circumscrinând-o „pământului de unde a plecat”.

Romanul unei lumi aşezate

Dr. Vasile V. FILIP
Feldru (Bistrița-Năsăud)

Am citit recent, cu sentimente amestecate de încântare și mâhnire, un roman mai puțin cunoscut al lui Ion Agârbiceanu: *Strigoiul* (Editura Vremea, București, 2021, colecția „Mica Româ XXI”, coordonată de Cristian Bădiliță, 730 de pagini, ediție îngrijită, cu notă asupra ediției și postfață de Ilie Rad). Las pentru mai târziu încântarea (care sper să răzbată din rândurile acestei cronică), ca să-mi motivez mai întâi mâhnirea: De ce, la capătul unei cariere didactice (de profil filologic) în învățământul mediu, nu am știut de existența acestui roman? E adevărat că nu sunt specialistul de nișă al cronicilor de întâmpinare, nici cel al istoriei noastre literare în toate meandrele ei. Dar, pe măsura parcurgerii sutelor de pagini, sentimentul întâlnirii cu o capodoperă se așeza tot mai temeinic. Or, are literatura noastră atâtea capodopere, încât să ne permitem ignorarea unora dintre ele? E adevărat, de asemenea, că – aşa cum rezultă din nota editorială a lui Ilie Rad – romanul se află la a VI-a ediție (1969, 1985, 1986, 1997, 2016 și cea recentă, 2021; scrierea devenind astfel a treia dintre cele mai editate opere ale lui Ion Agârbiceanu, după *Arhanghelii* și *Licean... odinoară*). Dar, la apariția sa, în 1969 (după 25 de ani de la încheierea redactării, la 3 iunie 1944), romanul a beneficiat doar de două recenzii (a lui Cristian Popescu și a lui Constantin Cubleşan, la care ar trebui adăugată o a treia, a lui G. Pienescu, apărută cu șapte ani înainte, în 1962, tocmai în intenția de a deschide drum editării romanului, respins de ESPLA încă de prin 1955); iar edițiile ulterioare au intrat în atenția unor critici precum Cornel Regman, Mircea Zaciu, Mircea Popa; dar, cu siguranță, nu și în atenția marelui public, a cărui voce vreau să mi-o asum aici. Căci romanul lui Agârbiceanu nu face decât să repete soarta altor capodopere, ale culturii și artei românești, sau măcar ale spațiului românesc, ignorate la vremea apariției lor (e cunoscută soarta ingrată a *Tiganiadei* lui Ion Budai Deleanu, a unor opere ale lui C. Brâncuși, dar mai puțin cunoscută a altora, precum *Trilogia transilvană*, a lui Miklós Bánffy), soartă care amintește de bolovanul lui Sisif și îngropă cultura acestui spațiu într-o nesfârșită marginalizare.

Într-o scrisoare către Ion Brad, Ion Agârbiceanu se plângea: „Romanul *Strigoiul*, inedit, mi l-au retrimis, cu observarea că nu corespunde ca doctrină istorică marxist-leninistă despre starea satului românesc, dinainte cu 6-7 decenii. Eu am descris ca mediu social țărăniminea dintr-un sat ardelean de pe la 1880. Realitate cunoscute mie” (Apud I. Rad, nota editorială *Povestea unei cărți-testament*, în *op. cit.*, p. 5). Iar într-o mărturie din 1962, cu privire la același roman, Agârbiceanu spunea: „...voiam să închei scrisul meu [inspirat] din viața satului ardelenesc, ca și când aş fi presimțit că, în viitor, se va ivi un nou sat la noi. Și voiam să descriu obiceiuri și datini care începeau să se piardă din lumea satului ardelenesc și care vor fi folosite odată cercetătorului de folclor” (Apud *ibidem*, postfața *Romanul „Strigoiul” – o capodoperă ignorată*, p. 710). „Cercetătorul de folclor” care s-a nimerit să fiu (ca specialitate „de nișă”) beneficiază, desigur, de evocarea unor fenomene ale culturii tradiționale, a celei materiale (etnografice) și a celei spirituale (folclorice), fenomene nu neapărat noi (căci literatura de specialitate le-a inclus și cercetat), cât „resuscitate” prin contextualizare; aşadar, mult mai aproape de fenomenele vii, autentice. Câștigul ar fi putut fi, însă, infinit mai mare dacă aceste lucruri ar fi fost accesibile marelui public, în bună măsură înstrăinat (în planul existențial) de rădăcinile sale culturale tradiționale, mai ales prin imensul hiatus al colectivizării și distrugerii accelerate a satului tradițional, dar și – iată – prin lipsa accesului măcar mediat la cunoașterea acestora. Nu poți să nu te întrebă în ce lume am fi trăit azi în lipsa acestor rupturi, în condițiile

unei dezvoltări organice, firești a tuturor cadrelor materiale, sociale, morale și culturale – milenare – pe care le conținea încă lumea satului descris de Agârbiceanu. Impulsul primar al acestei cronică târzii aici își are locul: cine n-a trăit acele vremuri, cine n-a cunoscut acel univers mental de milenară așezare ar fi putut-o face prin intermediul cărții lui Agârbiceanu, rămasă însă în afara marilor tiraje, în afara necesarei promovări, a contactului masiv măcar cu publicul rămas fidel cunoașterii prin lectură. Încât visezi, pre-cum Poetul, „păduri ce-ar fi putut să fie/ și niciodată nu vor fi”.

Dar meritul cărții nu este doar unul documentar (în plan etnografico-folcloric, dar și lingvistic, cum vom vedea), ci și unul strict literar, adică estetic. Cartea este încununarea și *summa* unei imense și prestigioase cariere scriitoricești, comparabile – cel puțin în plan cantitativ (cca 30.000 de pagini, cf. *ibidem*, p. 726), dar nu numai – cu cea a lui M. Sadoveanu.

Cadrul social, etnografic și folcloric e cel al unui sat (fictivul Broșteni), din Podișul Secașelor, de-a lungul a 10-12 ani dinspre sfârșitul secolului al XIX-lea; ani dintre care primul ocupă aproximativ trei sferturi din roman, pentru ca apoi autorul să recurgă la tehnica rezumării (a unui segment de trei ani, apoi a altor opt), precipitând un deznodământ inclusiv cu privire la urmășii celor care declanșaseră evenimentele (după cuvântul biblic al pedepsei lui Dumnezeu în urmășii „de până la a șaptea spîță” a celor ce-au păcatuit). În acest fel, chiar dacă nu în mod explicit, autorul anticipă tehnica constructivă din *Moromeții* lui M. Preda (scris un deceniu mai târziu), tehnică menită să sugereze accelerarea ritmului lumii, precipitarea evenimentelor, timpul din ce în ce mai „nerăbdător” al lumii moderne. Puțin preocupat de formă („Scriitorul nu-și făcea un plan scris înainte, ci doar gândeau romanul, iar odată «subiectul înălțit anterior», era «transcris» cu o ușurință întâlnită la puțini scriitori” – *ibidem*, p. 726), Agârbiceanu nu menționează explicit, ca mai târziu Marin Preda, ideea accelerării timpului, dar își toarnă instinctiv povestea în forme adecvate ideii: 42 de capitole, desfășurate în principal pe două planuri – cele ale famililor Corbu și Mărginean, ambele fruntașe în Broșteni, dar subminate de un mai vechi conflict, ca un „păcat originar” – capitole care implică (tot fără mențiuni denominative anume) un prolog și un epilog.

Sora Corbu și Gheorghe Mărginean, protagoniștii unei povești de dragoste care formează fundalul epic al romanului, nu-și vor putea împlini prin căsătorie iubirea, pe fondul tensionat al relațiilor dintre familiile lor. Pentru că – aflăm încă din primele pagini – la 1848, țăranii (iobagi) din Broșteni devastaseră pivnițele grofului Kendeffy, ucis în timpul revoluției, rostogolind în josul Coastei Morii vreo 50 de butoaie de vin, cu cepurile scoase. Succesorii grofului vor cere instanțelor vremii daune materiale, iar în anchetarea răzmeritei înaintășii celor două familii se comportă diferit: Andrei Corbu, străbunicul Sorei, își recunoaște vină și va avea de plătit prețul a doi boi și o vacă cu lapte, pe când Dinu Mărginean, străbunicul lui Gheorghe, zgârcit și oportunist, jură strâmb că n-a fost de față (ba chiar „colaborează” cu anchetatorii, numind pe unii dintre consătenii care au participat la jaf), ca să plătească mai puțin (doar prețul a doi viței). Diferența pecuniară se estompează în timp, ba și comportamentul social al celor două familii reintră pe fâgașul normal, dar păcatul sperjurului nu se șterge din amintirea urmășilor și, de fapt, a întregului sat. Mai ales că zgârcenia Mărginenilor pare a se perpetua genetic (cu „salturile” de rigoare, căci Gherghe pare altfel, semănând mai degrabă mamei) și Moise, fiul lui Dinu Mărginean, împiedică la limită o căsătorie (deja „vestită” de trei ori în biserică și cu zestrea negociată, conform obiceiului) a fiicei sale, Floare, cu Ion Corbu, fiul aceluia cinstit Andrei, prin aceea că mai cere un adaus de zestre, ce n-a putut fi satisfăcut. Ion și Floare își vor întemeia altfel familiile, dar nu fără consecințe morale (mai ales pentru Floare, care se va ofili în ritm accelerat, dar și pentru Ion, care poartă amintirea unei mari rușini care i se făcuse). De aceea, intenția căsătoriei Sorei, fiica lui Ion Corbu, cu Gheorghe (fiul lui Vasile, fratele Floarei) nu parcurge un drum tocmai lin, fiind susținută doar de mamele protagonistilor (Maria Corbu și Ana Mărginean). Se opune, mai ales, Moise Mărginean, deși bătrân și bolnav, care o vrea ca noră pe Safta Olarului, fiica unică a unei familii dintr-un sat vecin, care ar putea aduce Mărginenilor o zestre și mai mare. Dar Moise moare curând, căsătoria părând tot mai posibilă. Numai că Moise își pusese fiul, pe Vasile, să jure, sub amenințare de blestem „cu limbă de moarte”, că își va însura fiul, pe Gheorghe, cu Safta Olarului. Crescut sub autoritatea tatălui, Vasile va jura (cu tot aversmentul surorii Floare) și va încerca apoi (fără explicații) tergiversarea căsătoriei. Mai ales că, în sufletul său ascuns și tenebros, ideea „înstrigoirii” tatălui câștigă tot mai mult teren, alimentată de anume „semne”: Moise murise fără ultima împărtășanie, pleoapa stângă i se ridică de pe ochi, nu mult după moarte, sicriul comandat trebuie desfăcut, nefiind bine croit, iar coborârea lui în groapă (strâmtă, săpată iarna, în pământul înghețat) reușește doar la a treia încercare.

Dus de sora sa, Floare (care bănuia motivul), la preotul satului, Vasile va fi dezlegat de jurământul făcut sub amenințare, iar pe de altă parte neviabil religios, moral și chiar legal (Gheorghe era major și nu putea fi obligat să se căsătorească cu cine nu voia). Dar „semnele” unei presupuse răzbunări, de dincolo de moarte, a „strigoiului” Moise se înmulțesc: un porc gras își rupe piciorul, Mărginenii fiind nevoiți să-l taie și să-l părjolească noaptea (lucru care distonează cu cadrele tradiției), le moare un bou („tragédie” receptată în satul de altădată ca mai mare decât cea a morții unui copil de 5-6 ani), iar moș Nichifor (voce, în roman, a fobiilor și superstițiilor satului) crede că boul a fost mușcat de o nevăstuică, ce ar fi intrupat pe însuși „strigoiul” Moise (credință numită în etnologie *licantropia*, în cazul strigoilor-lupi, care pot lua însă și alte chipuri zoomorfe). Vasile, terorizat de ideea că nerespectând jurământul făcut tatălui acesta se va răzbuna ducând familia în pragul săraciei, ignoră și ultimul termen stabilit de Gheorghe și de mama lui pentru negocierea căsătoriei. În consecință, Gheorghe hotărăște să-și ia soarta în propriile mâini și să facă el demersurile necesare, respectiv să-și asume peștiul, substituindu-se tatălui (lucru grav, în optica tradițională, chiar dacă nu și în plan legal, fiind – cum ziceam – major). Tatăl î se opune chiar fizic, cei doi se îmbrâncesc pe pojghița de gheață din poarta familiei, iar Vasile cade lovindu-se cu capul de gheață „tare ca piatra” și murind pe loc. Gheorghe este arestat și condamnat la cinci ani de temniță, din care va executa doar trei, pentru bună purtare. Din închisoare, Gheorghe îi va trimite vorbă Sorei să nu-l aștepte și să se mărите. Ceea ce, de altfel, tatăl fetei și hotărâse, ba chiar și ea însăși, apăsată fiind nu doar de echipa de a rămâne „fată bătrână”, ci de o tulbure, instinctivă repulsie față de crimă, amplificată acum ca paricid. (Și aici, presiunea unei tradiții culturale arhaice este de presupus). Animată de voință (care-i pare noii slugi a Mărginenilor, Iosif Fătu, „lipsă de inimă”), Sora se va căsători cu Dumitru Pruncu, vătaf al cetei de feciori din sat, de neam mai puțin „fruntaș”, om puternic și hotărât, urât fizic, dar de o mare delicatețe sufletească. Va avea cu acesta o fetiță, Măriuca, în care Sora își va concentra întregul sens al vieții, dar aceasta moare la trei ani, de scarlatină. Între timp Gheorghe se întoarce din închisoare și, în condițiile crizei morale a Sorei de după pierderea fetiței, se apropiie cu mare tandrețe de ea. Dar, când apropierea își cere împlinirea firească, Sora îl respinge din nou, îscând reacția violentă a bărbatului care (deși căsătorit între timp) va abuza de ea într-un prag de toamnă, pe câmpul pustiu. Ca urmare a acestei siluiri (dar fără conștiință vreunei relații cauzale între cele două evenimente, ba chiar respingând-o vehement), Sora va naște pe Ioniță; care, pe măsură ce crește, își dezvăluie asemănarea cu adevăratul tată: Gheorghe. Care, de altfel, o și agrăiește triumfător, că tot cu el ar fi făcut pe cel mai frumos dintre copiii ei. (Cu soțul ei, Dumitru Pruncu, căruia îi rămâne fidelă, Sora va mai naște trei copii).

După circa opt ani, se nimerește ca Gheorghe și Dumitru (care-l luase cu sine și pe cel mai drag fiu „al său”, Ioniță) să meargă împreună la moara de pe Mureș, unde Ioniță se îneacă. Adevăratul tată, Gheorghe, care-l urmărea insistent în tăcere, sare să-l salveze, dar se agață cu șerparul într-un piron al unui stâlp și se îneacă și el.

Trama epică derulează o idee morală, complicată religios (și nu doar în planul adstratului creștin, ci și cu sugestii pentru existența substratului arhaic, ancestral), primind o rezolvare ce îscă fiorul tragediei (specie cvasînexistență în literatura română). Și atingând astfel valoarea celor mai înalte piscuri ale literaturii lui Slavici, împreună cu care ilustrează „eticismul” ardelean, pe nedrept criticat. Căci a contesta ideea morală ca izvor al vieții spirituale, implicit ca suport al tramei epice, ar însemna, de pildă, a-l contesta pe Tolstoi, dacă nu cumva a contesta cea mai specifică dimensiune a realismului rusesc de secol XIX, adică a însuși vârfului valoric al realismului. Or, în această privință, Cristian Bădiliță este tranșant cu deplină îndreptățire: „Opera lui Agârbiceanu o egalează pe cea a lui Tolstoi nu doar ca dimensiune, ci și ca profunzime”. (Afirmăție pe care Ilie Rad o așază pe coperta IV a cărții).

„La temeiul scrisului meu a fost emoția estetică și, poate mai mult, emoția etică, mai ales după ce fusesem atras de adâncimile sufletului omenesc. Pentru mine, [...] cea mai înaltă frumusețe omenească e frumusețea spirituală, armonia și desăvârșirea vieții spirituale. Și lupta cea mai de preț e lupta pentru această desăvârșire. [...] Această luptă m-a impresionat poate și mai mult decât un peisaj frumos, un apus sau un răsărit de soare, sau un cântec frumos”, mărturisea autorul (Apud *ibidem*, p. 721). Or, *Strigoiul* (care are și vibrante descrieri peisagistice, dar și ale unor abisuri sufletești) susține acest crez chiar în mai mare măsură decât *Arhanghelii*, care, mai dramatic, seamănă unui râu de munte, tumultuos, pe când *Strigoiul* are liniștea și misterul unui râu adânc, de câmpie. Dacă nu cumva a unui întreg fluviu, ce vine de departe: cel al vieții rurale românești, în cadrele ei tradiționale.

Firul narativ adună spre sine apele vieții plenare a satului, căruia î se încheagă (dar firesc, deloc didactic și deloc omiletic) imaginea monografică. Totul începe cu șezătoarea de toamnă a fetelor, cu întâlnirile ei prenuptiale, aparent libere de orice constrângeră (chiar facilitate de gazdă și de întreaga comunitate Tânără), la care Sora ar fi trebuit, însă, ținută mai întâi pe genunchi, înainte ca Gheorghe (fire intempestivă, oripilat fiind de pețitorii Saftei Olarului, care se mișcaseră) să o scoată în tindă, după care „satul” aşteaptă deja cele trei „vestiri” în biserică ale căsătoriei. Această mică precipitare a lucrurilor e unda pe lacul liniștit al vieții satului, undă care va genera curând furtuna. Fundalul faptelor se derulează implacabil, cu intrarea în post, cu pregătirea hainelor (cusutul, croitul) de Crăciun (inclusiv slugii, inclusiv mezinului Ioniță, fratele Sorei), cu agonia și înmormântarea lui Moise Mărginean, prilej cu care aflăm despre forța reglementărilor juridice lăsate „cu limbă de moarte”, cu tăiatul porcului de Crăciun, cu descrierea colindatului (o pagină memorabilă referindu-se la cel al țiganilor), cu căutarea ursitului, de Anul Nou, de către fetele nemăritate, cu angajarea sau eliberarea slugilor cu prilejul aceleiași sărbători, cu umbplatul popii cu crucea, de Bobotează, care încheie ciclul sărbătorilor de iarnă. Dar timpul are, în continuare, repere precise, precum Stretenia (*Întâmpinarea Domnului*, la 2 februarie), când vulpea trece (sau nu) peste gheăță, anunțând astfel cât de aproape (sau departe) e primăvara, cu „hodăițatul” la lăsatul secolului de brânză (numit, aiurea, și *Alimori* sau *Strigarea peste sat*), precum pomenirea morților în sămbăta întâi din „postul mare”, precum rețeza coamei cailor de Sântoader sau precum „prinderea de veri și vărute” (înfrățirea/însurățirea rituală) în prag de primăvară.

Muncile de vară, seceratul îndeosebi, prilejuiește preotului-scriitor o pagină antologică, înalt-contemplativă, care merită reprobusă măcar parțial: „Se oficia pretutindenea, la altarul încărcat de roade al naturii, liturghia cea mai luminoasă a muncilor de peste an, subt cerul senin și înalt, ca subt cupola unei biserici nevăzute, dar simțite de toată lumea astă veselă risipită pe hotar. Din când în când se înălțau în văzduh crâmpieie de cântece, de doine, ca niște adieri usoare, subțiri – mai mult o părere, cum se auzeau din depărtare” (p. 445). Descriere prelungită, după abia câteva pagini, cu haloul sonor al cântecului fetelor, la claca seceratului holdei lui Ion Corbu: „Cântecele fetelor, în cor unison, se ridicau mereu în văzduh, se auzeau până departe, la secerătorii din alte lanuri. De departe, cu cât se stingeau, păreau melodii misterioase, adieri de pe altă lume, peste murmurul spicelor de grâu, ce-și aplecau capul sub fulgerarea secerilor. Și sunetul ceterilor părea, de departe, ceva de taină, cum nu se auzea, uneori, țărăind mai tare decât cântecul greierilor” (p. 453). Munca colectivă se încheie cu cununa secerișului, iar conotațiile ei nupțiale anticipă descrierea obiceiului nunții propriu-zise: contextul stratificării sociale, negocierea zestre, cadrele aproape ritualizate ale manifestării sentimentului de dragoste, presiunea culturală imensă asupra protagoniștilor de a se așeza „la o parte”, alături de zbuciumul tinereții, la casa lor, adică de a intra în noua stare.

Dacă basmele populare se încheie cu evenimentul nupțial, sugerând că „noua stare” e impropriu desfășurării epice („Să au trăit fericiti până la adânci bătrânețe...”), romanul continuă cu participarea Sorei la șezătoarea nevestelor, de o cu totul altă atmosferă decât cea a fetelor, cu ideea asumării treptate de către noii maturi a problemelor comunitare, precum pericolul comasării pământurilor, relațiile cu groful și cu „șpanii” (arendășii) lui etc., dar și a problematicii individuale specifice: graviditatea și nașterea, psihologia gravidei, interdicțiile magice cărora trebuie să li se supună, sau chiar suferința colaterală a bărbatului în asemenea momente (Dumitru încărungește la nașterea Măriuței) etc. Interesează aici, ca nealtădată în literatura rurală, schimbarea macazurilor psihologice ale protagonistei feminine, înțelese foarte aproape de perspectiva lui Kierkegaard asupra „stadiilor pe drumul vieții”. Căci Sora trece (nu fără suferință, fără „scandal”, în termenii filosofului danez) de la „eros” la „philia”, de la stadiul „estetic” la cel „etic”: „Da! Sora simțea că noile legături erau de altă natură. Își dădea seama că niciodată inima ei n-a bătut și nu-i va bate alătura de Dumitru ca atunci când îl aștepta pe Gheorghe la portiță. Dar nu-i părea rău și constatarea aceasta nu o întrista. Nici bucuria cu care se uita în ochii celuilalt, nici cufundarea ei într-o lume de vis nu vor mai veni! Dar toate acestea poate n-au fost decât copilării de fată Tânără, care, totuși, când au fost zdrobite, au ținut-o un timp între viață și moarte, deși nu zăcuse în pat. Acum însă era femeie măritată, avea alte gânduri. Alte griji și alte bucurii, și-i era de ajuns cu ele” (p. 576).

Alte descrieri, ale altor fenomene, etnografice (precum jocul), magico-religioase (precum procesiunea de întâmpinare a peronosporei, o misterioasă boală a viilor, pusă de cei ca moș Nichifor tot pe seama răzbunării „strigoiului”), medico-sanitare (precum epidemia de scarlatină) umplu până la debordare făgașele vieții satului, generând pagini analitice de mare adâncime psihologică, compatibile cu cele

din literatura modern-urbană, chiar cu cea „a absurdului”. Iată un astfel de fragment, cel al „pustiului” din sufletul Sorei la moartea Măriuței: „S-a zbătut, s-a rugat în coate și-n genunche nopți în sir; a ajunat, a făcut jurământ mare să ajuneze cât va trăi, toate miercurile și vinerile din an; a bătut mătănii cu sutele, a crezut, a sperat; s-a luat de piept cu Dumnezeu și cu Maica Domnului, a blăstămat, a afurisit, a înjurat când a văzut că-i moare copila” (p. 627). Iar când moartea copilei e fapt împlinit, reacția – sau mai degrabă lipsa de reacție – a Sorei chiar atinge cotele celui mai adânc și mai „modern” pustiu sufletesc: „Iar după ce Măriuța a închis ochii și s-a liniștit, în sufletul ei s-a deschis o prăpastie fără fund și prăpastia asta s-a umplut cu pustiu! Și pustiul acela, la început, părea că-i Rai, că are el simțire în locul ei și spunea: «Totul e deșertăciune și zădărnice. Și rugăciunea, și ajunul, și credința, și nădejdea, și blăstămul, și răzvrătirea, și tot ce este subt soare și-n inima omului. Numai pustiul există în lume și încercăm zadarnic să-l umplem cu ceva». [...] Când zbuciumul ei, lin și potolit de altfel, ajungea aici, sufletul i se umplea de blăsteme, care, neputând țășni la suprafață, rămâneau să rătăcească în noaptea din ea, chemând ca niște cucuvai” (pp. 627-628).

Viziunea realist-critică, obiectivă asupra lumii nu pare deloc încorsetată de formația teologică a autorului, care se disociază, cu un ușor decelabil zâmbet, de cei care, ca Ion Bivolaru, cred că problema peronosporei viilor ar fi fost rezolvată de slujba în hotar a părintelui Andrei (cu al său cutremurător „blestem al Sfântului Trifon”), și nu de stropitul cu var stins și piatră vânătă, la care nu apelează până nu „văzu cu ochii: numai viile cele stropite erau nearse de boala” (p. 659). Tot riguros realistă, dar și reprezentativă pentru „eticismul” ardelenesc e și discuția (la coasă, bătându-le) dintre Ion Fătu (sluga care salvase familia Mărginean) și Gheorghe, cu privire la căsătoria flăcăcului, la familie, la relațiile extraconjugele, la rostul omului și al vieții în general. Aceasta, oarecum în contraponere cu cârcotelile lui Moș Nichifor, care, întruchipând glasul sorții potrivnice omului („îți faci copii, îți faci dușmani”, „n-am casă, n-am masă, n-am pe nime-n lumea asta”, „cu adevărat deșertăciune sunt toate” etc.) îmbătrânește urât și moare urât, pe fondul veseliei generale de la nunta Stanei (sora mai mică a Sorei), care prilejuiește autorului o altă pagină etnografică memorabilă: „Fu o nuntă de-i merse veste și în satele vecine, cu alai de călărași – ceea ce nu se mai vedea în vremurile din urmă decât foarte rar –, cu veselie mare, cu mâncăruri gustoase, cu vinuri bune, cu miri jucăuși, cu pistoale trase, cu steag de nuntă mândru și scump ca acela, cu beție care făcu nerușinate câteva neveste mai trecute cu vrâsta și chiar pe două babe [...] care scormoniră în fundul uitat al sacului strigături și chiuituri nerușinate, cât se roșeau fetele și nevestele mai tinere” (p. 679). Este și fondul intrării lui Ioniță (13 ani, mezinul familiei Corbu) între călărași, adică în ceata de feciori, cu „proba” de-a bea rachiul din ploscă, în râsetele celorlalți feciori, dar mai ales cu sugestia plină de forță a celebrării vieții mereu biruitoare, la care autorul aderă fără rezerve sau scrupule teologale: „Cei cunoscuți din întâmplările povestite mai înainte întrără cu toții în albia comună și molcomă a satului; [...] cei bătrâni scădeau în puteri, câte unul se călătoarea pe-aici-ncolo, dus de apa sămbelei, cei în floarea vrâstei se luptau să se țină încă bine, iar copiii creșteau ca din apă” (pp. 694-695).

Valoarea documentară a romanului se prelungeste în plan lingvistic, cu o lungă serie de arhaisme și regionalisme, multe recognoscibile în context, dar totdeauna explicate de editor, care mărturisesc despre o limbă miezoasă și suplă, care putea numi, fără apel la neologism, mai toate realitățile vieții materiale și sufletești contemporane: urgența e circumscrisă locuționar (*deauna, deauna-i mare*), cimitirul e *progadie*, slujba de pomenire a morților se numește *sărăcuse*, pânura, trecută prin piuă, este *închelmată*, cuptorul este *tecăruit* cu lemn uscate, cineva, mestecând resturile de tutun din pipă, *ține higău*, neputinciosul e *nebležnic*, bețivil *zgăurește în crâsmă*, cineva care șchioapătă (sau scade, sau pierde din puteri) *scobâlțește*, pe când altcineva, mai plin de avânt și energie, se *îmăpătă*, cocoșatul *a făcut gheb*, cel ce pândește din umbră se cheamă că *aleșuiește*, cel care intră în panică *se strechează* (de la musca ce produce *strechea* vitelor), cine vine să tranșeze o chestiune în litigiu vine *pe răpușie* (vine să lupte pe *răpunere*, adică „pe viață și pe moarte”), motivele ornamentele de pe ii se cheamă *strâmbuțe*, brâul – *brăcie*, a nega, a infirma ceva sau pe cineva se chama *a dezmânta*, a se cufunda în apă – *a se corli*, a pune stavilă se spunea *a șătoni*, menstruația lunată se chama că *te-ai văzut*, inflamarea ganglionilor de la gât se numea *grumăzare*, mânunchiul de busuioc uscat al popii e *mătăuzuk*; jgheabul de lemn pentru scurgerea apei se numea *scoc*, chibriturile – *lemnuse*; aflăm apoi despre vechi unități de măsură și capacitate (*feria, ferdela, copul*) etc., etc. Încât putem vorbi, pe urmele lui Șerban Cioculescu, despre un „monument de filologie”, de limbă română într-un moment de maximă expansiune lexicală, întru totul subordonată circumstanțelor spațio-temporale ale romanului care, și prin această dimensiune, își rotunjește statutul de capodoperă, din păcate prea îndelung ignorată.

Ştefan Dima-Zărneşti, *Sărutul apei către foc*

Titi DAMIAN
Urziceni

Este aproape un privilegiu când, în vremurile acestea încâlcite în care omul „umblă cu zilele în mâna” (metaforă însușită de mine de la cronicar), întâlnesci semeni de o dimensiune morală exemplară, adică să întrunească atâtea calități care să le justifice pe deplin această etichetă onorantă, adică: așezat, cuminte, modest, cumsecade, altruist, generos, muncitor, discret, respectat, apreciat, priceput, intelligent, cultivat, desigur că epitetele ar putea continua. Iar dacă, pe deasupra, este și poet talentat și pasiunea lui de când a descoperit metafora este poezia, avem, deopotrivă, imaginea firească a Omului și a Poetului **Ştefan Dima-Zărneşti**.

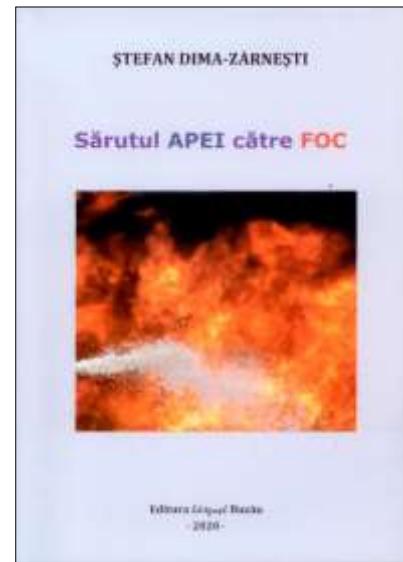
Omul Ştefan Dima a avut în viață un traseu ascendent, pornind de la cea mai de jos treaptă, adică de la imensele frustrări ale copilăriei și adolescenței din „școala de îngeri”, așa cum o denumește el de multe ori în poemele sale, multe cu substrat autobiografic, și ajungând la o integrare socială normală, cu meserie respectată, cu casă, soție, copii și nepoți.

Și poetul Ştefan Dima-Zărneşti a avut în viața sa spirituală, adică în poezie, tot un traseu ascendent ce-l urmează îndeaproape, la maturitate, pe cel biografic. Debutul său este Tânăr și, în ciuda acestui fapt, nu se grăbește să-și publice volume în avalanșă, așa cum procedea în târziează, ci la intervale de câțiva ani, fapt care dovedește minuția și responsabilitatea în fața cuvântului scris. Primul volum, *Şcoala de îngeri* (2005), transpune emoționant experiențele traumatizante, aproape halucinante, ale copilăriei și adolescenței în versuri de o puternică vibrație interioară. Următorul volum, având, desigur, tot un titlu metaforic, *Cerul căzut pe gânduri* (2008), concentrează reflecții poetice exprimate în construcții aforistice, vizând o altă realitate, aceea a eliberării de traume, meditând la rostul omului în lume și în univers, a victoriei Sinelui asupra lui însuși, un Sine eliberat. Poetul așteaptă mai bine de nouă ani până să încredeze tiparului și noul volum, *Toiagul de lumină* (2017), volum având ca miez central tot o metaforă, care reprezintă imensa bucurie a eului prin descoperirea „luminii”, adică drumul minunat în poezie.

Volumul de față, *Sărutul apei către foc* (Editura Editgraph, Buzău, 2020, 90 p.) „configurează un univers subiectiv cu mărci proprii, inconfundabile” (Paul Androne) și reprezintă, în opinia mea, o altă treaptă, superioară, a parcursului său poetic, o treaptă a rafinamentului și o sudare mult mai accentuată a reflecției cu metafora. Metafora din titlu sugerează o formă de comunicare cu universul într-o îngemănare, aparent contradictorie, oximoronică, a apei și a focului, materializate în texte prin construcții antitetică: „bine și rău”, „lumină și umbră”, „înălțare și cădere”, „ziuă și noapte”, „cer și pământ”, „jar și fum”, „om și drum”, „fântână și urcior”, „cuvânt și tăcere” etc. „Sărutul”, în viziunea sa, devine forma cea mai cristalină a purificării, iar pentru poet, purificarea înseamnă detașare, înțeleasă nu ca o ruptură brutală de trecut sau de ce-i în jur, ci ca pe o „șoaptă”, ca o „rugă”, mereu însotită de „lacrimă”, pe care o imaginează ca pe o „cheie pentru lacătul lumii”. Înălțarea înseamnă trăirea la modul sublim a spectacolului naturii și al lumii, al gândurilor nobile și al întoarcerii spre sine și spre Dumnezeu, Sinele devenind un nucleu pulsatoriu care trimite gândul și bucuria existenței spre lume și totodată adună spre suflet vraja existenței, dezvăluindu-i tainele cel înconjoară.

Motivul literar dominant al tuturor volumelor sale care le conferă unicitate și unitate este cel al luminii. Și în volumul de față, poetul își avertizează cititorii printr-un motto sugestiv, având, desigur, ca miez chiar acest motiv literar: „A lumină divină,/ La icoana Poeziei/ Cuvintele se-nchină”.

Volumul debutează, interesant, cu niște „cioburi de gânduri”, adică niște construcții aforistice învăluite în metafore, în care se regăsesc toate motivele literare pe care se sprijină demersul poetic al volumului: lumina, cuvântul, poetul, poezia, lacrima, timpul, rugăciunea, sărutul. Să exemplificăm: „Cu perdeaua ploii/ Șterg lacrima de pe chipul lumii”; „Din tăcerea cuvintelor,/ Pot sparge liniștea Univer-

sului”; „Lacrima, mama suferinței/ Ne șlefuieste sufletul/”; „Doamne, lasă timpul tău fără timp/ Să aibă grija de timpul nostru/ Fugărit de anotimp/”; „Uneori viața pare un tainic joc/ Plină de lumină și culoare,/ Caldă și rece la un loc,/ Precum sărutul apei către foc”.

Primul poem al volumului, „Lacrimi de colivie”, dezvăluie discret arta sa poetică, încifrată în versuri încărcate metaforic și de o muzicalitate surprinzătoare pentru un poet căruia îi este mai la îndemâna versificația modernă: „Ca o lacrimă de înger,/ Muzică plecată-n fulger/ Vine-n grabă ca să-l vadă/ Dulcea timpului plămădă,/ Poezie pe hârtie/ Aruncată-n colivie”. Urmează o cavalcadă de aforisme ce vizează timpul și spațiul, sufletul și trupul, viața și moartea, iar poemul se încheie cu o interogație poetică ce vizează dispariția, neantul, moartea: „Noi prin viața viitoare/ Vom fi stele călătoare./ Cine oare ne-a unit/ Cersetori de infinit,/ Hoț de curcubeu șoptit?” Splendidă imagine a poetului, poeziei și efemerității.

Lectura poemelor mi-a descoperit o metaforă care-i conferă unicitate și unitate volumului, alături de leitmotivul luminii. Nu mai e nevoie să-o numesc, căci ea pleacă chiar dintre „cioburi de gânduri”: „Pasarea cuvintelor/ Macină lacrima pământului”. Pasarea, căci despre ea este vorba, devine în text un leitmotiv poetic, un simbol căruia poetul îi atribuie o multitudine de semnificații, fie că este în ipostaza stilistică de epitet, intră într-o comparație sau capătă atributele personificării, intră într-o construcție oximoronică ori devine metaforă-simbol: „Gându-i pasare rănită/ Crucea timpului pierdută” (p. 21); „Fără aripi de departe/ Vine-n lume și o-mparte/ În durere și-n păcate/ Pasarea cu chip de moarte” (p. 24); „Ale noastre melodii,/ Păreau joc de focuri vii/ Ce urcau mereu spre astre/ Dansul păsării albastre” (p. 26); „Iar în galaxii astrale/ Caut viața viitoare/ Răsăritul să i-l schimb/ În pasare cu flori de timp” (p. 29); „Poetul e pasarea cu aripi de cuvinte/ Ce a cuprins în taina lui/ Pe mireasa gândului” (p. 31); „Se strecoară în lacrima omului de zăpadă,/ Pasarea cea nezburată” (p. 31); „Cu ochiul umbrei/ Deoache frumosul din cuvânt/ El, pasare de cer și pământ” (p. 32); „Ca o pasare divină,/ Sparge zidul tăcerii/ Cu lacrima din cumpăna gândului” (p. 33); „Poeții, deschizători de drum,/ Păsări fără aripi/ Ce zboară cu gândul,/ Iubesc și potcovesc cu iluzii/ Caii trăsuri de fum” (p. 49); „Căutam forma alipirii de pasare/ Doream ca desprinderea să mă-nvețe Înălțarea” (p. 56); „Pasarea cu aripi de lumină/ Foșnește cheia în poarta iertării” (p. 66). Așadar, din punctul de vedere al poetului, pasarea este gând, este moarte sau prevestitoare de moarte, pasarea este poezie pură, pasarea este însuși poetul, pasarea este dumnezeire, pasarea este miraj, este și călăuză. Între aceste nestemate metaforice pentru simbolul păsării, descoperi și câte-o scădere stănesciană: „Dacă ochii mei nu se văd/ și nu se cunosc unul cu celălalt,/ De ce se-ntâlnesc în oglindă/ Să mă-ntrebe cine sunt?/ Un fel de cer sau de pământ?” („Mirarea întrebării”), blagiană: „De-atâta liniște/ Cântam copacilor în gând” („Fântâni stelare”) sau câte-o invocație izbutită: „Prin grădini cu flori de nuntă,/ Ia-mă, Doamne, de mă umblă,/ Iar din ziua tristă, mută/, Ia-mă, Doamne, de mă mută/ În grădini cu flori de vină/ Să mă-mbăt de lună plină” („Fără vină”). La o cercetare mai atentă, cititorul descoperă un alt motiv literar care se asociază celui al păsării, „biciul de nisip”, ca instrument al creației: „Sărutul biciului de nisip/ Spărgea în cioburi de lumină/ Lacrima ochiului”/; „Prin focuri de zăpadă/ Primeam sărutul biciului de nisip” (p. 69); „Pocneam din biciul de nisip/ Spărgeam tăcerii toată liniștea” (p. 73).

Când citești un volum de poezii, fără să vrei ești tentat să-o descoperi și să-o savurezi pe cea mai frumoasă. Aici este o minunată replică la ultimele versuri care comprimă întregul dramatism generat de ciocnirea dintre milă și necesitate, din celebra „Moartea căprioarei”; de fapt, o culpabilizare a vânătorului care a provocat impietatea. Este prea izbutită ca să n-o cităm în întregime: „Vânătorule, nu uita:/ În orice împușcătură/ Moartea căprioarei/ Naște învierea/ Îndestulării tale./ Martor al acestui spectacol,/ Ascuns de perdeaua pădurii,/ Am văzut odihna căderii/ În toată nemîșcarea/ Ochilor ei dezbrăcați/ De sărutul glonțului./ Ducând vânătorul acasă/ Ai uitat să iezi/ Câteva lacrimi rămase:/ Două ale căprioarei/ Două ale mele,/ Ofranda pentru/ Umplerea goliciunii/ Din privirea ta” („Sărutul glonțului”). Glonțul a închis ochii căprioarei, dar a rămas goliciunea din ochii vânătorului: vinovăția eternă.

Sărutul apei către foc al poetului Ștefan Dima-Zărnești este un volum care dovedește maturitatea artistică a autorului. Dacă mai adăugăm în prezentare și faptul că poetul este o prezență vie în peisajul poetic buzoian contemporan, dar și discretă în numeroase reviste literare din sud-estul României, că multe dintre poeziile sale au cunoscut traduceri în germană, portugheză, italiană și greacă, că este laureat al concursului internațional de poezie „Macedonia 2020” și al Concursului European de Poezie „Săcele 2020”, avem imaginea unui poet cu un instinct artistic superior, „născut, nu făcut”, a căruia metaforă îi facilitează accesul spre zările diafane ale poeziei, ale universului, ale Sinelui și, desigur, ale consacrării.

Ana Selejan: *Lucian Blaga, biografie și creație. Contribuții critice*

(Editura Muzeului Literaturii Române, București, 2020, 270 p.)

Dr. Zenovie CÂRLUGEA
Târgu-Jiu

Nu se putea, precum confrății sibieni Mircea Tomuș, Ilie Guțan, Ion Dur, Ioan Mariș și alții, ca istoricul și criticul literar Ana Selejan, ani buni conducător de doctorat în domeniul *filologie* (specializarea literatura română) la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, laureată a Academiei Române, a Uniunilor de Scriitori din România și Republica Moldova pentru volumele sale de analiză privind „trădarea intelacțialilor”, „reeducarea și prigoana” și „literatura în totalitarism” (apărute în intervalul 1992-2000), să nu se aplece și asupra „biografiei” și „creației” lui Lucian Blaga, cu o atență observație privind diferite aspecte care i-au marcat viața și opera. Cu atât mai mult cu cât, evocând locuința din Sibiu a avocatului Lionel Blaga (strada Cristian, nr. 30), unde adesea poetul venea să-și viziteze familia fratelui, aflăm că aceasta se află situată „foarte aproape de casa mea”, autoarea dovedindu-se astfel cunoșcătoare foarte bună a orașului în care poetul, transferat cu Universitatea de la Cluj, a locuit, în anii 1940-1946, în casa soției lui Caius Brediceanu, fratele Corneliei, pe strada Bedeus 5, azi Ion Codru Drăgușanu...

Contribuțile critice din volumul *Lucian Blaga, biografie și creație* se referă, aşadar, la două „aspecte”: primul urmărind foarte îndeaproape biografia propriu-zisă a scriitorului, celălalt, mai extins (pp. 79-270), privind poezia (cu deosebire ciclurile postume „Cântecul focului” și „Corăbii cu cenușă”), teatrul (dramele „Daria” și „Anton Pann”), proza autobiografică („Hronicul...” și „Luntrea lui Caron”) și filosofia („Diferențialele divine”).

Parcurgând o bibliografie foarte strânsă (lucrările lui Basil Gruia, „Jurnalul” Corneliei Blaga-Brediceanu, monografia în patru volume a lui Ion Bălu, lucrarea lui Vasile Băncilă, volumul memorialistic cu ineditul epistolar editat de Dorli Blaga, dicționarul nostru cuprinzând în două volume „Oamenii din viața lui Lucian Blaga”, unele evocări din „Isvoade” și alte mențiuni biobibliografice), istoricul și criticul literar Ana Selejan îl are în vedere pe „Lucian Blaga în zodia neașezării”:

„Pe cât de «așezată», rotundă, coerentă e opera, cu filoane de idei care irigă și se completează în poezie, filosofie, dramaturgie, pe atât de «neașezată» a fost viața creatorului de ficțiune și de sistem filosofic. Așa, locuințele (multe) în care au trăit Blaga și familia; așa, localitățile (cinci) în care și-a făcut studiile; așa, locurile (cinci) de tipărire a cărților; așa, cariera de oaspete; așa, multele călătorii în străinătate; așa, călătoriile în țară; așa, deambulările de faun, de prin 1941, de la o muză la alta...”.

Inventariind toate acestea, pe baza propriilor scrieri, dar și ale altora mărturisitoare, inclusiv corespondența purtată de poet cu familia, prietenii, cunoscuții etc., autoarea realizează un punctual traseu biografic al poetului, care interesează nu atât ca aspect al „neașezării” zodiacale, ci ca edificare a unui destin sublimat în operă, căci nu atât „domiciliile”, „locuințele”, „localitățile” etc. cutreierate și catagrfiate ca atare – care, desigur, țin de biografia cunoscută în general – ne atrag atenția, ci felul în care acestea au constituit sugestii, puncte de corespondență sufletească și spirituală, regăsindu-se în poezie, proză, scrierile cu caracter autobiografic.

Este, altfel zis, vorba, de „clădirea de sine și freamățul intrinsec al operei”, după cum arătam și noi în lucrarea *Lucian Blaga – dinamica antinomiilor imaginare* (Media Concept, Sibiu, 2005). Observăm acolo că 1917 este anul unor mari hotărâri, când începe, de fapt, „epoca reformaționii mele (...) de renaștere, transformare, transfigurație”, când în sufletul său „cineva începuse să cânte”. Rănit cumplit de refuzul Bredicenilor de a consimți la căsătoria cu fata visurilor sale, Tânărul Lucian trăiește „clipa supremă”, a marilor decizii, mobilizându-și toate energiile în făurirea unui ideal existențial și a afirmării de sine. „Pactul mefistofelic” făcut cu sine relevă o impetuoasă frenzie dionisiacă, iar apropierea lui de nietzscheanismul expansiv și profetic are un sens clarificator, structurant, atât în plan uman, cât și spiritual (unele versuri trimis direct la *Ditirambi lui Dionysos*). Există, în toată această perseverentă dorință de asemenea individuală și realizare profesională, un impuls lăuntric nestăvilit, care ne amintește de „oamenii demoniaici” (asupra căroro eseiștul va reflecta în *Daimonion*), de locul demoniacului în metafizica lui Goethe, de scrutarea „inconștientului psihanalitic” ori de teoria kantiană a geniului. Sentimentul demo-

niacului, împărtășit acum, *expressis verbis*, de Tânărul Blaga și decantat într-o creație literară cu bătaie mai lungă este, cum se vede, unul mobilizator, de răzvrătire împotriva convențiilor frenatorii și prejudecăților de clasă mic-burgheze. Manifestat ca o forță extraordinară în dialectica lui antrenantă, demoniacul devine „forță antinomică încorporată”, expansionist-explozivă, – „ein positiv Formwidriges” (P. Tillich, *Das Dämonische*, apud L. Blaga, *Daimonion*, Cluj, 1930, p. 87).

„Daimonul” goethean inspiră poetului nostru o luciditate lăuntrică scrutătoare (*ochiu interior* al conștiinței) nu numai în asumarea acelei *Lebensphilosophie*, ci și în consolidarea unui ideal de viață, în freamătușul pasional al ființării metafizice. Cu o luciditate dureros de angajantă și justițiară, Tânărul Blaga se pune încă de acum „în slujba demonului lăuntric de care a fost totdeauna dominat”, cum va menționa, mai târziu, într-o scrisoare către Melania Livadă, însăși Cornelia Blaga, declanșatoarea „scânteii divine” a liricii și protagonista acestui moment crucial în viață lui Lucian Blaga.

Demersul nostru hermeneutic și pluriperspectivist asupra imaginariului poetic și conceptual, încercând să surprindă „eul” profund și misterios al creatorului, refăcea, de fapt, itinerarul *clădirii de sine și derenirii artistice*, „laboratorul” psihomental în care s-a plămădit sistemul de imagini al universului artistic. Căci, într-o congruență firească și destul de probantă cu „metafizica” artistului, definițorie este acea prodigioasă „sensibilitate metapsihică” (Marcel Raymond), configurând în atâtea și atâtea *metafore revelatorii*, capabile a se organiza într-un „sistem de imagini” coerent și probant, în definirea unui inconfundabil *mit personal* (Charles Mauron), a unei proeminente personalități artistice care domină, după spusa lui Constantin Noica, secolul al XX-lea.

Există o „logică” intrinsecă, de mare freamăt conceptual-ideatic, a actului de creație, care angajează opera pe relația „existenței întru mister și pentru revelare”, de unde și datoria criticului de a pune în evidență mecanismul imaginației, modul în care spiritul vizionar creator, cu antenele și „transformatoarele” sale hipersensibile, intră în rezonanță cu realitatea profundă, mundană, de substrat, a operei, cu zonele latente, în care pulsurile miticului trimit mesaje privind o abisală experiență creatoare.

Privită din acest unghi, opera lui Lucian Blaga atestă, dincolo de așezarea sa sub o zodie itinerantă („zodie a neașezării”), acea „cohérence interne”, caracteristică indubitată a marilor creații, dimpreună cu „l'intention fondamentale”, congruentă cu „le projet qui domine leur aventure”, cum s-ar exprima Jean-Pierre Richard.

În acest sens, ideea abordării creației lui Lucian Blaga, îndeosebi poezia (dar și dramaturgia ori scrierile memorialistice), din perspectiva unui principiu lăuntric, coherent, dinamic și ordonator, în regimul prodigios al *antinomilor imaginare*, legitimează un demers critic deopotrivă probant și funcțional.

Scindată între *reificările planului immanent* (implicând planul biografic) și *dorul de transcendență*, înfiorând cosmosul vegetal și anorganic, lirica lui Lucian Blaga, în calitatea ei de ontopoetică referențială a modernității, este mereu ventilată și animată de freamătușul marilor antinomii, un principiu atât de generos în producerea de variabile textuale. „Între acești doi poli – observa criticul Șerban Cioculescu – ai revelării hărăzite cosmosului, dar refuzate individului conștient, pendulează creația poetică a lui Lucian Blaga”.

Foarte interesant de urmărit relația imanent-transcendent pe care se ordonează liniile de forță ale imaginariului conceptual și artistic, încercând să păstreze integralitatea factorilor constituenți, adică „să nu jertfească niciuna dintre cele două mari polarități ale lirismului său”, după cum observă același critic că i-ar sta bine unei exgeze probante și coerente a Operei.

Așadar, optăm nu pentru o înțelegere maniheică a structurilor antinomice (care se ciocnesc, se întrepătrund, se concurează, își stau față în față, disonant și „recesiv”, în eventuale determinări reciproce, gata oricând ca una să ia locul alteia), ci pentru o lectură „empatetică” (*close reading*), prin care se pătrunde în profunzimea operei, observându-se acolo legăturile din dosul covorului, cum se spune, *constituenții* semnificațiilor metaforice și simbolice, raporturile autorului cu lumea sensibilă, în sensul armoniilor și dizarmoniilor incitante, dar și în spiritul provocărilor și atitudinilor abordate. Altfel zis, acele *constante* ale structurării imaginariului artistic fără de care „mitologia” operei, *peisajul interior* al acesteia, nu se lasă dezvăluit.

Astfel, în orice abordare de acest fel, obligatoriu este apelul la istoria individului, la poetica textelor, la fenomenologia imaginariului, la psihologia artistică, la psihanaliză, la arhetipologia și estetica mitului, năzuind la alcătuirea unui „portret artistic” cât mai apropiat de imaginea reală și, desigur, potrivit perspectivei stilistice a genului, la decantarea *cosmopeei poetice* blagiene, înțeleasă de autorul *Trilogiei culturii* ca operă de artă.

Revenind la „Domiciliile lui Lucian Blaga”, autoarea constată că în cei 66 de ani trăiți, poetul a locuit în nu mai puțin de 12 localități, câte o singură dată sau revenind, mai ales în cei 13 ani când s-a aflat „în serviciul diplomației” (1926-1939).

Începând cu Lancrāmul natal (părăsit în 1908, după moartea tatălui, mama Nina mutându-se cu copiii la Sebeș), Blaga a locuit, succesiv, la Brașov (1906-1908), Sebeș (1902-1906, 1909-1920), Sibiu (1914-1917), Viena (1916-1917, revenind mereu la examene și susținându-și doctoratul în 1920), Cluj (1921-1924), Lugoj (1924-1926), Varșovia (atașat de presă, nov. 1926-nov. 1927), Praga (1 nov. 1927-31 martie 1928), Berna (2 apr. 1928-30 oct. 1932), Viena (consilier și secretar de presă, 1932-1937), Berna (6 febr. 1937-apr. 1938), Lisabona (ministrul plenipotențiar al Legației, 11 martie 1938-1 aprilie 1939).

Din vremea diplomației datează și unele călătorii la Paris și Milano (1928), la Geneva pentru a-l întâlni pe Titulescu în interes diplomatic, în sudul Franței (1929), la Heidelberg (august 1930), Frankfurt (august 1930), dar și la Mannheim, Freiburg, Speyer, Worms, Köln și altele din țara renană, după mărturisirea poetului, în Valea Ronului sau în Alpii elvețieni, precum și la Lausanne pentru a-l vedea pe Mahatma Gandhi (1931), în sudul Portugaliei (9-10 iulie 1938, cf. jurnalului Corneliei). Iată un fragment din escaladarea Alpilor, menit să susține ideea noastră privind o tratare punctuală a tuturor călătoriilor/vizitelor/excursiilor cu drept de evidențiere/sublimare/transfigurare în operă: „Undeva pe înălțimile din preajma Zermattului, la o cumpăna de ape, îmi trecu într-o zi prin minte imaginea unui marș peste Alpi al copiilor, care, în anul 1212, au pornit din Apus spre Țara Sfântului Mormânt. În câteva zile am alcătuit, pornind de la această imagine, proiectul unei drame. Reîntors la Berna, am scris în curs de câteva luni *Cruciada copiilor*”.

Sau această trecere prin nordul Spaniei (prin Burgos), în ultimul an al războiului civil, cu prilejul revenirii din țară „la postul meu din Portugalia”, în decembrie 1938: „După o călătorie de 8 ceasuri, de la Paris într-un expres de o eleganță ireproșabilă, doar ușor desuetă, am trecut într-un tren spaniol, care de asemenea purta numele de «expres», dar care era de-o înfățișare dezolantă. Vagonul de dormit avea geamurile sparte. După patru ani de război civil, nu te puteai aștepta la altceva. Trenul nu era încălzit. Afără ger cumplit de iarnă seacă. (...) Nu voi uita niciodată fumurile din Burgos, care se înălțau la cer ca să demonstreze nu știu ce geometrie a paralelelor verticale. Mă simțeam cumva înălțându-mă la cer, cu acele fumuri din acea Spanie, pe care o vedeam întâia oară” (Mircea Popa, *Din caietele Elenei Daniello. Lucian Blaga – amintiri din călătorii*, în *Apostrof*, nr. 5/2015).

După ce, în 1935, cumpărase clădirea „Belvedere” cu 21 de camere din Vatra Dornei (pensiune pierdută în 1946), în perioada 1938-1947 Blaga va detine o locuință de vacanță pe Dealul Dumitri din Bistrița, locuind totodată ca profesor universitar la Cluj (1939-1940), apoi, după Diktatul de la Viena, la Sibiu (1940-1946), din nou la Cluj, din 1946, până la sfârșitul vieții (6 mai 1961).

Pe lângă acestea sunt de amintit și unele temporare locuiră sau de „cariera de ospete a lui Lucian Blaga”, ospete drag al verișorului învățător Romul Bena, la Purcăreți, al lui Andrei Oțetea la Sibiel, al Veturiei Goga la Sibiu, al prietenului inginer Marin Ciortea la Axente Sever, lângă Copșa Mică, al preotului Vasile Dobre, fost coleg de Teologie, la Căpâlna, în 1944, 1954, 1956 și.a., al avocatului Bazil Gruia la Ocna Mureșului, după 1950, al familiei Cornel & Viorica Manta/ Marioara Manta, la Gura Râului, între 1952 și 1959... Multe dintre aceste locuri (și oameni, desigur) se vor regăsi transfigurate în opera poetică, dramatică, precum și în proza memorialistică, inclusiv în romanul cu caracter autobiografic *Luntrea lui Caron...* Se adaugă la acestea sejurul de sase săptămâni din vara lui 1918 de la Măgura Pianului, în tovărașia unor veri și verișoare, între care reținem pe Romi, Teofil și Vichi Bena, sora acestora, viitoarea universitară clujeană Victoria Bena-Medean.

Avem, aşadar, un Lucian Blaga pe „itinerarii românești”, „excursionist” (1920-1959) la București (deplasarea la București nu fusese chiar „excuse”!), Colibașa, Oașa, „la Turtucaia, lângă Dunăre” în 1926, o deplasare misterioasă (desi Turtucaia este în Bulgaria!), la Păltiniș (între 1934 și 1952), la Brăila (1936, vizitându-l pe Vasile Băncilă), în Munții Făgărașului, pe Valea Brezei, la invitația lui Marin Ciortea (1946), căruia îi dedicase volumul sponsorizat *Religie și spirit* din 1942, în Munții Vlădeasa, la Valea Drăganului, invitat de dr. orelist Mihai Iubu (1950-1958), la Costești-Grădiștea, în toamna lui 1957, invitat de istoricul C. Daicoviciu. Sau ipostaza de „vilegiaturist” la Sovata, Ocna Sibiului, Geoagiu-Băi, desă poetul structural nu era un *viator*, un turist care merge peste tot cu același elan, fapt observat și de Vasile Băncilă: „Blaga n-avea nimic din această psihologie (...), fiindcă cei ca el sunt sedentari, dar se simt ai universului”. Nu e de neglijat nici epistolul cu Domnița Gherghinescu-Vania, din care rezultă drumu-

rile făcute în anii 1943-1944 la Brașov sau la sanatorii în care era internată „muza poeziei” (Predeal, Moroeni etc.).

Deși sunt menționate reflectările în operă ale unor vizite, excursii, deplasări, sejururi etc., ar fi foarte interesant de urmărit, în poeziile, piesele de teatru și proza memorialistică, felul în care locuri și oameni devin punctual elemente constitutive ale imaginariului artistic, aşa cum „Tulburarea apelor” amintește de Sibiel, „Arca lui Noe” de „experiențele prototipale” din lunile petrecute la Căpâlna sau „Anton Pann” de legătura poetului cu Domnița „nebănuitor trepte” s.a.m.d.

În ultimul deceniu, universitară sibiană Ana Selejan a prezentat, la sesiunile de comunicări științifice din cadrul Festivalului Internațional „Lucian Blaga” de la Sebeș-Alba, și unele comunicări privind „aspecte ale poeziei” blagiene, mai exact „situația ineditelor” (relevând fie amprenta mitică a unor poezii din tinerețe neincluse de autor în primele două volume, *Poemele luminiș și Pașii Profetului*, fie elemente expresioniste, fie „retorica” acestor texte „neincluse” în ediții antume și postume etc.). Regăsim, cu plăcere, toate considerațiile privind poezia blagiană din tinerețe, precum și comentariul asupra unor volume postume, aşa cum le-a organizat poetul înainte de moarte, precum *La curțile dorului?* („fizionomia” volumului), *Corăbi cu cenușă* („dialectica imaginariului”) și *Cântecul focului?* (noua „zariște” a poeziei de dragoste, poetica acesteia, „adorare și simțualitate” etc.)... Oricum, postumele „depășesc numărul antumeelor”, iar zecile de „inedite”, marcate, după cum observă autoarea, de „gheara leului”, sunt, la rândul lor, „inconfundabile și autentic blagiene”.

Ne-a reținut atenția comentariul la ciclurile amintite, rămase postume, întrucât, cum se știe, editarea antumă a poeziei lui Lucian Blaga se încheiește încă din 1943, odată cu volumul *Nebănuitorile trepte*. Poezia scrisă între timp a fost ordonată de Blaga în ciclurile *Vârsta de fier, 1940-1944*, *Corăbi cu cenușă*, *Cântecul focului și Ce ande unicornul*. Sub un alt titlu, *Mirabila sămânță*, Dorli Blaga publică alte zeci, peste 30, scrise în intervalul 1959-1960, titlu schimbat de editorul George Gană, începând cu ediția din 1982 (apoi 1995 și 2007), sub titulatura *Ultimele poezii (1958-1960)*, reordonând cronologic poemele, ceea ce poetul nu făcuse când alcătuise cele patru cicluri pentru ediția G. Ivașcu (din 1962, EPL), care, conform contractului semnat de poet pe patul de moarte, cuprindea o selecție de 95 de poezii din respectivele cicluri ordonate de Blaga între 1957 și 1959 (a doua ediție va apărea în 1966, întregită fiind cu un număr de 69 de „alte poezii”, pentru ca în 1967 același editor să publice opera poetică cvasintegrală, după ediția din 1942 și după cea postumă din 1966, inclusiv alte șapte titluri, în total 364 de poeme). Abia în 1974 vor apărea cele două volume de *Operă*, sub îngrijirea lui Dorli Blaga, publicând poezia postbelică în cele patru cicluri gândite de autor. Procesul editării științifice va fi preluat, apoi, de George Gană, prin edițiile de la Humanitas menționate.

Urmărind „dialectica imaginariului” în *Corăbi cu cenușă*, volum mai puțin cercetat, dar „cu o mare densitate și dinamică tematică, într-un fel atipic blagian”, Ana Selejan observă lipsa unei tematici predilecte („o tematică-corolar”), în jurul căreia să graviteze alte teme și motive, aşa cum își structurează poetul volumele antume și cum, de fapt, se întâmplă și cu celelalte trei cicluri postume. Dacă în *Vârsta de fier, 1940-1944* se face simțită din plin, dar și în formule ambigue, „presiunea istorică”, dacă în *Cântecul focului* tema centrală este „iubirea”, iar în *Ce ande unicornul* accentul cade, fabulos, pe metafora-simbol a poetului, înfruntând Timpul și Istoria, în *Corăbi cu cenușă* am avea o varietate de teme, de la artele poetice, poezia religioasă și metafizică, la tematica erotică, descriptivă și cosmică, a tradiției și strămoșilor, a liricii ocasionale etc., Blaga încercându-și aici „toată claviatura temelor sale, distribuind câte două, trei, până la șase sonuri (adică poezii!) la o temă!”. Oare nu în toate volumele se pot găsi teme și motive asemănătoare, *Corăbi cu cenușă* nefiind, credem noi, decât o frumoasă metaforă integratoare a „claviaturii” tematice și motivice vizând Timpul care macină existențele, care aluneca spre moarte cu „corăbiile” existenței pline de o „materie” decantată poetic. Într-un expresionism „clasicizat”, poetul pune în vibrație un melos al împăcării cu soarta, cu o pacificare sufletească și spirituală evidentă. Un sentiment de împlinire autumnală, dar și o trăire de împăcări, de armonizare a contradicțiilor, de „supreme” și „mocombe” arderi, de senină gravitații. Însăși autoarea remarcă în final că „cenușa este vie, arde poetic cu aceeași intensitate și chiar cu aceleași semnificații!”, deși vremurile „s-au schimbat, au devenit vitrege și neprielnice pentru creatori, dar poezia rămâne!”

În ceea ce privește *Cântecul focului*, cel mai amplu și riguros ciclu de postume, alcătuit din 65 de poezii elaborate, cu mici excepții, în anii 1951-1957, am avea de a face cu „o poetică a liricii erotice”, exprimată de însuși poemul ce dă titlul ciclului, proiectând sentimentul ardent al erosului într-un spațiu

mirific fabulos, simbolic și deopotrivă ocrotitor. Și, pentru a-și ilustra convingerile critice, autoarea identifică în imaginile textelor acel „scenariu erotic blagian”, în care atotprezent este sentimentul de „nesfârșită adorare” a chipului feminin, de punere în evidență a fascinului trezit în sufletul poetului de imaginea eternului feminin, întruchipat bunăoară de Elena Daniello (confidenta din ultimii zece ani de viață) pentru care creează *portrete* de felul acesta: „Arama grea ca vinul – părul,/ sprâncenele ușor piezișe,/ o cută vertical pe frunte/ vădind trecutul de restriște./ Umeri mărunci, suflet de vară/ în bluza verde-albăstrie (...)”. E o „vară de noiembrie”, altfel zis o „vară a Sfântului Martin”, depășind exultările expresioniste ale poeziei din tinerețe, un timp aşezat, de regăsire și trăire a erosului până la esențe, pregătind retragerea „în efigie” a cuplului prin arderea „supremă”, „ultimă”, odată cu roadele brumate din livezi și cu imaginea arcadică a peisajului „mioritic”...

„Cine cunoaște cât de cât opera și viața lui Lucian Blaga, scrie Ana Selejan, știe că omul acesta nu știa altceva să facă decât să scrie; iar scrisul era fundamental condiționat de iubire sau măcar de o atitudine admirativă sau laudativă. Fermentul principal al creației blagiene, impulsul genezic creator, îl regăsim în unul dintre aceste sentimente de anturaj”.

A treia secțiune a volumului este rezervată pieselor de teatru „Daria” (1925) și „Anton Pann” (a zecea piesă, scrisă în 1945 și tipărită abia în 1970), provenind din etape diferite ale creației dramatice. Prima ar reprezenta o „blagianizare a psihodramei” cu „discretă insinuare a mitului” (inspirată dintr-o întâmplare care are legătură cu sora poetului, Letiția), defectul piesei constând „în lipsa de contur și desfășurarea clară” a planurilor existențial și mitic, precum și în „viteza evenimentelor”. Așadar, o antinomie între lumea dată, „universul constrângător” (în care se desfășoară drama familială Daria-Filip, prin rigiditate de morală mic-burgheză) și mirajul ieșirii, al eliberării („planul mitic, ascuns, de adâncime, care explică o parte a consecințelor tragicе”). Piesa a fost mai mult criticată sau acceptată cu rezerve decât elogiată; totuși, observă autoarea, în ea întâlnim raportul „biografism și ideologie”, subiectul de „inspirație” brașoveană (Vlaicu, „braț al satirei didactice”, având un corespondent real în profesorul de greacă Paul Budiu de la Gimnaziul Greco-Ortodox brașovean, evocat cu mult umor și în „Hronic”), culminând cu „Anton Pann”, Brașovul dovedindu-se a fi „o puternică sursă de inspirație, mai mult decât Sibiul și Clujul, orașe în care Blaga a locuit”. Întruchipând multe dintre „calitățile erosului tragic”, *Daria* trece „de la *sublim* la *pathos*”, în eliberarea instinctelor sale reprimate, dorind să trăiască în vocea „sângelui”, instinctual, ceea ce vine în contradicție cu ordinea normală. „Ea nu are conștiința vinei, motiv pentru care suferința sa de personaj tragic nu are măreție”, conchide autoarea. Deși piesa este o „dramă complexă, evenimentială, cu certe elemente spectaculoase”, încercând o racordare a dramaturgiei lui Blaga la moda timpului (Pirandello, Ibsen) și la literatura autohtonă (Camil Petrescu).

În privința lui „Anton Pann”, comentatoarea scrie despre „spectacular și scenicitate”, reținând ideea lui Eugen Todoran că în aceasta Blaga ar proiecta „imaginea Poetului-Profet (...), poetul înțelept, un visător și sentimental”, oricum este vorba, cum observă G. Gană, de „drama creatorului” care, alături de „Meșterul Manole”, adâncește „elementele de paratext” (geneză, mărturisiri, raportul adevar istoric-ideologie), însă „nici mediul, nici figurile n-au consistență”. Configurând evenimente din ultimul an de viață al lui Anton Pann, un petrecăreț trist, petrecându-și timpul între biserică și cărciumă și visând la marea operă, piesa ar ilustra drama artistului boem în căutare de inspirație, dorind să-și ferească familia de atingeri maculante, în timp ce de talentul lui profită Coana Safta, „managerul lui Pann”, și tipograful Ciurcu. Protagonistul își justifică „jocul” și „focul”, sub forma unui *crez poetic* bazat pe necondiționata libertate, într-un moment în care „în/din viața poetului intrau și ieșeau muzele: Domnița, Coca Rădulescu, Eugenia Mureșanu...”. Părăsit de soție și fetiță, Pann va fi împușcat de un amorez gelos pe nume Napoleon Furnică (ce nume oximoronic!) și va încheia un contract de tipărire a operei sale cu tipograful

Ciurcu. Va rămâne tot sărac și, în plus, „slăbit de boală”, chinuit de amintiri și dor. Concediat de la biserică și cu sechestrul pus pe tipărituri, Anton participă deghizat la balul mascat al urbei, unde o întâlneste pe Ioana travestită în „Catinca” (î-a inspirat *Cântecul muț*). Drama este încă o piesă desfășurată între „document și ficțiune”, căci într-adevăr Anton Pann, autor al „Spitalului Amorului”, în 1830, la 33 de ani, a fost cântăreț la Biserica „Sf. Nicolae” din Schei, unde erau duși elevii gimnaziști (vezi „Hronicul”), și a scris cântece haiducești despre Iancu Jianu, unul dintre tovarășii lui Grozea, după cum arată G. Gană. „Sabia” și „pana” ar exprima foarte bine, după autoare, problematica și sensul dramei, după cum însăși conchide Coana Safta într-o replică cu tâlc destul de transparent și aluziv: „Vezi, Anton Pann, ce poti păti când, nepoftit, te pui să muți, cu toate ale lui, Răsăritul în Apus!”

Piesa este scrisă, arată autoarea, „cu gândul la anii săi de liceu și la Domnița”, figura lui Anton Pann, a cărui *Poveste a vorbei* poetul o cunoștea încă din copilărie, fiind evocată încă din 1926 într-un articol din revista *Banatul* (nr. 8-9), reprodus în *Ferestre colorate* (Arad, 1926) și apoi în *Zări și etape* (1968). Scriind piesa „Anton Pann”, cu acțiunea petrecându-se într-o urbe „la întretăierea a două împărații, prin 1830”, autorul – dominat de această stare de spirit – nu făcea decât să „blagianizeze” intens personajul, „răsfrângând asupra lui o serie de idei, gânduri, trăiri, visuri și experiențe proprii de viață”!

Ultima secțiune a lucrării, *Proza autobiografică*, aduce în atenție scările „Hronicul și cântecul vârstelor”, încheiat în 1946 la Sibiu, în trei redactări și publicat postum, în 1965. Are 50 de capitole, începând și sfârșind cu versuri. Este o „cântare a celor trei vârste” (copilăria, adolescența și prima tinerețe), un document autobiografic fără de care este imposibilă înțelegerea corectă a vieții, dar și a începuturilor literare și operei de tinerețe, mergând de la naștere până la sfârșitul anului 1920, când obține doctoratul și se căsătorește la Cluj cu „subiectul absolut al poemelor mele”, studenta medicinistă Cornelia Brediceanu. Autoarea scrie despre „lirismul amintirilor din copilărie”, dar și despre „«Romanul» adolescenței”, cu experiența de școlar brașovean care la 19 ani, în 1914, trece cu brio examenul de maturitate, ieșirea din adolescență făcându-se cu perspectiva întunecată a războiului, la care își aduc contribuția cei trei frați, Lionel, Liciniu și Longin... Ultimii șase ani din viață, evocați în 22 de capitole, poetul îi petrece „Sub o stea norocoasă” (1915-1920). Sunt anii studiilor universitare, la Teologia din Sibiu și apoi la Facultatea de Filosofie a Universității din Viena, ai drumurilor la Viena, ai prieteniei apropiate cu fiica marelui patriot bănățean din Lugoj, avocatul Coriolan Brediceanu (mort la 7 februarie 1909, la câteva luni după preotul Isidor Blaga, tatăl poetului, 5 august 1908), ai războiului, cu evenimentul nefericit al morții lui Tit-Liviu, în mai 1916, la Budapesta (îngropat însă în cimitirul ortodox din Orăștie, nu la Cugir, p. 222 – în vara lui 2006 i-am identificat acolo, mai sus, pe terasă, crucea din sigă/ piatră nisipoasă, cu litere aproape ștersel). Sunt anii importanți ai „reformațiunii mele”, cum declară într-o scrisoare Tânărul iubitei sale vieneze, ai participării sale alături de întreaga suflare a Ardealului la Adunarea Națională de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia; în sfârșit, anii debutului poetic și filosofic, ai recunoașterii sale ca poet modern, drept un „dar” pe care Ardealul îl făcea României întregite cu prilejul Marii Uniri, după cuvintele lui Nicolae Iorga...

Cealaltă lucrare comentată este „romanul de sertar *Luntrea lui Caron*”, elaborat în anii 1950-53 și 1956-57, despre a cărui „geneză, specific epic și ideologie” autoarea face referințe corecte, bazate pe o bibliografie recunoscută. În cele 20 de capitole, romanul evocă evenimente din răstimpul 1944-1957, Blaga scindându-se, gemelar, în personajele Axente Creangă, poetul, și Leonte Pătrașcu, filosoful, două fațete ale aceleiași personalități („Romancierul însuși se scindează, gemelar, în două personaje...”), ilustrând la un loc complexitatea creației blagiene. Atât creația, cât și autorul ei sunt puse „în contextul istoriei vrăjmașe trăite de autor”, declarat „dușman al poporului”, martor la „comunizarea României” pas cu pas „după Scriptura stalinistă”, cum scria însuși Blaga, trăind la un moment dat cu frica de a fi arestat noaptea, când începea să umble „duba neagră”. Comentatoarea urmărește câteva nuclee epice, tehnică camuflării, topozuri și, desigur, personaje, romanul având o „dimensiune ofensivă, critică și esopică”. Dintre procedeele „camuflării” epice, sunt menționate: temporalitatea „destul de imprecisă”, folosirea inițialelor, folosirea personajelor „categoriale”, onomastică aluzivă, anagrama etc. Romanul, scris la persoana întâi și purtând titlul *Robie pământească, robie cerească* (titlu schimbat în 1989 în presă și de editori, cu unul mai comercial!), are, dincolo de ficționalități, o „dimensiune documentară” exactă, privind oameni, locuri, evenimente, dar, mai ales, persoana poetului-filosof, confruntat, la început, în primăvara lui 1944, pentru cinci luni, cu refugiul la Căpâlna, apoi cu starea de dizgrație în care îl ține regimul politic opresor, fiind interzis ca poet, filosof, profesor și academician (Ana Selejan este autoarea a șase volume *Literatura*

în totalitarism, 1994-2000, investigând „ravagiile realismului socialist în răstimpul 1949-1960, volume reeditate între 2005 și 2014). Roman subversiv, *Luntrea lui Caron* este printre primele noastre scrimeri care au demascat fața odioasă a totalitarismului adus pe tancurile Armatei Roșii „eliberatoare”, iar dacă romanul ar fi căzut în mâna inchiziției comuniste, Blaga, „poet al burgheziei în putrefacție”, s-ar fi ales, fără drept de apel, cu ani grei de închisoare, chiar la „canalul” la care făcea aluzie într-o scrisoare trimisă fiicei sale Dorli, la București.

Robia cerească înseamnă, dincolo de cea „pământească”, „revanșă și ispășire”, partea a doua a romanului punând accent pe *tema iubirii*, pe aspirația în idealitatea erotică, aşa cum Axente trăiește acest miracol față de Ana Rareș, care, spre deosebire de alte personaje atestate, reprezintă o sumă de trăsături feminine, reale și, desigur, imaginare, rotunzindu-se într-o „construcție simbolică”, spre deosebire, bunăoară, de Dora, soția, „personaj șters, cu rare apariții în roman” (cum, desigur, l-a și intenționat autorul, într-un sens discret). Roman de dragoste „de la primul la ultimul capitol”, *Luntrea lui Caron* evocă, în sens platonician, două tipuri de feminitate, femeia ideală, iconizată, uraniană (Ana Rareș) și femeia simțurilor, pandemiană (Octavia Olteanu, poetă și gospodină), față de care Axente Creangă își „joacă” rolul, când înflăcărat de ideal, când incitat de simțuri telurice, între „idolatrie” și tentă „vulgarizatoare”... Scenele de la casa brodnicului, popa Olteanu, apreciate de alți comentatori a fi de un „realism mitic” (amintind de realismul magic sud-american), sunt considerate de autoare a umple pagini de „un fantastic nereușit”, romanul manifestând, în cadrul relației Axente-Ana și o „tentă livrescă”, unele poeme făcând apoi parte din ciclul „Cântecul focului”... Ba romanul are chiar o dimensiune *eseistică* („trend livresc și documentaristic”) prin „Minciunile lui Dumnezeu”, scrise de filosoful Leonte sau consemnate de la acesta de Ana Rareș, pe care Axente se străduiește să le descifreze, toate făcând parte din opera filosofică a lui Leonte Pătrașcu (*Stratul mumelor*, *Fărtate și Nefărtate*, *Isus-Pământul*, *Inorogul*, *Luminism moral*, *Patrie și înviere* etc.).

Desigur, romanul are și o „dimensiune critică”, prin comentariile lucide și acide privind societatea românească, de la instalarea comunismului (perioada de tranziție spre totalitarism, 1945-1948), la abuzurile și siluirea ideologică a unui întreg popor ținut în frâu cu armele Securității și cu spectrul aruncării în pușcării. În acest sens, scrierea este un veritabil *roman politic* despre cea mai neagră perioadă din istoria românească, când imbecilitatea ideologică puseșe stăpânire pe o țară întreagă, sperând în zadar în ajutorul Occidentului, care ne lăsase, după înțelegerea de la Yalta din 1945, în ghearele stalinismului criminal și pustitor, victimă de prim-plan fiind însuși autorul.

Ultimul articol privește o scriere filosofică: „Realism metaforic în *Diferențialele divine*” (încheiată în 1939 și tipărită în 1940), un fel de „cheie de boltă a sistemului său filosofic”, care până atunci avea doar două trilogii: *Trilogia cunoașterii* (1931-1934) și *Trilogia culturii* (1936-1937), fiind în curs de elaborare și editare *Trilogia valorilor* (din care în 1939 apăruse *Artă și valoare*). Proiectul „sistemului filosofic” viza alte două trilogii, „cosmologică” (din care urma să facă parte ca primă operă *Diferențialele divine*) și, alta, „pragmatică”... Într-un testament editorial din 1959, Blaga schiță planul „sistemului” său filosofic în patru trilogii, „Trilogia cosmologică” urmând a-l încheia prin *Diferențialele divine*, *Aspecte antropologice* (1947-1948) și *Ființa istorică* (carte definitivată în 1959).

Diferențialele divine, scrisă la casa de vacanță de la Bistrița în vara lui 1939, inaugura metafizica cosmologică blagiană („întâiul braț al Trilogiei”, scrie Ana Selejan), considerată de filosof drept „cupolă” a edificiului său filosofic, operă concluzivă, catalizatoare („cerc ultim menit să închide în ocolul său pe toate celelalte”). Blaga își începe lucrarea privind „noua teorie cosmogonică” cu „Modelele genezei”, „obârșia lumii” și a omului, cu referiri la „pomelnicul sistemelor defuncte” (cu unii contemporani se va răfui în paginile revistei sale de filosofie *Saeculum*, din 1943-1944, publicând polemici, pamflete, răspunsuri, luări de atitudine etc.). Își propune, încă din prefață, ca, în explicarea cosmogenezei, să evite referirea la orice „fapt empiric” și, deopotrivă, la metaforele cu substrat empiric, deși recunoaște că orice cosmogenie „nu se poate dispensa de metaforă”. Dacă o va face, atunci metaforismul nu va avea „nici un echivalent simetric în lumea empirică”.

În cele 17 capitole din cele 150 de pagini Blaga scrie despre „Marele Anonim, generatorul”, „Diferențialele divine”, „Modurile ontologice”, „Teoria unităților formative”, „O explicație metaforică a evoluției”, „Între Fond Anonim și indiviziune”, „Organizarea spațiului” și „Despre istorie”. Prevăzând anumite critici și contraargumente ale confrăților, logicianul Blaga discută, în capitolul final „Paradoxele

concepției”, eventuale obiecții sau contradicții „care ar putea fi identificate la prima vedere, făcând vulnerabilă teoria sa metafizică, contradicții pe care, desigur, le infirmă”.

Încercând să schițeze „miezul concepției metafizice cosmologice” din acest volum, autoarea menționează că în centrul metafizicii sale Blaga îl aşază pe Marele Anonim, „generatorul”, precum în lucrările anterioare, bunăoară în partea a treia a *Trilogiei cunoașterii* denumită *Censura transcendentă* (1934): „Să-l denumim simplu și cum se cade: Marele Anonim”. Un Tată extramundan! Este vorba de „Misterul existențial central”, față de care se raportează omul cu posibilitățile sale de cunoaștere limitate, căci Marele Anonim instituie în fața agentului cunoscător „cenzura transcendentă”, apărându-se de violentarea misterului său intrinsec „în sens absolut”, așa cum omul este păzit de razele solare nimicioare... Important e faptul că, dincolo de teologie, Marele Anonim nu este investit cu însușiri divine („Ne-am ferit pe cât a fost posibil să dăm Marelui Anonim epitetul de Dumnezeu”), fiind o entitate absolută, autarhică, suficientă și singură, un mit metafizic central, singular, plenitudinal, care se apără, un *Deus absconditus*, concentrat doar pe „centralismul” și „echilibrul” său și vechind mereu la orice tendință de „uzurpare” a pozițiilor sale care ține sub control lumea, regenerând-o. Un generator de *diferențiale divine*, care ar fi un fel de emisiuni atomice, segmente simple și minime din energia creatoare, „picuri nedesăvârșite de dumnezeiere”. Lumea întreagă nu este decât rezultatul efortului de voință al Marelui Anonim, al controlului său centripet, asigurând astfel continuitatea și echilibrul lumii, prin „posibilitățile sale reproductive firești”. „Creatura” – ca formă de vârf a unei diferențieri divine, singura care ar putea avea aspirații uzurpatoare față de „generatorul” absolut –, adică *omul* este o ființă „plenară sub unghi ontologic”. În calea năzuinței acestuia spre cunoașterea absolută, Marele Anonim instituie un zid de netrecut, o „censură transcendentă” (numită când „înfrânare”, când „conversiune” transcendentă). În acest fel Misterul în care se învăluie Marele Anonim, cu centralismul său universal, devine perpetuu, zădănicindu-se orice act „revelator”. Textul lucrării filosofice cuprinde și alte concepte („pluralitatea spațiului”, „haosul diafan” etc.), precum și unele figuri și desene menite a vizualiza schematic aceste „gânduri cosmologice”, *Diferențialele divine* fiind cea mai ilustrată carte cu astfel de „imagini simbol”...

O poziție mai tranșantă va avea filosoful în volumul următor al trilogiei, *Religie și spirit* (1942), marcând ruptura definitivă de lumea teologilor și chiar cu revista *Gândirea* (al cărei unul dintre întemeietori fusese în 1921), după atacurile venite din partea lui Dumitru Stăniloae în cartea-replică din același an, considerând ideea-concept a Marelui Anonim o „construcție subiectivă” anticreștină, antirevelaționistă, lipsită de etică, drept o elucubrație metafizică, un Demiurg negativ, un usurpator al figurii ideale tradiționale despre un Dumnezeu conceput de creștinism, potrivit poetului, ca un „cumulard de perfecțiuni”. Blaga e acuzat de un fel de „agnosticism”, altul decât cel clasic, prin accentul pus pe noțiunea de Mister și „pe rostul *creator* al necunoașterii”. Sau altfel zis: „E un kantianism poetic recunoscând tot atât mitului, poeziei și cugetării sistematice de-a cunoaște, mai bine zis de a nu cunoaște realitatea” (D. Stăniloae, *Pozitia dlni Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie*, Editura Paideia, București, 1993, p. 9).

Referindu-se și la alte lucrări/concepte ale filosofului, teologul afirma că „răsăritul ortodox nu e dominat numai de convingerea că transcendentul coboară, ci și de conștiința că el nu coboară decât dacă omul se silește prin eforturile proprii să se facă apt să-l primească”, iar ceea ce ar scăpa filosofului ar fi că „nu există religie fără credință” și că „raționalitatea” cu care-l înzestreză pe Marele Anonim nu este o „punte de contact, ci mai curând un izolator”, ca în tradiția gândirii de la Platon la Aristotel și de la Hegel la Hartmann (*op. cit.*, p. 21).

Lucian Blaga, biografie și creație este, în totalitate, o lucrare coerentă, aducând contribuții critice bazate pe o altfel de privire a biografiei blagiene, controlată îndeaproape de textele de referință în materie, dar și pe o înțelegere hermeneutică de profunzime a operelor comentate, cu observații valide estetic, fapt menționat de editor pe coperta a IV-a:

„Noua carte de critică și istorie literară a Anei Selejan este o altfel de monografie despre Lucian Blaga, viața și scrierile mai puțin vizitate de criticii literari – cu accente puse altfel, fie asupra unor informații noi, fie asupra altora marginalizate sau numai uitate, dar care, plasate în contexte adecvate, își dezvăluie forța revelatorie și de semnificare. Se recompone, astfel, din contextualizări, asocieri și argumentări interesante, plasate într-o cronologie discretă, neostentativă, imaginea autentică, fascinantă, complexă, chiar dramatică, a omului și scriitorului Lucian Blaga”.

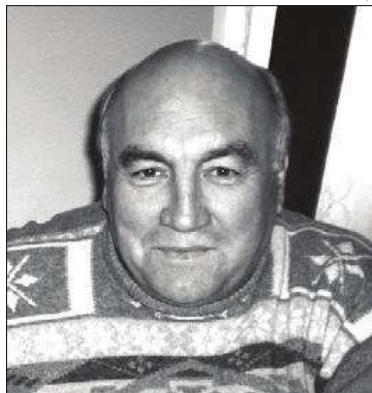
Subscriem cu bucuria de a menționa că, în rândul veritabililor blagologi de azi, numele criticului și istoricului literar Ana Selejan se impune cu distincță pasiune și nedezințit profesionalism.

Psihosociologia publicității

Dr. Grigore SPERMEZAN
Urziceni

Apărută recent în seria de autor a distinsului profesor universitar Septimiu Chelcea, editura bucureșteană Pro Universitaria oferă cititorilor incitanta lucrare *Psihosociologia publicității : despre reclamele vizuale*, lucrare care abordează o realitate socială greu de eludat în zilele noastre¹.

Fenomenul publicității (*advertising*) cunoaște o ampoare deosebită în ultima vreme datorită radioului și televiziunii, ziarelor și revistelor, cinematografelor, afișajelor stradale și internetului, unii specialiști în domeniu considerând că publicitatea a devenit cea mai influentă instituție din societatea modernă. Așa cum o arată subtitlul, autorul lucrării abordează aici cu precădere reclamele vizuale, acelea care ne pot plăcisi, enerva sau lăsa indiferenți, dar care conțin în sine capcane ale manipulării în care putem cădea și care trebuie evitate.

Grigore Spermezan

Evident, publicitatea e strâns legată de comerț, dar ne-am însela crezând că aceasta s-ar reduce doar la atât. Pe de o parte, rostul ei este acela de a informa în legătură cu un anumit produs sau serviciu, de cealaltă parte trebuind să atragă și să convingă pe diverse căi și apelând la strategii felurite că produsul sau serviciul respectiv merită să fie folosit.

Dezvoltarea publicității a fost favorizată de ampoarea luată de mass-media (apariția și răspândirea radioului, după anul 1920, a televiziunii, după anul 1945, a televiziunii prin cablu, după anul 1980, a internetului, după anul 1990), azi putându-se vorbi de un veritabil „bombardament publicistic”. Cu decenii în urmă, se emitea opinia că singurul scop în publicitate este să faci vânzare. Profesorul Septimiu Chelcea amendează opinia de mai sus, oarecum reducționistă, reliefând trei funcții ale publicității: a) *utilitară* (vânzarea produselor și achiziționarea serviciilor; b) *artistică* (crearea de obiecte, medii ambientale sau experiențe estetice, unele afișe fiind realizate de către pictori celebri) și c) *educativă* (transmiterea prin socializare și învățare a culturii, a valorilor sociale, a normelor de comportament și a atitudinilor) (p. 28).

Conștient că informațiile deținute asupra domeniului sunt lacunare și provin cu precădere din Europa și America de Nord (lumea, însă, nu poate fi redusă doar la aceste două continente), că nu știe dacă a fost scrisă o istorie a psihosociologiei publicității în România și în afara, autorul are meritul deosebit de a se fi încumetat să scrie o astfel de lucrare de început, deschizând calea unor studii viitoare în țară sau în străinătate. Septimiu Chelcea subliniază că realizarea publicității nu poate fi făcută empiric și lăsată la voia întâmplării, aceasta presupunând cunoștințe solide de sociologie și psihologie și apelul la specialiști, publicitatea trebuind să răspundă la patru întrebări esențiale, puse din perspectiva acțiunii eficiente: *Ce avem de făcut* (stabilirea obiectivelor)? *Cu ce* (găsirea mijloacelor adecvate)? *Cum* (precizarea metodelor de acțiune)? și *Cu ce rezultate?* (evaluarea rezultatelor publicității). În definitiv, scopul publicității este realizarea persuasivă, publicitatea putând fi caracterizată drept comunicare persuasivă, adică acțiunea de a convinge pe cineva să gândească într-un anumit mod sau să se comporte într-un anumit fel. Dar aceasta înseamnă o bună cunoaștere a psihologiei destinatarului persuasiunii, realizarea unui mesaj corect și eficient, ca și credibilitatea sursei. Se înțelege, creatorii de mesaje publicitare trebuie să cunoască foarte bine locurile, vremurile și oamenii cărora li se adresează, neexistând un tip universal de publicitate (de exemplu, o reclamă care are un mare impact în SUA poate să nu aibă același efect în India etc.).

Cercetător de marcă și, totodată, personalitate având un cuvânt greu de spus în analiza acestui

¹ Septimiu Chelcea: *Psihosociologia publicității : despre reclamele vizuale*, Editura Pro Universitaria, București, 2021.

fenomen, Septimiu Chelcea declară: „Personal, consider că psihosociologia este cea care constituie fundamentalul științific al publicității” (p. 12), subliniind faptul că publicitatea face parte din cultură, element major al oricărui sistem social. Prinț-o simplă plimbare pe bulevardele din București, Londra, Moscova, Paris sau Washington DC, privind panourile publicitare, ne putem face o impresie despre nivelul de trai, despre idealuri și valori, despre gustul estetic și progresul tehnic din România, Anglia, Rusia sau SUA, cu diferențele firești dintre aceste țări chiar și în această etapă de globalizare, proces prin care se înțelege răspândirea mondială a unor practici, extinderea relațiilor dincolo de limitele continentelor, organizarea vieții sociale la scară globală și sporirea conștiinței globale comune. Ar fi simplificator să credem că se poate realiza propunerea standardizată a reclamelor, deoarece, pentru a fi receptate și a avea succes, ele trebuie adaptate la spiritul unui popor.

Autorul observă cu acuitate și pertinent că, în aceste prime decenii ale secolului XXI, în România predomină „publicitatea sălbatică”, prin care înțelege publicitatea care își asumă numai scopul de a vinde, indiferent de mijloace (p. 28). Acest tip de publicitate agresează spațiul urban, ceea ce a făcut ca în São Paulo, cel mai mare oraș din Brazilia și al patrulea din lume ca număr de locuitori, să se interzică în 2007 publicitatea *outdoor*, ceea ce constituie o premieră mondială. În același sens, primăria din Grenoble a interzis publicitatea stradală, considerând că panourile, bannerele, mesh-urile urătesc orașul, că sunt agresive și poluează vizual. Astfel de măsuri de eradicare a publicității sălbaticice s-au bucurat de un succes neașteptat.

Pentru domeniul publicitar nu sunt rare cazurile când se face apel la celebritățile din lumea artei, științei sau sportului. Astfel, în SUA, populara actriță Hilda Clark (1872-1932) a apărut pentru prima dată în 1895 într-o reclamă care făcea publicitate unei băuturi răcoritoare ce a dobândit ulterior notorietate mondială, actrița devenind cunoscută la vremea ei chiar ca „Regina reclamelor Coca-Cola”. Interesant este că, în România, „Regina reclamelor” a fost chiar o regină, mai precis regina Maria (1875-1938), soția regelui Ferdinand I, care, în 1925, la solicitarea lui James W. Thomson (1847-1928), fondator al unei agenții englezesti de publicitate în vogă, și-a adăugat numele pe lista unor capete încoronate din Europa renumite pentru frumusețea lor care au făcut reclamă pentru crema de față Pond's Cold. Regina Maria scria că nicio femeie nu-și poate neglija aspectul, imaginea personală fiind vitală pentru succesul ei, ea fiind „încredințată că frumusețea poate fi menținută prin folosirea zilnică a cremelor Pond's”.

Evident, apelul la celebrități este costisitor (a trecut de mult vremea când actrițele, la începutul carierei lor, acceptau să apară în reclame gratis) și constituie azi o treime din *ad print-uri* și din publicitate, prestigiul lor răsfrângându-se și asupra produselor sau organizațiilor pentru care se face publicitate. Spre exemplu, Angelina Jolie, Bono, Mihail Gorbaciov, Madonna, Jennifer Lopez, Scarlett Johansson au făcut reclamă pentru brandul Louis Vuitton. Putem observa că, astăzi, celebrități naționale și internaționale cedează brandurilor, contra cost, notorietatea lor, targ care pare și este realmente reciproc avantajos. Septimiu Chelcea opinează că eficacitatea reclamelor care apelează la celebrități depinde în primul rând de încrederea pe care o investim în respectivele celebrități. Unele experimente au condus la concluzia că celebritățile, comparativ cu necelebritățile, aduc un spor de credibilitate și sporesc vânzările.

Dar utilizarea celebrităților în publicitate nu asigură automat și succesul reclamelor. Marile companii utilizează în acest scop, de regulă, mai multe celebrități, căutând astfel să capteze atenția mai multor segmente de piață și, în cele din urmă, să sporească vânzările. Niciun star nu este „idol” pentru toate clasele de posibili cumpărători, astfel că dacă mai multe celebrități recomandă același produs/brand ele se adresează fiecare unui anumit public țintă, iar împreună, celebrități diferite captează atenția unui număr mai mare de consumatori.

În reclame, nu rareori umorul joacă un rol important. În științele comunicării, umorul este considerat orice mesaj – transmis prin acțiune, vorbire, scris, muzică sau imagine – cu intenția de a provoca zâmbetul sau a stârni râsul. În acest sens, psihosociologul Septimiu Chelcea consideră că, în esență, umorul este o emoție primară pozitiv determinată de un stimul social (persoană, relație interpersonală, situație socială), care se caracterizează prin manifestări fiziole, trăiri subiective (cognitive și simțăminte) și reacții comportamentale (p. 97). Pentru creatorii de publicitate, umorul reprezintă o bază motivațională pentru persuasiune.

Nu e puțin lucru să-i faci pe oameni să zâmbească măcar pentru câteva clipe atunci când trec

prin fața unui panou publicitar. Umorul înseamnă o întrerupere a grijilor cotidiene, iar sondajele de opinie arată că majoritatea consumatorilor preferă reclamele pline de umor. Chiar dacă dictonul latin „De mortuis nil nisi bene” (Despre morți numai de bine) reliefază o normă socială care pretinde un anumit comportament pios față de cei trecuți în eternitate, ne amuză cele scrise pe una dintre crucile Cimitirului Vesel de la Săpânța, chiar dacă ne situăm în zona umorului negru: „Sub această cruce grea/ Zace biata soacra-mea./ Trei zile de mai trăia/ Zăceam eu și cetea ea”. Autorul cărții reamintește că aprecierea umorului depinde de personalitate, de diferențe individuale (sex, vârstă etc.) și culturale, chiar dacă standardele de acceptare a umorului se schimbă în timp. Într-o reclamă pentru drumeții montane se simte amarul umorului: „Unii cred că nu pot trăi fără iubire... Eu cred că oxigenul este mai important”.

Există și o critică a publicității, printre reproșurile aduse acesteia fiind faptul că generează noi trebuințe, că manipulează prin mesaje subliminale, suprasolicită sexul, că este o înșelătorie imorală, că nu adaugă valoare produselor, scumpind astfel prețul mărfurilor, că susține consumerismul etc. Dar cea mai radicală critică adusă la adresa publicității nedorate și deranjante din SUA este făcută de Richard W. Pollay într-o lucrare apărută în 1986, el opinând că publicitatea are consecințe sociale profunde, este intruzivă, susține materialismul și consumerismul, încurajând oamenii să caute fericirea în produse, nu în viața de familie și în cercurile de prietenii, contribuie la perpetuarea stereotipurilor legate mai ales de femei, promovează cinismul, iraționalitatea, competiția socială, preocuparea pentru sexualitate, conducând la reducerea respectului de sine. Înținând cont că de la formularea acestor opinii au trecut mai bine de trei decenii, Septimiu Chelcea se întrebă ce ar fi scris autorul lor despre publicitatea contemporană, intuind că, probabil, ar fi formulat critici și mai acide.

Ca în orice tip de încercare de a convinge, și publicitatea insistă pe ceea ce ne favorizează și abate privirea de la aspectele care ne deranjează, ceea ce constituie dovedă de lipsă de obiectivitate. Exagerarea calității produselor și serviciilor face parte din natura publicității și, până la un punct, nu cade sub incidentă normelor morale și juridice. Numai că punctul care desparte publicitatea înșelătoare, mincinoasă care exagerează, umflă, gonflează, de publicitatea obiectivă este greu de stabilit. Prea multe adjective care exprimă o calitate care nu există ucid publicitatea, după cum prea multe declarații de iubire au efect de bumerang. Autorul lucrării de față trage o concluzie de bun-simt: „A spune că publicitatea în ansamblul ei este înșelătoare, că ne manipulează mi se pare la fel de eronat ca și a pretinde că întreaga publicitate este obiectivă. La nivel european există prevederi clare de luptă împotriva publicității înșelătoare” (pp. 113-114). Demn de semnalat, România se aliniază și ea acestor prevederi europene.

S-a spus că omul este o ființă rațională, dar el este, totodată, și o ființă sugestibilă, caracteristică pe care se bazează reclamele, care stimulează interesele și caută să transforme consumatorul în cumpărător. Pentru a reuși acest lucru, mesajele publicitare utilizează următorii factori: noutatea (efekte bizare, texte și procedee neobișnuite), culoarea (strălucirea, tonul și armonia), ilustrația (fotografii, schițe), acțiunea (sugerarea acțiunii), comicul, umorul pictorial și verbal, tonul emoțional plăcut, excitant etc. Omul este o ființă curioasă, doritoare de cunoaștere (chiar dacă dorința de a cunoaște variază de la un individ la altul), lucru valabil și în publicitate: nu există titluri de reclame care să nu stârnească instantaneu curiozitatea.

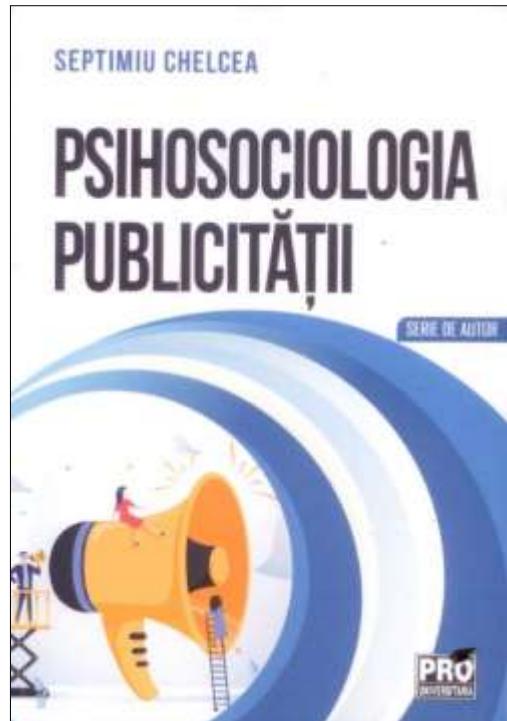
Ceea ce este nou atrage involuntar atenția. Acest adevăr a fost și este intens exploatat în publicitate. Citim pe afișele din vitrine „Nou” și curiozitatea nu ne lasă să trecem mai departe, trebuința de cunoaștere cerându-se imperios satisfăcută. De fapt, în publicitate cuvântul „nou” este cel mai frecvent întâlnit. Dar noutatea conține în sine și un pericol. Oamenii își construiesc așteptările față de bunuri și servicii pe baza publicității, care, de cele mai multe ori, exagerează calitățile acestora. Dacă ei constată că așteptările lor sunt înșelate, vor trăi o emoție de insatisfacție. Ca atare, apare dilema: dacă publicitatea promite prea puțin, cumpărătorii nu vor cumpăra produsul pentru care se face reclamă; dacă promite prea mult, consumatorii vor fi dezamăgiți. Concluzia care se impune este că linia de mijloc se recomandă și în publicitate.

Pentru a răspunde cerinței de noutate, creatorii de publicitate trebuie să schimbe periodic reclamele, atât ca design, cât și în ceea ce privește argumentele furnizate pentru cumpărare produselor sau serviciilor, pentru aderarea la o organizație sau pentru susținerea unei persoane sau idei. Cele mai multe reclame sunt în aşa fel construite, încât să se imprime involuntar în memorie și să se păstreze cât

mai îndelungat (este ceea ce psihologii numesc „memorie de lungă durată”). Totuși, în orice țară există o parte a populației nedispusă să acorde reclamelor valoare de adevăr. Dar s-a constatat că încrederea în mesajul publicitar crește odată cu frecvența receptării lui.

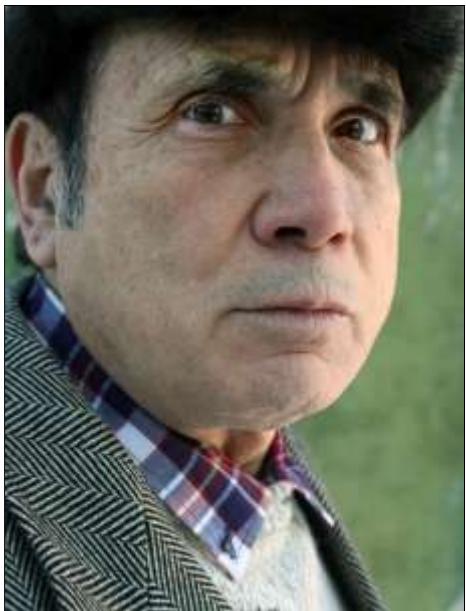
După formula „The King is dead. Long live the King” (traducere a proclamației franceze „Le Roi est mort, vive le Roi”), Robert G. Heath, profesor de marketing la University of Bath, proclamă: „Advertising is dead. Long live advertising”. Disparația unui anumit tip de publicitate nu înseamnă disparația publicității în general, aceasta reînviind în alte forme. După unii specialiști, teoriile tradiționale despre modul cum funcționează publicitatea se bazau pe ipoteza că, pentru a fi eficientă, ea trebuie să fie procesată de consumatori la nivel cognitiv, adică să îți rețină atenția și interesul și să te facă să te gândești la reclamă, la mesajul său și să nu le uști. Dar acest tip de publicitate bazat pe raționalitate a murit, iar în locul ei domnește acum publicitatea emoțională. Concluzia este că fiecare om de publicitate trebuie să învețe cum să surprindă corzile sensibile ale posibililor cumpărători.

Cartea eruditului cercetător Septimiu Chelcea *Psihosociologia publicității* este incitantă, extrem de bine documentată (numără 462 de trimiteri bibliografice în românește și în limbi de circulație internațională), meritând să figureze pe rafturile din față ale oricărei biblioteci care abordează problemele sociale. Sociologia, psihologia socială, psihologia sunt discipline extrem de dinamice, în care se acumulează mereu date de cercetare, ipoteze și teorii, apar noi lucrări de specialitate. Dar cartea psihosociologului român Septimiu Chelcea, temeinic argumentată, solidă și bine articulată, constituie un reper în cunoașterea fenomenului publicitar ce rezistă cu brio trecerii timpului. Dacă, aşa cum spuneau latinii, cărțile își au destinul lor, ne exprimăm convingerea că *Psihosociologia publicității* se va bucura de o largă recunoaștere internă și internațională. O merită din plin!

Florian Roatiș – superrecenzor în rem al modernității culturale și ideatice

Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU
Piatra-Neamț

Mihai Botez

Undeva în nord-vestul cultural al țării, pe meleaguri băimărene, împletindu-și existența între familie, cărți și instituții locale (Universitate, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, organul de presă locală culturală *Nord literar*), dar și conectat fără intermitențe la media națională și ancorat solid în viața culturală a țării, veghează un scrutător de calibru *indenegabil* (ca să reiau un termen dintre cele care îl particularizează lexical). Este vorba de conferențiarul universitar, magistru de filosofie și sociologie, dar și eseist, istoric literar de aleasă ținută și om de o proverbială probitate științifică; l-am numit, succint, pe dr. Florian Roatiș, septuagenar de aleasă distincție.

Recentul său volum de studii literare temeinice, unele declarat polemice, dublat de un florilegiu de articole dense și extrem de documentate (secțiunea „Jurnal de lectură”) despre autori din zonele de interferență filosofico-literară, inspirat și cu rectitudine etică, intitulat ***Dreptul la sinceritate*** (Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2020), este o contribuție esențială la o mai bună (mai riguroasă și exactă) cunoaștere a fenomenului cultural și ideatic din ultimele decenii din contemporaneitatea

noastră. Sub raport cronologic, materialele reunite între copertele volumului provin dintr-o activitate de publicist, îngrijitor de ediții, recenzor de cărți ce acoperă majoritar ultimul deceniu din realitatea imediată. Substanța cărții, în ansamblul său diversificat și surprinzător de actual, se instituie în ceea ce, aproxi-mând o sintagmă franțuzească, s-ar numi o *merinde profesională*, înmânunchind o sumă de activități majore din preocupările sale în aria culturii. Nu e cu nimic exagerat în a afirma că avem în persoana lui Florian Roatiș cazul salubru al unui „sămădău” de primă mână (deși folosit în literatură de ardeleanul Slavici, în nuvela *Moara cu noroc*, cu o accepție modest administrativă, termenul ghilimetăt este revalorizat cultural de C. Noica și investit cu semnificația de îns cu statut de excepție care dă seama, precum un raportor prob și profesionist, de un fenomen de amploare, recte cultural).

Luat separat, fiecare dintre materialele ordonate acum diacronic editorial a îndeplinit la momentul primei sale apariții un oficiu punctual de stringentă actualitate, precum un tratament prompt pentru o stare maladivă acută. Majoritar, este vorba de luări de poziție competente și salubre vizând semnalări de derapaje de la realitate, fie în articolele de presă ale contemporanilor, fie în apariții recent livrate pe piață. Cu o competență de o largă cuprindere și de minuțioasă precizie, Fl. Roatiș reacționează aidoma unui dirijor cu auz perfect la cea mai mică imprecizie instrumentală în execuția partiturii a oricăruiu dintre multiplii membri ai orchestrei. De regulă, intervine cu *stop!*, remediază abaterea și apoi reia fluxul melodic între meandrele sale naturale. Cu deosebirea că, în celălalt caz, dat fiind contextul de intervenție diferit, criticul nu poate face precum dirijorul ce repetă bucațile muzicale înainte de reprezentarea pe scenă, ci *après coup*. Importanța rectificărilor post-factum, chiar dacă am fi tentați să o apreciem ca tardivă, prezintă, la o privire mai atentă, o dublă utilitate: o dată că atrage atenția celui surprins în deviere sau în informare eronată (dacă nu chiar în ignoranță pură) că s-a pripit în anumite judecăți livrate public, iar

a doua că aduce la cunoștință celor interesați de problema în discuție, cititorilor adică, adevărul despre realitatea de fapt a acesteia. Îmi închipui de cât sprijin util beneficiază studenții care îl au ca îndrumător de lucrări de licență sau masterat pe un asemenea coordonator științific, fin cunoscător al chestiunilor de tratat și competent sfătuitor. Din păcate, de sagacitatea unui astfel de consilier nu dispun cei cărora le-ar fi de o certă utilitate înainte de a da curs pe hârtie unor afirmații incerte sau eronate de-a dreptul. Astfel că respectivii sunt în pasă de a se expune tratamentului critic al „evaluatorului”, de astă dată, care judecă acum în funcție de ce propune „materialul clientului”. Firește, astfel de intervenții gen „bagajele la control” nu prea convin celor vizăți, mai ales dacă demersurile devoalate au și anumite ținte ori finalități neortodoxe, aşa că nu o dată „controlorul” este supus unor animozități sau chiar dezavuări. Aici își au obârșile îndeobște abordările polemice de care fac vorbire materialele din prima secțiune a volumului, dar și mai încolo.

Spre onoarea sa, polemistul este mai curând unul cordial, nu urzicător, nu demolator. Iată, de pildă, cum tratează inadvertențele întâlnite în lucrările unei foarte prizate autoare cu vevă vindicativă nesecată și care pare a se afla în război pe toate fronturile cu impostura, trecută, dar și recentă, scriitoarea Magda Ursache. Fără să-și propună a-i domoli ori discredită pasiunile justițiere cel mai adesea îndreptățite, criticul se limitează doar la a-i semnala, aproape confratern, „micile erori” de informație. Dar când vituperările depășesc marginile etice admisibile, nu ezită în a-i dezaproba pornirile prea intempestive și insuficient fondate: „resentimentele față de Z. Ornea, Z. Sângeorzan sau H.-R. Patapievici au un resort umoral, vizând mai degrabă persoana decât opera” (p. 45). E ceea ce covârșește limitele *fair play*-ului, nefăcând cinste spiritului justițiar de care autoarea este îndeobște animată; cum ar zice francezul: *trop c'est trop*. Cine vrea să calculeze „abaterile” pe care excesele de care se lasă cuprinsă în atitudinile ei demascatoare universitară de la Iași nu are decât să citească punerile la punct ale ponderatului băimărean. Acesta conspectează cu creionul în mâna textele care dau glas vocii vindicative și semnalează inadvertențele, sănătionează erorile, pune sub semnul întrebării opiniile nefondate. Iar când are argumente faptice pentru a proba veracitatea spuselor sale, o face la modul neechivoc, pe baza unor informații extinse și riguroase...

La fel, denunțând „autoplaiatele” filosofului Anton Adămuț, prin care profesorul ieșean își umflă, în timp record, bagajul de publicații cu „noi”(?) titluri în CV, Florian Roatiș examinează în amănunt și scoate pe tapet filiațile bibliografice ale gonflatorului de palmares științific, aşa cum ar face-o pe îndellete și cu real profesionalism o comisie întreagă de penaliști. Rostul unui atare demers, cu mari cheltuiiri de timp pentru probatoriu și de energie pentru demonstrare, nu are scopul de a desfășura statura unui confrate universitar, ci de a atrage atenția celor în drept asupra manevrelor incorecte ale unora dintre aceștia, nu puțini, de a se înfățișa lumii peste noapte cu merite (sic!) pentru care alții trudesc o carieră întreagă. Mai treacă-meargă când auzim câte un cântăreț de folclor nou împăunându-se cu priceperea sa de a „face, din puțin, mult” în timp record și la modul lucrativ sulfuros; însă parcă aşa ceva la un ins luat drept model în societate, creditat ca formator de opinie și de viitori specialiști, parcă nu miroase bine...

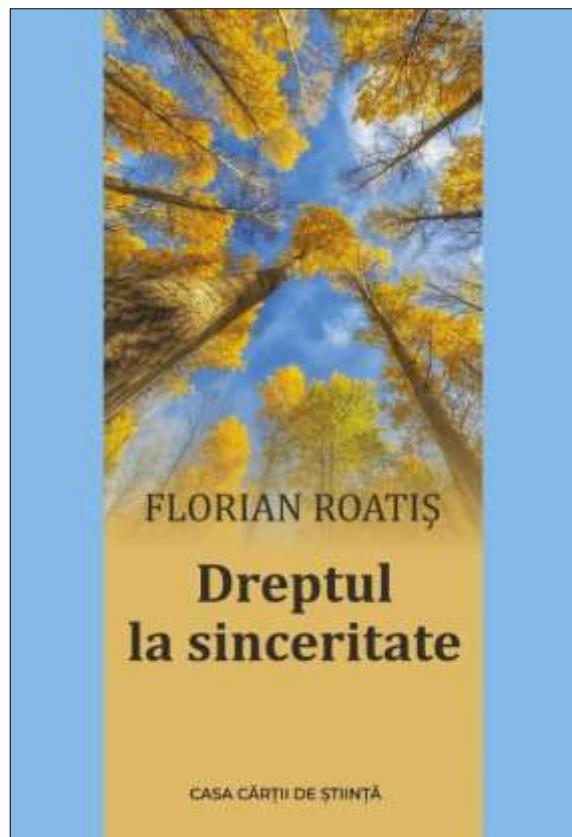
Multe dintre studiile republicate în acest volum aduc în fața cititorilor chipuri de gânditori și literați români cu merite culturale puțin sau deloc cunoscute marelui public, nici măcar cu numele, precum Iosif Hodoș, fondator al instituției academice române, sau merite ocultate ale altora (I.A. Rădulescu-Pogoneanu *et alii*). Cei încunoștințați de colmatarea acestui gen de lacune nu au decât să-i mulțumească personal autorului pentru prospectările sale și strădaniile de a onora meritele unor altminteri „iluștri necunoscuți”.

O adevărată serie de studii se ocupă de lămurirea aspectelor controversate privind devenirea întru literatură și creștinism a unui adevărat caz singular din viața noastră culturală: Nicolae Steinhardt. Orice doritor de înțelegere a acestui fapt rar va găsi în dezvăluirile precise și documentate cu acribie ale autorului informații certe și pe cât posibil complete, reclamând un gest de devoțiune sinceră și pasionată pentru atare subiect în preocupările generoase ale profesorului Florian Roatiș.

„Jurnalul de lectură” cuprinzând notații de real interes desprinse din parcurgerea unor cărți din contemporaneitate (cu referire expresă la scriitori și filosofi români dispăruți nu de multă vreme) impresionează și prin grija autorului de a evidenția meritele de excepție ale celor care (îngrijitori de ediții, prefațatori, autori de studii punctuale sau extinse) își cheltuiesc puterea și priceperea în a repune la locurile

de cinstire meritate personalități de marcă ale spiritualității românești din trecut și din prezent. Faptul că autorul nu se delectează doar pentru propria plăcere intelectuală cu parcurgerea acelor cărți meritorii, ci își spune răspicat punctul de vedere în legătură cu problematica lor, învederează un lucru demn de semnalat. Și anume că el citește nu doar pentru propria informare și formare, ci pentru a împărtăși semenilor care poate nu dispun de acel timp clement de lectură ori nu înțeleg cu aceeași claritate ca el ce vor ele să ne comunice. Vedem în aceasta un gest de iubire de semenii, o virtute creștinăscă mai rar întâlnită la autorii de azi, dornici doar de afirmare de sine, de singularizare egocentrică prin mijlocirea cărților, iar nu o oficiere sacerdotală a ceea ce prea puțini sunt dispuși să facă întru slujirea semenilor. Poate că este virtutea cea mai vizibilă pe care o descoperim citindu-i noi însine ceea ce el ne oferă cu mai mult decât un simplu și neutru „reader's digest”: o propedeutică sofistică cu valențe cărturărești demne de toată stima.

Dreptul la sinceritate, aşa cum o demonstrează pe tot parcursul intervențiilor sale scripturale profesorul Florian Roatiș, este, de fapt, *datoria* de a te manifesta cu probitate și profesionalism în tot ceea ce afirmi în spațiul public, de a respecta deontologia profesională, de a da Cezarului ce este al Cezarului, iar cititorului ceea ce-l poate realmente instrui și ajuta în așteptările sale. Doar astfel îți îndeplinești cu cinste și responsabilitate spiritul moral al misiunii pe care îl-ai asumi, dar totodată și pe acela civic, decurgând din imperativul categoric kantian. Lucrări de felul celei de față, girate de sprite academice incoruptibile, ne sunt realmente de trebuință spre a face lumină prin valul de confuzii pe care-l străbatem în prezent. Drept pentru care, tot cu sinceritate, se cuvine să le salutăm cu respect apariția.

Un roman misterios

Dr. Vasile V. FILIP
Feldru (Bistrița-Năsăud)

În primele luni ale anului pandemic 2021 Editura Charmides a mediat apariția unui roman care nu a ajuns decât în puține librării (ceea ce nu mai miră pe nimeni), dar despre care știu deja multe site-uri (între care Amazon) care se ocupă de carte și de promovarea ei din întreaga lume. Se numește *Scrisori din Regatul Pustnic* și aparține unui autor evident autoocultat, sub pseudonimul Hayden Dorf. Nu are texte însotitoare, nici prefată, nici argument, nici postfață... Nimic, în afara specificării „roman”, de pe pagina a 3-a.

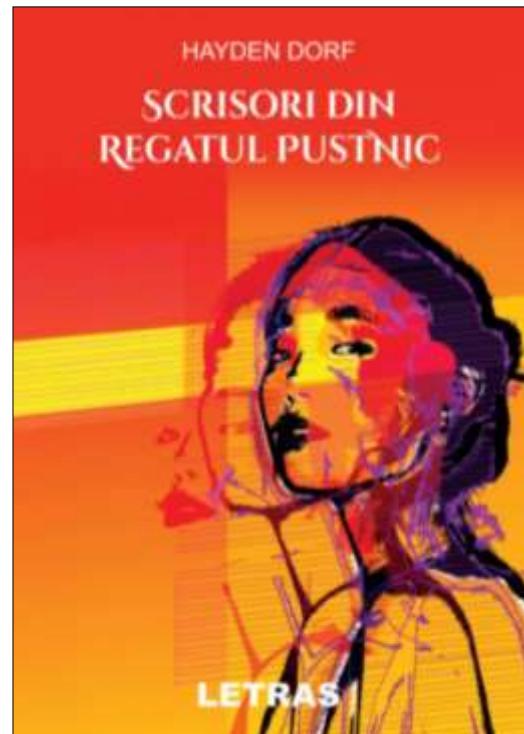
Autorul mizează pe mijloace mult mai moderne și mai eficiente de a se face cunoscut. E suficientă o căutare pe internet după autor (Ioan Cioba), rezultatele sunt edificatoare. Cartea a fost publicată în română, engleză, germană și hindi, în format fizic și e-book. În limbile engleză și germană s-a realizat și audio-book, cu actor profesionist în SUA.

Dar e un roman care strălucește întâi de toate prin sine. Căci, citindu-l, îți vine să strigi precum cei doi orbi, vindecați de Iisus, cărora acesta le interzise în mod categoric să-și facă cunoscută vindecarea: *Vedeți să nu stie nimene!* *Dar ei, cum au ieșit afară, au răspândit vestea în tot ținutul acela* (Matei, 9. 30-31).

Sigur că aş fi ipocrit dacă, întrând în jocul autorului, m-aș preface a nu-l cunoaște. Este vorba, cum ziceam, de Ioan Cioba, cunoscut – în mediile literare locale, ceva mai largite – mai degrabă ca poet: prin volumul de debut *Teizecișitrei* (Editura Napoca Star, 1999, prefată de Constantin Cubleşan, creion Dumitru Cerna), titlu în care ar trebui să citim vârsta, cu conotații christice, a autorului, născut în 1967; și prin altele două care i-au urmat: *Nopti la Viișoara* (Editura Napoca Star, ediția I, 2001, bilingv, versiune în limba franceză Rodica Lucia Crișan, desene Radu Feldiorean, cu o prezentare de Petru Poantă; ediția a II-a 2003 – în limba franceză, versiune în limba franceză Constantin Frosin, desene Radu Feldiorean), respectiv *Ioan din Satul păgănilor* (Editura Charmides, 2013, desene de Radu Feldiorean cu o prefată de Cleopatra Lorințiu).

Micul excurs prin opera poetică anterioară a autorului nu-i tocmai inutil (cum ar putea să pară la prima vedere) pentru buna înțelegere a acestui prim roman al său. El ne poate sugera măcar opțiunea autorului pentru un titlu și un pseudonim cu conotații originar-identitare (vizibilă și în titlurile ultimelor două volume de poezii), căci Viișoara (locul său de rezidență) se cheamă în germană *Heidendorf* (*Satul din Câmp*). Un sat ce devine, în titlul ultimului volum de poezii, *al păgănilor* pentru că limba germană a reluat, se pare, același proces care se petrecuse în latină: acela de a deriva înțelesul de *păgân* = necreștin de la *pagus* = sat; știut fiind că primele comunități creștine s-au dezvoltat la Roma și în alte orașe, locuitorii satelor – *paganii* – rămânând multă vreme adepti ai vechilor religii; astfel încât germ. *Heide*, -n, pe lângă sensul de „câmp golaș, băărăgan”, are și înțelesul de „păgân”.

Dar, în contextul tramei epice din roman, *Regatul Pustnic* e Coreea de Nord, care (așa cum ne explică autorul într-o notă de la pagina 68) „este numită în presa internațională *The Hermit Kingdom*, adică Regatul Pustnic, țara fiind complet izolată, marea majoritate a populației neștiind ce se întâmplă dincolo

de granițe; denumirea a fost folosită prima dată în secolul 18 cu referire la peninsula coreeană, care a căutat să se izoleze, în încercarea de a opri declinul în care se afla. De aici, din Coreea de Nord, americanul Alex Robinson (vizitator al Coreei de Sud, dar căzut prizonier în urma unei explozii anume provocate de cei din Nord în zona demilitarizată dintre cele două Corei) va scrie niște tulburătoare scrisori de dragoste (în numele unui alt coleg de prizonierat, care murise). Scrisori care, în contextul complicatelor negocieri politice pentru eliberarea prizonierilor (trei, la număr) vor fi publicate cu succes fulminant în presa din Coreea de Sud. Subtilitatea titlului e că nu se referă doar la nucleul epic incandescent al romanului, ci – într-un fel mascat și ocolit – și la actul însuși al scrierii, al redactării romanului, undeva în „regatul pustnic”, în câmpul golaș ce înconjura cândva cetatea medievală Bistrița-Nosa. (Pentru mentalitatea arhaică, există totdeauna un „Pământ de Mijloc”, al oamenilor și al ordinii lor, iar ceea ce-l înconjoară e un mediu haotic, adăpost al tuturor virtualăților).

Avem de-a face cu o poveste de dragoste care se naște și se consumă într-un mediu exotic, foarte apropiată, ca formulă narativă, de celebrul *Maitreyi* al lui Mircea Eliade. (De care – constat cu bucurie și neascunsă mândrie locală – nu se depărtează nici valoric, cum voi încerca să dovedesc). Doar că, dacă Allan-Eliade își reconstituia el însuși povestea indiană de dragoste cu ajutorul unui caiet de însemnări (jurnal), cronologic paralel cu desfășurarea faptelor, Ioan Cioba-Hayden Dorf reconstituie povestea după străvechea tehnică a povestirii în ramă, „rama” având tot un context spațial indian, acolo unde ziarista americană Ella Madison ia, de-a lungul a zece zile (așadar, un nou *Decameron*), un interviu lui Vijay Kumar (care vânduse povestea lui Alex Robinson ziarului), un misterios „tânăr – prea sobru pentru vârstă lui, aproape ursuz, uneori – care trăiește ca un pustnic aflat la senectute” (p. 363), izolat pe un munte, la care se ajunge cu eforturi aproape inițiatic. (Magul de pe munte, de obicei orb, cum se preface a fi și Vijay Kumar, e o structură mitico-rituală încă vie în cultura *bindi*). Acesta ar fi fost cândva colegul de detenție al lui Alex Robinson, a cărui poveste o va relata ziaristei Ella Madison. Vijay Kumar devine astfel nu doar magul de pe munte, ci și un fel de Şeherezadă în variantă masculină, care își spune de-a lungul a zece zile (acceptând doar o întrebare pe zi), de fapt, propria-i poveste. Pentru că – aflăm la sfârșit, Vijay Kumar nu este decât Alex Robinson însuși, retras în mediul originar al mamei lui, Olivia, ascuns sub identitatea unui personaj fictiv, care poate nici n-a existat în povestea celor trei prizonieri din Coreea de Nord. (Așadar, *măști, măști, măști* care râd, dar, mai ales, plâng, care preiau și repetă structuri arhetipale ale povestitului, sugerând că întreaga lume nu e decât un joc de măști, o esență ocultată de straturi multiple de aparențe; sau, cum spune un celebru personaj shakespearian, *vorbe, vorbe, vorbe...*).

Iar scrisorile care au tulburat sensibilitatea specifică a coreenilor sunt și ele scindate între o aparență (scrise, cum ziceam, în numele unui alt prizonier, un sergent sud-coreean, pentru a-i ascunde moartea, căcar pe timpul negocierilor, adresate iubitei acestuia, Kwan Jin-A); și o esență ascunsă (Alex Robinson își alimentează imaginația înaripată, poetică, din dragostea sa pentru Kim Hyo-Ri, doctoriță rezidentă care-l îngrijește, de care se îndrăgostește înainte de a-i vedea față, legat fiind la ochi în timpul vizitelor medicale; care față – cea a doctoriței – este la rându-i purtătoare de mască, una menită să o protejeze de virtualele abuzuri sexuale ale șefului său, maiorul Pak Seong-Ho, reprezentant al militarismului agresiv și al oportunismului social obedient din Coreea de Nord, rival totodată al lui Alex).

Complicata poveste de dragoste se desfășoară în cadre compoziționale riguroase: 80 de capitole distribuite de-a lungul a şapte părți, cu un prolog (nenumit ca atare) și un *Epilog*, capitole de obicei scurte (fragmentarea firului narrativ ar putea fi o problemă pentru cititorul-tip actual, grăbit, cu atenția insuficient cultivată); capitole intersectate periodic de planul „ramei” (cel al interviului).

Dar romanul rezistă și prin dimensiunea sa exotic-documentară. Autorul scrie cu competență despre o lume pe care o cunoaște doar tangențial, informat riguros pe cel puțin trei planuri. Primul este cel medical, unde ni se vorbește despre „debridarea femurului”, despre „injecții cu glucanon”, despre „șocuri septice”, despre „heparină pentru fluidizarea sângeului”, iar într-un loc găsim chiar o rețetă coreeană de întreținere a feței. Nu e de neglijat nici planul social-politic și istorico-geografic, paginile având adesea substanțiale note auctoriale de subsol care refac datele istorico-geografice ale mediului, ca și relațiile social-politice, complicate mai ales în structura piramidală a Coreei de Nord. Convingător, chiar dacă deloc ostentativ, este și planul cultural, vizibil mai ales într-o confruntare dintre protagonista Kim Hyo-Ri și Dong Min-Ah, șefa „cabinetului 2” (cel al surorii liderului Coreei de Nord); unde, dacă aceasta din urmă citează din Friedrich Nietzsche („Dacă privești multă vreme într-un abis, abisul se va uita la tine”), protagonista îi răspunde cu un lung citat din Albert Einstein, care pare a fi și crezul autorului în-

suși („Probabil nu suntem încă pregătiți să creăm o bombă a iubirii, un mecanism destul de puternic pentru a distrugе ura, egoismul și lăcomia care devastează planeta. Cu toate acestea, fiecare individ poartă în sine un mic, dar puternic generator de iubire, a cărui energie aşteaptă să fie eliberată. Când o să învățăm să oferim și să primim această energie universală [...] vom putea afirma că iubirea învinge tot, că poate transcendе totul și orice, deoarece iubirea este chintesența vieții” – pp. 230-231).

Personal, cred că această dimensiune exotic-documentară și culturală a romanului ar fi avut de câștigat în credibilitate în lipsa rabatului pe care autorul îl face creștinismului (protagonista Kim Hyo-Ri și bunicul ei Ye-Jun, confesorul și izvorul ei de înțelepciune și echilibru, aparțin minorității creștine din Coreea de Nord), dat fiind că înțelepciunea orientală nu în creștinism își are izvorul esențial.

Este incontestabilă, însă, subtilitatea observației psihologice în roman. Iată, spre exemplu, o disociere pusă în seama unui profesor de biochimie: „Între a te îndrăgosti și a iubi este o diferență mare, pe care puțină lume o cunoaște. [...] Când te îndrăgostești, procesul este unul senzorial. Este o reacție a creierului la nivel biologic, atunci când detectează la cealaltă persoană anumite elemente (comportament, atitudine, trăsături) care corespund până la identificare cu datele existente în mintea noastră. Au loc atunci reacții chimice care produc un amestec de emoții puternice și hormoni. Te îndrăgostești” (p. 162).

Remarcabile sunt și portretele interioare ale personajelor. Alex, protagonistul, de pildă (evident *alter ego* al autorului, căci, pe lângă faptul că este funcționar public la primăria din orașelul său american, iar la Seoul vine cu prilejul unui simpozion pe tema achizițiilor publice internaționale, este și poet, având publicate trei volume de poezii), este (ca și autorul) „politicos și elegant, cu un maiestuos cult pentru iubire, sedus, parcă, de alt secol, romantic, și uimit de chiciura gri a apucăturilor lumesti, ca și cum ar trăi după un paravan, într-adins spre a ascunde privirilor sale deriva și păcatul din preajmă” (p. 180).

Mama protagonistului, Olivia (o „visătoare”, asemenea biblicului Iosif), „se entuziasmează la întâlnirea cu orice studiu de cercetare al cărui subiect este omul și o fascinează încercările minții umane de a se cunoaște pe sine. Are și unele teme predilecte, precum marile mistere, catastrofele naturale și scenariile apocaliptice. De aici e doar un pas, o prelungire firească a sinelui, până acolo unde conștientul și inconștientul, împreună, stăpânesc lumea stranie și fascinantă a visului” (p. 181).

De altminteri, în cea mai bună tradiție romantic-subiectivă, autorul se risipește în oglinziile mai mult sau mai puțin deformatoare ale personajelor sale, a căror suprapunere la lectură l-ar putea reconstrui. Putem vorbi (ca de puține ori în literatura contemporană) de o autentică profunzime psihologică, cu atât mai incitantă și mai convingătoare, cu cât e turnată într-o formă gramaticală și ortografică aproape perfectă (prima greșeală am întâlnit-o la pagina 319!), de o calitate superioară celei a cărților filologii de profesie.

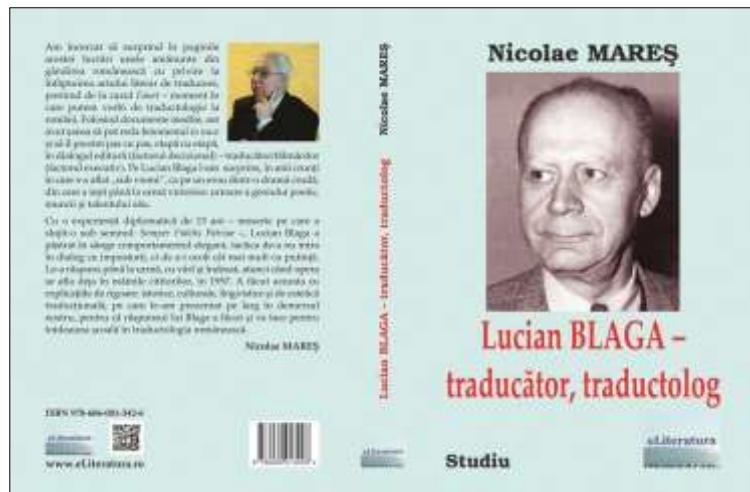
Finalul – spectaculos și... misterios, și el (adică „deschis”) – ne dezvăluie o substanțială parte de „fictiune”, inclusiv în povestea lui Vijay Kumar (care e, de fapt, Alex Robinson, care nu e orb, ci doar se preface a fi), sugerând că adevarul profund al tuturor întâmplărilor „reale” doar în fictiune rezidă. De altfel, o nouă și derutantă suprapunere de personaje survine și în acest final: Vijay Kumar (*alias* Alex Robinson) tocmai aşteaptă să primească vizita unei coreence, al cărei nume nu ni se dezvăluie (ci doar o surprinde pe ziarista Ella Madison), sugerându-se o suprapunere a celor două „iubite” din roman (cea „aparentă”, Kwan Jin-A, respectiv cea autentică, Kim Hyo-Ri); sugerându-se, în spiritul principiului indian (dar și mai larg – asiatic, în general) al unității totului, că „unul e în toate și toate sunt în una”. Sau, cum îi plăcea lui Eminescu să spună, cu un dicton preluat din aceeași sferă culturală: *Tat twam asi (Svetaketu)! (Acesta ești tu însuși, Svetaketu!).*

Un studiu documentar de excepție. Nicolae Mareș: *Lucian Blaga – traducător, traductolog*

Dr. Zenovie CÂRLUGEA
Târgu-Jiu

În lucrarea noastră de istorie literară și comparatistică *Blaga – Goethe, afinități elective* (Editura Scrișul Românesc, Craiova, 2012, 254 p.), subliniam contribuția adusă de pasionatul cercetător de arhive Nicolae Mareș la mai buna cunoaștere a lui Lucian Blaga, atât prin monografia *Lucian Blaga la Varșovia* (2011), cât și prin documentarul de o evidentă probitate filologică *Epiștolarul de la Academia Română* (Editura ALTIP, Alba Iulia, 2012), aceasta din urmă redându-ne (și în fotocopii) scrisorile, telegramele și notele poetului adresate unor scriitori de seamă, profesori, diplomați, politicieni din epocă (Felix Aderca, George Oprescu, Cezar Petrescu, Ion Petrovici, Ion Pillat, Liviu Rebreanu, A.C. Cuza-Ciuceanu, Savel Rădulescu etc.). Un capitol important îl reprezenta dialogul epistolar cu oficialii Editurii de Stat pentru Literatură, mai exact scrisorile adresate „tovărășului director” Petru Dumitriu, pe care își punea rezoluția „adjunctul” Alis (Alexandru I. Ștefănescu), vreme de aproape doi ani, din toamna lui 1953 (în septembrie încheiase traducerea capodoperei goetheene *Faust*), până în vara lui 1955, când se dă „bunul de tipar”. Un proces destul de laborios, cu referate asupra calității traducerii (de la Al. A. Lillin și Mihai Beniuc la Alfred Margul-Sperber, Al. Philippide și Tudor Vianu) și, desigur, cu refacerea unor versuri de către traducător.

Reconstituind acest dosar al editării tragediei goetheene, aflat la Biblioteca Academiei (A – 3780, achiziționat în 1996), Nicolae Mareș reușește un studiu documentar de excepție, *Lucian Blaga – traducător, traductolog* (Ediție alb-negru, eLiteratura, 2020, cu o Postfață de Zenovie Cârlugea, 326 p.). Este prilejul de a pune totodată și problema „traductologiei la română”, cum precizează autorul: „Folosind documente inedite, am avut șansa să pot reda fenomenul *in nuce* și să îl prezint pas cu pas, etapă cu etapă, în dialogul editură (factorul decizional) – traducător/tălmăcitor (factorul executiv). Pe Lucian Blaga l-am surprins, în anii crunți în care s-a aflat «sub vremi», ca pe un erou dintr-o dramă crudă, din care a ieșit până la urmă victorios: urmare a geniului poetic, muncii și talentului său”. Autorul aduce, acolo unde se impune, explicații de rigoare de ordin istoric, cultural, lingvistic și de „estetică

traduțională”, calitatea de traducător a lui Lucian Blaga făcând „pentru totdeauna școală în traductologia românească”.

Diplomat de carieră, polonolog, poet, eseist, gânditor, documentarist în arhive românești și străine, istoric și critic literar, traducător, redactor, militant ecumenist și multilingvist al unor culturi în dialog, manifestându-și spiritul creator și de aplicată cercetare științifică pe o largă plajă cultural-istorică, scriitorul Nicolae Mareș ilustrează în cultura română tipul de *homo encyclopedicus*. Temele lucrărilor sale, variate și de un concertant interes literar-științific, sunt raportabile la aspecte și fenomene din cultura română și universală, fie că amintim aici de impresionantul florilegiu din lirica popoarelor primitive, fie de cărțile dedicate Poloniei și ilustrului Papă Ioan Paul al II-lea sau de cercetările în arhive naționale

românești și străine, aducând, bunăoară, la lumină date cu totul inedite privind activitatea de diplomat și traducător a lui Lucian Blaga.

În capitolul „Blaga – traductolog” (IV), Nicolae Mareș lămurește conceptul de „traductologie”, lansat în 1973 de profesorul René Goffin de la Institutul Superior de Traduceri și Interpretări de la Paris (ISTI), această „știință a traducerii” care se preda la Sorbona încă din anii ’80 ai secolului trecut, având și în literatura noastră o tradiție de o jumătate de secol (după 1990, profesorul Paul Miclău, poet și traducător, inițiind un curs la Universitatea din București). Urmărind traducerile efectuate de Blaga din literaturile lumii, încă din 1921 (poezia „Plimbarea” de Alfred Momber), Nicolae Mareș afirmă că „el a făcut-o nu doar cu geniu, ci și cu știință aparte”. Crezul poetului în această privință îl avem exprimat, atât în articolele *Cum am tradus Faust*, publicat în *Steaua de la Cluj* (nr. 5/1957), cât și în conferință ținută la Biblioteca Universității din Cluj, *Întâlniri cu Goethe* (12 aprilie 1957), text reluat în 1963, postum, în *Luceafărul*: „Faust și problema traducerilor”. Că Blaga reflectă serios la „poetica” traducerii este un fapt real care poate fi urmărit nu numai în operele traduse (după „Faust”, a tradus, în 1956, poemul dramatic „Nathan înțeleptul” de Lessing, apoi, în 1958, cele două volume de *Opere alese* tot din Lessing, căruia îi urmează *Din lirica universală*, volum apărut în 1957). Astfel, Blaga este considerat „model pentru traducătorii și antologatorii care i-au urmat”.

Sunt peste 3.000 de pagini de traduceri, din care se pot vedea resursele nebănuite ale limbajului poetic românesc, modelat astfel cu virtuozitate în traducerea unor texte dintr-o ară culturală vastă (din poezia egipteană, greacă, franceză, germană, engleză, italiană, americană, chiar din poezia primitivă), făcând din traducere creație literară. Poetul dezavuia traducerea de tip „notarial”, precizând încă din *Pietre pentru templul meu* că „o traducere poetică ia ființă într-o zonă de interferență între structurile stilistice ale operei originale și structurile stilistice proprii poetului – traducătorului”. Orice încercare a traducătorului de „depersonalizare” e iluzorie, de vreme ce „interferența de structuri se produce în chip inevitabil”. Orice traducere poetică este, în fond, o „re-creare” și nu o transpunere literară dintr-o limbă într-o altă limbă. „Intenția mea era să mă depersonalizez pe cât cu puțință și să asimilez pe *Faust* limbii literare românești în general”. Pentru Blaga traducerea poeziei „este o artă în sine și pentru sine – și aceasta mai mult decât orice artă interpretativă”.

Astfel de creatori-traducători în literatura noastră sunt considerați Tudor Vianu, Al. Philippide, T. Arghezi, L. Blaga, Margul Sperber și alții, „adevărați pionieri în materie de traductologie românească”, reușind să transpună în spiritul limbii noastre literare operele unor mari clasicii ai literaturii universale. Blaga mărturisea că „traducătorul are o reală posibilitate de a se lua la întrecere cu originalul”, permanent trebuind să fie călăuzit de „această aspirație spre compensație”. Este vorba de o atitudine de *empatie* sub toate aspectele între traducător și autorul transpus, nu prin folosirea unui „vocabular îmbelșugat” ori neologicistic, ci prin „întrebuițarea nuanțată, neobișnuită uneori, a unui vocabular de circulație generală printre români”. De unde ideea de „re-creare” a textului, căci „un poet traducând din altul nu are în niciun fel posibilitatea de a se transforma în oglinda pură a obiectului său”.

Nelăsându-se influențat de niciuna dintre traducerile precedente (mai de luat în seamă erau traducerile unor Ion Gorun și I.U. Soricu), cum observa Tudor Vianu, Blaga a găsit soluții proprii pentru transpunerea versurilor goetheene în ritmuri românești, amplificând imagistic sau înmulțind numărul versurilor, uneori în spiritul limbii și potrivit posibilităților de exprimare artistică. Astfel, conform aprecierii aceluiași Tudor Vianu, al cărui referat a fost decisiv pentru hotărârea luată de editură, „traducerea lui Blaga redă mai complet și mai exact ideile poetice ale originalului decât ceilalți traducători ai lui *Faust*”. În ciuda obiecțiilor ridicate de „olteanul din Mărțișor”, T. Arghezi, care în materie de limbă germană poate fi considerat un alumn al lui Blaga, traducerea acestuia a rămas până azi neîntrecută, chiar față de retroversiunea contemporanului nostru Ștefan Augustin Doinaș.

Se știe că, inițial, poetul și-ar fi dorit să traducă opere din antichitatea greacă sau „Hamlet”, dar, întrucât tragedia lui Shakespeare fusese contractată cu alt traducător (inițial nu i s-a spus cine este acela), poetul a preferat, nu fără oarecare ezitare, șiind ce eforturi incumbă tălmăcirea în românește, tragedia goetheană.

Pentru Blaga, Johan Wolfgang von Goethe „este o problemă veche” (cum preciza în scrisoarea adresată lui Mihail Sadoveanu, la angajarea traducerii pentru ESPLA), descoperindu-l încă din copilărie în biblioteca tatălui său, preotul Izidor Blaga din Lancrămul Sebeșului săsesc („lectura decisivă” de la 13 ani). Amintim și intuiția lui Horia Teculescu (1897-1942), coleg de liceu brașovean și de teologie sibiană,

devenit în 1930 director al liceului din Sighișoara, care se vedea în rolul unui viitor... Eckermann pe lângă poet! Mai apoi, scriind eseul despre Goethe, *Fenomenul originar* (1925), precum și studiul „Goethe și filosofia istoriei”, respectiv „Spinoza și Goethe”, din *Daimonion* (1926), Blaga se dovedea un tot mai bun cunoscător al literaturii și culturii germane, autorul *Sufierintelor Tânărului Werther* nefiind pentru el un scriitor marginal. S-a vorbit chiar de o „obsesie Goethe” (Mircea Popa), iar noi însine am insistat în studiul nostru comparatist amintit pe anumite „afinități elective”, radiografiind nu numai unele manifestări și opțiuni ale poetului din „epoca (de tinerețe) a reformațiunii mele” (1916-1917), acea frenezie demoniacă și creatoare mărturisită epistolar și poetic, dar și diferențele specifice de-a lungul unor etape din viața acestuia. Bunăoară, trecerea firească de la un anumit nietzscheanism mărturisit al tinereții poetice la ceea ce Oswald Spengler înțelegea prin *omul faustic – Der faustische Mensch*. Există, fără îndoială, în întreaga lirică blagiană, cu pulsiuni ale originarului și trăiri ekstazice, o „viziune faustică”, punând, într-o gesticulație expresă (de „cosmopee” faustiană) dorul metafizic de cunoaștere absolută, raporturile omului cu universul și tendința de dezmarginire a sinelui prin integrarea în ritmurile cosmice, ca parte a Marelui Tot, ipostaziat, la rândul său, în identități variabile. Cu cuvintele poetului, „Cosmopeia lui Goethe – o sinteză de genuri și forme poetice, unică în felul său, în literatura universală”.

Dincolo, însă, de aceste „afinități elective” – ca să ne exprimăm cu sintagma ce individualizează, în cadrul operei lui Goethe, o importantă scriere –, *ontopoetica* blagiană își are planurile ei de întăiere, specificități și diferențieri, asigurându-i deopotrivă o inaugală meditație și o indiscutabilă modernitate.

Iată cum vom putea înțelege acea „rebeliune a inteligenței” (Anton Dumitriu) și, mai ales, „cosmopeea faustiană” din universul operei blagiene în ansamblu, Blaga fiind considerat *scriitorul cu profilul cel mai goethean din întreaga literatură română*. Am avea a face, astfel, cu două mare vizuire faustiană din literatura română, după aceea a lui Eminescu, prin „viziune faustiană” esteticianul Liviu Rusu înțelegând bunăoară „acea năzuință creatoare care este însetată de tainele marelui tot, care din punct de vedere poetic nu se multumește să exprime anumite stări sufletești, ci caută să cuprindă aspectul integral al lumii în trăsăturile ei esențiale”. Iar forma poetică specifică în care se manifestă acest spirit „este de obicei *cosmopeea*”. În sens goethean, cosmopeea faustiană ar privi raportările nu numai la arhitectura cosmică, ci, mai ales, la „soarta omului” în cadrul cosmosului. Așadar, *omul faustian*, de care vorbește eseistul, preluând o sintagmă spengleriană (*Der faustische Mensch*), trăiește la cele mai înalte amplitudini sufletești setea de cunoaștere, dar nu la modul pasiv, contemplativ, ci implicat în actele cunoașterii lumii, vieții, existenței, „în orizontul misterului”, cum ar zice Blaga, și pentru revelare¹.

Regăsindu-se pe el însuși în spiritul acestei „rebeliuni a inteligenței”, invidiind zborul păsărilor, Blaga era în epoca traducerii poemului goethean, aşa-zicând, în elementul său. El găsea în *Faust* nu atât o alinare, cât un sprijin moral și spiritual. Era, totodată, un refugiu din fața zilei opresoare, din istoria care se scrisă „cu dubă neagră”, conform „scripturii staliniste”, după cum consemna în secret în romanul *Robie pământeană – robie cerească*, editat postum sub titlul *Luntrea lui Caron!* Un boicot al istoriei opresoare prin retragerea poetului în „bârlogul lui Faust”!/ cămăruța de sub scara de la etajul al doilea al Bibliotecii Centrale din Cluj, unde bibliotecarul Blaga își amenajase „biroul”!

Spiritul lui Blaga a empatizat cu geniul lui Goethe și, mai ales, cu drama doctorului Faust, căutător al „semințelor” și tâlcurilor lumii, existenței, universului. Vocația „trilogială” a scrierilor filosofice blagiene capătă, în această perspectivă, o redimensionare a problematicii sale, reverberând un puternic ecou faustic în planul „cunoașterii”, „culturii”, „valorilor” și, desigur, în acela „cosmologic”.

*

Achiziționat în 1996, „Dosarul FAUST” – aflat în fondurile Bibliotecii Academiei Române: A-370 – conține importante documente epistolare și înscrисuri menite a lumina munca perseverentă a poetului la tălmăcirea în limba noastră a capodoperei goetheene, reflectând totodată condiția socială și starea de spirit a scriitorului „interzis”, relația lui cu semenii, grijile și opțiunile sale. E, altfel zis, un fragment elocvent din viața poetului în cadrul nouului regim. În vederea perfectării colaborării, ESPLA trimite poetului, spre semnare, contractul în patru exemplare, în primăvara lui 1953, după moartea lui Stalin, când în rândurile regimului de la București se operaseră câteva schimbări de pe poziții național-comuniste. După ce semnează contractele, Blaga le returnează, la 4 martie 1953, cu rugămintea de a i se remite „un exemplar perfectat”, cu „viza forurilor superioare”.

¹ Vezi Liviu Rusu, „Viziunea faustică în opera poetică a lui Lucian Blaga”, reproducă în lucrarea *De la Eminescu la Lucian Blaga*, Editura Cartea Românească, București, 1981, pp. 164-222.

„În 1950 – scrie Dorli Blaga – Tatăl meu a început discuțiile cu Uniunea Scriitorilor, privind traducerea lui *Faust* de Goethe. El s-a angajat, după un calcul foarte precis (lucrarea avea 12.000 versuri), să o traducă în patru ani, stabilind și un număr lunar de versuri pe care el intenționa să le trimită la Uniunea Scriitorilor. În schimb, a solicitat, pentru aceeași perioadă de timp, un ajutor lunar. În 1950, primăvara, a început traducerea. Ajutorul lunar era de aproximativ 14.000 lei. După reforma monetară din februarie 1952, acest ajutor a devenit de cca 700 lei (în arhiva familiei s-au păstrat câteva mandate poștale). Contractul pentru editarea lui *Faust* s-a făcut de către ESPLA abia la data de 12.03.1953, nr. 965. Se prevedea un tiraj de 3.000 exemplare, încadrare categoria III (!). Acest contract se află în arhiva familiei. Până să se ajungă la tipar, Tatăl meu a avut destule necazuri, editura a cerut o mulțime de «referate». Între altele și de la Tudor Vianu (care a fost prudent favorabil, dar în orice caz recomanda tipărirea, ceea ce era esențial). Arghezi a avut o atitudine surprinzătoare: l-a atacat, în mod virulent, într-un articol de ziar. Tatăl meu a fost extrem de afectat, pentru că relațiile lor erau până atunci cordiale” (*Tatăl meu, Lucian Blaga*, 2004).

Aflăm din memoriile Miei Constantinescu/Maria Frunzetti că, în anii 1951-1952 (fiind „subchiș” al familiei Blaga din strada Martinuzzi 14, Cluj, și ocupând camera lui Dorli plecată ca studentă la București), poetul lucra intens la traducerea lui *Faust*, considerând munca de la bibliotecă „extraordinar de stupidă”, după un program „cu ore fixe și foarte nepoetice”. „Acest canal e totuși preferabil altuia”, ii scrie Blaga fiicei sale, în octombrie 1951, făcând o străvezie aluzie la valul de epurări politice aflat în plină desfășurare în întreaga țară, căruia i-au căzut victime mulți prieteni și apropiatai (atmosfera de suspiciune și de teamă că va fi arestat de Securitate în toiul nopții este evocată mai pe larg în romanul ținut secret).

Deși nu făcuse cu editura niciun înscriș, poetul începuse să primească în primăvara lui 1951 „o primă rată lunară” de la Fondul Literar, trimisă de Beniuc, după care începe să trimită dactilograme cu traducerea tragediei goetheene (17 pagini). Desigur, Beniuc a luat hotărâri – cum bănuiește poetul – fără a mai consulta și pe alții. Traducătorul cerea 15.000 de lei lunar „ca avans de honorar” și avea convingerea că va fi susținut la ESPLA, astfel că ii roagă pe aceia „să ceară de la Beniuc fragmentele ce i le-am trimis”. Poetul presimțea că între ESPLA și Uniunea Scriitorilor, unde Beniuc era un factotum (chiar dacă președinte de onoare era Mihail Sadoveanu, iar în exercițiu Zaharia Stancu până în 1956), există oarecare „nesincronizări” ori „divergențe”, de fapt totul trecea pe la U.S. Înainte de a intra la editare. Pentru amânările repetate ale sumelor cuvenite, poetul – aflându-se „într-o gravă fundătură bănească” – intervine deseori prin diferenții cunoscuți, inclusiv prin fiica sa, declarându-se la un moment dat „foarte plăcăsit”! „Chestiunea *Faust*” ii creează atâtea probleme, întârziindu-se „rata lunară” conform numărului de versuri traduse și puse la dispoziție. Îi face răspunzători, desigur, pe dirigitorii „de acolo”, îndeosebi pe taciturnul Beniuc, care „nu mișcă” deloc la toate solicitările... „Mi se pare curioasă toată afacerea”, constată poetul dezamăgit de reacția oficialităților; ba, mai mult, se declară „foarte plăcăsit: *schwere Geburt*”. Adică „grea naștere”! Scrisoarea din 24 februarie 1953 (prin care ii trimite lui Dorli „un mărtisor de la Flori”, soacra sa, profesor universitar) exprimă limpede această stare de neliniște a poetului aflat mereu în aşteptarea perpetuă a unei adrese din partea editurii.

Nicolae Mareș reia această corespondență purtată de Blaga cu ESPLA, al cărei director, Petru Dimitriu, nu i-a răspuns niciodată poetului, punând pe corespondența primită rezoluții grăbite și aproape ilizibile! De fapt, rezoluțiile par semnate mai degrabă de criticul din anii '50 Al. I. Ștefănescu, zis *Alis*, directorul adjunct al editurii începând din 1951, unul dintre soții Ninei Casian...

„Am terminat pe *Faust* – 20 sept. 1953. Ora 12.18”, va nota Blaga. O muncă impresionantă de aproape patru ani pe originalul de peste 12.000 de versuri. Poetul respiră, în sfârșit, ușurat, ca după un efort deosebit, cunoștință că în cursul deceniilor această traducere va înregistra „nenumărate ediții”, ilustrate și neilustrate. În toamna anului 1953, o copie a lui *Faust* este trimisă, prin Dorli, lui Ion Chinezu, la București, mai vechiul prieten clujean, împreună cu care Blaga și Basil Munteanu ar fi dorit să realizeze profesorala „tripletă de aur” la Universitatea Ferdinand din Cluj... Convins că acesta va fi încântat de traducerea sa și-l va căuta pe Mihai Beniuc („care văd că tot nu mișcă”), poetul recomanda lui Dorli ca manuscrisul să-l dea apoi spre lectură lui Tudor Vianu, iar celorlalți „pe urmă”...

În decembrie 1953, după săpte ani, Blaga proiectează o nouă deplasare la București. Va pleca de la Cluj în seara zilei de Crăciun, 25 decembrie, ca să ajungă pe 26 decembrie la București, cumpărându-și

bilet la clasa a II-a, wagon-lit. Îi scrie lui Dorli să-i cumpere bilet de întoarcere pentru 30 decembrie (tot la wagon-lit), banii urmând a-i trimite telegrafic.

Angajamentul fiind onorat, cu dactilogramele traducerii poetul va ajunge la ESPLA și va reglementa plata ratelor lunare. Banii pe ianuarie vor veni în decembrie, ceea ce îi permite să acorde lui Dorli suma cuvenită pentru întreținerea ei ca studentă (și soție a asistentului matematician Mihai Gavrilă) pe decembrie și ianuarie (câte 700 lei). După trei zile de alergat prin București, omul de 58 de ani, slăbit și aflat după o muncă istovitoare, se alege cu o „febră mare”, care îl va ține la pat câteva zile, după întoarcerea la Cluj. Cornelia era și ea „tot bolnava”.

Foarte interesante sunt, desigur, rezoluțiile de pe corespondență purtată de traducător cu „Tovărășul Director”. Pe adresa lui Blaga, intrată la ESPLA pe data de 21 aprilie 1953, prin care expeditorul solicită „prima rată din avansul ce mi se cuvine potrivit contractului” (trimis poetului la 9 aprilie 1953), este pusă rezoluția: „luati legătura și răspundeți” (după scris, aparținând lui Al. I. Ștefănescu, directorul-adjunct), iar mai jos: „s-au expediat banii și s-a reținut avansul dat de Fondul Literar. Ss. Beniuc”.

De asemenea, pe scrisoarea poetului din 23 septembrie 1953 (intrată la ESPLA la 28 septembrie 1953) – prin care Blaga însăși editura că „din cele 12.000 versuri, câte are opera, am terminat 11.000”, sperând să prezinte „opera completă chiar în termenul prevăzut de contract, pe la începutul lui Decembrie 1953” – directorul-adjunct Alis (Al. I. Ștefănescu) rezoluționa: „Tov. Iosifescu/ rog a face un răspuns”. Iar mai jos, cu alt scris, probabil Beniuc: „Tov. Balaci/ rog urgent răspuns că aşteptăm manuscrisul”. Acelorași (S.) Iosifescu și (Al.) Balaci le este distribuită și nota prin care poetul preciza că, recitind *Faust*, a mai găsit câteva „greșeli, care trebuie corectate, cele mai multe sunt de transcriere”, cu precizarea: „Sper să pot veni la București în săptămâna ultimă a lui decembrie”.

Relevantă este și scrisoarea lui Blaga, înregistrată la ESPLA la 16 ianuarie 1954, prin care poetul mulțumește editurii de a fi încredințat dactilograma *Faust* lui Al. Philippide spre consultare. Drept urmare, traducătorul este de acord cu unele rectificări, alteori își menține poziția, explicându-se.

Să reținem și că, în ardorile lui *Faust*, Blaga lucrase în paralel la un roman à clef și crease o sută de poezii. Coordonatele traducerii din caseta tehnică: „Dat la cules 27.03.1955. Bun de tipar 08.07.1955”.

Noua tălmăcire a lui *Faust*, sub semnatura lui Lucian Blaga, apărută în vara anului 1955, a înregistrat un succes de librărie fără precedent. Tirajul de peste 25.000 de exemplare a fost epuizat în doar trei zile, în Capitală, și în câteva ore, la Cluj.

*

„Decenii de-a rândul Dosarul Blaga a zăcut în colbul uitării”, scrie Nicolae Mareș în *Prefață*, mergând „pe firul plămădirii unui nou *Faust românesc*”, pentru că în partea a doua a lucrării să evoce opera de traducător a lui Lucian Blaga din lirica universală. În mare, se cunosc autorii din literatura universală asupra căror se oprește poetul: poeme anonime din antichitatea egipteană și chineză, din cea elină (Bacchylides, Ibicos), din poezia persană (Nisam Ed Din), din poezia primitivă (Tahiti, Polinezia, Oceania, Africa de Sud și Centrală și America de Nord), din lirica franceză (François Villon, Pierre de Ronsard, Paul Verlaine, Paul Valéry), din poezia italiană (Dante și Petrarca), din poezia germană (Goethe, Schiller, Hölderlin, H. Heine, Conrad Ferdinand Meyer, Rainer Maria Rilke, Stefan George, Hugo von Hofmannstahl), din poezia engleză și americană (Sir Patrick Spens, Michael Drayton, Christopher Marlowe, Shakespeare, Ben Jonson, William Blake, John Keats, Elizabeth Barrett Browning, Matthew Arnold, Edgar Allan Poe, Walt Whitman).

Partea a II-a, *Avatarurile traducerii capodoperei Faust de Goethe*, de peste o sută de pagini, făcând loc, pe larg, considerațiilor din studiul lui Tudor Vianu privind istoria, versiunile, tematica și ideatica tragediei goetheene, se oprește punctual la munca „de transpunere și redacțională de peste trei ani”, la relațiile traducătorului cu editura ESPLA, la referatele întocmite pe marginea traducerii blagiene, la buna colaborare cu Philippide și cu Tudor Vianu, al cărui referat a precumpărât în hotărârea editurii de a da bunul de tipar („versiunea lui Blaga este absolut originală și adâncește textul german”). E o traducere „limpede cu poezie și har”, în ciuda contestării argheziene, „o performanță în traductologie”. Alte secvențe privesc considerațiile estetice ale operei, conform esteticianului T. Vianu: aspirația renascentistă către cunoaștere și viață, poem al experienței omenești, spiritul mefistofelic al răului, idealul armoniei perfecte întruchipat de Elena, sinteza geniului nordic cu cel sudic sugerată de Euphorion, dramaticul și epicul operei, versificația și tălmăcirea, reușita traducere blagiană („cea mai bună traducere”), în sfârșit, o notă de acte contabile.

Partea a III-a cuprinde *Dosarul Blaga de la Academia Română*, comentat parțial mai sus, dar reprodus acum în mod tehnic, document cu document, de la corespondența poetului cu ESPLA la referatele întocmite de scriitorii amintiți mai sus, chiar chitanțe sau mandate poștale cu sumele și data plășilor în avans, începând din 1953, respectiv a dispozițiilor contabile de plată pentru Lucian Blaga și Tudor Vianu, contracte etc. O parte din acest dosar o cunoaștem din lucrarea precedentă *Epistolarul de la Academia Română*.

Postfața, *Blaga – Goethe sau despre «rebeliunea inteligenței» în Faust*, reia o mică parte din considerații și documentarul nostru *Blaga-Goethe, afinități elective* (Editura Scrisul Românesc, 2012), relevând evoluția spiritului creativ blagian de la *wertherianismul și nietzscheanismul* tinereții (mărturisite de altfel de poet), la *faustianismul* maturității artistice, opera lui Blaga fiind un summum de atitudini, marcat de freamătuș marilor idei de la cumpăna secolelor în care a trăit. Între toate acestea, faustianismul vine să-i exprime profilul psihoartistic și să-i marcheze în mod distinct opera. Iar metoda prin care punem în evidență această probantă similitudine nu este alta decât aceea a „afinitășilor elective”, inspirată sintagmă goetheană, definind o perspectivă coerentă, funcțională, plină de toate promisiunile radiografierii hermeneutice. În continuare, postfața noastră (înțial, de mai mari dimensiuni!) face o evocare a conținutului ideatic al operei, punctând câteva semnificații simbolice și tâlcul de profunzime al operei în cunoașterea lumii „mici” (Partea I) și a celei „mari” (Partea a II-a), cu perspectiva acelui ideal sociouman, al altruismului de larg orizont reformator umanistic și de perspectivă soteriologic-elibерatoare, „care nici în eoni nu poate să dispară”...

În final, sunt reproduse fotografic, la o rezoluție foarte greu de citit, dactilogramele textelor: *Întâlnire cu Goethe* (15 p.) și „Faust” și problema traducerilor (11 p.).

În total, „ediția alb-negru” a studiului *Lucian Blaga – traducător, traductolog valorifică*, la modul exemplar, un material documentar amplu, produs de-a lungul câtorva ani privind traducerea unei opere celebre, dosar aflat multă vreme în arhiva Academiei Române, asupra căruia doar Nicolae Mareș s-a aplecat cu hotărârea de a-l restituî complet istoriei noastre literare și de a releva vocația de „traductolog” a poetului Lucian Blaga, „cea mai goetheană personalitate a literaturii noastre” (Ștefan Aug. Doinaș), care reface, de fapt, pe cont propriu și într-o acută modernitate, această mare aventură a spiritului, în noul context intelectual și artistic al secolului al XX-lea.

O istorie culturală a nebuniei

Andrew Scull, Editura Polirom/Plural M, Iași, 2017, 464 p.

Ştefan-Adrian BĂRBULESU
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Iată ce vă propun să analizăm împreună astăzi: un titlu (și o carte) mai altfel, legat de un subiect sensibil și extrem de interesant, cam din toate punctele de vedere: *nebunia*. De la bun început aflăm că autorul a ținut neapărat să folosească aceste termen (nebunie) și nu un altul, mai blând poate, dar – tot poate – mai ipocrit. Cuvântul acesta și niciunul altul exprimă complet și fără false și, astfel, inutile măști, o stare, o situație, o atmosferă, o realitate. Cărora le era necesară o carte, precum cea pe care urmează s-o „disecăm” mai în amănunt în rândurile care urmează.

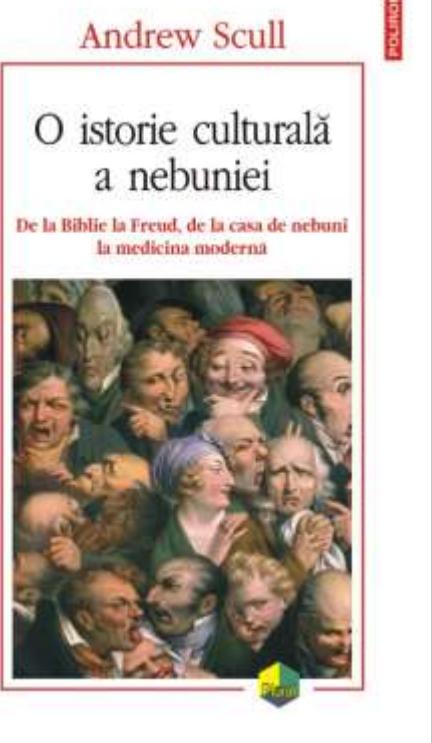
În foarte puține cuvinte aflăm, de la pagina 2, că Andrew Scull este sociolog și istoric al medicinii, că a predat la *University of Pennsylvania*, dar și la *Princeton*, iar la data scrierii acestor rânduri era profesor în San Diego, la *University of California*. Mai semnează câteva titluri care tratează în linii mari cam același subiect și vom mai afla pe la pagina 9 că acestei tematici i-a dedicat „doar” vreo 4 decenii din cariera lui, un lucru care trebuia subliniat, pentru că astfel vom înțelege că avem de-a face cu un profesionist dedicat trup, suflet și *temp* – având extraordinar de multe de învățat de la un asemenea maestru; de altfel, vom mai observa surprinși, cred, cu câtă ușurință se poate citi o carte de *psihiatrie*, un subiect deloc ușor, dar care, din cauza profesionalismului transformat în pasiune, cu căldură și umanitate, face accesibilă chiar și neinițiaților o lectură de specialitate, ajutând astfel la popularizarea științei, în general, și a medicinii, în special.

Adăugând că istoria în cauză este una culturală, după cum ne dezvăluie fără ocolișuri și titlul, nu putem face altceva decât să purcedem în a-i purica, fără jenă, conținutul. Inutil să menționăm (mai mult decât tocmai o facem) cu câtă căldură recomandăm tuturor lectura completă a acestei atât de reușite lucrări.

Nebunia a însoțit umanitatea de-a lungul întregii sale existențe. Este un aspect inherent, imposibil de ascuns în totalitate și, indiferent de măsura în care ea a constituit sau nu o prioritate și pentru cine, mai devreme sau mai târziu trebuia ca „afacerea nebuniei” să fie tratată cu maximum de seriozitate, pentru că e genul de problemă care nu are cum să dispare de la sine; ba, dimpotrivă, nerezolvată, are tendință să se agraveze odată cu trecerea timpului.

Căci nebunia este alcătuită dintr-un spectru foarte larg de existențe și comportamente, de ale cărei „beneficii” se „bucură” toate păturile și clasele de populație, vorba aceea, de la vădnică până la opincă. Felul în care e tratată (din ambele puncte de vedere, adică și în sensul în care e văzută, considerată sau apreciată, dar și în sensul în care se încercă un tratament medical în scopul ameliorării sau chiar al vindecării, măcar parțiale), abordată și aşa mai departe, depinde de o multitudine de factori biologici, psihosociali, de educație, cultură și – să nu uităm să menționăm – posibilitățile materiale.

Nebunii lumii, cel puțin unii dintre ei, și nu în număr mic, din păcate, au avut nevoi speciale, au necesitat îngrijiri specifice, devenind o povară, de multe ori prea grea pentru cei mulți și nevoiași care și aşa se chinuau cu sărăcia lor. Iar nebunii – ca și prostii – trec deseori prin viață ca gâsca prin apă, lăsând celor din jur

„plăcerea sublimă” de a conștientiza în locul lor acest minunat „dar” al minților vraîște, prin alte lumi și realități rătăcite. I-am spus în ghilimele *dar* acestui blestem teribil, atribuit prea des unor forțe oculte de către mulți ignoranți; aveau să treacă veacuri întregi până la descifrările moderne ale cauzelor reale, sau, mai corect spus, la încercările de a diseca elementele constituente ale unui flagel la scară mondială care afectează în continuare, desigur și din cauza multitudinii formelor de expresie, milioane de oameni de pretutindeni.

Cum era de așteptat, despre un asemenea subiect există o cantitate impresionantă de literatură de specialitate. Dar asta nu înseamnă automat că ea toată e și de calitate. Cum aşa?, v-ați putea întreba, și pe bună dreptate. Răspunsul cel mai sincer ar fi acela de care destui se feresc, ceea ce constituie un aspect teribil de greșit și riscant ori chiar prost înțeles, și anume că Marele Adevăr despre Nebunie arată în felul următor: se știu extrem de puține lucruri reale, de bază și în general acceptate despre ea. Chiar și în comunitatea științific-medicală există încă puțin consens cu privire la acest subiect, ca de altfel cam despre mai tot ce ține de creier & co. Nu e doar și numai psiho(somatic), nu e doar chimie, cu plusuri sau minusuri de elemente, hormoni sau neurotransmițători, tot așa cum (sigur) nu e inducerea unor stări cu ajutorul duhurilor, spiritelor sau blestemelor altora, în urma unor păcate trecute, prezente, de nu chiar și viitoare, nu e închipuire și totuși vedenii sunt cele ce nebunii le văd pe ecranele minții lor, mai reale decât realitatea pentru noi. Și atunci ce e? Câte un pic din fiecare? Coșmar transpus în realitate? O altă realitate chiar? Rămâne de văzut, mai sunt multe de descoperit și de aflat. Neuroștiințele sunt unul dintre cele mai noi și foarte interesante, dar și promițătoare domenii științifico-medicale.

De altfel, nici istoria medicinii, ca multe alte domenii de activitate umană, nu se poate lăuda cu prea multe realizări, odată cu desfășurarea lineară a timpului. Căci au fost secole întregi și de-a rândul de neștiință cruntă și de ignoranță crasă: ceea ce zeci de ani au fost considerate, de voie, de nevoie, ca fiind „remedii”, s-a dovedit a nu fi altceva decât niște cărpăceli înfiorătoare, menite să ascundă o lipsă aproape incredibilă de cunoștințe considerate elementare și de bun-simț, pe care ai fi zis că orice medic ar fi trebuit să le stăpânească.

Chiar dacă de la antici vine dictonul *Mens sana in corpore sano* și tot de la ei s-au moștenit destule lecții și practici în vastul domeniului al medicinii, în care putem include normal și tot ce ține de minte, creier și.a., vom afla, cu stufoare chiar, că în secolele următoare neștiință și ignoranță mai sus amintite au mers mâna-n mâna pentru a crea o lume a absurdului care, oricât de incredibil ar părea la prima vedere, s-a propagat chiar până în primele decade ale secolului abia trecut, cel XX! Dacă vă spun că abia dacă au trecut în jur de 100 de ani de când medicii practicieni, inclusiv chirurgii, au început să se spele pe mâini înainte de intervenții, reducând cu multe zeci de procente riscul de infecții care duceau la moarte chiar și atunci când operația în cauză era una reușită! Văzând astfel lucrurile, e mai degrabă de mirare că mai și supraviețuiau aceia câți o făcea, de vreme ce nici măcar acestui aspect elementar al igienei minimale nu i se dădea importanță, ba dimpotrivă: au fost vremuri în care spălatul era cel considerat aducător de boli! Ceea ce nu mai pare, ci este de-a dreptul incredibil.

Am făcut această digresiune deloc întâmplător – datorită asemănării ei cu o diferită formă de nebunie, de care erau răspunzători chiar cei de la care lumea avea pretenții medicale sau măcar de a le alina beteșugurile fizice și mentale. De la vraci la doctori n-a fost decât un pas, dar de cele mai multe ori pasul acesta nu însemna, de fapt, nimic. Secole de-a rândul, arsenalul doctorilor-felceri constă în prescrierea de vomitive, clisme, infometarea pacientului și faimoasa lăsare de sânge, adică golirea a cantități uneori imense de sânge din trupul și așa vlăguite al pacientului, de fapt al „victimei”. Un miracol în sine era supraviețitorul unor asemenea tratamente atât de ineficiente. Iar alteori se foloseau ca formă de tratament chiar și metale grele, de tipul plumbului sau chiar al mercurului, în scopuri (pseudo)curative. E cunoscut deja de mai toată lumea că la descoperirea materialelor radioactive, nici măcar cei care le descoperiseră și le mânuiau nu aveau încă habar de ce pericol major ascundeau ele. Despre „biata” Marie Curie e blând spus că era iradiată din cap până-n picioare, nefiind greu de ghicit de la ce i s-a tras moartea. Măcar se poate lăuda cu câștigarea a două premii Nobel, la discipline diferite, record absolut și imbatabil.

Deci trupul era tratat în halul săta de absurd, haotic și inutil, cu rezultate jalnice, în care diferența o făcea, atunci când o făcea, norocul chior și robustețea pacientului/pacientei. Cât despre minte, dacă ea se făcea responsabilă de rătăcire, situația era chiar mai jalmică, asta, în primul rând, pentru că era prac-

tic imposibil să se găsească cauze reale, astfel că acest gol era umplut de niște explicații care, dacă nu ar fi fost tragic, ar fi transformat respectivele situații în niște momente de un absurd comic.

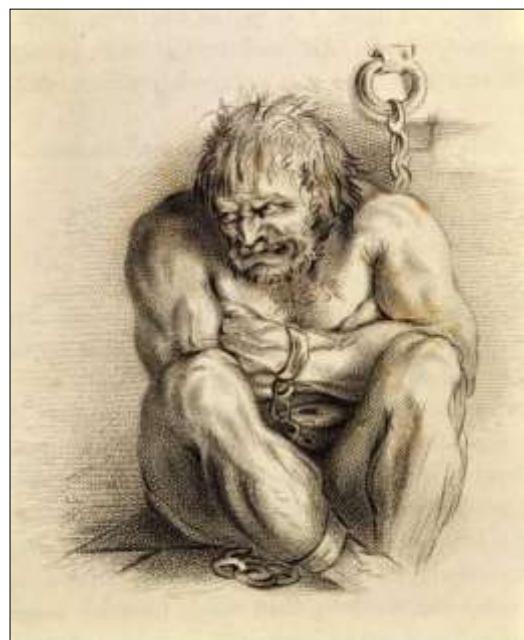
Dintotdeauna nebunia a fost văzută nicidcum bland, ba chiar tratată cu dușmănie de toți ceilalți care se considerau „normali”, îvinovățindu-i pe „nebuni” de păcate reale sau închipuite, făcându-i responsabili direcții ai nenorocirii în care se aflau. Nimic mai greșit, desigur, dar să nu rădem prea tare și cu gura până la urechi de asemenea concepții „primitiviste”, căci e un blam considerat chiar și în ziua de azi în multe părți ale societății simplul fapt de a avea nevoie de orice formă, oricât de simplă, de consilere mentală, psihologică etc.; cu alte cuvinte, a merge la un doctor de cap te face nebun – iată una bucată concluzie plină de „miez și tradiție”, perpetuată din tată-n fiu și din mamă-n fiică, cu slabe şanse a se schimba ceva prea curând.

Asta în anumite părți ale lumii. În altele, mai progresiste, e la modă o altă „modă”, tocmai aceea de a avea un „specialist” la dispoziție chiar și când nu ar fi neapărat nevoie. Si să nu credem că bietul psihanalist – sau ce o fi el – se supără, căci mediciilor și, pe lângă ei, multor pseudovraci de probleme existențiale, nu se poate spune că le prisosește tocmai obiectul muncii lor – pacientul. În această direcție ar fi interesant și poate surprinzător pentru mulți să afle că, de exemplu, în anul 2002, vânzările de medicamente pe bază de rețetă la nivel mondial s-au ridicat la aproximativ 400 de miliarde de \$ americană. Dintre care mai bine de jumătate s-au cheltuit doar în SUA. Pe lista *Fortune 500* a celor mai mari corporații din Statele Unite, profiturile a zece companii farmaceutice s-a ridicat la 35,7 miliarde de dolari, depășind profitul cumulat (33,7 miliarde \$) al restului de 490 de corporații, toate luate la un loc! Dacă nici asta nu spune ceva... Majoritatea medicamentelor de care vorbim au legătură cu capul, cu mintea, cu nervii, cu depresiile, cu calmarea fobiilor și altor nefericiri și accidente provocate de boli moderne, contemporane și, nu de puține ori, cât se poate de închipuite.

Lucrurile n-au stat dintotdeauna aşa. A fost o vreme îndelungată când au fost la modă azilurile, sanatoriile – cu cât mai mari, cu-atăt mai bine. Condițiile erau înfiorătoare, atât pentru pacienți, cât și, în mod curios, aproape pervers, la fel de sinistre, pentru cei care-i „tratau”. Zbirii păreau să fie mai răi decât cei mai răi pacienți; și a fost și o altă vreme când doctorii de nebuni erau foarte prost văzuți de colegii lor din alte domenii medicale, de unde și o foarte mică satisfacție și împlinire profesională, care le dădeau bătăi și dureri de cap, frustrare și, în cele din urmă... nebunie.

Sau un alt aspect deloc îmbucurător legat de natura umană ar fi acela că suspect de multora le-a venit strălucita idee de a se folosi de instituțiile particulare sau de stat care găzduiau toți rătăciții pentru a-și regla conțurile, de a scăpa de indezirabili, de a încide gura anumitor rubedenii sau chiar foști parteneri de genul soților (mai degrabă decât al soților), de a pune, în loc de un zid distanță, un azil distanță față de moștenitorii de drept, dar atât de nedreptăți (sau nedoriți) uneori...

Marile evenimente care au transformat vieți și destine, de la indivizi la nații, și-au pus amprenta și pe mental, colectiv sau personal. De exemplu, războaiele au cuantificat întotdeauna pozitiv și acel tip de victimă care, la prima vedere, se putea considera norocoasă că a scăpat întreagă, nefără și nevătămată – asta considerându-se în mod general, fără a se lua în calcul că o activitate ca războiul ajunge să coste și altfel, pierderile neconstând doar în vieți omenești și bunuri distruse. Traumele lăsate în urmă de marile conflagrații militare sunt o mare parte a problemelor de ordin mental cu care s-au confruntat supraviețuitorii, iată, nu atât de teferi pe cât arătau. Dacă fizic vor fi avut şansa și norocul de a fi scăpat (aproape) neatinși, nu același lucru se poate spune și despre mintile lor, care vor fi înregistrat orori neînchipuite de marea majoritate dintre noi. Chiar și cei mai cei, chiar și cei mai răi, e de ajuns să ne gândim la plutoanele de execuție, la batalioanele disciplinare, la marile și lungile marșuri de zeci, chiar sute de kilometri; și de ce să nu ne gândim la amărății (căci amărăți vor fi fost destui dintre cei care își făceau oribila datorie) care păzeau un lagăr, o tabără, o închisoare militară. Să ne gândim la

coșmarul viu al unor bătălii crâncene și la cei care, rămași în viață, vor trăi poate zeci de ani, vor retrăi, mai corect spus, din nou și din nou aceeași bătălie în care le mureau camarazii cu zecile și iadul le va fi părut un parc de distracții, în comparație cu furia însăși dezbătătoare a războiului dezlănțuit. Ce mintă aveau să iasă din asemenea lupte! Cu ce transformări ireversibile? Ce liniște, ce pace, ce rațiune, ce calm, ce umanitate – unde sunt acestea?!

Iată deci cum nebunia este un monstru multifațetat. Iar noi, toți, suferim și ne doare, fie nebuni, fie cei de lângă. Anual, în lume își iau viață între 800.000 și un milion de oameni, cu toții atinși de acea tristețe iremediabilă, acel flagel care-i afectează pe mult mai mulți – depresia. Depresia mai e și culturală; a devenit un trend, unii fac pe depresivii, par/cred că devin mai interesanți, dar și asta e o formă de a striga, da, și asta e un strigăt de ajutor, prost înțeles, foarte prost exprimat și, desigur, prost tratat. Cu *like*-uri, gânduri și rugăciuni...

Andrew Scull

Pe lângă istoria liniară care ne poartă din Antichitate până în zilele noastre, Andrew Scull ni se adresează intim, personal, reușind astfel să umanizeze un subiect atât de vast, aducându-ni-l aproape și ajutându-ne să putem empatiza real. Vom ajunge să înțelegem aspecte nebănuite ale unei nebunii spectrale, o cunoaștere mai fină asupra maladiilor specifice vârstei de apus, teribilele Parkinson și Alzheimer. Dar cel mai important mi se pare faptul că, citind o asemenea carte, care tratează cu realism un subiect care oricând suscita și incită, ne va facilita o apropiere adevărată față de lume, aşa cum e ea. Adică acea lume mare, largă, cu de toate, cu foarte multe reale pe care, dacă nu le înțelegem, nici nu vom putea vreodată să le ajustăm, să le facem mai suportabile sau chiar să ajungem să le eradicăm. Imperfecțiunile și idiosincrasii noastre ne fac ciudați, dar frumoși, pe lângă capacitatea noastră nativ-naturală de a fi (și) răi și urăți la suflet, prin exacerbarea individualismului egoist.

Nebunia ajută dublu: pe de o parte ne arată cum putem fi chiar și atunci când doar puțină chimie în noi e dereglată; pe de altă parte cum suntem: neștiutori și ignoranți dacă alegem aşa să rămânem, înțelegând prea puțin. Iar dacă, etichetând și catalogând, înregimentăm și, la sfârșit, acuzăm fără a cunoaște cu adevărat ce este și poate să însemne acest flagel, ne facem vinovați de o nebunie socială vecină cu nepăsarea dezumanizării.

Comuna Oncești

Aristița BORBEI

Biblioteca Județeană „Petre Dulu”

1360 possessio olachalis Waralia (împreună cu Nănești și Valea Porcului)

1405 Vanchukfalua

1408 Varalya

1414 Vanchfalwa

1427 Wanchykfalwa

1434 Wanchfalua

1459 Wanchwfalea

1463 Wanchakafalwa

1605 Váncsfalua

1828 Vancsfalva

1851 Váncsfalu

(cf. **Suciu Coriolan**, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, București, Editura Academiei, 1967-1968. Vol. 2, p. 16).

„Situată într-un pitoresc cadru natural pe Valea Izei, comuna Oncești este locul unde poți redescoperi gustul vieții în natură, vei găsi aici un tărâm magic, cel al dacilor liberi, strămoșii maramureșenilor, ultimul popor liber pe vremea Imperiului Roman. Legendele și ruinele de aici ne duc înapoi în timp pentru a redescoperi senzația curajului de a fi cu adevărat liberi”. (Ioana More)

Cadru geografic și istoric

Comuna Oncești este așezată în partea de nord a României, în Depresiunea Maramureșului, pe Valea Izei, la o distanță de 65 km de municipiul Baia Mare și 12 km de municipiul Sighetul Marmației. Până în anul 1968, localitatea a fost comună împreună cu satul Nănești. Apoi, a fost localitate aparținătoare comunei Bârsana. În anul 2003 a fost organizat un referendum pentru înființarea comunei, iar în 28 aprilie 2004 a devenit comună.

Înțins pe o suprafață de 2.065 ha, hotarul comunei Oncești se învecinează cu hotarul localităților: Vadul Izei, Valea Stejarului, Coștiui, Nănești, Berbești, Ferești și Cornești.

Relieful comunei Oncești cuprinde Culoarul Oncești al Izei cu lunca, terasele și dealurile din jurul localității. Lunca și terasele se întind de-a lungul râului Iza și s-au format din depozitele aluviale aduse de râu. Dealurile sunt formate din argile, marne și gresii.

Altitudinea minimă a localității este de 250 m pe malul râului Iza, iar altitudinea maximă este de 723 m în Vârful Osoi.

Vegetația de pe teritoriul comunei este specifică etajului colinar, pădurile fiind formate din: gorun, fag, carpen, molid, salcâm, pin, mestecăń, anin negru.

Flora este specifică zonelor de deal cu următoarele specii: brândușă, călugărei, ciubo-

țița-cucului, Mâna-Maicii-Domnului, podbal, păpădie, mierea-ursului, trifoi alb, ferigă de câmp, trifoi roșu, ghizdei, coada-calului, sunătoare, traista-ciobanului, afin etc.

Fauna este formată din: iepure de câmp, mistreț, căprioară, vulpe, castor și păsări: barză albă, rață, uliu, fazan, cuc, gaiță etc.

Pe raza comunei Oncești se află două izvoare de apă minerală: unul se găsește pe dealul Osoi, în punctul numit „La Borcut”, iar la intrare în comuna Oncești dinspre Vad se află „Fântâna Craiului”, un izvor din care se pare că a băut apă regele Ludovic cel Mare în drum spre Moldova și Galia.

Localitatea Oncești a fost reședința cnezatului de vale (Waralia) (Sub Cetate) care cuprindea localitatea Nănești și Valea Porcului, și a fost donată, în anul 1360, cneazului de Oncești, Wanchuk, fiul lui Farkstan, de regele Ludovic d'Anjou al Ungariei.

Urmele aşezării dacice de pe vârful „Măgura” datează din secolul I î.Hr. Așezarea dacică de la Oncești a fost prima descoperită pe teritoriul Maramureșului. Cercetările arheologice din anul 1964 de pe dealul „Cetățeaua” au scos la iveală zidurile unui turn feudal, construit în secolul al XIV-lea. Turnul are o lungime de 7,70 m și 7,50 m lățime și este format din piatră prină cu mortar, având temelia direct pe stâncă masivă, deasupra intrării în grota adâncă de peste 9 m. Din turn se putea supraveghea o întinsă zonă cuprinzând Mara, Cosău, Valea Izei, Valea Stejarului și Carpații Maramureșului. Săpăturile arheologice au scos la iveală urme de ceramică feudală care, după părerile specialiștilor în domeniu, datează din secolul al XIV-lea.

Obiective eclesiastice și turistice

Biserica veche de lemn cu Hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”, care, în anul 1974, a fost donată Muzeului Etnografic din Sighetul Marmației. Ridicată între anii 1620 și 1621 în localitatea Criciova de pe Valea Talaborului (azi Ucraina), a fost adusă în Oncești în anul 1790. Biserica păstrează ușile împărătești care datează din anul 1621 și o icoană din anul 1693 reprezentând pe Sfântul Nicolae și pe Apostolul Petru. În prezent biserică se află în Muzeul Satului din Sighetul Marmației.

Biserica nouă cu hramul „Buna Vestire” ridicată între anii 1937 și 1939, în timpul preotului Vasile Godja. Este construită din cărămida și are dimensiunile de: 25 m lungime, 12,5 m lățime și 25 metri înălțime. Pe latura estică a lăcașului de cult este situat turnul-clopotniță, a cărui șarpantă este în formă de coif. Pictura din biserică este în tehnica frescă și a fost realizată între anii 1981 și 1983.

Un alt edificiu de cult în Oncești este **Biserica Greco-Catolică cu hramul „Coborârea Spiritului Sfânt”**, sfântită în anul 2003. În Oncești se află și **Biserica Creștină Baptistă „Betel”**, situată în imediata apropiere a podului de peste Iza și construită între anii 1998 și 2003.

Comuna Oncești deține cinci importante aşezări declarate monumente istorice de interes național: aşezarea din punctul „Pe Corn” care datează din epoca bronzului, aşezarea din punctul „Bolteni” care datează din epoca Hallstatt (prima perioadă a fierului), situl arheologic de la Oncești regăsit în punctul „Cetățeaua”, fortificația care datează din epoca medievală și care se poate găsi în punctul „Cetățeaua” și aşezarea din punctul „Cetățeaua” care datează din perioada secolelor I î.Hr. și I d.Hr.

Activitate culturală

Începând cu anul 2016, în scopul promovării culturii și tradițiilor populare premergătoare postului Crăciunului, la Oncești s-a desfășurat evenimentul „Joc în lătureni”. Evenimentul a fost organizat de Consiliul Județean Maramureș, în parteneriat cu Asociația „Bogdan Dragoș” a Urmașilor Nobilimii Maramureșene și a avut loc la Casa de Petreceri a Moroșenilor din comună. Au fost invitați, pe lângă personalități locale și județene, cunoscuți interpreți de muzică populară și ansambluri din județul Maramureș. Din păcate, au avut loc doar două ediții. De asemenea, începând cu anul 2018 în Oncești se desfășoară „Ziua dacilor liberi”, eveniment organizat de Primăria și Consiliul Local Oncești cu sprijinul finanțier al Consiliului Județean Maramureș.

Personalități

Ioan Drăguș, născut în satul Oncești, a fost preot greco-catolic la parohia din Călinești. Datorită convingerilor sale religioase a fost arestat de comuniști. După eliberarea din pușcărie, a primit domiciliu forțat în comuna Vașcău, județul Bihor, unde a și decedat.

Ioan Negrea, sergent major, s-a născut în 24 aprilie 1924. A fost luptător în cel de-al Doilea Război Mondial și a fost prizonier de război în Caucaz. A fost decorat cu medalia „Crucea Comemorativă a celui de-al Doilea Război Mondial 1941-1945”, acordată de președintele României. Pentru meritele sale, în anul 2008 i-a fost atribuit titlul de Cetățean de Onoare al comunei Oncești. În anul 1999 sergentul major Ioan Negrea a ridicat un monument în cinstea celor 35 de eroi morți în timpul celor două războaie mondiale. A încetat din viață în anul 2018.

Gheorghe Ungur (pseudonim **Radu Felecan**), învățător, s-a născut la data de 6 noiembrie 1919, în satul Oncești. A absolvit Școala Normală „Vasile Lupu” din Iași. A fost învățător, inspector școlar, muzicolog la Bacău și la Filarmonica „Moldova” din Iași. A publicat poezii, cronică muzicale, recenzii în revistele: *Ateneu, Albina, România literară, Contemporanul, Luceafărul, Tribuna, Steaua*. În anul 1984 a obținut Premiul revistei *Ateneu* la Festivalul de Poezie „George Coșbuc” de la Bistrița.

Bibliografie selectivă

*** *A.C. Cuza, maramureșan, „Gazeta maramureșană”*, 7, nr. 1, 1 ian. 1926, p. 1.

Bilțiu, Pamfil, *Un meșter din Oncești a descoperit calea spre nemurire, „Glasul Maramureșului”*, 8, nr. 2159, 15 mai 2004, p. 3.

Bilțiu, Pamfil, *Colinde, colinde : [din Ieud, Săpânța, Bârsana, Oncești]*, „Glasul Maramureșului”, 8, nr. 2345, 18 dec. 2004, p. 3.

Bârsan, Gabriel, *Cărăuță cu trei roți pentru mileniul... III : înzestrată de inventatorul său din Oncești cu frână de mâna și de picior, „Glasul Maramureșului”*, 9, nr. 2371, 24 ian. 2005, p. 1.

Bîrsan, Gabriel, *Investiții în Oncești, „Glasul Maramureșului”*, 10, nr. 2800, 21 iun. 2006, p. 4.

*** *Cinematograf sătesc [la Oncești], „Pentru socialism”*, 14, nr. 3352, 29 oct. 1964, p. 1.

Chiș, Vasile Timur, *Oncești*, Sighetul Marmației, 2012.

Cîmpian, Marius, *Sărbătoare mare la Oncești, „Glasul Maramureșului”*, 23, nr. 6577, 8 ian. 2019, p. 8.

Crișan, Mircea, *Comuna renăscută din cenusă, „Gazeta de Maramureș”*, 7, nr. 304, 27 sept.-3 oct. 2008, pp. 20-21.

*** *Cronică din Oncești, „Pentru socialism”*, 13, nr. 2801, 18 ian. 1963, p. 2.

Csiszar, Corina Isabela, *Iluminatia la Oncești, „Memoria Ethnologica”*, 5, nr. 16-17, iul.-dec. 2005, pp. 1684-1685.

Csiszar, Corina Isabela, *Strigături din Oncești, „Memoria Ethnologica”*, 17, nr. 62-63, ian.-iul. 2017, pp. 170-178.

Csiszar, Corina Isabela, *Tămăduitoarele de la Oncești, „Memoria Ethnologica”*, 17, nr. 62-63, ian.-iul. 2017, pp. 100-105.

Daicoviciu, Hadrian ; Bandula, Octavian ; Glodariu, Ioan, *Studii și cercetări maramureșene. Cercetările de la Oncești din Maramureș*, Baia Mare, Muzeul Regional Maramureș, 1965, 38 p.

Daicoviciu, Hadrian ; Bandula, Octavian ; Glodariu, Ioan, *Cercetări arheologice la Oncești, „Pentru socialism”*, 14, nr. 3246, 27 iun. 1964, p. 3.

Fărcaș, Andrei, *Comisia Consultativă a avizat favorabil înființarea a trei comune: Oncești, Coaș, Colțău, „Graiul Maramureșului”*, 15, nr. 3998, 29 mai 2003, p. 1.

Florescu, Radu ; Daicoviciu, Hadrian ; Roșu, Lucian, *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, 1980, p. 243.

Gherheș, Ilie, *Oncești – evoluția istorică a unei localități, „Pro Unione”*, 19, nr. 1-4 (65-68), dec. 2016, pp. 80-83.

Goja, Lucian Petru, *La Cetățuia Oncești : pe urmele străbunilor*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2722, 18 mart. 2006, p. 12.

Goja, Nicolae, *Nunta din Oncești*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5362, 6 nov. 2007, p. 11.

Hojda, Dragoș, *Borșa și Oncești, stațiuni cu acte în regulă*, „Glasul Maramureșului”, 22, nr. 6336, 19 mart. 2018, p. 5.

Ignă, Ion, *Oncești – între turism și istorie*, „Graiul Maramureșului”, 30, nr. 8504, 2 apr. 2018, p. 6.

*** *Joc în lătureni, la Oncești*, „Gazeta de Maramureș”, 15, nr. 709, 19-25 nov. 2016, p. 19.

*** „*Joc în lătureni*” – un eveniment de excepție organizat la Oncești, „Gazeta de Maramureș”, 16, nr. 758, 18-24 nov. 2017, p. 12.

*** *La Oncești s-a desfășurat a II-a ediție a „Zilei Dacilor liberi”*, „Gazeta de Maramureș”, 18, nr. 846, 31 aug.-6 sept. 2019, p. 19.

Lenghel Izanu, Petre, *La Oncești, cu brigada științifică. Însemnări, „Pentru socialism”*, 11, nr. 1946, 17 apr. 1960, p. 2.

Marinescu, Otilia, *Comuna Bársana cu satele aparținătoare Oncești și Nănești, „Bibliotheca septentrionalis”*, 9, nr. 1 (17), 2001, pp. 24-31.

Mihnea, Ioan, *Un primar și realizările sale : Oncești, „Graiul Maramureșului”*, 17, nr. 4650, 12 iul. 2005, p. 7.

Moldovan, Silvestru ; Togan, Nicolau, *Dicționarul numirilor de localități cu populații română din Ungaria...*, Sibiu, 1909, pp. 158-159.

More, Ioana, *Oncești, vestigiul așezărilor dacilor liberi*, „Informația zilei de Maramureș”, 11, nr. 3158, 9 febr. 2012, p. 13.

Mortan, Ovidiu, *Onceștenii își cer biserică înapoi – monumentul de lemn este, în prezent, expus la Muzeul Satului din Sighet, „Glasul Maramureșului”*, 11, nr. 3036, 30 mart. 2007, p. 5.

Năsui, Florentin, *Un sat în care liniștea mai este tulburată*, „Graiul Maramureșului”, serie nouă, 11, nr. 2727, 27-28 mart. 1999, pp. 1, 4.

*** *Obiceiuri de primăvară în Oncești*, „Memoria Ethnologica”, 4, nr. 10, ian.-iun. 2004, pp. 1044-1046.

*** *Obiceiuri la început de an în Oncești*, „Memoria Ethnologica”, 4, nr. 10, ian.-iul. 2004, pp. 1002-1005.

*** *Obiceiuri nupțiale în Oncești*, „Memoria Ethnologica”, 6, nr. 20, iul.-dec. 2006, pp. 1974-1978.

Onea, Mihaela, *Trei ani de prizonierat în Caucaz : Ioan Negrea din Oncești a ridicat un monument în cinstea lui (și a camarașilor)*, „Glasul Maramureșului”, 8, nr. 2228, 4 aug. 2004, p. 11.

*** *Peste 1200 de „nuntași” au participat la „Festivalul Nunțiilor Tradiționale” din Oncești*, „Gazeta de Maramureș”, 16, nr. 733, 27 mai-2 iun. 2017, p. 16.

Petruț, Anton, Oncești – o așezare istorică devenită comună, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4677, 12 aug. 2005, p. 8.

Petruț, Anton, *Un obicei străvechi păstrat cu sfîntenie : la Oncești și Giulești, „Graiul Maramureșului”*, 17, nr. 4710, 20 sept. 2005, p. 9.

Petruț, Anton, *Comuna Oncești – are vîrstă unui copil : viața la țară...*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 5011, 13 sept. 2006, p. 8.

Petruț, Anton, *Pe urmele dacilor, la Cetățeana Onceștilor*, „Graiul Maramureșului”, 25, nr. 7067, 10 iun. 2013, p. 7.

Portase, Alec, *La Cetățeana Onceștinului, călcând pe urmele dacilor*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4843, 27 febr. 2006, p. 7.

Porumb, Marius, *Ușile împărătești de la Oncești și Budăsti Susani. Contribuții privind icoanele maramureșene din sec. XVIII*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series Historia, Cluj, 16, 1971, fasc. 1, pp. 31-38.

*** *Prima ediție a „Jocului în lătureni”, la Oncești, „Graiul Maramureșului”*, 28, nr. 8101, 15 nov. 2016, p. 3.

Rogneanu Boiciuc, Vasile, *Ursit spre a cânta : debut folcloric : [Vasilica Godja]*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4985, 14 aug. 2006, p. 2.

Ruja, Alexandru, *Vestigii dacice și medievale. La Oncești, „Glasul Maramureșului”*, 5, nr. 1293, 4 iul. 2001, p. 3.

*** *Sematismul veneratului cler al diecezei greco-catolice române de Gherla pe anul 1914...*, p. 257.

Şiman, Liviu, *Prima aeronață ultraușoară a aterizat la Oncești : premieră pentru Maramureș, „Glasul Maramureșului”*, 14, nr. 4069, 28 aug. 2010, p. 3.

Temian, Laura ; Marinescu, Otilia ; Brezovszki, Ana-Maria, *Autori maramureșeni. Dicționar biobibliografic*, Baia Mare, Editura Umbria, 2000, p. 195.

Tocaci, Camelia, *Peste 1200 de „nuntași” la Oncești, „Graiul Maramureșului”*, 29, nr. 8246, 23 mai 2017, p. 3.

*** *Tradiții din comuna Oncești, „Memoria Ethnologica”*, 15, nr. 54-55, ian.-iun. 2015, pp. 164-167.

Țineghe, Cătălin, *Poartă maramureșeană unică în lume, „Glasul Maramureșului”*, 22, nr. 6359, 17 apr. 2018, p. 16.

Țineghe, Cătălin, *Cea mai mare poartă maramureșeană a fost amplasată în Oncești, „Glasul Maramureșului”*, 22, nr. 6438, 23 iul. 2018, p. 20.

Țineghe, Cătălin, *Prima ediție a „Festivalului Dacilor Liberi” : sărbătoare la Oncești, „Glasul Maramureșului”*, 22, nr. 6470, 29 aug. 2018, p. 20.

Vezentan, Ioan, *Veteranul de război Ioan Negrea, cetățean de onoare al comunei Oncești, „Informația zilei de Maramureș”*, 8, nr. 2160, 27 oct. 2008, p. 20.

FILE DIN CRONICA LOCALITĂȚII ONCEȘTI

1360 – Sunt consemnate în documente aşezările: Breb (Hódpatak falwa, villa Olachalis); Deseşti (villa Olachalis Deszehaza); Hărniceşti (Hwrnicechfalwa); Hoteni (Zalatina); Onceşti (possesio olachalis Waralia).

1408 – Hanc și Vladimir, fiul lui Vanciu, și Ioan, fiul lui Hanc din Onceşti, adeveresc înaintea congregației comitatului Maramureş drepturile lor la o parte din moșia Váralja (Onceşti). Sunt introdusi în posesiunea acelei moșii fără contrazicere.

1414 – Regele Sigismund ordonă Capitlului de Lelesz să calce „mizuinele” hotarului comunelor Năneşti, Onceşti și Valea Porcului, aparținătoare lui Ioan Vancea din Onceşti.

1437 – Ioan Banc din Sarasău și Danciu din Onceşti erau juzii nobililor din comitatul Maramureş.

1459 – Conventul din Lelesz, la porunca regelui, cercetează plângerea lui Mihail și Ambroziu din Dolha împotriva lui Ioan din Dolha, alias Ruscova, care a ocupat părțile posesiunilor lor din Rozavlea și Poieni. Tot ei emit plângerea împotriva faptelor săvârșite de Petru din Vad, Georgiu din Onceşti, Jurca din Călineşti, Georgiu Fițe din Giuleşti, Bud din Budeşti și Ioan Micle din Sugatag și satele Strâmtura și Botiza.

1473 – Magistratul comitatului Maramureş hotărăște împărțirea în patru părți egale a moșilor Năneşti și Valea Porcului între nobili Ioan, Petru Nemeș și Dan din Onceşti, pe de o parte, și între Elia, Teodor, Georgiu și Mihail, tot din Onceşti, pe de altă parte, aflați în litigiu.

1590 – Principele Sigismund Báthory înnobilează familia Pașca Matei din Lăpuș și familia Cziple de Onceşti.

1621 – Ușile împărătești de la biserică din Onceşti datează din acest an. Ușile au fost pictate de un grup de iconari care activa pe Valea Marei și Valea Cosăului.

1639 – O icoană înfățișând pe Sf. Apostol Petru și pe Sf. Nicolae a fost zugrăvită în biserică din Onceşti.

1659 – Sunt înnobilate familiile Mihai în Onceşti și Bretan în Coaș și Săliște (Codru).

1698 – Îa ființă districtul protopopesc al Cosăului cu parohiile: Budești, Sărbi, Călinești, Cornești, Ferești, Văleni, Bârsana, Năneşti, Onceşti, Valea Porcului, Vad, Berbești, Giulești, Sat-Sugatag, Hărniceşti, Hoteni, Deseşti, Breb, Crăceşti.

1735 – La gimnaziul latino-catolic din Bistrița frecventează cursurile și elevul Stephanus Draguss „nobilis valachus” din Onceşti. Studiază aici trei ani.

1786 – În Onceşti oficiau trei preoți: Ungur Costan, Ungur Vasile și un alt Ungur Costan. Adeșorii fiecare familie cu ramurile sale aveau preotul lor.

1795 – Se construiește biserică de lemn în Onceşti.

1800 – O icoană a Maicii Domnului este dăruită bisericii din Onceşti.

1806 – Pe un Nou Testament, fără titlu, care există în biserică din Onceşti, se află însemnarea: „În anul 1806, în luna lui Prie în 17 zile au căzut omăt mare”.

1813 – Popa Ioan Godja din Onceşti, la venirea sa aici, introduce lexicatul: câte o mieră de porumb de la fiecare casă. Toamna, când îi aduceau cuceruzul, trebuia să facă ospăt cu aldămaș și cu joc. Despre acest popă se spunea că, la o adunare comitatensă de la Sighet, s-a îmbătat, a chiuit și „a fișcăit” [fluierat, n.n.] în piața orașului, motiv pentru care protopopul Teodor Rednic din Giulești l-a bătut în casa sa din Onceşti.

1820 – Se naște Ioan Vancea de Buteasa, viitor mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș, de origine nobilă maramureșeană din Onceşti. Părinții au emigrat din Onceşti la sfârșitul secolului al XVII-lea în Chioar, la Buteasa, și apoi mai departe la Vășad, unde s-a născut viitorul mitropolit.

1824 – O însemnare din biserică din Onceşti spune: „În anul 1824, în luna lui Dechemvrie, au fostu puhoi mare, cât au umplut tota casele”.

1869 – Judele comunei Onceşti era Georgiu Godja, personalitate politică a vremii, luptător pentru drepturile politice ale poporului român din Maramureş.

1870 – Mihai Pavel, paroh în sat Slatina și vicar gr.-cat. român de Maramureş, întreprinde o călătorie la Roma pentru a scoate parohia Sighetului de sub jurisdicția episcopilor ruteni de la Ungvár. În

această misiune a fost însorit și de episcopul Ioan Vancea de Gherla, originar dintr-o familie nobilă română din Oncești.

1876 – Vine ca preot la Oncești Ștefan Anderco, protopop al districtului Cosău, care a zidit școală de lemn și casa parohială de piatră, interesându-se de bunul mers al învățământului românesc din zonă.

1884 – Tit Bud amintește de un tunel care ar fi făcut legătura cu „Cetățuia” din Oncești, veche de pe timpul dacilor. Localitatea avea școală de piatră și cca 1.700 de locuitori români. Preot: Vasiliu Joody.

1900 – După recensământul din acest an, populația localității Oncești era de 1.365 locuitori, dintre care 1.248 erau români.

1910 – Satul Oncești avea școală „frumoasă de lemn de stejar”, la 1.300 de locuitori români greco-catolici. În hotarul satului era „Fântâna Craiului”, unde Ludovic cel Mare s-ar fi odihnit cu oastea în drumul său spre Moldova.

1914 – Oncești (Váncsfalu) – comună mică cu parohie veche. Biserică de lemn cu hramul Sfinții Arhangheli. Casa parohială de zid, edificatele economice de lemn. Școala de lemn. Matricole din 1805. Școlari de toate zilele 147, de repetiție 76. Paroh: Ștefan Anderco, protopopul districtului. Cantor: Petru Grigor. Învățător: Ioan Iuga. Populația după religie: 1.323 greco-catolici, 1 romano-catolic și 155 de izraeliți.

Notă: Selecție din ***File de cronică. Tinuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș. Vol. 1 : din paleolitic până în 1918 / Laura Temian, Lazar Temian, Valentin Băințan...; Coordonator științific: prof. dr. Teodor Ardelean. Baia Mare, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2016, pp. 36, 58, 66, 75, 79, 86, 110, 132, 159, 174, 190, 207, 230, 262, 282, 207, 323, 331, 337, 399, 403, 420, 455, 524, 562.***

Folclor din Oncești

Vine marea ca mai mare.
D-apoi marea ce-și adună?
Își adună-on dâmbușor,
Cu corniță de d-aor.
Da-n corniță ce-și mai poartă?
Legănuț, de păltinuț.
Da-n leagăn cine-i culcat?
Fiul Maicii-nfăsurat,
Cu fașură de mătasă,
Cu nouă surori aleasă,
Pă marjini, cu aor trasă.

Bilțiu; Pamfil ; Bilțiu. Maria, *Folclor din Tara Maramureșului*. Vol. I, Baia Mare, Editura Ethnologica, 2005, p. 82.

RUSTIC – firma care construiește istorie la ceas aniversar: 30 de ani de la înființare

Dr. Ioan GOGOTA
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În 23 iulie 2021, într-o ambianță festivă, la sediul companiei SC RUSTIC Construct SRL, specializată în construcții din lemn pentru terase și foișoare, șarpante și lucrări speciale, tâmplărie și scări, locuințe familiale, case de vacanță, biserici în stil tradițional din lemn, restaurări de clădiri vechi și monumente istorice, a avut loc un eveniment omagial prilejuit de împlinirea a treizeci de ani de activitate (1991-2021).

El s-a desfășurat în prezența unor invitați de marcă (parlamentari, oameni politici și de afaceri, istorici, muzeografi, preoți etc.) și a angajaților firmei sus-amintite. Au fost de față actuali și foști reprezentanți ai autorităților locale și județene, respectiv: dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” din Baia Mare; Doru Ioan Dăncuș, viceprimarul municipiului Baia Mare; Noémi Vida (ex-viceprimar); Anton Rohian – ex-prefect al județului Maramureș; Ștefan Dărăbuș – director of Global Programmes, Hope and Homes for Children și mulți alții.

Manifestarea a fost deschisă de Evelin Cușner – fiica managerului Cornel Cușner, care și-a asumat rolul de moderator și care, în cuvântul ei de salut, a făcut un scurt istoric, precizând că firma a răspuns provocărilor și necunoscutelor zilnice și a militat pentru extinderea portofoliului, deoarece există cerere și voință de a livra lucruri de calitate, „iar ceea ce se întâmplă astăzi aici se dorește a fi o celebrare a reușitelor, provocărilor, proiectelor și oamenilor care formează tot ce înseamnă SC RUSTIC Construct SRL”. De asemenea, a evidențiat cele mai importante trăsături ale firmei, care „este mai mult decât o companie, este o entitate și are propriul suflet, propriul caracter, propriile valori, reprezentate prin cultura organizațională și prin lucrările executate”.

A urmat la cuvânt Doru Ioan Dăncuș – viceprimarul municipiului Baia Mare, care a înmânat din partea primarului, Cătălin Cherecheș, o Diplomă de excelență SC RUSTIC Construct SRL pentru întreaga activitate și a menționat că „tradiția merge mai departe, pentru că Evelin Cușner dovedește că poate fi un demn urmaș în afaceri pentru familia Cușner”.

Fiind invitat să ia cuvântul, preacucernicul preot Virgil Jicărean, din partea Episcopiei Ortodoxe, a lăudat eforturile familiei Cușner (cei care au stat în spatele firmei RUSTIC) pentru implicarea în construcții din lemn și pentru restaurarea bisericilor străvechi, atât din arealul județului Maramureș, cât și din țară sau chiar străinătate.

Cu deosebit interes a fost așteptat discursul prof. dr. Teodor Ardelean, un apropiat al familiei Cușner, care în cuvântul său a vorbit despre faptul că, „odată cu sosirea în cadrul firmei, ești cuprins de un sentiment de suflet plenar și împlinirea sufletească a fiecărui dintre noi, pentru că nu este o lucrare simplă, aşa peregrineză prin viață și aşa vezi lucruri care nu-ți plac... Suntem aici și acum într-un perimetru care se sacralizează chiar prin aceste dimensiuni. Aici, în crunta bătălie cu sinele și cu ceilalți, suntem la sediul unei entități care îmbracă în chipul cel mai fericit românesc ceva foarte scump nouă: credința, cultura și economia... suntem într-un perimetru de «sacralitate» pentru că sinergia – atât de discutată în lume – «economia-cultură» este la ea acasă, pentru că aşa a fost gândită firma!”. Ulterior, se întreabă reitoric: „De ce această deschidere? De ce acest profil?” Si tot el răspunde: „Deoarece Cornel Cușner este purtătorul de tradiție al neamului nostru, care a știut dintotdeauna să construiască”. Totodată, a menționat că este mândru că face parte din categoria micilor educatori care și-au adus aportul la cel care este astăzi Cornel Cușner. Nu i-a fost învățător, dar a contribuit la formarea lui ca OM, alăturându-se celor câțiva specialiști, unii din categoria UNESCO, unii din categoria Magister, oameni care construiesc, repară și fac ca lucrurile să meargă. Cornel Cușner face parte din categoria celor care restaurează monumentele și construiesc biserici, iar modelul maramureșean este cel mai de succes model eclesiastic, atât pe plan intern, cât și internațional (cazul românilor din Caracas-Venezuela care și-au dorit să aibă o biserică maramureșeană).

La final, Teodor Ardelean a conchis că este marcat de superbul și grandiosul slogan – CONSTRUIM ISTORIE – fiecare proiect fiind important pentru noi toți, iar pasiunea și profesionalismul definesc pentru că îi reprezintă și pe cei prezenți.

Arhitectul Ștefan Paskucz a menționat că „vom duce mai departe mobilarea orașului cu lucrări ale firmei RUSTIC Construct SRL, cea care a făcut istorie pentru Baia Mare, pentru că sloganul firmei RUSTIC este „construim istorie”, iar Emil Sopoian, guvernatorul Districtului 2241 Rotary România și Republica Moldova, și-a canalizat discursul pe cuvinte de apreciere și laude pentru Cornel Cușner, membru al organizației umanitare internaționale Rotary, care „în mod voluntar își pune la dispoziție timpul și resursele pentru a-i ajuta pe alții în cadrul comunității locale”.

Ioan Chiș, director în cadrul RUSTIC Construct SRL, a amintit că firma a ajuns la o maturitate desăvârșită prin prisma provocărilor întâmpinate, prin clienții pe care i-a onorat, prin colaborările și prietenii pe care le-a legat, prin angajații devotați, prin calitatea livrată și atenția la detaliu, prin curajul celor care se află la cârma sa.

La finele manifestărilor a luat cuvântul managerul Cornel Cușner, care a mulțumit celor prezenți pentru participare și a enunțat că „RUSTIC 30 este sărbătoarea tuturor celor care înțeleg misiunea companiei și împărtășesc valorile ei (30 de ani de activitate în domeniul construcțiilor patrimoniale, n.n.), iar 2021 reprezintă un hotar pentru toți oamenii angrenați în firma RUSTIC, cei care sunt mai implicați, mai devotați și mai pregătiți ca oricând”. A construit înseamnă a pune amprenta asupra comunității și, în cele din urmă, asupra culturii, iar materia de bază utilizată este lemnul – simbolul creșterii, verticalității și progresului. Cușner a făcut cunoscut că, până în prezent, au fost construite 44 de biserici noi, 56 au fost restaurate, iar firma pe care o conduce are viitorul înainte, având o echipă puternică, o familie care încearcă să rămână unită și atunci când membrii ei sunt loviți de provocări și trec prin momente mai dificile, fiindcă dispune de oameni pregătiți, softuri performante, utilaje și resurse pe măsură.

Gazdele au făcut tot ce le-a stat în putință pentru ca cei prezenți să se simtă bine, dovada constând și în invitația celor interesați să viziteze halele de producție (cea veche și cea nouă), ambele dotate cu utilaje specifice din noua generație, Penta, Homag, Weinmann (*panouri sandwich*).

SC RUSTIC SRL este o firmă cu 80 de angajați care execută biserici, case și căsuțe din lemn, hale industriale și sedii administrative, tâmplărie din lemn de brad și stejar stratificat cu geam termopan, restaurare de monumente etc.

Printre lucrările cu rezonanță efectuate prin SC RUSTIC Construct SRL se regăsesc restaurările bâtrânelor biserici din lemn în stil maramureșean, inclusiv ansambluri de monumente istorice din piatră și zidărie (grupuri coerente din punct de vedere cultural, istoric, arhitectural, urbanistic), cum ar fi cel din Piața Cetății din Baia Mare, unde se conglomerează mai multe monumente istorice din perioade diferite și care reprezintă o mărturie cultural-istorică de răsunet.

În anul 2016, în calitate de antreprenor general, firma SC RUSTIC SRL a luat premiul cel mai mare la Trienala de Restaurare, pentru lucrarea „Piața Cetății și Turnul Ștefan”, care a avut drept scop lucrări vizând readucerea în memoria orașului a celui mai important edificiu eclesiastic – Biserica „Sfântul Ștefan”, legat de perioada de naștere a localității Rivulus Dominarum (Baia Mare), și transformarea Pieței Cetății într-un spațiu urban cu destinație preponderent culturală, proiect finalizat în anul 2015.

După 30 de ani, firma Rustic are performanțe extraordinare și în șarpante, lucrări speciale, terase și foișoare și este pregătită să continue să se dezvolte și să cucerească noi clienți și noi piețe.

De asemenea, firma s-a implicat în numeroase lucrări de reabilitare pentru centre de primire și îngrijire a copilului; numeroase castele, muzeu, case memoriale, cimitire, biserici în țară și străinătăte. Dintre proiectele cele mai semnificative sunt cele privind reabilitarea Bastionului Măcelarilor, finalizat în anul 2011; Colonada din Buziaș – Timiș, finalizat în anul 2018; Biserica Fortificată din Dârjiu, Harghita, finalizat în 2019; Ecluza din Timișoara, finalizat în 2014; Școala „Petre Dulfu”, finalizat în 2021; Biserica din Buzești, comuna Fărcașa, finalizat în 2014; Muzeul de Istorie și Arheologie Baia Mare, finalizat în 2019; Domul din Timișoara, finalizat în 2019; Casa Schreiber din Baia Mare, finalizat în 2021; Biserica din Istriea, Constanța, finalizat în 2016; Biserica din Copalnic-Mănăstur, finalizat în 2011; Biserica Catolică din Piața Cetății, Baia Mare, finalizat în 2021; Casa de Cultură din Baia-Sprie, finalizat în 2019; Biserica din Tăuții de Sus, proiect finalizat în anul 2007, și multe, multe altele.

Castelul Peleș, un edificiu istoric unicat din România

Alina ILIEȘ
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Localitatea montană Sinaia se află la 800 de metri deasupra nivelului mării, în lungul văii râului Prahova, încunjurată de munții Bucegi, cu adevărate sculpturi naturale cum sunt Sfinxul și Babele. Primul rege al României, Carol I Hohenzollern, a transformat orașul într-o stațiune, prin construirea, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a Castelului Peleș. Suveranul, fiind găzduit la mănăstire în 1866, a rămas fascinat de locuri și, câțiva ani mai târziu, a cumpărat o proprietate de 1.000 de pogoane în localitatea pitorească Pietrele Arse pentru a-și construi reședința.

În toamna anului 1873 au început pregăturile pentru construirea castelului. Carol I a încredințat realizarea edificiului arhitectului vienez Wilhelm von Doderer și asistentului său, ucraineanul Johann Schultz. Lucrările de construcție au fost începute în 1875, iar pe 7 octombrie 1883 s-a celebrat inaugurarea oficială. Din anul 1896, au urmat noi lucrări de extindere, încredințate lui Karel Liman, același arhitect (de origine cehă) care a proiectat restaurarea castelului Bran. Reședința regală a fost finalizată în 1914, cu puține luni înainte de moartea lui Carol I. Castelul a fost transformat în muzeu, iar succesorul său, nepotul Ferdinand I, a mutat curtea în noul castel Pelișor, pe care l-a construit în vecinătate. În perioada dictaturii lui Ceaușescu (1974-1989) a fost transformat în reședință privată, unde acesta îl găzduia pe șefii de stat. În 1990 a fost readus la condițiile originale și deschis pentru public, după o lucrare de restaurare prealabilă.

Cu turlele sale de ceramică smălțuită verde, albă și ocru, în centrul căror se înalță turnul Orologiului, castelul Peleș se ridică fastuos pe o terasă acoperită de vegetație și încunjurată de un vast parc în stil englezesc. Profilul asimetric și structura lejeră încoronată de turle ascuțite sunt tipice stilului neorenascentist german, ilustrat de abundența de încrustări și de alte elemente decorative care împodobesc fațada¹. Modificări importante s-au realizat și la parcul încunjurător al castelului, care, la început, purta amprenta stilului Renașterii italiene din secolul al XVI-lea, după care a împrumutat stilul englezesc. Stilul Renașterii, dominant, se remarcă prin terasele dispuse în amfiteatrul și prin bogăția de statui și fântâni. Planul parcului a fost creat de Knechtel, fost grădinăruș al împăratului Maximilian. *Parcul cu splendidele sale terase a fost construit pe pământ de umplutură, deasupra unei panote având o înclinație de peste 30°, subminat de nesfârșitele iżvoare, care au trebuit să fie captate și strânse la un loc în canale. Întreg vârful muntelui Molomoț – 100.000 metri cubi de pământ – a fost săpat și cărat, cu ajutorul unui funicular aerian, până la locul de descărcare².* Grădinile din jurul lui sunt împodobite cu statui și fântâni, opere ale sculptorului italian Romanelli. Pe versantul din față văii se poate admira o grădină în stil italian, ornată cu o statuie din bronz a regelui Carol I. În grădina romană, care se întinde în dreapta castelului, se poate localiza un monument al soției sale, Elisabeta. Restul proprietății, alcătuită dintr-un parc străbătut de un pârâu, cuprinde numeroase edificii amenajate ca locuințe, magazine și un hotel-restaurant.

În cadrul lucrărilor de înălțare a castelului au fost folosiți artiști, meșteri și muncitori români, italieni, germani, francezi, englezi, cehi, unguri, greci, turci, albanezi, polonezi etc. Arhitectura exterioară este caracteristică stilului Renașterii germane, la care se alătură elemente de châlet elvețian, iar în interior predomină stilul Renașterii germane, la care se adaugă stilul Renașterii italiene și al celei engleze, precum și stilurile baroc, rococo, hispano-maur și.a.

Castelul Peleș este și astăzi una dintre reședințele regale cele mai bine conservate și a fost prima din Europa care a fost dotată cu electricitate și cu o instalație de încălzire centrală. Electricitatea era produsă de un generator care valorifică energia apei torrentului Peleș³. Castelul Peleș are 170 de camere, așezate într-un labirint de scări și coridoare, care au fost decorate de artiști din toate colțurile Europei, într-un amestec de stiluri. Deține o colecție de picturi de peste 2.000 de opere, fiind una dintre cele mai importante din Europa. Curtea interioară, cu pereții pictați în stil *trompe-l'œil*, are în centru o fântână renascentistă. La parter sunt fastuoasele săli de reprezentanță. *Muzeul cuprinde acele săli din castel – situate la parter – care, prin arhitectură, decorație și colecții,*

¹ Castelele din Transilvania : Bran, Sinaia, Hunedoara, Sighișoara, Târgoviște, Edizioni Kina Italia/EuroGraf București, s.a., p. 40.

² Milton Fanny Lehrer, Sinaia, Editura Meridiane, București, 1967, p. 30.

³ Castelele din Transilvania..., p. 42.

rezintă interes artistic și documentar istoric. Deși, aşa cum am arătat mai sus, stilurile sunt diverse, interiorul muzeului prezintă o notă de unitate, creată de bogata decorație în lemn, care imprimă ansamblului săilor o atmosferă dominantă și specifică. În afara de lucrările din lemn – lambriuri, statui, mobilier, lucrări de marchetărie – sunt bine reprezentate în muzeu și alte lucrări de artă aplicată și decorativă: vitralii realizate de pictori renumiți și executate în institute și ateliere din Viena și München, vestite în întreaga lume, țesături, ceramică, orferrerie etc. În sălile muzeului se pot vedea tablouri de Tiepolo, Cornelis de Wael, O'Connel, August Becker, Huguen Verboeckhoven, Gustav Klimt, lucrări din școala lui Rubens și Correggio, precum și copii vechi și mai recente după opere ale unora dintre maestrii picturii școlii olandeze, flamande, italiene și germane din secolele XVI și XVII⁴.

Salonul (Holul) de onoare se înalță pe trei etaje în centrul corpului principal, fiind inspirat după Camera de Comerț din Lübeck și după Primăria din Bremen. Pereții sunt ornamentați de sculptorul vienez Bernard Ludwig, cu panouri de lemn decorate cu basoreliefuri și intarsii reprezentând cele patruzeci de castele ale familiei Hohenzollern. Copia celebrei Fecioare din Nürnberg a lui Peter Vischer este așezată în centru, iar pe coridoarele laterale se află copii în marmură de Carrara ale operelor lui Donatello și Luca de Robbia. Vizitatorii pot admira între arcadele balconului de la primul etaj o serie de tapiserii de Aubusson, din secolul al XVIII-lea. În Holul de onoare sunt: cassone sculptate și marchetate, fotoliu cu tapiserie franceză din Beauvais, datând din secolul al XVII-lea; amfore italiene din faianță, în stilul Renașterii; ceramică japoneză; covoare rare orientale de Buhara, Sirvan, Mosul și Ferehan. De o parte și de alta a arcadei, la nivelul etajului, este construită o lojă oratoriu, pur decorativă. Plafonul este decorat cu vitralii ilustrând subiecte mitologice și motive heraldice.

În Sala de Arme se păstrează o valoroasă colecție de peste 4.000 de exemplare, care acoperă o vastă perioadă: de la secolul al XIV-lea la al XVIII-lea. Această colecție include: arme europene, arme de paradă arabe, persane și japoneze, încrustate cu pietre prețioase. Sunt și câteva armuri germane din secolele al XVI-lea și al XVII-lea și un echipament complet pentru cal și cavaler, unic în toată România. Impunătorul șemineu este ornat cu basoreliefuri înfățișând bătălia de la Nicopole (1396), la care a participat și domnitorul român Mircea cel Bătrân cu o mie de oșteni. Printre armele din această sală sunt vechi arme românești: două buzdugane, două vârfuri de lance, precum și un fragment de cămașă de zale și un coif de zale. Deasupra șemineului este suspendată spada din secolul al XVI-lea care a fost utilizată la decapitarea unor nobili condamnați la moarte.

Anticamera a fost folosită ca sală de așteptare pentru audiență, fiind decorată în stilul Renașterii germane, cu lambriuri de lemn de nuc și paltin creț, precum și imitații din piele de Cordoba. Are o garnitură de mobilier francez din secolul al XVIII-lea.

Cabinetul de lucru este decorat tot în stilul Renașterii germane, cu plafonul și lambriurile din lemn de nuc, iar partea superioară a pereților acoperită cu imitații de piele de Cordoba. Vitraliile reprezentă diferite steme și scene de turnuri pedestre. Discuțiile particulare se purtau în loja din fundul cabinetului, iar problemele privind treburile statului se dezbată în sala de lucru propriu-zisă. Pe latura dreaptă, pe un cămin, se vede o decorație care reprezintă vechea stemă a țării.

Biblioteca este, și ea, realizată în stilul Renașterii germane și are lambriuri și mobilier din stejar sculptat. Pe peretele din dreapta se află o ușă secretă camuflată cu cotoare de cărți, care conduce la dormitor. Balconul era întrebuințat pentru lectură.

Sala de Consiliu este decorată cu o variantă elvețiană a stilului Renașterii germane din secolele XVI-XVII, cu pereții acoperiți cu lambriuri, sculpturi și marchetărie și cu vitralii originale elvețiene, cu subiecte religioase și laice, provenind de la un castel din Anglia (Toddington Castle).

Sala veche de muzică a fost ridicată în 1896 și decorată în stilul Renașterii germane. Are un instrument vechi: orchestrion, cu melodiile imprimate pe suluri de hârtie perforată. Vitraliile camerei ilustrează basme și legende românești, într-o exprimare plastică germană. În această încăpere se mai găseau: o mobilă indiană, din lemn de teck (lemn din care se construiau vapoarele), un covor persan de Tebriz și un vas de cult, din aramă.

Sala de literatură este una dintre camerele preferate de regina Elisabeta, mare iubitoare a literelor și artelor. Ea însăși era poetă și autoare de volume de poezii, sub pseudonimul Carmen Sylva.

Sala Florentina este prima sală de primire. Arhitectura și decorația sunt în stilul Renașterii italiene de la Florența. Ușile principale, încadrăte în pervazuri și frontoane de marmură de Paonazzo, au aripi din bronz, cu ornamentații în alto-relief și decorative cu figuri feminine și motive florale, fiind inspi-

⁴ Milton Fanny Lehrer, *op. cit.*, p. 31.

rate de ușile Baptisterului din Florența. Semineul din marmură reproduce opere din Michelangelo. În căperea are un plafon de lemn de tei sculptat și aurit, de care atârnă bogate lustre din sticlă de Murano. În centrul plafonului se poate admira reproducerea unei picturi de Georgio Vasari, realizată de Gustav Klimt. De o parte și de alta a căminului de marmură era câte un dulap-cabinet, din lemn de abanos, marchetat cu marmură și sidef, în stilul artei italiene din secolul al XVII-lea. Oglinzile și unele vase decorative sunt din manufactura de la Murano. Tablourile sunt copii după Rubens, cu excepția tabloului din stânga intrării, care este originalul unui pictor necunoscut. Se mai găsesc mese cu plăci de marmură marchetată în stilul Renașterii italiene și covoare orientale țesute în fire de mătase. Deasupra căminului de marmură se poate vedea o reducție în bronz a grupului statuar de pe mormântul lui Lorenzo II de Medici, copie după originalul celebrului sculptor, pictor și arhitect italian Michelangelo Buonarroti.

Sala Venetiană și Sala coloanelor (Sala oglinzelor) sunt decorate elegant cu mobilier italian și copii după opere ale unor mari maestri din secolul al XVI-lea. Sala coloanelor este pentru recepții, cu arhitectură și decorația în stilul Renașterii italiene, de inspirație venetiană. Încăperea pare mult mai vastă, prin modul în care sunt amplasate oglinzelile, din cristal venețian.

Sufrageria este decorată în stilul Renașterii germane și are un tavan frumos lambrisat, cu case-toane și mari vitralii decorate cu scene cu subiect cavaleresc. Este îmbrăcată în lambriuri din lemn de nuc marchetat, iar plafonul din lemn de nuc este realizat în casete, tapetate cu piele de Cordoba. Bufetul monumental, din nuc, de înălțimea peretelui, este amplasat în fundul sălii. Sfeșnicele și vasele de pe masă sunt din cristal și argint. Vitraliile ilustrează scene din viața cavalerilor feudali, iar pe jos este un imens covor de Smirna, de mărimea sălii.

Sala Maura este o încăpere pentru recepții, proiectată de arhitectul francez Charles Lecompte și inspirată de rafinatul stil hispano-arab de la Palatul Alhambra din Granada (Spania). Este decorată cu arabeșcuri de stuc aurit și pictat, iar pe pereți sunt panoplii cu arme orientale, datând din secolele XVI-XVII. Mobilierul e lucrat de mână și încrustat cu fildeș și sidef, în stil arab. Fântâna de marmură de Carrara este amplasată în fundul sălii, reprezentând o copie arabă a unei fântâni din Egipt. Pe jos sunt două covoare orientale, datând din secolul trecut, unul de Sparta (Asia Mică), iar celălalt de Saruk (Persia).

Salonul francez este decorat în stil Empire, iar mobilierul în stil Ludovic al XVI-lea.

Salonul turcesc este o reconstrucție după un pavilion proiectat pentru expoziția universală de la Paris din 1868. Sunt tapisați cu broderii de mătase: pereți, plafonul și mobilierul.

Sala „Teatrul” are o scenă și șaizeci de fotolii. Arhitectura și decorația interioară a încăperii cuprinde elemente ale stilului Ludovic al XIV-lea. Pereți sunt tapetați cu damasc galben, de mătase, iar lambriurile sunt vopsite în alb. Picturile de pe cornișă sunt create de Gustav Klimt.

În Sala de concerte, realizată în 1906, sunt valoroase instrumente muzicale: o harpă fabricată la Anvers în 1621, un pian vertical Blüthner și o orgă Rieger.

Scara de onoare, realizată de Karel Liman, conduce la primul etaj, unde erau locuințele suveranilor și oaspeților, în timp ce la etajul al doilea erau locuințele servitorilor.

Castelul Peleș este cel mai important edificiu de tip istoric din România, având caracter de unicat. Prin valoarea lui istorică și artistică este unul dintre cele mai importante monumente de acest fel din Europa. *Măreția acestei construcții face în țara întreagă o impresie excelentă și toată lumea se bucură fără să vede o garanție a stabilității regimului. Chiar de acum îl numesc „Castelul regesc”, ceea ce poate că va fi într-o zi. Dea Domnul ca înainte de toate să devină leagănul dinastiei noastre, căci fără aceasta, viitorul țărei nu este asigurat*⁵ (Prințipele Carol I).

Bibliografie:

1. Avanu, George, *Sinaia. Album fotografic*, Editura AGE, București, 2006.
2. *Castelele din Transilvania : Bran, Sinaia, Hunedoara, Sighișoara, Târgoviște*, Edizioni Kina Italia/EuroGraf București.
3. Constantin, Marian, *Palate și colibe regale din România : arhitectura și decorația interioară în slujba monarhiei (1875-1925)*, Editura Compania, București, 2007.
4. Ion, Narcis Dorin, *Castele, Palate și Conace din România*, vol. I, Editura Fundației Culturale Române, București, 2001.
5. Lehrer, Milton Fanny, *Sinaia*, Editura Meridiane, București, 1967.
6. *125 de ani de la punerea pietrei de temelie a Castelului Peleș*, Muzeul Național „George Enescu”, Sinaia.

⁵ *125 de ani de la punerea pietrei de temelie a Castelului Peleș*, Muzeul Național „George Enescu”, Sinaia, p. 5.

S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului *Pentru socialism*)

Laviniu ARDELEAN
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Martî 6 iulie 1971 – Nicolae Iorga, istoricul

S-au împlinit, zilele acestea, o sută de ani de când, la Botoșani, într-o familie cu vechi tradiții culturale, vedea lumina zilei Nicolae Iorga, personalitate de o complexitate rar întâlnită: istoric, scriitor, critic și istoric literar, publicist, om politic, pedagog și educator al poporului, Doctor Honoris Causa și membru al mai multor universități, academii și societăți științifice din țară și străinătate, poliglot de anvergură internațională. Marele savant a impresionat și impresionează prin vastitatea și diversitatea preocupărilor intelectuale, prin adâncimea gândirii, prin activitatea de cercetător și creator, prin fierbintele său patriotism.

Atracția spre studiul istoriei s-a manifestat încă de la vîrste fragede. La 20 de ani, proaspătul licențiat studia arhivele din marile orașe ale Italiei, Franței și Germaniei, ulterior din aproape toate țările Europei; făcea traduceri, culegea informații, lua note, întrețineau legături cu ilustre personalități din Apus și conversa cu oamenii din popor, toate acestea cu o ușurință uimitoare. [...]

Martî 20 iulie 1971 – Alecsandri – omul și opera – 150 de ani de la naștere

Împlinirea unui veac și jumătate de la nașterea lui Vasile Alecsandri, scriitor cu largă popularitate în epoca sa, constituie un motiv în plus de a evoca memoria celui care a fost „bardul de la Mircești”.

Nașterea lui Vasile Alecsandri mai prilejuiește și în prezent controverse, între specialiști, propunându-se trei date (1818, 1819, 1821), dintre care cea mai plauzibilă pare a fi cea din iulie 1821.

Prețuirea de care se bucura știința de carte în ochii familiei sale face ca viitorul scriitor să dețină tainele slovelor cu un dascăl particular, maramureșeanul Gherman Vida, ucenic al corifeilor Școala Ardelene, care, venind în Moldova, a adus cu el și un manuscris al *Cronicii* lui Gheorghe Sincai.

Urmând moda timpului, viitorul scriitor își va întregi studiile între anii 1828 și 1834 la pensionul ieșean al francezului Victor Cuénin, iar apoi, între 1834 și 1839, în Franța, de unde se întoarce cu o bogată cultură, mai ales umanistă.

Întors în țară în decembrie 1839, rămâne profund dezamăgit de regimul despotic ce domnea în Moldova, la care se mai adăuga și asuprirea otomană. Astfel, asemenea altor tineri, ca Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, Costache Negri sau Nicolae Bălcescu, cu care va lega trainice prietenii, înțelege nevoiea luptei împotriva legilor și rânduielilor feudale, scriind, în acest sens, rânduri pline de optimism: „Mare câmp de luptă se întinde dinaintea noastră, dar lupta nu ne sperie, ci ne susține și ne animează speranța izbândei”. [...]

Martî 27 iulie 1971 – Lansarea navei spațiale „Apollo-15” în direcția Lunii

Lansarea navei spațiale „Apollo-15” a debutat luni, la momentul prevăzut – 15.34 (ora Bucureștiului) – odată cu lansarea navei de la Cape Kennedy în direcția Lunii. David Scott, James Irwin și Alfred Worden constituie al cincilea echipaj american care se angajează în călătoria Pământ – Lună – Pământ, cu misiunea de a realiza, dacă totul decurge în condiții normale, a patra debarcare pe Selena.

Comunicările de la bordul navei anunță că totul se desfășoară bine, programul fiind respectat cu rigurozitate, iar funcționarea sistemelor de bord și executarea manevrelor decurgând normal.

Prima zi de zbor a început, de fapt, cu reluarea numărătorii inverse și definitivarea pregătirilor în vederea lansării. Temerile provocate de instabilitatea condițiilor atmosferice au fost infirmate, lansarea având loc în condiții meteorologice foarte bune.

Ulterior, operațiunile au decurs conform programului. La ora 15.46 nava s-a înscris pe orbita

circumterestră de parcare – care avea 169,4 km la perigeu și 171,3 km la apogeu – după ce separarea primelor două trepte ale rachetei s-a efectuat conform programului. La două ore și 50 de minute de la lansare, nava a fost plasată pe traiectoria Pământ – Lună. Ea se afla la sfârșitul acestei manevre la o distanță de 180 de km de Pământ și la 403.650 km de Lună. [...]

Duminică 1 august 1971 – Prima zi a echipajului navei „Apollo-15” pe Lună

În cursul nopții de vineri spre sămbătă, la ora 0.18 (ora Bucureștiului) modulul lunar „Şoimul” al misiunii „Apollo-15” a atins suprafața Lunii, după o coborâre lină care a durat 12 minute și 10 secunde.

După cum a precizat ulterior Centrul de Control de la Houston, punctul de alunizare se află la 450 de metri nord-vest de locul prevăzut inițial, în câmpia „Healey” din apropierea craterului „Noiembrie”. „Ne găsim pe un teren relativ plat, iar «Şoimul» are o înclinare de 9 grade față de verticală, a raportat comandantul misiunii, David Scott. Ce priveliște, băieți! – a continuat el, adresându-se controlorilor de zbor de la Houston –. Nu văd stânci prea mari, dar spuneți geologilor să fie pregătiți pentru că vom aduce ceva pentru ei”.

După ce au transmis timp de 30 de minute Centrului de Control date despre locul aselezării, precizând că au combustibil în cantitate suficientă, David Scott și colegul său James Irwin au inaugurat o perioadă de odihnă de 7 ore. [...]

Joi 19 august 1971 – Nemuritorul geniu – 90 de ani de la nașterea lui George Enescu

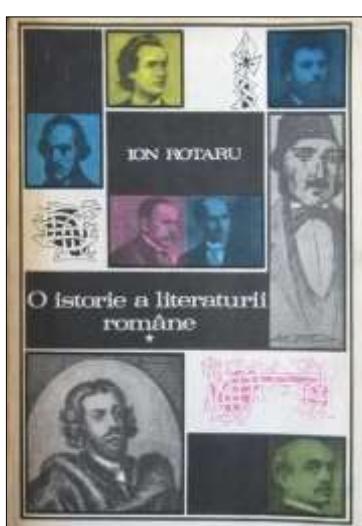
Pronunțând în veacul al XVII-lea cuvinte ca acestea: „Nasc și la Moldova oameni...”, cronicarul Miron Costin se pare că știa ceva adânc despre istoria neamului său, precum și despre rostul ce-l avea de împlinit în lume, de vreme ce o făcea cu grava convingere că „voi da sama de multe câte scriu”. Chiar dacă nu s-a gândit cu numele la Eminescu, Iorga, Enescu, urmașii lui, nu se poate decât să-i lăudăm puterea previziunii unor asemenea piscuri de spiritualitate.

Prin urmare, pentru a vorbi de Enescu, e necesar să ne gândim că, mai întâi, trebuia să existe acest pământ românesc al nordului Moldovei, cu acel sat, ca toate satele „pierdute între sălcii și mesteșeni”, Liveni-Vârnăv, unde părinții Costache și Maria au dat viață unui fiu, la 19 august 1881, singurul supraviețuitor din cei 8, pe nume Gheorghe, devenit George mai târziu, dar rămânând pentru totdeauna Enescu sau poate mai exact muzica Enescu.

Nu e de neglijat faptul că în familie antecesorii săi erau remarcabili; tatăl, deși numai învățător, cânta la vioară, iar mama la chitară. Copil în mediul rustic al Livenilor în comuniune cu natura și firea oamenilor simpli, Enescu le ascultă lucrurile și durerile, pe câmp și la hora în sat. Așa se face că primul său dascăl în ale muzicii a fost un lăutar, Niculae Chioru din Dorohoi. [...]

Sâmbătă 25 septembrie 1971 – Ion Rotaru – O istorie a literaturii române

Volumul I al lui Ion Rotaru, apărut la Editura Minerva din București, merge cronologic până la

1900 și poartă titlul de mai sus, dovedă că pot exista și alte istorii literare, aceasta fiind una dintre ele. O istorie literară este binevenită, cu atât mai mult cu cât noi avem puține istorii ale literaturii române de o circulație mai largă și cu audiențe substanțiale în rândurile cititorilor, fie specialiști, fie nu, în domeniul literar.

De la marile tratate academice la manualele liceale este o distanță sensibil valorică, iar cititorii dornici de o informație operativă trebuie să recurgă la studii speciale, din lipsă de mari sinteze (din care avem până acum patru, dar fără să acopere toată perioada istoriei noastre literare).

Ion Rotaru vine să completeze sintezele noastre literare cu încă una, care va ajunge cu volumul al II-lea până în zilele noastre.

Azi nu mai este posibilă compunerea istoriei literaturii române cronicărește. G. Călinescu, prin marea-i sinteză din 1941, a dat lovitură serioase „factologilor” și a demonstrat biruința factorului estetic în tratarea fenomenului literar, fără a neglija ceilalți factori: sociologic, biografic,

documentar etc., cu ponderea cuvenită. [...]

Vineri 1 octombrie 1971 – Atlasul lingvistic al Maramureșului (vol. II)

Atlasul lingvistic al Maramureșului, alcătuit cu competență de cunoșcuții lingviști clujeni Petru Neiescu, Grigore Rusu și Ionel Stan, face parte din seria atlaselor lingvistice regionale care vor reprezenta graiurile daco-române pe provinciile istorice (Banat, Crișana, Transilvania, Maramureș, Moldova și Bucovina, Muntenia și Dobrogea, Oltenia) și prezintă o importanță deosebită nu numai pentru studiul graiurilor maramureșene, ci și în general pentru studiul limbilor române.

Volumul al II-lea, apărut la Editura Academiei R.S.R., cuprinde 294 de hărți, din care rezultă răspândirea geografică a unor termeni referitori la casă (părțile casei, mobilier, obiecte casnice), curte (mijloace de transport, animale domestice, păsări de curte), agricultură și legumicultură, pomicultură, viticultură, apicultură, cânepă și hrană, adunăți din cele 20 de localități anchetate (Mara, Budești, Giulești, Berbești, Vad, Iapa, Săpânța, Hoteni, Oncești, Bârsana, Strâmtura, Rozavlea, Ieud, Dragomirești, Săcel, Moisei, Borșa, Vișeu de Jos, Petrova, Rona de Jos).

Ceea ce caracterizează atât culegerea materialului, cât și redactarea acestuia, este înaltul nivel științific. În ceea ce privește calitatea materialului, ea a fost apreciată în *Cuvânt înainte* la primul volum, de însuși regretatul lingvist român, academicianul Emil Petrovici. [...]

Sâmbătă 16 octombrie 1971 – Festivitățile de la Persepolis

Manifestările prilejuite de aniversarea a 2.500 de ani de la întemeierea statului iranian au culminat, vineri la Persepolis, cu parada armelor, reprezentând simbolic toate dinastile Imperiului Persan, începând cu străvechii ahemenizi și până în zilele noastre.

La festivități, care au avut loc în prezența Șahinșahului Iranului, Mohammed Reza Pahlavi, și a împăratesei Farah, au luat parte înalți oaspeți de peste hotare.

Cavaleri purtând veșminte aidoma celor din timpul lui Cyrus au deschis parada, înmânând suveranului iranian un mesaj simbolic de fidelitate.

În uniforme de epocă au defilat apoi unități militare, evocând armatele ahemenizilor, partilor, sasanizilor.

Pe platformele monumentelor persepoliene erau, de asemenea, reconstituite momente de seamă din istoria milenară a persilor, sugerând continuitatea civilizației de pe aceste meleaguri, ca și istoria noastră, dominată de eforturi spre progres și modernizare.

Seara, Șahinșahul Iranului și soția sa au oferit un dîneu în cinstea șefilor de stat și guvern, a celorlațe înalte personalități prezente la festivități. Printre ei au luat parte și președintele Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, și tovarășa Elena Ceaușescu.

Dîneul s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, sărbătoarească.

Sâmbătă 30 octombrie 1971 – Pablo Picasso la 90 de ani

S-au împlinit, la începutul acestei săptămâni, 90 de ani de la nașterea lui Pablo Ruiz Picasso, pictor, grafician, sculptor, ceramist și scriitor spaniol, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai Școlii de la Paris și ai artei moderne.

Urmăridu-i activitatea desfășurată de-a lungul a 70 de ani, criticul Ion Frunzetti constată că Picasso „n-a avut în viață decât o singură consecvență absolută: cea a inconsecvenței relative. Omul cel mai conform veacului cu care se confundă!”.

Eliberându-se de maniera academică, creația lui Picasso cunoaște o aşa-numită „perioadă albăstră” (1901-1904), cu o paletă dominată de un albastru rece, cu tinere anemice, copii plăpâanzi, bâtrâni slabii și zgribuliți. Îi urmează apoi „perioada roză” (1905-1906), accentuată mai ales după călătoria din Olanda, în care coloritul se mai încălzește. În 1906 începe „perioada neagră”, decisivă pentru începuturile cubismului. Picasso va părăsi cubismul, revenind însă la acesta de mai multe ori pe parcursul producției sale activități. Din anul 1917 se pare că a revenit la tradiția realistă. Pictând decorurile pentru „Baletele rusești”, chemat fiind de Diaghilev, revine la temele din „perioada roză” și la o vizuire mai

calmă, mai senină, mai decorativă. Prin 1923 lucrările sale amintesc arta de desenator a lui Ingres, pură și precisă. Paralel apare și nota romantică, dramatică, amintind de Goya. [...]

Miercuri 3 noiembrie 1971 – Limba română la Universitatea din Graz

În marele centru universitar din Graz, care a sărbătorit anul acesta jubileul de 300 de ani, odată cu începerea cursurilor, a fost inaugurat și noul lectorat de limbă și literatură română.

Festivitatea s-a desfășurat în sala mare a Seminarului de la Institutul de Filologie Romanică. Situată nu departe de clădirea principală a Almei Mater, vila liniștită a Institutului de Romanistică din Graz a fost cu ani în urmă locuința reputatului lingvist Hugo Schuchardt (1842-1927), care, în studiile sale, a arătat prețuirea limbii române.

Întâmpinat cu simpatie și interes de către studenții și cadrele didactice prezente în sală, profesorul Vasile Șerban, de la Universitatea din Timișoara, gastprofessor la lectoratul de limbă română de pe lângă Universitatea din Viena, a prezentat referatul: „Condițiile istorice în care s-a format poporul român și limba sa”, după care a urmat prima lectie de fonetică.

Într-o scurtă alocuție, prof. dr. H.J. Simon, directorul institutului, a subliniat importanța evenimentului, arătând, printre altele, că de acum înainte Institutul de Filologie Romanică din Graz poate fi considerat complet, „pentru că nu poate fi concepută romanistica fără limbă română”. Cu modestia omului de știință, el a arătat că va exista o deosebire între felul cum a predat domnia sa până acum elemente de limbă română și predarea ei de către un specialist român. [...]

Sâmbătă 13 noiembrie 1971 – Centrul Artistic de la Baia Mare în prag de sărbătoare

Se împlinesc 75 de ani de când, din inițiativa unor tineri băimăreni, în frunte cu maestrul lor, Simon Corbul (Hollosy), originar din Sighetul Marmației și ajuns celebru la München, în orașul de la poalele Gutâiului se puneau bazele unei colonii de pictură, devenită mai târziu un remarcabil centru de artă.

Născută ca o reacție împotriva academismului și tendințelor sale conservatoare, plecând de la principiul apropierei de om și de natură, iar mai târziu promovând o artă militantă, prin orientarea unora dintre creatorii săi reprezentativi spre o tematică cu largi aderențe la realitățile sociale și politice ale timpului, mișcarea băimăreană a avut, fără îndoială, un important rol în crearea și menținerea unui climat artistic în acest colț de țară, în promovarea unei arte realiste, continuat azi de artiști aparținând diferitelor generații, integrati în efortul comun de afirmare a plasticii românești. [...]

Martă 16 noiembrie 1971 – Corul din Cicârlău la 50 de ani

Duminică 14 noiembrie pentru cele peste 2.200 de suflete ale Cicârlăului a fost o mare sărbătoare. Corul căminului cultural din comună a celebrat 50 de ani de la înființare. Fiii satului – cu mic, cu mare – s-au întâlnit, cu acest prilej, într-o emoționantă adunare, sărbătorindu-și și ei succesele, bucuriile, satisfacțiile vieții.

Ulițele satului, sala căminului cultural, oamenii harnici ai acestor locuri au îmbrăcat haine de sărbătoare, demne de evenimentul pe care l-au trăit. [...]

Cei prezenți la festivitate au ascultat cu o firească și vie curiozitate evocări, amintiri dragi despre începuturile corului din Cicârlău, despre activitatea sa prestigioasă, tot mai bogată în ultimii ani. Gavril Pop, primarul comunei, Ioan Mare, unul dintre cei mai vîrstnici dirijori ai corului, Doina Pop, fostă directoare a căminului cultural, Gheorghe Hidjan, fost miner, astăzi pensionar, care cântă în formația corală de mai bine de patruzeci de ani, dar și alții, au reliefat, în cuvântul lor, ceea ce, cu un cuvânt, am numi „istoricul” acestei formații artistice de amatori. [...]

Duminică 21 noiembrie 1971 – Un document privind Chioarul secolului al XVII-lea

Fondul documentar al filialei județene a Arhivelor Statului din Baia Mare s-a îmbogățit cu un document deosebit de valoros, având o vechime de peste trei secole, referitor la Districtul Chioar, care

și-a luat numele de la o veche cetate, ale cărei urme se mai văd și azi pe malul stâng al Lăpușului și care, prin secolele XIII-XV, se situa printre cele mai importante cetăți din Transilvania.

Domeniul cetății Chioarului, iar de prin a doua jumătate a secolului al XVI-lea Districtul autonom al Chioarului, a cuprins, de-a lungul multisecularei sale existențe, potrivit unor conscrieri de mai târziu, între 67 și 73 de localități, organizate în voievodate, formă politică specific românească de organizare, având o numeroasă mică nobilime care, la fel ca voievozii și cnejii din Maramureș sau boierii din Țara Făgărașului, se bucura de anumite privilegii, pe care va căuta să le păstreze cât mai mult timp.

Donat de către Ludovic I (1342-1382) în secolul al XIV-lea voievozilor români din Maramureș: Drag, Balc și Ioan, după plecarea lui Bogdan în Moldova, tocmai pentru a contracara influența voievodului rebel și a atrage de partea sa nobilimea românească din Maramureș, domeniul Cetății Chioarului continuă a fi stăpânit de urmașii acestora până în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, respectiv în anul 1566, când trece în mâna împăratului, ca urmare a actului de răzvrătire a principelui Transilvaniei din acel timp, Gheorghe Báthori.

Potrivit unei prime conscrieri a domeniului din acești ani, satele districtului erau organizate în zece voievodate, formate din două până la nouă sate, iar dintre cele 67 de localități care compuneau domeniul Cetății de Piatră, 65 erau formate numai din populație românească. [...]

Martă 23 noiembrie 1971 – Corul din Tămaia la a 50-a aniversare

Avem astăzi posibilitatea să constatăm faptul că pentru omul din popor creația este un mod de existență. Un asemenea adevăr se poate pronunța și pentru satul Tămaia, frumoasă îmbinare a unor pri-veliști și a unor oameni care, recent, și-au sărbătorit cinci decenii de rodnică activitate în slujba artei corale interpretative. Azi cinstim și prețuim pe cei care, prin activitatea lor artistică, prin eforturile și realizările lor, au contribuit la dezvoltarea artei corale de amatori.

Satul Tămaia a cunoscut primele sale manifestări artistice și culturale, în afara celor tradițional folclorice, începând din anul 1921, când, sub influența curentului muzical generat de mișcarea corală din zona Chioar, Ioan Pustai-Porolisseanu pune bazele actualului cor. Entuziasmat al mișcării corale locale, înzestrat cu o mare putere de muncă și o deosebită pasiune pentru frumos, dirijorul Porolisseanu desfășoară o activitate diversă și bogată, aducând pe scenă, cu prilejul unor manifestări artistice, amploarea spectacolului, noutatea și varietatea repertoriului, calitatea execuției și a interpretării. Astfel, repertoriul corului cuprindea lucrări ale compozitorilor noștri clasici: Ciprian Porumbescu, Timotei Popovici, A. Popovici. [...]

Duminică 5 decembrie 1971 – La Universitatea statului Kentucky din Lexington s-a inaugurat un curs interdisciplinar „România contemporană”

La Universitatea statului Kentucky din Lexington s-a inaugurat un curs interdisciplinar cu tema „România contemporană”, din inițiativa unui grup de profesori americani și englezi de origine română sau care și-au făcut studiile în țara noastră. Ziarele *Herald* și *Leader* din Lexington anunță că în cadrul acestui curs studenții americanii vor face cunoștință și vor studia geografia, viața social-economică a României, literatura și artele românești.

Cursul a fost inaugurat cu prelegerea „Principiile de bază ale politicii externe a României”, ținută de Corneliu Bogdan, ambasadorul țării noastre în Statele Unite, prezent aici la invitația președintelui universității. În cadrul festivității inaugurate, care a avut loc în aula universității, ambasadorul României a expus conferința „România în concertul națiunilor”.

Ambele expuneri, televizate pe circuit interior, au fost urmărite cu viu interes de membri ai corpului profesoral și studenți.

Sâmbătă 11 decembrie 1971 – Conferirea Diplomei de membru de onoare al Academiei aeronaute regale britanice savantului Henry Coandă

Academicianului Henry Coandă i s-a decernat Diploma de membru de onoare al Academiei Aeronaute Regale Britanice. Diploma i-a fost înmânată de către S.D. Davis, președintele acestui impor-

tant for științific. Cu acest prilej a fost subliniată imensa contribuție a savantului român la dezvoltarea aviației, prin realizarea unor proiecte originale de avioane. Henry Coandă, a arătat în expunerea sa comandorul Rod Banks, a conceput și construit primul avion cu reacție, expus la Salonul Aviatic de la Paris, din 1910; de asemenea, el este universal cunoscut pentru descoperirea „Efectului Coandă”, care constituie baza științei moderne a fluidelor.

Vineri, ambasadorul României la Londra, Vasile Pungan, a oferit un coctel cu prilejul conferinții Diplomei academicianului Henry Coandă. Au participat membri ai guvernului, ai Academiei Aeronautice, deputați, precum și Sir William Harpham, directorul Centrului Marea Britanie – Europa de Răsărit.

Vineri 17 decembrie 1971 – Festivitatea inaugurării Bibliotecii Române la New York

Miercuri a avut loc la New York festivitatea inaugurării Bibliotecii Române, în prezența adjuncțului ministrului afacerilor externe al R.S.R., Vasile Gliga, și a directorului Agenției de Informații a S.U.A. (U.S.I.A.), Frank Shakespeare.

Biblioteca a fost dotată cu volume privind istoria României, opere ale scriitorilor clasici și contemporani, albume cu reproduceri de artă din țara noastră, opere ale romancierilor noștri care au intrat în tezaurul literaturii universale. Sunt expuse și volume de cuvântări ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, dar și lucrări editate în alte țări privind viața și activitatea președintelui Consiliului de Stat al României sau cărți referitoare la realizările poporului român în diverse domenii de activitate în anii postbelici. [...]

La inaugurarea Bibliotecii Române din New York au fost prezenți Richard Davies, adjunct al asistentului secretarului de stat al S.U.A., Timothy Costello, viceprimar al orașului New York, Cornelius Bogdan, ambasadorul țării noastre în Statele Unite, Gh. Diaconescu, reprezentantul permanent al României la Națiunile Unite, dar și alte personalități.

Vasile Gliga și Frank Shakespeare au rostit alocuțiuni despre semnificația dezvoltării schimburiilor culturale româno-americane pentru cunoașterea reciprocă a creației celor două popoare în interesul cauzei păcii.

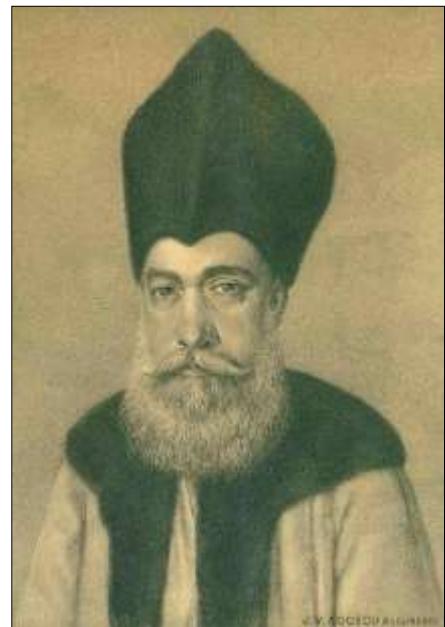
Martă 21 decembrie 1971 – Iordache Golescu

În anul acesta s-au împlinit două sute de ani de la nașterea lui Iordache Golescu, mort în 1848, aproape octogenar, la Orșova. Întreaga viață și-a închinat-o ridicării culturale, politice și sociale a poporului român.

Descinde din luminata familie a Goleștilor, ctitori de cultură și învățământ național, aşa cum ne confirmă dovezile Muzeului Golești, vizitat și admirat de generațiile zilelor noastre și în special de tineri.

Puține figuri luminate de la începutul secolului al XIX-lea se pot mândri cu un palmares atât de bogat în patrimoniul culturii și administrației românești. Lexicograf, scriitor, pamphletar, filosof-moralist, cartograf, traducător pe de o parte, iar pe de alta edil și efor al școlilor, stolnic, vornic și logofăt – iată câteva demnități și calități ale lui Iordache Golescu, pe care Gheorghe Lazăr l-a numit „preaînțeleptul strășnic iubitor de Muse”. Cu toate acestea, pe plan literar a fost eclipsat de fratele său mai mic, Constantin, alias Dinicu, al căruia nume rămâne mai mult legat de o singură operă, memorabila *Însemnare a călătoriei mele*, emociionant monument de confesiune luministă și patriotică, pusă în scopul ridicării economico-sociale a Țării Românești.

Fiind un aprig susținător al învățământului național, ca și tatăl său, marele ban Radu Golescu, Iordache (sau Gheorghe), împreună cu alți patrioți, fondează, în 1818, prima școală cu predare în limba română, unde profesează înimosul Gheorghe Lazăr, venit din Avrigul Transilvaniei spre deșteptarea națională. [...]

Colțul de limbă germană la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare

Dr. Ioan GOGOTA
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Recent, o delegație a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare a onorat invitația cercetătorului Volker Wollmann (fost director al Muzeului Transilvănean din Gundelsheim – Landul Baden-Württemberg din Germania), pentru a prelua o donație de circa 400 cărți de o valoare științific-documentară deosebită, pregătită, în prealabil, din perioada anterioară declanșării pandemiei.

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare și Institutul Transilvănean din Gundelsheim practică de mai mulți ani un schimb de publicații benefic pentru utilizatori. Instituția, înființată de sașii transilvăneni, care păstrează urme ale conviețuirii diferitelor etnii și ale unor aspecte delicate ale istoriei sașilor din perioada dualismului și ulterior acestei perioade, când au fost nevoiți să presteze munci forțate în lagărele de muncă din URSS sau România (Târgu-Jiu), a făcut prin intermediul istoricului dr. Volker Wollmann, în cursul anului 2018, o donație consistentă constând în monografiile diferitelor localități (orașe și comune) apărute în Germania și diferite periodice, cum ar fi *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, studii apărute în seria „Siebenbürgisches Archiv”, precum și alte volume care tratează diferite probleme istorice din spațiul intracarpatin.

La ultimele vizite făcute de Volker Wollmann la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, cu prilejul lansării volumelor sale apărute în ciclul editorial *Patrimoniul preindustrial și industrial în România* – cărți publicate în domeniul arheologiei industriale, în cadrul discuțiilor purtate cu conducerea bibliotecii, s-a concretizat ideea înființării în cadrul bibliotecii a unui „Colț german” pentru cititorii dornici să cunoască mai bine cultura și civilizația germană, inițiativă demarată în urmă cu patru ani printr-o înțelegere scrisă dintre conducerea Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare și Asociația „Turnul Ștefan”, reprezentată prin Ubelhart Walter, Alin Stoica și Cosmin Sabo.

Ca să atragă un număr cât mai mare de cititori, în special persoane mai în vîrstă, secția de limbă germană va fi concepută în aşa fel încât cărțile să poată fi împrumutate pentru acasă, pe timp mai îndelungat.

Specifice acestei ultime donații de carte în limba germană sunt romanele, în special bestseller, dar și biografiile diferitelor personalități care au jucat un rol important pe arena politică și culturală a Germaniei în ultimele decenii, cum ar fi cele a cancelarilor și președintilor Germaniei.

Donația primită cuprinde și alte publicații pe care Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” nu le deține din varii motive. Astfel, se regăsesc o serie de cataloage ale unor expoziții itinerante care au circulat în toată lumea, albume de artă, tratate de mineralogie, monografii și periodice cu caracter arheologic, precum și anuare în limba română care au apărut în perioada interbelică etc.

Preluarea donației

Dr. Volker Arthur Wollmann s-a născut la data de 17 aprilie 1942 la Sibiu și a fost până în anul

1988 cercetător științific la Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca, instituție aparținând Academiei Române, apoi a părăsit România pentru a se stabili în Germania (pe considerentul reîntregirii familiei).

Semnificativ este faptul că dr. Volker Arthur Wollmann a urmărit ca în pregătirea acestei donații să nu lipsească nici câteva ediții mai recente ale clasincilor literaturii germane, în special ale celor care fac parte din bibliografia obligatorie a elevilor de liceu.

Reîntâlnirea cu dr. Volker Arthur Wollmann a prilejuit un autentic

schimb de experiență, împărtășirea unor împliniri creative de durată și încercări de soluții de perspectivă, personalitățile de genul acestora trebuind să-i valorificăm pentru noi, pentru că oamenii cu inițiativă care se implică și săvârșesc acte de cultură devin adevărate tezaure inestimabile, bunuri de patrimoniu național și universal.

Reîntâlnirea cu dr. Volker Arthur Wollmann a prilejuit un autentic schimb de experiență, împărtășirea unor împliniri creative de durată și încercări de soluții de perspectivă. Dr. Volker Arthur Wollmann contribuie la promovarea unei largi deschideri culturale multietnice, continuând tradiții benefice pe linia colaborării germano-române, iar în calitate de director al Muzeului Transilvănean din Gundelsheim s-a preocupat și a militat pentru dotarea acestuia cu colecții din istoria comunității săsești.

Mărturisiri. O viață trăită în industrie. Caligrafia unui destin – ing. Ioan Avram

Dr. Ioan GOGOTA
Biblioteca Județeană „Petre Dulu”

În data de 28 iunie 2021, începând cu orele 11.00, în incinta Căminului Cultural „Ioan Avram”, din localitatea Popeni, comuna Mirșid, județul Sălaj, a avut loc un eveniment festiv omagial organizat de Primăria Comunei Mirșid, Consiliul Local Mirșid, Biblioteca Comunei Mirșid și Biblioteca Județeană „Petre Dulu” Baia Mare, prilejuit de „întâlnirea de suflet” între prieteni, foști colaboratori, iubitori de cultură din localitate (cunoscuți ai lui Ioan Avram), reprezentanți ai Primăriei Mirșid și ai Consiliului Local Mirșid, care, la unison, au ținut să participe la săvârșirea unui act de cultură pentru comunitate, respectiv lansarea volumului ***Mărturisiri. O viață trăită în industrie***, din seria *Oameni și locuri*, carte de interviuri apărută sub egida Editurii AGIR București, 2020, autor Neagu Udroiu, în care inginerul Ioan Avram, născut în localitatea Popeni, răspunde întrebărilor adresate de renumitul ziarist și om politic sus-amintit. Evenimentul a marcat legătura pe care inginerul Ioan Avram a avut-o cu satul natal și, implicit, cu țara.

Evenimentul s-a bucurat de prezența unui auditoriu select, avizat cultural, format din oameni de cultură, actuali și foști reprezentanți ai autorităților locale și județene, bibliotecari etc., printre care: dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulu” din Baia Mare; Filonaș Chiș – ex-prefect al județului Sălaj și fost deputat în Parlamentul României; Ovidiu Bode – viceprimarul comunei Mirșid; Mezei Malica – bibliotecar; Stelian Mureșan, Alin Marian și Ioan Pop – consilieri locali, Paul Goe – preot, precum și Clemen Roman, Marian Radu, Vasile Baboș, Emilia Baboș Dănuț Jecan, Eugen Stanca, Eugen Pop, Gheorghe Opris, Eugen Marian, Viorel Marian, Valentin Jecan și alții care l-au cunoscut mai mult sau mai puțin pe inginerul Ioan Avram.

Cuvântul de început a fost adresat de viceprimarul Ovidiu Bodea (care l-a înlocuit din motive obiective pe primarul Bereschi Călin-Augustin), care a salutat cordial auditoriul și a subliniat înalta prețuire de care se bucură în rândul consătenilor săi prof. dr. Teodor Ardelean, exemplu de „onestitate și modestie”, cel care este cetățean de onoare al comunei și care efectuează periodic importante donații în cărți pentru sprijinirea bibliotecii din Mirșid. Totodată, vorbitorul a elogiat personalitatea celui care a fost ing. Ioan Avram, decedat la vîrstă de 89 de ani, în București, căruia consătenii îi poartă „respect și apreciere”.

Moderator al acestui moment unic a fost chiar dr. Teodor Ardelean, născut în Moigrad, în această comună, care a pledat retoric pentru un moment de readucere în memorie a personalității marcate a inginerului Ioan Avram (cel care a fost cel mai longeviv ministru al României, și astă într-un domeniu special, cel de construcții de mașini), sugerând ca numele lui Ioan Avram să fie inserat pe frontispiciul mai multor lăcașe de cultură, și nu numai (școala din localitate, o stradă din comună etc.), pentru ca toate acestea să constituie piedici în calea uitării, iar inițiativele transpuse în practică să redea starea de normalitate prin care ing. Ioan Avram să nu fie uitat, ci readus în memoria colectivă în mod permanent. Fiind fiu al satului Moigrad-Porolissum, comuna Mirșid, dr. Teodor Ardelean a conchis că participă „la această activitate complexă cu conștiința faptului că, fiecare dintre noi, știm când ne naștem, dar nu știm care va fi mai târziu drumul nostru în viață și pentru asta trebuie să ne prețuim satul natal” și s-a declarat pătruns de sentimente, gânduri și preocupări, concentrându-și, inițial, alocuțunea pe satul românesc, respectiv pe satul Moigrad, unde era cetatea Porolissum înainte de a fi cucerită de romani în 106 (fiind o cetate din bârne și pământ ridicată de daci). Localitatea a devenit municipiu român și capitală a provinciei Dacia Porolissensis și, mai apoi, slavii i-au dat așezării numele de Moigrad, sat despre care Teodor Ardelean declară cu satisfacție: „I-am schimbat numele de botez din Moigrad în Moigrad-Porolissum, în timp ce eram senator în Parlamentul României. Sunt foarte îndatorat acestui nume, pentru că Moigrad înseamnă «orașul meu». Cu toate că v-ați putea simți puțin frustrați și voi ca și

alma mater napocensis, Moigradul era peste dezvoltarea tuturor celorlalte cetăți dacice, deoarece era capitala Daciei Porolissensis, limesul de nord al Imperiului Roman, mult mai mare, mai puternică, mai dezvoltată decât Napoca, Potaissa, Apulum și toate celelalte, fapt demonstrat de istoricii clujeni. Destinul mi s-a suprapus, oarecum, cu cel al înaintașului meu, Ioan Avram, pentru că, imediat ce am terminat liceul la Jibou (1970), am devenit jurnalist la *Năzünța* de la Zalău-Sălaj, iar ulterior m-am stabilit la Baia Mare, oraș minier aflat în deplină expansiune economică”.

În alocuție sa, Teodor Ardelean l-a definit pe autorul cărții, Neagu Udriou – de care îl leagă o intensă și profundă prietenie, ca fiind cel care a făcut *lumină și umbre peste hotare*, pentru că este autorul a peste 35 de cărți, a reprezentat și a însoțit numeroase delegații ale României peste hotare. În volumul său, Neagu Udriu și-a propus, „cu licărire dumnezeiască, să caligrafieze un destin menit să-l promoveze în toată plenitudinea sa pe ministrul Ioan Avram – cel provenit din acest spațiu mioritic. Probabil titlul cărții se dorește a fi o evocare a ilustrului ministru, născut la 28 iunie 1931 în satul Popeni, comuna Mirșid, absolvent al Liceului «Matei Basarab» din București și al Institutului Politehnic din Kiev și devenit, ulterior, director al uzinelor Vulcan București și U.C.M. Reșița”.

Referindu-se la Ioan Avram, moderatorul a făcut cunoscut că, în perioada 1965-1985, a fost ministrul Construcțiilor de Mașini, iar din 1985, timp de un an, a fost viceprim-ministru în Guvernul României. De asemenea, a ocupat funcția de ministru al Energiei Electrice în perioada 1986-1987, respectiv director, atât al Şantierului Naval Oltenița, cât și al Uzinei Faur din București.

Următorul invitat la cuvânt, Filonaș Chiș, a evocat personalitatea puternică a ing. Ioan Avram, cel care a ocupat numeroase funcții de conducere, alături de cel de ambasador pentru țările baltice din partea României și care, datorită anvergurii sale deosebite, merită să fie cinstit și omagiat pentru ca memoria să-i fie mereu vie în inima și sufletele cetățenilor comunei Mirșid. A menționat apoi că a avut numeroase întâlniri de prietenie cu Ioan Avram, pe care l-a cunoscut îndeaproape și căruia i-a apreciat calitatea de OM și știe că a fost foarte bine primit și apreciat de consătenii săi, deși familia lui s-a stabilit inițial la Sibiu, iar ulterior în București.

Moderatorul l-a contactat telefonic pe Neagu Udriou, care prinț-un mesaj a mărturisit că reträiește bucuria reîntâlnirii cu Ioan Avram și invită auditoriul ca, prin lecturarea cărții, să-l cunoască pe Ioan Avram, cel care și-a clădit existența în vremuri de foc, închinată unor idealuri în care a crezut și căroia le-a dedicat capacitatea și forța intelectuală, resursele de energie, omenia preluată *in integrum* de la strămoși.

Totodată, Neagu Udriou a menționat că volumul său descrie întâmplări pe care le împărtășește cu dragoste, evocând personalitatea marcantă a inginerului Ioan Avram, de care îl leagă o strânsă prietenie și care s-a implicat în organizarea, funcționarea și valorificarea potențialului industriei constructoare de mașini – acest pivot al industriei grele de la noi. La finalul manifestării, preotul Paul Goe din localitatea Mirșid a oficiat o slujbă de pomenire și a purces la săvârșirea unui parastas, în semn de adâncă recunoștință și pentru înveșnicirea memoriei inginerului Ioan Avram.

CUPRINS

EDITORIAL

Florian ROATIȘ / România – o țară a paradoxurilor	3
---	---

DIALOGURI PROFESIONALE

Diana FILIP / Etica și deontologia profesională a bibliotecarului	7
Anca SIMA / Lumina din întuneric	9
Simona DUMUȚA / Mărci de proprietate în fondul <i>Colecțiilor speciale</i> ale bibliotecii	11
Florina VANCIU / O altfel de recomandare de lectură (3)	14

PAGINI CULTURALE

Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Victor Munteanu și hiperrealitatea ca modalitate de creație poetică	16
Tudor NEDELCEA / Serbarea de la Putna, 150 de ani. Eminescu, corect politic	19
Tudor NEDELCEA / Eminescu și (neo)marxismul	24
Florian ROATIȘ / O enciclopedie și erorile ei	27
Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Poeti băcăuanii contemporani. Alexandru Dumitru și „chibriturile suedeze”	38
Monica D. CÂNDEA / Urmuz, precursor al avangardei românești	41
Antoaneta TURDA / Despre poezie cu Ion Pop și Ioan Alexandru	45

IN MEMORIAM GEORGE ACHIM

Simona GABOR / Prof. univ. dr. George Achim	47
Ioan NISTOR / George Achim – un Dascăl printre dascălii sătmăreni...	49
Dan Mihai ŞUTA / Moartea unui dascăl. In memoriam profesor universitar dr. George Achim	54
Gavril ARDUSĂTAN / Călăuza	54
Felician POP / În drum spre Liov...	57

COMEMORĂRI

Macarie MOTOGNA / Centenarul Justinian Arhiepiscopul (1921-2021)	58
Florian ROATIȘ / Gheorghe Pop – ctitor al învățământului superior băimărean	61
Rozalia BARTA / Iosif Vulcan – un generos animator cultural	63
Csilla TEMIAN / Kibédi Sándor– realizatorul primului volum de traduceri în limba maghiară din poeziile lui Eminescu	72

ISTORIE

Ştefan GRIGORESCU / Mormântul lui Ștefan cel Mare	74
Ancuța GRIGORESCU / Libanul și transformarea sa. De la „Elveția Orientului Mijlociu” la un stat eșuat	78
Ciprian BORTOȘ / Oradea s-a născut oraș!	82

RELIGIE

Aurel M. CAZACU / Predica creștină și procedeele stilistice	84
Vlad Ioan BONDRE / Considerații misionare actuale în diaspora românească	90
Ioan Daniel TOADER / Iisus Hristos Logosul întrupat – Arhetipul omului	97
Mircea-Gheorghe ABRUDAN / Centenarul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului (1921-2021)	101

RECENZII

Vasile V. FILIP / Povestea unei vieți și a unei cariere	110
Titi DAMIAN / Ștefan Iovan, <i>A dona cădere din paradis</i>	113
Zenovie CÂRLUGEA / Un mitograf și poetician al lumilor fantastice	119
Mircea-Gheorghe ABRUDAN / Gheorghe Pleș, <i>Veronica Micle, de la mit spre adevăr</i>	122
Vasile V. FILIP / Romanul unei lumi aşezate	124
Titi DAMIAN / Ștefan Dima-Zărnești, <i>Sărutul apei către foc</i>	129
Zenovie CÂRLUGEA / Ana Selejan: <i>Lucian Blaga, biografie și creație. Contribuții critice</i>	131
Grigore SPERMEZAN / <i>Psihosociologia publicității</i>	139
Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Florian Roatiș – superrecenzor în rem al modernității culturale și ideatice	143
Vasile V. FILIP / Un roman misterios	146
Zenovie CÂRLUGEA / Un studiu documentar de excepție. Nicolae Mareș: <i>Lucian Blaga – traducător, traductolog</i>	149
Ştefan-Adrian BĂRBULESCU / <i>O istorie culturală a nebuniei</i>	155
DICȚIONARUL LOCALITĂȚILOR	
Aristița BORBEI / Comuna Oncești	159
VARIA	
Ioan GOGOTA / RUSTIC – firma care construiește istorie la ceas aniversar: 30 de ani de la înființare	166
Alina ILIEȘ / Castelul Peleș, un edificiu istoric unicat din România	168
Laviniu ARDELEAN / S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului <i>Pentru socialism</i>)	171
DIN AGENDA CULTURALĂ A BIBLIOTECII	
Ioan GOGOTA / Colțul de limbă germană la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare	177
Ioan GOGOTA / Mărturisiri. O viață trăită în industrie. Caligrafia unui destin – ing. Ioan Avram	179